

Переклад: Павло Насада

...Які щасливі ми, що не панує над нами час: над нами, що зійшли з вершин захмарних вічного "тепер" у легковажний світ, де невідступно поруч дві таїни живуть: народження і смерть.

Е.Е.Каммінґз

Присвячую Леслі, яка навчила мене літати

Вряди-годи нам спадає на думку, ніби дракони вимерли. Не зосталося ні мужніх лицарів, ні самотніх принцес, що блукають таємничими пущами й чарують своєю усмішкою оленів і метеликів.

Часом видається, начебто нашій добі вже не властиво рушати в невідоме, на пошуки пригод. Доля – це шлях за небосхил, який давно-давно майнув палаючими тінями й розтанув.

Яка це насолода – помилятися! Принцеси, лицарі, чаклуни та дракони, таємниці й пригоди... Вони не тільки з нами й зараз, вони – це все, що будь-коли існувало на землі!

Певна річ, у наші часи вони вбираються по-іншому. Дракони сьогодні або всі як один в офіційних костюмах бездоганного крою, або в пошарпаних долею строях, або в лохах, які самим своїм виглядом волають про нещастя. Духи суспільства пронизливо кричать, нещадною бурею накочуються на нас, тільки-но відриваємо очі від землі, тільки-но на розі вулиці звертаємо праворуч, хоча нам веліли – ліворуч. Зовнішність стала такою облудливою, що не тільки принцеси та лицарі приховані одні від одних, – ніхто не помічає навіть самого себе.

Однаке господарі реального світу й далі приходять у наші сновидіння, аби повідомити: щита, здатного оборонити від дракона, не

втрачено; дуга високої напруги, що нас пронизує, змінює наш світ нам на втіху. Інтуїція нашіптує: ми – не прах, ми – чарівники!

Це історія лицаря, який гинув, і принцеси, що врятувала йому життя. Історія краси й чудовиськ, чарів та фортець, сил смерті, які тільки видаються непоборними, й сил життя, справді нездоланих. Це оповідь про пригоду, що, як я гадаю, залишиться найважливішою для людей на всі часи.

Події розгорталися майже достеменно так, як тут про них розповідається. Я дозволив собі лише кілька незначних відступів од хронологи, деякі герої книжки узагальнені, більшість імен вигадані. А решту я не зміг би створити з уяви, навіть якби доклав зусиль; правда не була достатньо правдоподібною, щоб перетворитися на вигадку.

Оскільки читачі завжди вміють зазирнути в очі письменника, то ви зрозумієте, що примусило мене викласти оце все на папері. Втім, за сприятливого освітлення письменникові також іноді щастить зазирнути в очі читача. За такого освітлення я, можливо, побачу вас і ваше кохання, що мандрують десь на цих сторінках разом зі мною та моїми почуттями.

Автор

ОДИН

Сьогодні вона буде тут.

Я глянув із кабіни вниз, крізь вітер і струмені повітря від пропелерів, крізь півмілі осені на орендоване мною поле, на рекламний щит "Політ – З – Політ", який білів грудочкою цукру на моїх воротах.

Обабіч дороги навколо щита юрилися автомобілі. Напевно, десятків шість. Не меншим був і натовп, який зібрався поспостерігати. Вона теж могла бути тут, щойно приїхавши. Я всміхнувся своїм думкам. Могла бути!

Я перемкнув двигун у нейтральний режим, підняв догори ніс свого біплана "Фліт", вирівняв крила.

Потім витиснув педаль, перевів штурвал круто ліворуч і потяг його на себе.

Зелень землі, спіла пшениця й соя, ферми та пасовища, спокійні, як сам полудень, провалилися й вибухнули плямистими калейдоскопами в штопорі повітряного атракціону. З землі могло видатися, ніби старий літак несподівано вийшов з покори.

Ніс стрімко полетів униз, світ перетворився на суцільні кольорові смуги, що дедалі швидше, наче торнадо, обертались перед моїми очима.

Як довго мені не вистачало тебе, рідна душе, – думав я, – моя люба, мудра, загадкова, кохана пані? Нарешті сьогодні випадок потягне тебе в Рассел, штат Айова, візьме за руку й приведе на це поле скошеної люцерни, там, унизу. Ти вийдеш з натовпу, сама не усвідомлюючи чому, зацікавлена й досі живою сторінкою історії, що яскравими кольорами виблискуватиме в повітрі.

Двокрилий літак з гримотом нісся вниз, змагаючись зі мною усіма своїми ручками управління за кожну тисячу футів. Щомиті торнадо розкручувався стрімкіше, крутіше й пронизливіше.

Оберт... іще один... Ось воно!..

Я штовхнув штурвал уперед, відпустив ліву й усією своєю вагою наліг на праву педаль. Плями за кабіною, чимраз насиченіші, мигтіли швидше, один оберт, іще один, кружляння припинилося, і ми спікірували вниз із усією можливою швидкістю.

Сьогодні вона буде тут, думав я, бо вона теж самотня. Бо зазнала всього, чого тільки могла зазнати. Бо на землі є одна людина, яку їй судилося зустріти, і ця людина в моєму аероплані.

Різкий поворот, дросель назад, двигун вимкнено, лопаті пропелера завмирають... Ковзаємо вниз, безгучно пливемо до землі, зупиняємося біля берега, перед самим натовпом.

Я впізнав її, тільки-но побачив, – у яскравому маренні думав, що впізнаю її одразу.

Навколо аероплана юрмилися чоловіки й жінки, сім'ї з кошиками для пікніків, діти на велосипедах. Спостерігали. Поруч з дітьми бігало двоє собак.

Я підтягся й вискочив з кабіни, сягнув поглядом довкіл. Люди мені сподобалися. Затим я почув власний голос, який дивним робом звучав поза мною, тим часом я шукав в натовпі її.

– Побачити Рассел з неба, друзі! Поглянути на нього, дрейфуючи над полями Айови! Остання нагода перед настанням зими! Зі мною туди, де літають тільки птахи та янголи!..

Дехто з присутніх сміявся й аплодував тому, хто б зваживсь бути першим. На деяких обличчях читалися недовіра й запитання; очі горіли бажанням і відвагою; трапилось кілька привабливих, а також смішних і заінтригованих облич. Але ніде не було того обличчя, якого шукав я.

– Ви впевнені, що це безпечно? – запитала якась жінка. – Після того що побачила, я не впевнена, що ви надійний пілот. – Засмагла, з блискучими карими очима, вона прагнула привернути до себе увагу.

– Безпечніше не буває, пані, він літає легко, наче пух. "Фліт" піднімається у повітря з 24 грудня 1928 року і, напевно, перш ніж розвалитися на кусочки, витримає ще один політ...

Ошелешена, вона заблимала очима.

– Я пожартував, – сказав я. – Повірте мені, він буде літати ще довго після того, як не стане нас із вами!

– Гадаю, я вже досить начекалася, – сказала вона. – Завжди мріяла політати на чомусь такому...

– Вам це неодмінно сподобається.

Я крутнув гвинта, запустив двигун, підвів її до передньої кабінки й допоміг пристебнути пас безпеки.

Неймовірно, подумав я. І тут її немає. Це ж неможливо.

Кожен новий ранок дарує надію, що настав саме той, омріяний день, і завжди виявляється, що це неправда!

Після першої повітряної прогулянки до заходу сонця відбулося ще тридцять таких польотів. Я літав і розважав пасажирів балачками, доки всі подалися додому вечеряти, у свої ночі одне з одним, залишивши мене самого.

Самого.

Невже вона – вигадка?

Мовчання.

За мить до того, як закипіла вода, я зняв каструльку з вогню, засипав шоколадну суміш і розмішав стеблиною. Нахмуривши брови, сказав собі:

– Який же я дурень – шукати її тут.

Я настромив на патичок останню за тиждень булочку з корицею й підсмажив над згасаючим вогнищем.

Отакі мої пригоди, думав я, гастролі від ферми до ферми зі старим біпланом упродовж сімдесятих років. Колись цим пригодам додавали пікантності несподіванки. Зараз гастролі настільки буденні та безпечні, що моє життя цілком могло б стати зразком для наслідування, про яке пишуть у газетах.

Після сотень штопорів я навчився виконувати їх із заплющеними очима. Кидаючи погляд на тисячний натовп, я починаю сумніватися, що споріднені душі трапляються на скошених луках.

Грошей, зібраних із пасажирів, маю досить. З голоду не вмиратиму. Однак й нового я нічого не дізнаюся, вештаючись від поля до поля.

Востаннє я навчився чогось справді нового ще позаминулого літа. Зустрівсь у повітрі з біло-золотим біпланом із написом на корпусі "Повітряні мандрівки": ще один гастролер. Ми приземлились, і я познайомився з Дональдом Шимодою, з колишнім Спасителем світу, Месією. Ми стали друзями, і в останні місяці свого життя він устиг поділитися зі мною деякими таємницями свого дивного покликання.

Нотатки, які я вів того сезону, перетворилися на книжку. Я відіслав рукопис у видавництво, й нещодавно його надрукували. Більшість уроків Дональда Шимоди я засвоїв непогано, тож нові випробування стали траплятися нечасто. От тільки проблему спорідненої душі ніяк не щастило розв'язати.

Несподівано я почув потріскування біля хвоста мого "Фліта",
скрадливі кроки, шурхіт сухої трави. Коли озирнувся, звуки припинились,
тоді повільно поповзли вперед, скрадаючись ближче.

Я втупивсь у темряву:

– Хто там?

Пантера? Леопард? В Айові пантери зникли ще ген...

Знов обережний крок у траві. Це, напевно...

Лісовий вовк!

Я кинувся до скриньки з інструментами, спробував намацати ножа
або великого гайкового ключа. Але надто пізно. У цю мить з-за колеса
аероплана вигулькнула чорно-біла маска розбійника. Яскраві очі
дивилися на мене запитально, вусатий ніс із цікавістю принюхувався до
скриньки з їжею.

Ні, не вовк.

– Що ж... Що ж, привіт... – промовив я. І розсміявся над своїм серцем,
яке так гучно калатало. Вдав, ніби складаю інструменти.

На Середньому Заході маленьких єнотенят ловлять і приручають, а
коли вони сягнуть однорічного віку, їх випускають на волю. Але вони
назавжди залишаються ручними.

Нічого ж поганого в тому, щоб понишпорити в полях, підійти до
нічного вогнища й поцікавитися, чи не знайдеться погризти чогось
солоденького, поки поволі мине ніч?

– Усе гаразд... ну ж бо, маленький друзяко! Голодний?

Непогано було б отримати щось солоденьке, трохи шоколаду або зефіру... Можу закластися, що зефір у тебе є.

Якусь хвилю єнот постояв на задніх лапах, покрутив носом, принохуючись і позираючи на мене. Рештки зефіру. Якщо не їстимеш їх сам, то я не відмовлюсь.

Я витяг торбу і насипав на спальний мішок купку недоїдків.

– Ну, ось... ходи сюди...

Міні-ведмежа заметушилося біля десерту, набило рота зефіром і з щасливим виглядом стало наминати солодощі.

Покуштувавши, він відмовивсь од млинця моєї власної випічки, змів майже всі пшеничні пластівці з медом, випив воду, яку я хлюпнув йому в мисочку. Потім трохи посидів, спостерігаючи за вогнищем, зрештою засовався, мовляв, час уже йти.

– Дякую, що завітав, – сказав я.

Очі його дивилися на мене серйозно.

Дякую за гостинність. Ти непогана людина. Побачимося завтра ввечері. А твої млинці жахливі.

Відтак пухнасте створіння потрюхикало геть, смугастий хвіст розчинився серед тіней, шерхтіння кроків у траві чулося дедалі слабше, лишаючи мене наодинці з думками та мріями про пані.

Мої думки завжди повертають до неї.

Мрію ж не про неможливе, думав я. Вона – це не надто багато, аби боятись більше її не побачити.

Що сказав би Дональд Шимода, якби сидів цієї ночі під крилом біля мене і якби довідався, що я її ще не знайшов?

Сказав би щось зовсім невигадливе. Дивна річ, але всі його істини були цілком простими.

А якби я розповів йому про свої невдалі пошуки?

Проковтнувши для натхнення балабушку з корицею, він пригладив би долонями своє чорне волосся й сказав би так: "Чи не спадало тобі, Річарде, на гадку, що, носячись із вітрами від міста до міста, ти не тільки не розшукаєш її, а остаточно втрадиш?"

Отак просто. А потім він мовчки очікував би моєї відповіді.

І якби Дональд Шимода був тут, я відповів би так: "Гаразд. Літаючи під хмарами, я цього не можу зробити. Нехай. Скажи ж мені, де її розшукати?"

Він би приплющив очі, роздратований, що я шукаю відповіді в нього, а не в самого себе.

– Ти щасливий? Ось зараз чи займаєшся ти тою справою, яка для тебе бажана понад усе на світі?

За звичкою я б мав відповісти ствердно: звичайно, живу так, як мені до вподоби.

Втім, якби у прохолоді сьогоднішньої ночі почув од нього таке запитання... Щось змінилося. Хіба зараз я роблю те, чого бажаю найбільше?

– Ні!

– Дивина! – відповів би Шимода. – Як ти гадаєш, що б це могло означати?

Я моргнув, одігнав видіння й сказав уголос:

– Ну ось, це означає, що я закінчую гастролі! В цю хвилю дивлюся в своє останнє вогнище; той хлопчина з Рассела, що його я катав уже в сутінках, – був мій останній пасажир!

Я спробував вимовити ще раз:

– Гастроли закінчено.

Тихе здивування. Почулися запитання.

Якусь хвилю я смакував свій новий, досі невідомий стан, куштуючи його кінчиком язика. Що мені чинити? Що зі мною буде?

Усвідомлюючи, що надійне заняття гастроями позаду, я відчув нову й дивну насолоду, яка переповнила мене, наче струмінь холодної води з глибоких глибин. Не відав, що робитиму далі!

Коли зачиняються одні двері, мають відчинитись інші. За мною лишилися тільки зачинені двері з написом на них "ГАСТРОЛІ", а по них – коробки та ящики з пригодами, що зробили мене таким, яким я є. А зараз наставав час рушати. Де ж ті щойно відчинені двері?

Якби моя душа була довершеною, спало мені на думку, якби був досконалим я, а не Шимода, то що порадив би сам собі?

Ще мить – і я вже знав, якими словами звернувся до себе. Я сказав би – розглянься довкола, Річарде, й запитай: "Що не так на цій картині?"

Я роззирнувся в сутінках. З небом усе було гаразд. Що могло б трапитись із зорями, з цими діамантами, що вибухають на відстані тисяч світлових років од мене, людини, яка спостерігає за їхніми феєрверками з безпечного місця? Що могло б статися з аеропланом, таким обтіпаним і вірним, як "Фліт", готовим знятись у повітря й летіти, куди тільки мені заманеться?

Все начебто гаразд.

А не те на цій картині ось що: поруч зі мною бракує її. І зараз дещо зроблю, аби все змінити!

Не так прудко, Річарде, – подумки промовив я. – Бодай цього разу не поведься, як завжди, будь ласка, не так швидко! Прошу. Спочатку обміркуй. Старанно.

Ще б пак. У сутінках виринуло ще одне запитання, якого я не задавав Шимоді й на яке теж не отримав би відповіді.

Чому так складається, що самотніми завжди лишаються найбільш довершені люди, чії вчення, ставши віруваннями, живуть століття?

Чому нам ніколи не траплялись жінки й чоловіки, подиву гідні сучасники, які ділили б свої пригоди й своє кохання? Їх оточували б учні, які приходили б за зціленням і просвітленням. Однак чи часто ми бачимо поряд з ними близьких духом людей, позначених славою, всесильних, коханих?.. Деколи? Вряди-годи?

В горлі раптом пересохло.

Ніколи.

Найдосконаліші, – подумав я, – назагал і найбільш самотні!

Байдужий і холодний циферблат – небо – повільно обертався над головою.

А що коли ці досконалі не знаходять близьких за духом людей, бо жили, не відаючи потреб пересічних людей?

Жодної відповіді від блакитної Веги, що виблискувала зоряною лірою.

Досягнення досконалості не стало б моїм завданням, хоч хай би я навіть прожив кілька життів, але дехто вважає, ніби ці люди вказують усім нам шлях. Чи повчають вони, що слід махнути рукою на пошуки близької духом людини, бо такої нема під сонцем?

Цвіркуни неквапно теркотали: а хіба що?., а хіба що?..

Цей кам'яний мур геть зруйнував мій вечір. Якщо вони справді так кажуть, міркував я, то помиляються.

Мене непокоїло, чи погодилася б зі мною вона, хоч би де була в цю хвилю. Люба моя незнайомко, вони помиляються, еге ж?

Хоч де б вона зараз була, відповіді я не діждався.

Поки наступного ранку паморозь скрапала з крил, я вклав на переднє сидіння чохол двигуна, інструменти, коробку з їжею та плитку, старанно вкрив усе це й добре прив'язав. Залишки вівсянки від сніданку лишив для єнота.

Сон приніс із собою відповідь: ці довершені та досконалі можуть що завгодно пропонувати, натякати на все, що їм заманеться, однак приймати рішення я повинен сам. І я вирішив, що не маю наміру прожити життя одинаком.

Я натяг рукавиці, крутнув пропелер, востаннє запустив двигун і влаштувався у кабіні.

Що б став чинити, якби побачив її зараз отут, на полі? Я піддався дивному імпульсові, відчув незвичну прохолоду на карку й роззирнувся.

На полі не було ані душі.

"Фліт" заревів і відірвався од землі, повернув на схід і приземлився в аеропорту Канкекі, штат Іллінойс. Того ж таки дня я продав свого біплана за одинадцять тисяч доларів готівкою й засунув гроші до спального мішка.

Торкнувшись пропелера, якусь хвилю не міг відірвати руки. Зрештою подякував літакові, попрощався з ним і, не озираючись, пружним кроком вийшов з ангара.

Отак забагатівши й позбувшись даху над головою, я опинився на вулицях планети, заселеної чотирма з половиною мільярдами люду, й, починаючи з тієї хвилі, весь свій час присвятив пошукам єдиної жінки, якої, коли вірити найдостойнішим з-поміж людей, взагалі немає на світі.

ДВА

Усе, що причаровує, водночас супроводить нас і захищає. Якщо ми перебуваємо в полоні того, що любимо, – вітрильників, літаків, ідей, – лавина магії спрощує нам шлях уперед, відхиляє правила, резони, суперечливі міркування, підносить нас над урвищами, страхами, сумнівами. Без сили цього почуття...

– Що це ви пишете? – з невимовним здивуванням вона дивилась мені в очі, наче їй ніколи не доводилося бачити людини з ручкою й записником у руках в автобусі, що несе своїх пасажирів на південь, до Флориди.

Коли хтось отак порушує мій спокій, я часом відповідаю, не вдаючись до тлумачень, аби віддякати незваного гостя й примусити його замовкнути.

– Я пишу листа до себе, яким був двадцять років тому: "Те, що я хотів би знати, коли був тобою".

Незважаючи на роздратування, було приємно дивитись у її обличчя, яке світилося допитливістю й одночасно хоробрістю. Глибокі карі очі, водоспад чорного доглянутого волосся.

– Прочитайте трохи, – попрохала жінка безстрашно.

Я прочитав останній уступ листа. Вона спитала:

– Це все правда?

– Назвіть щось таке, що ви любите, – сказав я. – Дрібні вподобання не приймаються. Назвіть те, що породжує всепоглинаючу, непогамовану пристрасть.

– Коні, – одразу відповіла жінка. – Колись я любила коней.

– Коли перебували поряд з кіньми, то чи не змінював своїх барв світ навколо вас?

Вона посміхнулась:

– Еге. Я була королевою Південного Огайо. Мамі доводилося стягати мене з сідла за допомогою ласо, аби забрати додому. Чи я боялася? Ніколи. Піді мною гарцював великий кінь Сенді, – а він був моїм товаришем. І ніхто не міг заподіяти мені нічого поганого, поки кінь був поряд! Я любила коней. Любила Сенді.

Мені здалося, вона все сказала, та жінка докинула:

– Зараз я вже так ні до чого не ставлюся.

Я не відповів, і вона віддалася споминам, повернувшись назад до свого Сенді. А я – до листа.

Без сили цього почуття ми нагадуємо човни, що застигли посеред моря нудьги й мертво...

– А як ви відішлете листа назад у минуле? – запитала жінка.

– Не знаю, – сказав я, дописуючи речення на картці. – А хіба не буде жахливо, якщо настане день, коли ми навчимося посилати будь-що в минуле, а посилати – нічого? Отож я вирішив потурбуватися про вміст посилки. А вже потім поміркую над тим, як її надіслати.

Я часто картав себе, що зле було не відати того чи того в десять років. У дванадцять було б непогано знати набагато більше. І яка втрата, коли розуміння цього приходить із запізненням на двадцять років.

– Куди ви прямуєте? – запитала жінка.

– З погляду географії?

– Так.

– Подалі від зими, – відповів я. – На південь. До Флориди.

– А що у Флориді?

– Не знаю напевно. Думаю зустрітися з подругою, але не відаю, де вона зараз. – Ось він, подумав я, короткий підсумок дня.

– Ви обов'язково її розшукаєте.

Я розсміявся й поглянув на неї.

– Чи знаєте ви, про що говорите, кажучи "ви обов'язково її розшукаєте"?

– Так.

– Тоді поясніть, будь ласка.

– Ні, – відказала жінка й загадково всміхнулася. В її очах з'явивсь темний полиск, і тепер вони видавалися цілком чорними. Гладенька шкіра, засмагла, кольору волоського горіха, без зморщок, жодного натяку на те, що вона за людина. Настільки юна, що її обличчя ще не встигло сформуватись остаточно.

– Отож "ні", – посміхнувся я.

Автобус із гудінням котився пустельною автострадою, обабіч шляху в протилежний бік утікали ферми, справжні палітри осінніх кольорів. На цьому полі міг би сісти біплан, подумав я. Телефонні лінії край поля тягнуться досить високо, але "Фліт" зумів би підринуть...

Хто ця незнайомка поряд? Може, усмішка згори у відповідь на мої страхи – випадковість, яку дано мені, щоб погасити сумніви? Можливо. Цілком можливо. Вона могла бути Шимодою у масці.

– Ви літаєте? – недбало запитав я.

– Хіба б я сиділа в цьому автобусі? Сама лише згадка про літаки викликає в мене роздратування, – сказала жінка. – Літаки!... – Вона здригнулася і похитала головою. – Ненавиджу літати. – Тоді відкрила сумочку і сягнула всередину. – Ви не заперечуватимете, якщо я запалю?

Я втиснувся в крісло, інстинктивно зіщулюючись.

– Чи я не заперечую? Сигарета? Прошу вас, пані!.. – Я хотів пояснити їй якось так, щоб не образити її. – Ви ж не хочете... ви хочете впустити дим у цей невеличкий повітряний простір? І примусити мене, котрий вам нічого злого не зробив, удихати дим? – Якби вона була Шимодою, вже б здогадалася, як я ставлюсь до сигарет.

Мої слова ошелешили її.

– Що ж, вибачте, – нарешті промовила вона, взяла сумочку й пересіла на інше сидіння, далі від мене. Сумна, ображена й сердита.

Дуже зле. Такі темні очі...

Я знову взявся за ручку, щоб писати хлопчині з далекого минулого. Що я міг розповісти йому про пошуки спорідненої душі? Ручка застигла над карткою.

Я виріс у будинку, оточеному парканом із нефарбованими воротами з білих струганих дощок. У воротах просвердлили дві дірки, щоб через них міг дивитися собака. Пам'ятаю, якось пізно ввечері, коли місяць уже піднявся височенько, я повернувся додому з шкільних танців. Зупинився,

поклав руку на ворота й так тихенько, що навіть собака не почув, став промовляти сам до себе й до жінки, яку колись покохаю:

– Я не знаю, де ти, але ти живеш десь на цій планеті й одного дня ти і я торкнемося цих воріт так само, як зараз торкаюся їх я. Твоя рука торкнеться цієї дошки. Ось тут! Потім ми ввійдемо на обійстя, й перед нами відкриється усе прийдешнє та минуле. І ми станемо одне для одного тим, ким ще ніхто й ніколи в світі не був. Зараз не можемо зустрітись, і я не знаю чому. Та якогось чудового дня всі наші запитання знайдуть відповіді, й нас заповонить щось таке яскраве... і кожен мій наступний крок буде ще одним кроком на мосту, яким ми повинні пройти, щоб зустрітись. Скільки ж доведеться чекати? Відгукнись, будь ласка.

Багато чого з дитинства вже забулось, але ці хвили біля воріт пам'ятаються. Кожне слово.

Що розповісти йому про неї? – "Любий Річарде! Чи відомо тобі, що минуло вже двадцять років, а я досі лишаюся самотнім?"

Я відклав записник, обернувся до вікна, але очі мої нічого не бачили. Сьогодні, звичайно, я підсвідомо готовий до деяких відповідей для нього. І для себе також.

Підсвідомість має виправдання. Важко розшукати ту жінку, Річарде, яка тобі потрібна! Ти тепер не такий згідливий, як колись, стадія неупередженості вже за плечима. І справді, все, в що ти віриш, за що ладен віддати життя, більшості людей може видатися смішним чи навіженим.

Моя пані, думав я, тобі не доведеться дошукуватись тих відповідей, що я вже знайшов. Цей світ навіть віддалено не такий, яким здається; все, про що ми думаємо, збувається; нічого надзвичайного нема в дивах. Ти та я. Ми доти не зійдемося, доки...

Я розгублено закліпав очима. Вона повинна бути достеменно такою ж, як я!

Звісно, вродливішою, бо я так люблю красу. Але вона повинна поділяти як мої упередження, так і пристрасті. Не можу уявити собі кохану жінку, за якою тягнеться хмара диму й сиплеться попіл. Якщо вона боїться літаків чи ще чогось, якщо не звикла покладатися виключно на свої сили, якщо їй бракує смаку до пригод, якщо в неї не викликають усмішки дрібнички, які я називаю гумором, то нічого в нас не вийде. Якщо вона не хоче ділитися грошима, коли вони є, й уявою, коли їх бракує, якщо їй не подобаються єноти... Ох, Річарде, все це було б надто складно. Без усього переліченого, та ще без багато чого іншого краще парубкувати й далі!

Їдучи з Луїсвілля до Бірмінгема Шістдесят п'ятим шосе штату, я наприкінці записника склав перелік під назвою "Досконала жінка". Закінчивши дев'яту сторінку, похнюпився. Важливим видавалося кожне слово. Та хто б міг відповідати цим вимогам... Я й сам не відповідав їм!

І я мовби враз протверезів, аж у скронях загупало. Сам нікчемний, а, бач, від інших вимагаю досконалості. Це тільки заганняє мене в глухий кут.

Що освіченішими ми стаємо, то менше здатні жити поряд з будь-ким. Що більше дізнаємося, то більше схильні до самодостатнього життя.

Я швиденько занотував цю думку. На вільному місці в кінці сторінки додав ледь помітними літерами: навіть я.

Невже треба все переписати? Чи можу я бути певним, що думки неправильні? Невже то добре, якщо вона палитиме, або ненавидітиме літаки, або ж не зможе обійтися без кокаїну?

Ні. Це нікуди не годиться.

Сонце заходило з мого боку автобуса; за хвилю геть стемніло. Я знав, там, у темряві, гостроверхі ферми, маленькі нивки, на яких зміг би приземлитися навіть "Фліт".

Бажання ніколи не даються нам разом із силами для їхнього втілення.

О Боже, де ж це мій "Довідник месії", – спохопився я. Напевно, вже давно прибраний плугом разом з бур'янами, куди я пожбурих його того дня, коли не стало Шимоди. Землею засипано сторінки, яких більш за все потребував читач. Колись я називав той "Довідник" чарівною книжкою, за що Шимода мене вишпетив. Ти можеш отримати усі свої відповіді де завгодно, говорив він. Навіть у торішній газеті. Заплющ очі, подумки прокажи запитання, а тоді навмання тицьни пальцем у текст. Ось тобі й відповідь.

В автобусі єдиним досяжним для мене друкованим текстом був замацаний примірник моєї книжки про Шимоду, точніше – верстка. З її допомогою видавець дав мені останній шанс згадати правопис і поцікавитися, чи справді хочу, щоб цей твір став єдиною в історії англійської літератури книжкою, яка закінчується комою.

Я поклав книжку на коліна, примружився й загадав запитання. Яким чином знайти найдорожчу, найдовершенішу жінку? Запитання ряхтіло перед очима, я навмання розгорнув книжку, тицьнув пальцем і подивився.

Сторінка 114. Мій палець зупинився на слові "привнести". Щоб привнести щось у своє життя, уяви собі, що все вже там.

По спині пробігли мурашки. Я давно не вдавався до цього способу й забув, наскільки він дієвий.

У салоні горіло світло. Я глянув у вікно, яке перетворилося на нічне дзеркало, й заходився шукати в ньому жінку з моїх мрій. Та дзеркало

лишалось порожнім. Я ніколи не зустрічав спорідненої душі, отож не міг уявити собі її образу. Та й чи повинно це бути матеріальним зображенням, начебто вона насправді існує? Отакого ось зросту, з довгим темним волоссям, з очима кольору моря, кольору неба, наповненими усвідомленням своєї вроди, з чарівністю, яка щогодини трохи інакша?

Чи, може, краще обміркувати її моральні риси? Яскрава уява, інтуїція, накопичена сотнями минулих поколінь, кришталева чесність і незламна рішучість... Який образ може передати все це?

Сьогодні таке легко уявити, хоча раніше було непросто. Образи спалахували й танули, але я знав, що їх слід утримувати, щоб пізніше вони ожили в моєму житті.

Я силкувався, ще й прагнув побачити її, однак з'являлися тільки тіні, привиди, що поволі пропливали крізь давно вимуштрувану свідомість. Я, котрий мав хист виображувати найменші деталі всього, що тільки зважувався вигадати, не міг навіть приблизно сконструювати образ людини, яка повинна стати найважливішою в моєму житті.

І ще раз я спробував побачити її, уявити поряд.

Нічого. Відблиски від скалок розбитого дзеркала й воружкі тіні. А більше нічого.

Не можу побачити, яка вона!

Невдовзі я припинив усі спроби.

Отака-то людська психіка (можу побитись об заклад): коли потребуєш її здібностей найбільше – в неї перерва на обід.

Не встиг я задрімати, перевтомлений сидінням в автобусі та потугами побачити її, як внутрішній голос гукнув мене, я перелякано здригнувся й прокинувся.

"Агов, Річарде! – почув я. – Якщо від цього тобі покращає, то слухай! Ти шукаєш єдину в світі жінку? Споріднену душу? То знай, що ти вже зустрічався з нею!"

ТРИ

О восьмій сорок ранку я вийшов з автобуса в містечку десь посеред Флориди.

Хотілось їсти. Про гроші я не турбувався, та й хто б на моєму місці переймався цим клопотом, тримаючи в спальному мішку стільки доларів. Мене не полишала думка, що ж має трапитися тепер! Ось вона, тепла Флорида, але на зупинці не тільки жодної спорідненої душі, але й жодного знайомого. Даху над головою немає, зовсім нічого.

В кав'ярні, куди я завернув, висіло оголошення: власник лишає за собою право обслуговувати чи не обслуговувати будь-якого клієнта.

Ви маєте право робити абсолютно все, що вам заманеться, подумав я, але навіщо вішати отакі оголошення? Це наче свідчення переляку. Чого ви боїтеся? Невже сюди заходять бешкетники й трощать усе поспіль? Організовані злочинці? В цій ось кав'яреньці?

Кав'ярник спершу оглянув мене, потім перевів погляд на спальний мішок. Рукав моєї джинсової куртки знову розірвався там, де я недбало був зашив його, на спальному мішку видніло кілька масних плям від двигуна "Фліта". Я зрозумів, хлопець зважує, чи не настала була та сама нагода скористатися проголошеним правом і відмовити мені. Я привітно всміхнувся:

– Як справи?

– Та нічого. – Кав'ярня була майже порожня, й він вирішив, що мене можна впустити. – Каву?

Кава на сніданок? Фе! Гірке пійло... його, напевно, мелють з деревної кори або з чогось подібного.

– Ні, дякую, – відмовився я. – Можливо, шматок лимонного пирога, якщо його півхвилини потримати у мікрохвильовій печі? І склянку молока.

– Зараз, – кивнув кав'ярник.

Раніше я б замовив шинки або ковбасок, та останнім часом цього вже не роблю. Що більше переконуюся в незнищенності життя, то менше хочеться бути причетним бодай і до мимовільного вбивства. Якщо навіть одна свиня з мільйона має шанс на споглядання світу замість того, щоб бути зарізаною мені на сніданок, то краще дам обітницю назавжди відмовитись од м'яса. А гарячий лимонний пиріг наминатиму залюбки в будь-який час.

Від пирога я отримав справжню насолоду й виглянув з вікна. Чи існує якась імовірність зустріти своє кохання в цьому містечку? Навряд. Заледве чи є місце, де це можливо. Надто мізерні шанси.

І хіба то правда, ніби я вже зустрічався з нею?

Якщо вірити наймудрішим з мудрих, ми знаємо всіх і кожного зокрема, хоча не обов'язково з ними знайомитись. А втім, мало приємного, коли доводиться звужувати пошук. "Агов, панно! Привіт. Ви пам'ятаєте мене? Оскільки свідомість не обмежена ані в часі, ані в просторі, ви повинні пригадати, що ми з вами давні знайомі..."

Ні, подумав я, такий вступ для знайомства не годиться. Більшість панночок знає, що на світі не так багато незнайомців, з якими можна забути про обережність, а оті слова, очевидно, викажуть мене з головою.

Подумки я перебрав усіх жінок, з якими раніше зустрічався. Котрі вийшли заміж за хлопців, що роблять кар'єру, котрі – просто за хлопців з іншим, ніж у мене, складом думок.

Заміжні жінки часом розлучаються, подумав я. Люди змінюються. Я міг би зателефонувати всім колишнім знайомим...

– Алло, – відповіла б котрась із них.

– Алло.

– Хто це?

– Річард Бах.

– Хто?

– Ми познайомилися в торговельному центрі. Ви ще читали книжку, а я сказав, що це жахлива книжка, тоді ви запитали, звідкіля мені відомо, а я відповів, що написав її сам.

– А, привіт.

– Привіт. Ви ще заміжня?

– Так.

– Що ж. Було справді приємно знову побалакати з вами. Успіхів вам, о'кей?

– А... ну, я...

– Бувайте.

Є кращі способи. Повинні бути. Замість того щоб перебалакати з кожною жінкою... Коли настане час, я знайду її, подумав я. І ні на мить раніше.

Сніданок обійшовся мені в сімдесят п'ять центів. Я розрахувавсь і видибав на сонце. Заповідався спекотний день. Мабуть, уночі аж роїлось від комарів. Але навіщо мені цим перейматися? Сьогодні я спатиму під дахом!

І тут я згадав, що залишив спальний мішок під столиком у кав'ярні.

Життя сприймається зовсім інакше, коли ногами відчуваєш земну твердь. Не можна вранці просто зв'язати речі в клунок, кинути його на переднє сидіння й відірватись од землі, знявшись у ще один день. Доводиться носити все на горбі або знайти дах і зупинитися під його захистом. Без моїх літаків – без "Фліта" і "Альфа-альфа-Гілтона" – в полях на мене ніхто не чекає.

У кав'ярні за столиком, за яким я снідав, сиділа нова відвідувачка. Вона звела на мене очі й здригнулася, коли я попрямував до неї.

– Вибачте, – сказав я й підняв спальний мішок. – Забув свої речі. Я б і душу забув, якби вона не була так міцно до мене прив'язана.

Жінка всміхнулася й заходила вивчати меню.

– Будьте обережні з лимонним пирогом, – кинув я. – Хіба що вам до смаку, коли в ньому занадто багато лимонів. У такому разі він вам сподобається.

Я знову вийшов на сонце й простував, розмахуючи спальним мішком, доки згадав, що у військово-повітряних силах Сполучених Штатів мене навчали не розмахувати рукою, в якій щось тримаєш. Навіть коли це п'ятицентовик. Військовик не повинен розмахувати руками.

Раптом, угледівши телефон у крихітній скляній будці, я вирішив зателефонувати до людей, з якими вже давно не спілкувався. Компанія, що надрукувала мою книжку, була в Нью-Йорку, я ж міг подзвонити рахунком компанії. У кожної професії свої переваги – гастролерам платять за повітряні прогулянки, а не вимагають грошей у них, письменники телефонують редакторам за рахунок редакторів.

Отож я набрав номер.

– Привіт, Елеоноро.

– Річарде! – вигукнула вона. – Де ти зник?

– Зараз пригадаю, – відповів я. – З часу нашої останньої розмови?.. Вісконсін, Айова, Небраска, Канзас, Міссурі, а потім назад через Індіану, Огайо, знову через Айову та Іллінойс. Я продав літак. Зараз – у Флориді. Стривай-но, визначу, яка погода в цьому містечку: слабка хмарність на висоті до шести тисяч футів, вище – сильна хмарність, у димі й тумані видимість три милі.

– Ми тут просто шаліємо, намагаючись розшукати тебе! Тобі хоча б відомо, що відбувається?

– Видимість дві милі в тумані та димі.

– Твоя книжка! – вигукнула вона. – Чудово продається. Ну дуже чудово!

– Я знаю, це трохи по-дурному, – відповів я, – але я тут застряг. Ти можеш виглянути у вікно?

– Звичайно, Річарде, я можу виглянути у вікно.

– Яка видимість у вас?

– Погана. Приблизно десять-п'ятнадцять кварталів. Ти чуєш, що я тобі кажу? Твоя книжка – бестселер! Тебе бажають показати в одному з телевізійних шоу. З газет просять узяти в тебе інтерв'ю, з радіо – теж. Книгарні пропонують тобі прийти й підписувати свої книжки. Ми продаємо сотні тисяч примірників! У всьому світі! Підписали контракти з Японією, Англією, Німеччиною, Францією про видання книжки в м'якій обкладинці. А сьогодні ось контракт з Іспанією...

Що б ви сказали, почувши таке з телефону?

– Які чудові новини! Мої вітання!

– Це ми тебе вітаємо, – сказала Елеонора. – Я дивуюсь, як ти спромігся досі нічого не почути? Знаю, живеш, наче в глухому лісі, але ж ти потрапив до списку авторів бестселерів "Нью-Йорк тайме", до всіх списків, які укладає газета. Чеки ми надсилаємо до банку. Ти перевіряв свій рахунок?

– Ні.

– А варто було б це зробити. Твій голос надходить дуже здалеку, ти мене чуєш добре?

– Чудово. Я не з лісу телефоную. Все, що на захід від Мангеттена, Елеоноро, це зовсім не дикі пущі.

– 3 кімнати, де обідає керівництво, я можу бачити Нью-Джерсі й усе, що по той бік річки видається цілком диким степом.

Подумати тільки – кімната, де обідає керівництво. Вона живе в зовсім іншому світі!

– Ти продав літака?! – запитала Елеонора, наче щойно про це почула.
– Ти ж не збираєшся кидати польоти?

– Ні. Звичайно, ні, – заперечив я.

– Це добре. Бо я не уявляю тебе без літаків.

Навіть подумати страшно: більше ніколи не літати!

– Гаразд, – кинула вона, повертаючись до предмета розмови. – Коли ти можеш з'явитися на телебаченні?

– Не знаю... – промимрив я. – Не знаю, чи мені справді варто цим займатися...

– Подумай, Річарде. Було б непогано для книжки, якби ти розповів чималій аудиторії людей, що з тобою відбувалося, розповів свою історію.

Телевізійні студії – в містах, більшості яких я уникаю.

– Мені треба подумати, – відповів я. – Зателефоную пізніше.

– Будь ласка, зателефонуй! Усі кажуть, ти непересічна людина й кожне хоче побачити, яким ти є насправді. Будь таким ласкавим і відгукнися, коли зможеш.

– Гаразд.

- Ще раз вітаю тебе, Річарде!

- Дякую.

- Ти незадоволений?

- Задоволений! Я просто не знаю, що маю говорити.

- Подумай про телевізійні шоу, – сказала Елеонора. – Я сподіваюся, принаймні в кількох ти зможеш узяти участь. У найпрестижніших.

Я погодився:

- Добре. Зателефоную.

Тоді повісив трубку й розглянувся. Містечко яким було, таким ніби й лишилось, однак усе змінилося.

І що ти на це скажеш, запитав я сам себе. Оті папірці, що їх я послав до Нью-Йорка, можна сказати, з примхи... І тепер вони стали бестселером!.. Ура!

Але ж міста? Інтерв'ю? Телебачення? Навіть не знаю...

Я почувався, наче метелик у люстрі, – навколо багато чудових можливостей, але жодної певності, куди летіти.

Діючи підсвідомо, знову зняв трубку, продерся крізь хащі цифрових кодів, аби зв'язатися з банком у Нью-Йорку. Переконав бухгалтерку, що телефоную саме я і хочу дізнатися про стан свого рахунку.

- Зачекайте хвилинку, – попросила вона. – Я повинна перевірити це на комп'ютері.

Скільки ж там може бути? Двадцять тисяч, п'ятдесят тисяч доларів? Сто тисяч доларів? Двадцять тисяч. А ще одинадцять тисяч – у спальному мішку, ї я можу стати дуже заможним!

– Містер Бах? – озвалася бухгалтерка.

– Так, пані.

– На вашому рахунку один мільйон триста дев'яносто сім тисяч сорок п'ять доларів і шістдесят вісім центів.

Запала тривала пауза.

– Ви впевнені? – перепитав я.

– Так, пане, – трохи коротша пауза. – Це усе, пане?

Я довго мовчав, тоді промимрив:

– Гм?.. Еге. Так. Дякую.

У кіно, коли відбувається телефонна розмова й хтось із співбесідників кладе трубку, на другому кінці дроту лунають часті гудки. А в реальному житті, коли співбесідник припиняє розмову, телефон просто замовкає, та й годі. І настає безнадійна тиша. Вона триватиме, хоч би скільки ви тримали трубку.

ЧОТИРИ

Зрештою я повісив слухавку, підхопив спальний мішок і подався далі.

З вами, напевно, буває таке, коли ви, щойно переглянувши захоплюючий, майстерно знятий фільм з добрим сценарієм і чудовими

акторами, виходите з кінотеатру задоволені з себе й думаєте, що творці фільму заробили купу грошей? Сподіваєтесь, актори й режисер заробили мільйон доларів за те, що створили, за те, що сьогодні дали вам? І вертаєтесь, щоб знову подивитись фільм. Ви раді відчувати себе маленькою часткою системи, яка винагороджує цих людей кожним придбаним квитком... Актори, яких бачите на екрані, отримують двадцять центів саме з цього долара, який ви подаєте у віконечко каси; за рахунок одного тільки вашого квитка вони можуть купити собі морозиво на будь-який смак!

Моменти розкошів у мистецтві, в книжках, кінофільмах, у танцях тим і приємні, що в променях слави ми бачимо самих себе.

Купуючи книжку чи квиток, тим самим висловлюємо своє захоплення, дякуємо за добре виконану роботу. Відчуваємо задоволення, коли фільм або книжка, які нам полюбилися, потрапляють до списку бестселерів.

Але щоб мені аж мільйон доларів? Несподівано я зрозумів, що означає опинитися по той бік дарунка, який я отримував від багатьох письменників одтоді, коли вперше для самого себе озвучив назву дитячої книжки: "Бембі, Фе-лікс Сол-тен".

Я почувався так, як відчуває себе людина, що захоплюється серфінгом, коли відпочиває на своїй дошці серед хвиль. Раптово звідкись підіймається велетенський заряд енергії, підносить людину, не запитавши, чи вона до цього готова, а від носу дошки, від її середини, а потім і від корми злітає водяний пил. Ця глибинна сила підхоплює плавця, а зустрічний вітер розтягає його губи в усмішку.

Коли твою книжку прочитало багато людей, справді дух перехоплює. Але коли несешся на гребені гігантської хвилі, можна й забути, що без неабиякої майстерності з тобою може приключитися ще одна несподіванка: тебе може накрити хвиля.

П'ЯТЬ

Я перейшов вулицю, запитав в аптеці, як потрапити туди, де є те, що мені необхідно, пройшов, попри всі вказівки ("ви їх обов'язково помітите"), вздовж вулиці Лейк-Робертс, затінком старих дерев, порослих іспанським мохом, до меморіальної бібліотеки Гледіс Гетчінсон.

Усі необхідні знання ми можемо отримати з книжок. Почитаєш, уважно вивчиш, трохи повправляєшся – й ось ти вже зі знанням справи кидаєш ножі, лагодиш автомобілі, розмовляєш на есперанто, як рідною мовою.

Досить торкнутися книжок Невіла Шюта, щоб зрозуміти, що це – закодовані голограми порядної людини: "Опікун з інструментального цеху", "Райдуга й троянда". Автор уписав тебе таким, як він є, в кожную сторінку й у затишному куточку бібліотеки, якщо маєш бажання, можеш звірити своє життя з його особистістю.

Прохолодний затишок великої кімнати, стіни з книжок. Я відчував, як вони тремтять від нетерпіння мене навчати. А я не міг дочекатися хвили, коли вхоплю до рук книжку під назвою "Коли ви отримали мільйон доларів!"

Хоч як це дивно, такої книжки в каталозі не знайшлося. Я переглянув усі картки на "коли", "мільйон". Нічого. На той випадок, якщо б книжка називалася "Що робити, коли ви несподівано забагатіли", я перевірів слова "що", "забагатіти" й "несподівано".

Спробував скористатися й іншими джерелами. З каталога "Книги в друці" дізнався: моя проблема полягає не в тому, що цієї книжки бракує в бібліотеці, – справа в тому, що такої книжки ще не написано.

Це неможливо, подумав я. Нехай я забагатів, але таке траплялося й іншим людям, отож хтось мав би написати таку книжку. Не про акції,

облігації та банки. Не про ці речі мені хотілося дізнатись, а про те, що я мав би відчувати, про нові можливості, про маленькі нещастя, що чигають на мене й гарчать, про великі катастрофи, які, наче стерв'ятники, саме зараз обирають мене жертвою. Будь ласка, підкажіть мені хтось, що ж його чинити.

В каталозі жодної відповіді.

– Вибачте, пані... – сказав я.

– Що, добродію?

Я прохально всміхнувся. Ще з часу, коли навчавсь у четвертому класі, мені доводилося бачити штамп для проставлення дати, який кріпивсь на звичайному олівці, й ось зараз я його бачу в неї у руках, із сьогоднішньою датою.

– Мені потрібна книжка про те, як бути багатим. Не стати, а саме – бути багатим. Тобто, що треба робити, коли отримуєш багацько грошей. Чи можете запропонувати?..

Зрозуміло, вона звикла до дивних прохань. А може, моє прохання не було аж таким дивним... Цитрусові королі, баронеси-землевласниці, новоспечені мільйонери, – такого добра у Флориді було досхочу.

Випнуті вилиці, карі очі, волосся падає на плечі хвилями чорного шоколаду. Ділова, стримана в розмові з незнайомими людьми.

Слухаючи мене, вона пильно дивилася, потім звела очі вгору й трохи ліворуч. Так ми дивимося, коли згадуємо щось забуте. Вгору ж і праворуч (я читав про це) дивимося, коли намагаємось придумати щось нове.

– Не можу згадати... – сказала жінка. – Чому б не переглянути біографії заможних людей? Маємо чимало книжок про Кеннеді, Рокфеллера. Маємо й книжку "Заможні та надзаможні".

– Не думаю, що це саме те, що мені потрібно. А немає чогось на зразок "Як упоратися з несподіваним багатством?".

Вона з поважним виглядом похитала головою й замислилася. Цікаво, чи всі люди стають гарними, коли замислюються?

Жінка торкнулася переговорного пристрою на столі й приємним голосом промовила:

– Сара-Джін? Чи маємо ми книжку "Як упоратися з несподіваним багатством?".

– Уперше чую. Зате маємо "Як я заробив свої мільйони на торгівлі нерухомістю", три примірники...

Справа не йшла.

Я тут трохи посиджу й подумаю. Важко повірити. Повинна ж десть бути така книжка.

Бібліотекарка поглянула на мій спальний мішок, який за тутешнього освітлення здавався ще поплямленішим, і перевела погляд на мене.

– Якщо ви не проти, – тихо сказала вона, – то чи не залишили б ви свій пакунок з брудною білизною на підлозі? В нас нове драпірування...

– Так, добродійко...

Тут, на цих полицях з книжками, думав я, обов'язково повинна бути одна, написана про речі, які зараз мені слід знати. Єдиний мій висновок, якого відразу дійшов і без книжки, полягав у тому, що дурні дуже швидко розлучаються зі своїми грошима.

Коли йшлося про те, щоб посадити "Фліта" на клаптик поля, я мало комусь поступавсь, але цієї хвилини в бібліотеці Гледіс Гетчінсон я подумав, що коли доведеться давати раду маєткові, то я не тільки поступлюся комусь, а виявлюся нечуваним невдахою.

Робота з паперами завжди мене неймовірно втомлювала, отож я сумнівався, що з грошима несподівано піде як по маслу. Гаразд, думав я. Себе я знаю й певен – ні мої слабкі сторони, ні сильні не зазнають змін. А другорядні речі, такі, як, скажімо, банківський рахунок, навряд чи зможуть змінити мою сутність легковажного, безтурботного літуна, яким мені завжди подобалося бути.

Згодом, ще хвилин десять безрезультативно покопирсавшись у каталозі й діставшись до слів "Щастя – Добре" і "Щастя – Погано", я капітулював. Не було потрібної мені книжки!

Заглиблений у сумніви, я вийшов на сонце, відчув, як несуться й рикошетять фотони, бета-частки та космічні промені, як безгучно вздовж і впоперек вони пронизують ранок і мене.

Я вже пройшов частину дороги містечком назад до кафе, коли спохопився: де мій спальний мішок? Я зітхнув і повернувся до бібліотеки під чимраз гарячішим сонцем з надією знайти забуте на підлозі поряд із шафою картотеки.

– Пробачте... – звернувся я до бібліотекарки.

– Я сподівалась, ви все одно повернетесь за своїми речами, – відповіла вона й промовила з неабиякою полегшею: – Адже не доведеться здавати пакунок із брудною білизною в бюро знахідок.

Я зрозумів, що вона каже правду, й повторив:

– Пробачте...

Хоч хай би скільки книжок уже існувало, але так багато лишається ще не написаними! Це схоже на стиглі сливи, що висять на верхівці дерева: не дуже весело дертись по хисткій драбині, звиватися змією поміж гіллям, дотягтись до них і рвати. Зате які вони смачні, коли вже по всьому!..

А телебачення? Чи так це приємно? Чи, може, робота над рекламою загострить мою неприязнь до натовпів? Як мені щезнути, якщо на мене не чекатиме літак, щоб злетіти над деревами й зникнути?

Я попрямував до аеропорту, єдиного місця в кожному незнайомому містечку, де пілот почуває себе вдома. Я знайшов його, слідкуючи за приземленням літаків, за невидимими слідами, що їх лишають невеликі машини, йдучи на посадку й злітаючи в небо. Виявилось, я перебуваю зовсім недалеко від початку злітної смуги, отож аеропорт поряд.

Гроші – це одне, а от обставина, що вас упізнають навіть тоді, коли вам хочеться тиші й спокою, – то вже зовсім інша справа. Хіба не це називають популярністю, славою? Трохи в тім є й втішного, мабуть. Однак що, коли цього вже ніяк не вимкнути за власним бажанням? Що, коли після телевізійних програм завжди знайдеться хтось, хто гукатиме: "Я ж вас знаю! Хвилинку, я сам згадаю... це ж ви написали оту книжку!"

Наближався полудень. Люди проїжджали й проходили мимо, не звертаючи на мене уваги. Для них я заледве чи перебував у видимому світі. Що вони знали про мене, крім того, що он якийсь один чимчикує до

аеропорту з туго впакованим спальним мішком, і тому чоловіззі байдуже, чи проводжають його поглядами.

Коли зважаються стати знаменитістю, то відмовляються від такого привілею. Однак письменникові не слід цього робити. Йому досить того, що багато людей читає його книжки, що його ім'я відоме, а все ж він може лишатися невпізнаним. Може, на відміну від актора чи ведучого телепрограм.

Чи шкодуватиму я, якщо стану знаменитістю? Відповідь знайшлась одразу: так. У якомусь іншому житті я б, напевно, намагався прославитись. Нічого надзвичайного, нічого привабливого, попереджує теперішнє життя. Варто лише потрапити на телебачення – й ти пошкодуєш про це.

А ось і сигнальна башта. Біло-зелені вогні, що блимають уночі для позначення аеропорту. З носом, піднятим догори, приземлявся літак серії "Аеронка-Чемпіон" 1946 року випуску, двомісний тренувальний літак з фанери й із штурвалом у задній кабіні. Мені аеропорт сподобався ще до того, як я побачив його. Завдяки появі "Чемпіона".

А чим обернеться слава для моїх пошуків коханої? Перша відповідь прозвучала, наче постріл: слава буде смертельною! Ти ніколи не дізнаєшся, чи кохана справді кохає тебе, а не твої гроші. Послухай, Річарде. Якщо хочеш розшукати її, облиш наміри стати знаменитістю.

Ця думка промайнула занадто швидко, щоб перевести подих і зосередитись на ній.

Друга ж відповідь мала в собі стільки здорового глузду, що лише її я й почув. Моя світла споріднена душа, – вона ж не їздить від міста до міста в пошуках хлопця, який на пасовищах пропонує платні прогулянки літаком. Чи не зростуть мої шанси розшукати її, коли вона довідається

про моє існування? Це ж особлива можливість, яка випадково з'явилася саме тоді, коли я потребую зустрічі!

І така ж випадковість приведе мою вічну кохану в потрібний час до екрана телевізора, коли передаватимуть телевізійне шоу й воно підкаже, як нам зустрітися. Затим широке визнання згасне. Я сховаюся у Ред Оаку, штат Айова, або в Естрелла-Сейлпорті, в пустелі поблизу Фенікса, поверну собі усамітнення, а потім знайду її! Хіба це так погано?

Я відчинив двері службового приміщення аеропорту.

– Привіт. Чим можемо вам допомогти? – Зі сліпучою усмішкою на обличчі жінка виписувала рахунки. Моє привітання застрягло десь між її усмішкою й запитанням; розгублений, я не знав, що сказати.

Як їй розтлумачити, що я тут не чужий, що й аеропорт, і сигнальна башта, й ангари, й "Аеронка", й навіть звичай авіаторів вітати колег зі щасливою посадкою були частиною мого життя, а зараз усе це кудись вислизає, змінюється з моєї-таки вини, а я не мав певності, що бажаю цих змін, бо минуле було мені добре знайоме, моя єдина домівка на землі.

Чим вона могла мені допомогти? Нагадати, мовляв, домівкою є все, що ми знаємо й любимо, домівка завжди з нами, хоч би де ми опинилися? Повідомити, ніби знає ту, кого я розшукую, або начебто якийсь чоловік приземлився годину тому в біло-золотому літаку "Тревел-Ер" і залишив для мене її ім'я та адресу? Підказати план, як розумно розпорядитися моїми статками? Що вона могла для мене зробити?

– Навіть не знаю, чим ви мені можете допомогти... – Я трохи розгубився. – Чи маєте в ангарі старі літаки?

– У нас є "Портфілд" Джіла Гендлі. Дуже старий. "Тайгер-Мос" Чета Девідсона. Моррісові Джексону належить "Вако", але він його тримає в

ангарі "Т"... – Жінка засміялася. – "Чемпіони" вже теж старіють. Можливо, вам потрібний "Аеронка-Чемпіон"?

– Це один з найкращих у світі аеропланів, – сказав я.

Вона здивовано глянула на мене:

– Ні, це я пожартувала. Сумніваюся, що міс Рід коли-небудь продаватиме свої "чемпіони".

Я, напевно, здався їй покупцем. Невже люди відчують, що незнайомець має мільйон доларів?

Вона й далі виписувала рахунки, а я помітив на пальці в неї золоту обручку.

– Чи можна мені на хвилю заглянути до ангара?

– Аякже, – всміхнулася вона. – Механіком у нас Чет. Він повинен бути десь поблизу, якщо ще не пішов обідати. Навпроти через дорогу.

– Дякую.

Я вийшов і заглянув до ангара. Так, він мені нагадав домівку. Тут стояла готова до щорічного техогляду свіжопофарбована червоно-кремова "Чесна-172": капот двигуна знятий, свічки запалювання вийняті. Йшла заміна мастила. Ще один літак, "Біч-Боненза", срібний з блакитними смугами на боках, здавався невагомим на високих жовтих домкратах, готовий до перевірки роботи шасі. Легкі літаки. Я знав усі історії, які вони могли розповісти мені, історії, які сам міг розповісти їм. У затишку ангара відчувалася та сама напруга, яка часом з'являється на галяві дрімучого лісу... Заблукавши сюди, відчуваєш на собі чийсь погляд, усі рухи тут наче завмирають, життя затамовує подих.

Тут же стояла велика амфібія "Грамм-Віджен" з двома трьохсотсильними радіальними двигунами, з суцільним скляним ковпаком над кабіною, з дзеркальцями на кінцях крил, з допомогою яких перевіряють роботу шасі перед опусканням на воду. Якщо приземлитись у затоці з опущеними шасі, то бризки від такої посадки створюють безліч нових дзеркал для пілотів амфібії.

Я постояв біля літака, заглянув до кабіни пілота, поважно тримаючи руки за спиною. Ніхто в авіації не любить, коли чужаки без дозволу торкаються їхніх машин, – не так через можливу шкоду, як через невинуватену фамільярність: із таким же успіхом допитливий чужак міг би дозволити собі, проходячи попри чийсь дружин, помацати її, щоб перевірити, яка вона на дотик.

Ближче до дверей ангара стояв "Тайгер-Мос", його верхні крила височіли над рештою літаків, мов хустинка приятеля, якою той розмахує над натовпом. Крила були пофарбовані в кольори літака Шимоди – біле з золотим. Що ближче я підходив, пробираючись лабіринтом крил, хвостів та різного обладнання, то більше вражали мене кольори цієї машини.

З машинами марки "Гевіленд-Мос" пов'язана ціла історія! Люди, які в моїх очах були героями, розлетілися з Англії по всьому світі на літаках "Тайгер-Мос", "Джипсі-Мос" та "Фокс-Мос". Емі Лоуренс, Девід Гарнет, Френсіс Чічестер, Константін Шак Лін і навіть сам Невіл Шют, – ці імена та пригоди, пов'язані з ними, вабили мене до цього літака. Який чудовий маленький апарат! Увесь білий із золотими шевронами десять дюймів завширшки, спрямованими вперед, наче стріли, які переходять у навкісні золоті смуги обабіч і на горизонтальному стабілізаторі.

Перемикачі запалення – ззовні. Аякже. І якщо це старанна реконструкція, то... так, під ногами в пілота справжнє викопане чудовисько – англійський компас! Я ледве втримував руки за спиною. Це була така красива машина. А педалі управління повинні бути вкомплектованими...

– Вам цей літак подобається, еге ж?

Я з несподіванки ледь не зойкнув. Механік Чет уже кілька хвилин, витираючи руки від мастила, стежив за мною. Я перепитав:

– Кажете, чи подобається? Він прекрасний!

– Дякую. Його склали рік тому, перебрали всі деталі від коліс до кабіни.

Я уважно придивився до обшивки; крізь фарбу можна було помітити фактуру тканини.

– Схоже на секоніт, – сказав я. – Гарна робота. – Цього було досить, щоб відрекомендуватись один одному. Ніхто не навчиться за день відрізняти обшивку. – А де ви розшукали для нього такий компас?

Чет усміхнувся, задоволений, що я помітив прилад.

– Ви мені не повірите, але я надібав на нього в крамниці вживаних речей у Дотґені, штат Алабама. Справжній компас Королівських військовоповітряних сил, виробництва 1942 року. Сім доларів п'ятдесят центів. Один Бог знає, як він туди потрапив, але я його таки прибрав до рук.

Ми топталися навколо літака, я слухав Четову розповідь і відчував, що схиляюся в бік минулого, до свого звичного, а отже й простого життя в польотах. Чи не надто поспішив, коли продавав "Фліта" й відрубав линви, які зв'язували мене з учорашнім днем, щоб вирушити на пошуки невідомого кохання? Там, в ангарі, виникло відчуття, наче мій світ перетворився на музей, на стару фотографію або на пущений за водою пліт, що поволі віддаляється й віддаляється в історію...

Я спохмурнів, похитав головою й перебив механіка:

- Цей "Мос" продається, Чете?

Він не сприйняв моїх слів усерйоз.

- Кожен літак продається. Головне – ціна. Я більше займаюся складанням літаків, ніж польотами, але за цей літак заправлю цілу купу грошей. Можеш мені повірити.

Я присів навшпиньки й заглянув під літак. На корпусі не було ані сліду мастила.

Реставрований рік тому авіамеханіком, думав я, і з того часу стоїть в ангарі. "Мос" був справжньою знахідкою. Я ніколи ні на мить не мав наміру кинути літати. Міг би на цьому "Мосі" пролетіти над усією країною. Міг би літати ним на свої телевізійні інтерв'ю, а дорогою, цілком імовірно, зустріти свою споріднену душу!

Я кинув спальний мішок додолу й сів зверху. У ньому щось хруснуло.

- А скільки це "ціла купа грошей", якщо платити готівкою?

Чет Девідсон пішов обідати через півтори години. Навігаційні книги та бортовий журнал "Моса" я забрав до контори.

- Пробачте, пані. Тут є телефон?

- Звичайно. Чи ви хочете подзвонити в інше місто?

- Так.

- Таксофон одразу за цими дверима, пане.

- Дякую. У вас справді мила усмішка.

– Дякую вам, пане!

Це добрий звичай – носити обручку.

Я зателефонував Елеонорі до Нью-Йорка й сказав, що приймаю пропозицію щодо телебачення.

ШІСТЬ

Коли ночуєш у полі під крилом літака, з'являється якийсь повчальний стан спокою: зорі, дощ і вітер надають сновидінням реальних фарб. Як на мене, готельне життя занадто далеко від чогось подібного.

В цивілізованих нетрях фермерської Америки знаходиш належне, врівноважене харчування: борошно для млинців і воду в струмку. А смажені горішки, якими вимушений напихатись у таксі дорогою до телестудії, навряд чи можна назвати найкращою їжею.

Коли твої пасажери живими-здоровими ступають на землю після прогулянки біпланом, вони гордо несуть голову, бо здобули перемогу над боязню висоти. А силувана розмова перед телекамерами в проміжках між рекламою під невблаганний цокіт секундної стрілки не дає відчуття тріумфу.

Але задля неї, моєї невловної спорідненої душі, можна змиритися з готелями та смаженими горішками. І я її обов'язково зустріну, якщо не спинятимуся, спостерігатиму, шукатиму з допомогою телестудій багатьох міст.

Мені якось не спадало на думку засумніватися в її існуванні, бо навколо себе бачив багатьох, які наближено мені її нагадували. Під час гастролей я збагнув, що Америку завойовували особливо привабливі жінки, а сьогодні їхніх дочок – мільйони. З моїм бродячим способом життя

я знав їх тільки як миловидних пасажирок, яких з приємністю спостерігав протягом прогулянки.

У бесіді з ними я торкався тільки найнеобхіднішого: аероплани набагато безпечніші, ніж може здатися. Якщо до польоту ви перев'яжете волосся стрічкою, то його легше буде розчесати після приземлення. Так, там, нагорі, вітряно – зрештою, зважте самі, десять хвилин у відкритій кабіні зі швидкістю вісімдесят миль на годину. Дякую. З вас три долари. Завжди радий вас бачити. Прогулянка мені теж сподобалася.

Не знаю, в чім тут справа: чи це телевізійні шоу, чи успіх моєї книжки, чи мій новий рахунок у банку, чи попросту те, що я більше не літаю безупинно? Але якось одразу я став зустрічати дуже багато привабливих жінок, як ніколи раніше. Спрямований на пошук, розглядав кожну з них через призму надії: до кожної ставився, як до тої, котру розшукую, доки вона переконувала мене в протилежному.

Шарлін, телевізійна модель, могла б стати моєю спорідненою душею, якби не була такою вродливою. Невидимі для стороннього ока недоліки, які вона знаходила в собі з допомогою дзеркала, нагадували про жорстокість її заняття: лишалося не більше кількох років, щоб заробити собі на відставку, відкласти гроші на перекваліфікацію. Ми могли порозмовляти й на їїші теми, але не надто довго. Вона завжди наvertала розмову до своєї професії. Контракти, відрядження, гроші, агенти. В такий спосіб висловлювала свої побоювання й не могла відірватись од зрадливого скла, з протилежного боку покритого сріблом.

Джейні не знала страху. Джейні любила ходити на вечірки, випивати. Чарівна, наче схід сонця, вона хмурила й зітхала, коли виявлялося, що я не знаю, що де діється.

Жаклін не пила й на вечірки не ходила. Метка й кмітлива з природи, вона не брала на віру свої здібності. "Школи не закінчила, – говорила Жаклін. – У жодному дипломі не вписано мого імені". Без диплома яка ж

освіта, чи не так, а без освіти доводиться братися за все, що підвернеться, і вже не випускати з рук. Скажімо, готувати коктейлі й чутися безпечно, не звертаючи уваги на докори сумління. Добрий заробіток, говорила вона. Я просто не маю освіти. Розумієш, мені довелося залишити навчання.

Ліан було начхати і на освіту, й на роботу. Вона хотіла заміж, а найкращий спосіб вийти заміж – усюди з'являтися в моєму товаристві, щоб її колишній чоловік приревнував і знову захотів її. Ревнощі мали б принести щастя.

Тамара любила гроші й була такою по-своєму сліпучою, що коштувала тих грошей, на які претендувала. Обличчя гідне пензля художника, мізки, які вели підрахунки навіть тоді, коли вона сміялася. Тамара багато читала, багато подорожувала, знала кілька мов. Її колишній чоловік був брокером, а тепер і вона сама хотіла відкрити власну брокерську контору. Для початку їй бракувало сто тисяч доларів. Лише сто тисяч, Річарде. Ти не можеш мені допомогти?

От якби, загадував я. Якби знайти жінку з обличчям Шарлін, але з тілом Ліан, із здібностями Жаклін, з чарівністю Джейні та з холодною врівноваженістю Тамари. Оце б і була моя споріднена душа, чи не так?

Біда тільки в тому, що на обличчі Шарлін читалися страхи Шарлін, а тіло Ліан було невід'ємним від її тривоги. Кожна нова зустріч інтригувала, але за день барви блякли, інтрига випаровувалася в хащах уявлень, якими ми різнились. Одне для одного лишались окремими уламками, не могли стати єдиним цілим.

Зрештою, я став себе запитувати, а чи є така жінка, якій одного дня не досить, аби довести, що не її я розшукував? Більшість із тих, з якими знайомився, мали важке минуле, багато з них були переобтяжені проблемами і сподівалися на допомогу. Майже всі вони потребували більше грошей, ніж мали. Ми вигадували каламбури, потурали своїм

вадам і, щойно зустрівшись, не випробувавши одне одного, називали себе друзями. То був позбавлений кольорів калейдоскоп, кожен фрагмент якого змінювався й усе одно лишався сірим.

До часу, коли телебачення втомилося від мене, я на додаток до "Моса" придбав короткокрилий, з потужним двигуном біплан. Я невтомно практикувавсь, а згодом, задля заробітку, став демонструвати фігури вищого пілотажу.

Влітку на авіашоу збираються тисячні натовпи, думав я, і якщо я не розшукав її з допомогою телебачення, то, може, знайду її тут.

Після свого третього виступу я познайомився з Кетрін. У містечку Лейк Вейлз, штат Арізона. Вона з'явилася з натовпу, який оточив літак, підійшла до мене, наче давня знайома. Усміхнулася ніжно й приязно. Усмішка була спокійна й по-особливому близька.

Кетрін дивилася на мене й не відводила очей навіть у сліпучому сонячному світлі. Довге темне волосся, темно-зелені очі. Як твердять, що темніші очі, то менше дошкуляє яскраве сонячне світло.

– Це, напевно, весело, – сказала вона і кивнула на біплан, не зважаючи на галас і натовп.

– Авжеж, краще, ніж помирати від нудьги, – відповів я. – З допомогою доброго літака від нудьги можна врятуватися.

– А що ви відчуваєте, коли шугаєте там угору-вниз? Із вами можна покататися, чи ви тільки демонструєте свою майстерність?

– Головним чином, останнє. Пасажирів катаю не так часто. Вряди-годи. Якщо певен, що не випадеш, то крутити мертві петлі досить весело.

– А мене покатаєте, – запитала Кетрін, – якщо гарненько попрошу?

– Можна, коли закінчиться шоу. – Ніколи не бачив таких зелецих очей. – А що означає просити гарненько?

Вона безневинно усміхнулася:

– Будь ласка.

Решту дня Кетрін трималася неподалік, час від часу зникала в юрбі, потім знову з'являлась, усміхалася й потай кивала рукою. Перед заходом сонця біля аероплана залишилася тільки вона. Я допоміг їй улаштуватися на передньому сидінні кабіни мого літачка.

– Не забудьте про два ремені безпеки, – нагадав я. – Вистачило б і одного, щоб утримати вас на місці, хоч би які акробатичні фігури ми виконували, але все одно краще, коли ременів два.

Я розповів, як користуватися парашутом на той випадок, якби нам довелося рятуватись, підтяг м'які плечові паски, які прикріплюються до другого ременя безпеки на поясі. "У вас красиві груди", – ледь не бовкнув я, але вголос сказав:

– Переконайтеся, що ремені міцно утримують вас, але не заважають. Тільки-но полетимо головою вниз, вам здаватиметься, ніби вони дуже ослабли!

У відповідь вона всміхнулася, наче почула комплімент.

Кетрін була природженим льотчиком. Від повітряної прогулянки прийшла в захват. їй подобалося ревіння двигуна, сонячний диск, що догоряв на краю світу, висіння вниз головою між хмарами, невагомість, трикратні перевантаження під час виконання мертвих петель.

Приземлялися ми вже в сутінках. Не встиг я заглушити двигун, не встиг отямитися, як вона вже вискочила з кабіни, обвила руками мою шию і поцілувала.

– МЕНІ СТРАШЕННО СПОДОБАЛОСЯ! – вигукнула вона.

– Боже мій... – сказав я. – Нічого не маю проти.

– Ви – великий льотчик.

Я прив'язав аероплан.

– Лестощі, панно, можуть далеко вас завести.

Кетрін мало не силоміць пригостила мене обідом, щоб віддячити за прогулянку. Ми розмовляли майже годину. Вона розповіла мені, що розлучилася з чоловіком і працює офіціанткою в ресторані над озером, неподалік від будиночка, який я купив. Завдяки платні й аліментам грошей має досить. А тепер подумає про те, щоб продовжити освіту й узятися до вивчення фізики.

– Фізика! Що такого могло трапитися, що привело вас до фізики? – І справді, така цікава жінка – позитивна, безпосередня, зважена. І раптом – фізика!..

Кетрін потяглася до сумочки:

– Не будете проти, коли я запалю?

Якщо я ледь утримавсь, аби не підстрибнути на місці від цього запитання, то власна відповідь на хвилю взагалі позбавила мене дару мови. Я бовкнув:

– Будь ласка.

Вона припалила сигарету й заходила розповідати про фізику, не спостерігши, що діється зі мною. РІЧАРДЕ! В ЧОМУ СПРАВА? ЩО ТИ МАВ НА УВАЗІ ПІД СВОЇМ "БУДЬ ЛАСКА"? ТИ НЕ ЗАПЕРЕЧУЄШ? Вона припалює СИГАРЕТУ! Ти усвідомлюєш, як це позначиться на її й твоєму житті? Це означатиме "Дорогу закрито!", це означатиме...

Замовкніть, цитьнув я своїм принципам. Вона розумна, зовсім не така, як інші, яскрава, наче блискавка з зеленими очима, її цікаво послухати, приємна, лагідна, зворушлива, а мені набридло завжди лишатися наодинці зі своїми думками, спати з гарненькими, але цілком чужими дівчатами. Пізніше я поговорю з нею про паління. Тільки не сьогодні.

Мої принципи вгамувались так швидко, що я аж налякався.

– ... Багатою я, очевидно, не стану, але раду якимось собі дам, – вела Кетрін далі. – Маю намір купити собі аероплан, навіть якщо він буде старим і вживаним! Я не пошкодую про це, як ви вважаєте?

Сигаретний дим вився кільцями і, як зазвичай ведеться, просто мені в обличчя. Я протиставив йому захисні екрани свідомості, уявив між собою і димом шибку і взяв себе в руки.

– Ви спочатку купите літак, – запитав я, дивлячись їй у вічі, – а потім навчитеся літати?

– Так. І тоді платитиму тільки інструкторові замість того, щоб платити йому та ще й орендувати літак. Так буде дешевше. А як на вашу думку?

Ми ще побалакали на цю тему, й тоді я запропонував їй вряди-годи літати зі мною на одному з моїх літаків.

На новому, на амфібії "Лейк", подумав я, в нього такий витончений фюзеляж, наче його збудовано для польотів у майбутнє та минуле, а не тільки, щоб пересуватись у повітрі й на воді. Й він їй обов'язково сподобається.

А за дві години я випроставсь у ліжку й спробував уявити, якою вона буде, коли побачу її наступного разу.

Чекати довелося довго. Кетрін мала чарівний вигляд: засмагле гнучке тіло, на кілька хвилин прикрите волохатим рушником. Коли рушник упав, вона прослизнула під простирадло, пригорнулася до мене й поцілувала. Цей поцілунок не означав "я знаю, хто ти, й кохаю тебе", а просто "будьмо сьогодні коханцями, а потім побачимо".

Як гарно просто насолоджуватись, а не бажати когось, кого не можна розшукати!

CIM

– Одразу, як тільки ти припиниш палити в приміщенні, Кетті.

Вона здивовано поглянула на мене, не донісши запальничку до сигарети.

– Вчора ти не заперечував.

Я поскладав брудні тарілки в посудомийницю, протер кухонний стіл. Надворі вже потепліло, вранці з високого неба спустилося лише кілька пухнастих сніжинок, хмарність на висоті шість тисяч футів, легкий туманець, видимість п'ятнадцять миль. Безвітряно.

Кетрін була така ж приваблива, як і напередодні. Мені хотілося дізнатись про неї ще більше. Чи відберуть сигарети в мене жінку, якої я міг торкатися й з якою міг розмовляти добру хвилину?

– Дозволь розповісти тобі, що я думаю про сигарети, – сказав я.

І без поспіху виклав свій погляд.

–... Саме отак це розуміють усі навколо, – закінчив я. – І це означає: "Ти мені настільки байдужий, що мені все одно, чи можеш ти дихати. Хоч помирай, а я запалю!" Куріння – негарна звичка. Поряд з людьми, які тобі подобаються, палити нечемно.

Замість того щоб випустити пазурі й гримнути дверима, Кетрін згідливо кивнула. "Я знаю, це жахлива звичка. Давно збиралася кинути палити". Вона закрила сумочку, так і не діставши звідти сигарети й запальничку.

Настав час, коли сама собою забулася фізика – цього разу Кетрін вирішила спробувати свої сили в моделюванні. Потім у вокалі. Голос вона мала непоганий – він нагадував співи звабливих русалок над морем, сповитим туманом. Але якось так сталося, що коли в неї минулось бажання зробити на цьому кар'єру, десь зникла й відданість справі. Натомість з'явилася нова мрія. Цього разу вона нарешті стосувалась і мене: чому б нам не відкрити крамничку з товарами для жінок?

Кетті була безтурботна, але кмітлива. Літак-амфібія їй сподобався. Кетті відразу взялася літати, однак була невиправно сторонньою. Для моєї системи вона лишалася чужорідним тілом, хоча й дуже любим. І система часом намагалась відторгнути її, якомога лагідніше.

Спорідненими душами, виявилось, нам ніколи не стати. Ми були наче два човни, що зустрілися посеред океану, а тоді певний час рухалися пустельним морем поряд. Ми просто різні човни, які прямують у різні гавані, й ми знаємо про це.

Я мав дивне відчуття, ніби гаю час, чекаю якоїсь події, після чого моє життя рушить своїм зачарованим шляхом, отримає нарешті мету й спрямування.

Був би я спорідненою душею, розлученою зі своєю коханою, думалось мені, то міг би сподіватися, що моя обранка теж зробить усе можливе, аби ми якимось чином все-таки зустрілися. Тим часом, моя люба, ще не знайдена душе, ти сподіваєшся таких же зусиль від мене? Чи не надто близько підпускаємо ми до себе палких чужаків?

Дружба з Кетті наразі приносила втіху. Але Кетті не мала права сплутувати карти, втручатися, стояти на шляху до моєї коханої, хоч хай би коли та з'явилася.

Мої пошуки досконалої жінки носили чуттєвий характер і були щораз новими. Чому ж це гнітюче передчуття зими настало так рано? Без огляду на те, з якою швидкістю гримотіла ріка часу, перевалюючись через скелясте дно та глибини, мій пліт уже загубивсь у снігових водоспадах. Я сподівався, що зупинитись на хвилю серед ревучого потоку зовсім не смертельно. Ні, я таки не думав, що це смертельно, але обрав цю планету й саме цей час, аби засвоїти певний трансцендентальний урок, – а

який саме – не знаю, – щоб з його допомогою зустріти жінку, не схожу на будь-яку іншу.

Незважаючи на цю надію внутрішній голос попереджав, що зима може перетворити мене на крижану брилу, якщо я не звільнюся й не розшукаю її.

BICIM

Здавалось, лежиш посеред кухонного столу в аероплані на висоті дві милі й тут тебе викидають за двері. В якусь мить я побачив аероплан за

кілька дюймів од руки... Я падав, але якби відчайдушно забажав, то міг би ще вхопитися за нього й повернутись у кабінку.

Наступної миті вже було надто пізно. Те, за що я міг ухопитися, перебувало вище від мене на 50 футів і віддалялося зі швидкістю 100 футів за секунду. Я падав просто вниз. Зараз – уже просто вниз. І чимраз швидше.

О Боже, думав я, чи я певен, що хочу цього?

Коли твоє життя – одна миттєвість, то вільне падіння – величезна радість. Завбільшки як кит. Щойно подумаєш про наступну мить, як вона вже блякне позаду.

Я падав у шаленому вихорі, спостерігаючи за землею, – яка вона невелика, яка тверда й пласка, – відчуваючи себе таким мізерним проти неї. Нема кабінки, ні на що спертися.

Не переживай, Річарде, заспокоював я себе. Ось тут у тебе на грудях кільце, ти можеш у будь-який момент потягти за нього, й над тобою розкриється парашут. А якщо основне кільце не спрацює, то є ще кільце резервного парашута. Можеш смикнути вже зараз, якщо тобі це більше до вподоби, але тоді урветься радість вільного падіння.

Я глянув на альтиметр на зап'ястку. Вісім тисяч футів, сім тисяч п'ятсот...

Там, далеко на землі, видніла ціль – пляма білого піску, де я зведуся на ноги за кільканадцять секунд. Але ж скільки Цорожнього простору між "тепер" і "згодом"! О Боже...

Якась частина нашої свідомості завжди грає роль стороннього спостерігача. Їй усе одно що, аби лише спостерігати. Вона вивчає тебе. Їй усе одно, щасливий ти чи нещасний. Хворієш чи відчуваєшся добре,

живеш, а чи вмираєш. Єдине її заняття – вмостившись на плечі, виносити тобі присуд: вартий ти звання людини чи ні.

Зараз такий самий спостерігач примостився в мене на запасному парашуті й робить нотатки про мою поведінку.

Значно знервованіший, ніж необхідно на цьому етапі. Очі надміру широко розплющені, пульс надто швидкий. Піднесення в поєднанні з надмірним переляком. Двадцять дев'ятий стрибок, за нього – трійка з мінусом.

Спостерігач непідкупний.

Висота п'ять тисяч двісті... чотири тисячі вісімсот...

Простягаю руки вперед напередирі штурмовому вітрові й падаю ногами вниз; руки назад – лечу головою до землі. Саме такими я уявляв польоти без літака, за винятком хіба що безнадійної мрії підійматися вгору так само швидко, як падати вниз. Зрештою, мене б улаштувала навіть утричі менша швидкість.

Відволікаєшся під час вільного падіння. Свідомість безцільно збивається з одного на інше. Поправка до оцінки: двійка з плюсом.

На альтиметрі – три тисячі сто футів. Усе ще високо, але рука тягнеться до стартового тросу, великий палець у кільці. Я різко смикнув. Легко піддався трос, за спиною затріщало – це відкривався малий парашутик.

Смикнув занадто рано. Не терпиться опинитись під парасолькою. Двійка.

Тріск не припинився.

Вже мав би відкритись основний парашут – тоді наче падаєш у купу пір'я. Але натомість триває вільне падіння. Ні з того ні з сього тіло починає обертатись у повітрі.

Щось... – похопився я, – щось трапилося?

Я озирнувся через плече туди, де чувся тріск. Малий парашутик скрутився у безформну купу, заплутався в стропах. Там, де мав з'явитись основний парашут, утворився вузол сплутаного шовку, червоні, блакитні та жовті кольори безладно перемішалися.

На те, щоб виправити становище й не врізатись у землю, мені лишилося п'ятнадцять секунд.

Безладно обертаючись у повітрі, я прикидав, що напевно гримнуся на поверхню в районі апельсинового гаю. Можливо, між деревами, але скоріше за все – ні.

Треба звільнитися від парашута: цього навчила мене практика. Зараз мені слід відчепитись од основного й відкрити резервний, який у мене на грудях. Хіба це справедливо, що парашут не спрацював під час мого двадцять дев'ятого стрибка? Несправедливо!

Неконтрольовані думки. Брак самодисципліни. Двійка з мінусом.

Того разу мені просто пощастило, що час сповільнив ходу. В одну секунду вміщалося стільки усього, як у хвилину за нормальних умов.

Одначе, чому так важко дістатися руками до лямок, розстебнути їх і позбутися сплутаного парашута?

Мої руки важили не менше тонни кожна, але завдяки неймовірним зусиллям вони дюйм за дюймом просувалися до застібок на плечах.

Чи варто так напружуватися? Мені ніхто не говорив, що до застібок так важко добиратися! Розлючений на інструкторів, я смикнувся, подолав останні півдюйма й таки відчепив лямки.

Повільно, повільно. Надто повільно.

Я перестав обертатися, перекинувсь горілиць, аби відкрити резервний парашут, і застиг від здивування, коли побачив, що ковтюх сплутаного шовку й далі падає разом зі мною! Я був схожий на падаючий смолоскип – над головою палали яскраві кольори тканини; я ще нагадував ракету, яку випустили з повітря на землю.

– Увага, курсанти, – колись говорив інструктор. – Можливо, з вами цього ніколи не трапиться, але не забувайте! Ніколи не розкривайте запасний парашут в основний, який не відкрився, бо з запасним станеться те саме. Він витягнеться у довжину, стримітиме, як свічка, й навіть не сповільнить вашого падіння! Завжди спочатку звільняйтеся від основного парашута!

Але ж я звільнивсь, а він і далі лишився зі мною, зачепившись за лямки!

Мій спостерігач обурено пирхнув.

Утрачає раціональність мислення у важких обставинах: уже по ньому.

Я відчував, як позаду на мене летить земля. Трава вдарить у карк зі швидкістю сто двадцять п'ять миль за годину. Смерть, звичайно, настане миттєво. Чому ж перед очима не проходить усе попереднє життя, чому я не залишаю тіла до удару, так, як про це пишуть у книжках? Відкривай запасний!

Діє із запізненням. Ставить недоладні запитання. Так і є – слабе людське створіння.

Я смикнув за аварійне кільце, і в ту ж мить резервний парашут різко сіпнувся біля мого обличчя, вибухнув угору, наче шовкова куля снігу, випущена в небо з гармати. Парашут заструменів поряд з рештками основного. Авжеж, тепер я був прив'язаний до двох падаючих факелів.

Потім білий спалах пострілу – й парашут відкрився повністю, мене смикнуло, і я зупинивсь у повітрі на висоті чотириста футів над апельсиновим гаєм, – така собі поламана маріонетка на ниточках, врятована в останню мить.

Час повернувся до свого звичного ритму, повз мене майнули дерева, підошви зіткнулися з ґрунтом, я повалився у траву. Не мертвий, але дихання давалося важко.

А може, я вже встиг ущент розбитися, подумав я, а потім рятівний парашут повернув мене в часі на дві секунди назад і так я врятувався?

Тягар наглої смерті став моїм альтернативним майбутнім, від якого я ледь спромігся відмовитись, й оскільки мене воно обминуло, хотілося помахати йому вслід рукою. Помахати майже з сумом. У тому майбутньому, а зараз уже в альтернативному минулому, я несподівано для самого себе отримав відповіді на запитання про смерть, які давно мене непокоїли.

Після стрибка залишився живим. Виборсався завдяки щастінню, дивному втручання янголів-охоронців. Усіх янголів-охоронців один тільки і є, що сам Річард. Оцінка – одиниця з мінусом.

Я зібгав запасний парашут, з ніжністю скублив його й поклав цей прохолодний пінястий клунок поряд з основним парашутом, який підвів мене. Затим сів під деревом, знову пережив останні хвилини, заніс у записник усе, що трапилося, все, що побачив, усі думки, слова жорстокого маленького спостерігача, сумне прощання зі смертю, – усе, що тільки згадалося.

Коли писав, руки не трусились. Я або не зазнав справжнього потрясіння під час стрибка, або ж мстиво придушив його в собі.

Того дня в моєму домі не було ані душі, щоб поділитися з враженням від пригоди, нікого було запитати, що відкрило б мені очі на те, чого я не вгледів. У Кетті був вихідний, і вона подалася з кимось на весь вечір. Діти Бріджіт виступали у шкільному спектаклі. Джіл утомилася після роботи.

Мені не лишалось нічого кращого, як зателефонувати Рейчел у Південну Кароліну. Вона сказала, що їй приємно почути мій голос, що буде рада завжди, хоч би коли я з'явився в неї. Я не став згадувати про стрибок, про парашут, який не відкрився, та про можливе майбутнє, про смерть в апельсиновому гаю.

Того вечора задля свята я приготував для себе картопляний торт, точнісінько такий, як у бабусиному рецепті: картопля, масло, молоко, яйця, горіхи, ванільний цукор, цукрова пудра для оздоблення і гіркий шоколад. Я з'їв третину тарту, не чекаючи, поки прохолоне.

Я все думав про стрибок і зрештою дійшов висновку, що все одно не став би нікому нічого розповідати, ні перед ким би й словом не прохопився. Бо хіба не могло видатись, ніби хизуюся тим, що уникнув смерті? Та й що б мені сказали у відповідь? "О Боже! Яке страхіття!", "Слід бути обережнішим".

Знову несподівано вигулькнув спостерігач. Став писати. Я потай слідував за текстом:

Він змінюється. День у день усе більше віддаляється, все більш неприступний, далекий. Зараз готує випробування для спорідненої душі, яку ще не розшукав, зводить мури та лабіринти, фортеці на гірських верхах, пропонує їй знайти себе десь в одній з них. Він мастак, коли йдеться про самозахист від тієї однієї на світі, яку б міг покохати і яка

покохала б його. Зараз він постійно в стані перегонів... Цікаво, чи встигне вона зустріти його до того, як він скрутить собі в'язи?

Скрутити собі в'язи? Це самогубство. Навіть наші спостерігачі не завжди знають нашу суть. То була не моя провина. Справа в парашуті. Неприємна невдача. Цього більше ніколи не трапиться.

Я не став собі нагадувати, що сам пакував цей парашут.

За тиждень приземлився надвечір, щоб залити пальне. Того дня в моєму величезному прудкому "Мустанзі" постійно щось виходило з ладу: то не працював радіопередавач, то відмовляли ліві гальма, перегорів генератор, датчик температури то переходив через червону риску, то так само несподівано повертався в нормальне положення. Без сумніву, не найкращий день, без сумніву, найгірший аероплан з усіх, на яких я будь-коли літав.

Більшість літаків мені подобаються, але з деякими просто неможливо подружитися.

Приземлився, залив пальне, перевірів гальма – і швиденько в небо. Якогого швидше. Тривалий переліт – і знову прилади показують: щось там за гігантським пропелером негаразд із двигуном. Жодна запчастина для літака не коштує менше ста доларів, а ті деталі, що ламаються, наче сірнички, коштують тисячі.

Шасі мого прудкого літака пропливли на висоті кілька футів над злітною смугою летовища в Мідленді, штат Техас, і торкнулися землі. В ту ж мить лопнула ліва шина, й аероплан вивернуло до краю смуги: ще мить – і він опиниться на ґрунті.

Ніколи. Літак ще не втратив швидкості, і я до кінця витиснув газ, тож примусив його знову піднятися в повітря.

Вибір неправильний. Швидкість недостатня для польоту.

На кілька секунд літак задер носа, але на більше його не вистачило. Під нами промерехтіли плями полину, колеса знову торкнулися землі, ліве шасі зламалось, величезний пропелер урізався в землю, заревів і застогнав двигун, щось вибухнуло в нього всередині.

Майже звичний стан, коли час наче сповільнюється. І гляньте-но, хто з нами! Мій спостерігач зі своїми нотатками й олівцем. Як справи, хлопче, скільки ж днів ми не бачилися?

Патякає зі спостерігачем, а в цей час аероплан розвалюється на друзки. Такого бездарного пілота мені ще не доводилося бачити.

Я достеменно знав, що аварії "мустангів" трапляються далеко не щодня. Ці машини такі великі, швидкі й смертельні, що прориваються через усі перешкоди й несподівано вибухають, викидаючи в повітря красивий феєрверк жовтого, оранжевого й чорного кольорів, розкидаючи дрібні уламки на півмилі довкола епіцентра вибуху. Самі пілоти не встигають цього помітити.

Зі швидкістю вісімдесят миль на годину я нісся назустріч зіткненню... з пофарбованим у жовто-білі квадрати дизельним генератором посеред пустища, що стояв на місці, як вважалося, убезпеченому від аварій великих швидкісних літаків. І, очевидно, вважалося помилково.

Ще кілька поштовхів, – одпало ще одне шасі, щезла десь половина правого крила: на мене насувалася й на очах зростала жовто-біла споруда генератора.

Чому я досі не залишив свого тіла? В усіх книжках розповідають...

Коли відбулося зіткнення, лямки врізалися в плечі, світ провалився у морок.

Кілька секунд я не бачив нічого. Болю не відчував.

Тихо тут у них на небі, подумав я, випростуючись і хитаючи головою.

Зовсім ніякого болю. Спокійне, ледь чутне сичання... Що тут, на небі, може сичати, Річарде?

Я розплющив очі, й виявилось, що "небо" має достеменно такий самий вигляд, як ущент зруйнована споруда дизельного генератора, зім'ята рештками дуже великого літака.

Сприймає навколишній світ з меткістю ропухи.

Хвилиночку! Невже... це не небо? Я не загинув?!

Сиджу всередині того, що лишилося від кабіни, а літак і досі не вибухнув! Ось зараз це й трапиться! Ще дві секунди, а я тут наче в пастці... Я не загищу від вибуху, я загину в полум'ї?!

А ще за десять секунд я щодуху біг на відстані двохсот ярдів од диму й уламків того, що недавно було красивим аеропланом, якщо не надто надійним, дешевим чи приємним у роботі. Я простятися на землі обличчям донизу. Так це роблять льотчики у фільмах за мить до того, як вибух повністю закрий екран. Обличчям донизу, руками прикрив голову, чекаю вибуху.

Здатний пересуватися з неабиякою швидкістю, коли нарешті усвідомить серйозність ситуації.

Минуло півхвилини. Нічого не відбулося. Ще півхвилини.

Я підвів голову й роззирнувся.

Потім підвівся, сьак-так обтрусив із себе пісок і травинки. Без жодної на те причини в голові задзвеніла давно забута мелодія. Але я майже не зважив на все те. Намагався зберігати безтурботність.

Щасливчик. Ніколи не доводилося чути, щоб 51-а модель не вибухнула, мов бочка з порохом. І ось він, цей виняток, що лежить в уламках, а я ще донедавна керував ним. Тепер доведеться засісти за паперову роботу, здавати рапорти... Мине ще не одна година, перш ніж я гайну звідси на захід. Мелодія не втихала.

Шок позначився на його поведінці не надто сильно. Четвірка з плюсом за витримку. Звісно, коли вже по всьому.

Вислухавши похвальні слова й насвистуючи причіпливу мелодію, я повернувся до залишків "Мустанга", розшукав торбу з одягом, набір для гоління й відклав їх у безпечне місце.

Нічого не скажеш – міцна кабіна.

Аякже! Аероплан не вибухнув, бо, коли ми приземлялися, пальне вже було майже скінчилося.

Десь у цей час спостерігач розчинився, похитуючи головою, а в полі зору з'явилися пожежні машини. Пожежники, здавалося, не дуже прислухались до моїх пояснень щодо відсутності палива й про всяк випадок утопили рештки літака в піні.

Мене непокоїли радіоприлади, які залишилися в кабіні неушкодженими і цінувались на вагу золота.

– Будь ласка, хлопці, постарайтеся не залити піною кабіну.
Радіоприлади...

Надто пізно. Щоб запобігти виникненню пожежі, вони наповнили кабінку по вінця піною.

Що ж тепер, у відчаї думав я. Що ж тепер? Що ж тепер? Що ж тепер?

Я прочвалав мильо до аеропорту, придбав квиток на найближчий рейс, склав якомога лаконічніший рапорт, дав вказівки, куди відтранспортувати рештки впертої машини.

У цю хвилю в ангарі, записуючи адресу, я пригадав слова пісні, яка невпинно й настирливо звучала в голові, починаючи з моменту аварії.

Ш-бум, ш-бум... і ще всілякі я-та-та, я-та-та.

Чому я мугикаю цю мелодію? Дивно. Через двадцять років. Чому саме зараз?

А пісні геть байдуже. Знай своїї: життя могло б стати сном, ш-бум, якби з собою взяв тебе у рай, ш-бум...

Ось що воно за пісня! Це наспівував привид "Мустанга".

Стати сном могло б життя, мій любий...

Звичайно, життя – це сон, ти, бляшана відьмо! І тобі справді ледь не пощастило забрати мене на небеса! Ш-бум, ти, розбите корито!

Чи має якесь значення всілякий непотріб, що бринить у голові? Цей літак, він же ніколи не сприймав мене всерйоз. Я спостерігав зі свого місця біля ілюмінатора, як мій літак пронісся над смужкою долини й знявся у повітря.

Просякнуті піною рештки "Мустанга" вже повантажили на машину; кран підіймав одірвані секції крил.

Ти хотів, аероплане, зіграти в смертельну гру? Тобі подобалося, коли в кожному польоті щось виходить з ладу, тобі подобалися суперечки зі мною?

Ти програв! Можливо, знайдеш когось, хто не пам'ятатиме про твоє минуле й складе тебе до купи через сотню років після сьогоднішнього дня. Можливо, ти пригадаєш цю годину й з майбутнім власником поведешся краще! Повір мені, машино, – мене ти більше не цікавиш.

Спочатку відмовив парашут, тепер авіакатастрофа. Я розмірковував про ці два випадки, летів на захід і згодом дійшов висновку, що мене провадило саме провидіння, захищало, не дало й волосинці впасти з голови в моменти, які виявились небезпечнішими, ніж я сподівався.

Хто завгодно міг би стверджувати протилежне. Сили, які захищають мене, не запобігли аварії, – вони допомогли мені вибратися з неї живим і неушкодженим.

ДЕВ'ЯТЬ

Я тону в грошах. Люди в усьому світі читали мою книжку, купували книжки, які я написав раніше. Від видавця я отримував винагороду за кожен проданий примірник.

Літакам умію давати раду, думав я. Але гроші мене нервують. Чи трапляються аварії з грошима?

За вікнами його кабінету хитали вітами пальми, сонячні промені зігрівали папери на столі.

– Я зможу для тебе це влаштувати. Річарде. Жодних проблем. Якщо хочеш, я це зроблю.

Його зріст на один дюйм перевищував п'ять футів. Волосся та борода з рудих стали білими, перетворивши його з усезнайка-ельфа на такого собі Санта-Клауса.

Ми товаришували ще в часи, коли я надсилав дописи в журнали. Редактор став консультантом з питань інвестицій. Мені він сподобався, ще коли дав мені перше завдання. Я захоплювався його спокійним ставленням до справи. Довіряв йому беззастережно, й ніщо з того, що він розповів мені того надвечір'я, не похитнуло моєї довіри.

– Стене, я неспроможний висловити своєї радості... – сказав я. – Це треба робити як слід, а я не знаю, що чинити з грошима, з паперами, з податками. Я на цьому нічого не тямлюся. Віднині ти мій фінансовий керівник, це цілком твоя справа й твоя турбота, а мені до цього зась.

– Ти навіть не хочеш нічого знати, Річарде?

Я ще раз поглянув на графіки, що відображали Стенову інвестиційну діяльність. Усі криві йшли просто вгору.

– Нічогісінько, – відповів я. – Хіба, коли мені захочеться довідатися про якісь деталі чи коли доведеться приймати якесь кардинальне рішення. Але більша частина того, чим ти займаєшся, вище від мого розуміння...

– Ну, навіщо так... – сказав він, – нічого дивовижного. Головне – елементарний аналіз ринку товарів. Більшість людей зазнають невдач на біржі, бо не мають достатнього підстраховування на випадок, коли справи на біржі обертаються не на їхню користь. Ти – тобто ми – не матимемо цієї проблеми. Ми почнемо вкладати гроші обережно, тримаючи в резерві значний капітал. Коли наша стратегія почне

приносити плоди, ми робитимемо більші ставки. А натрапимо на біржі на щось цілком певне – вкладемо значну суму й заробимо цілий маєток. І не конче займатися виключно довготривалими вкладами. Люди часто забувають про це. Існують способи заробляти ті ж гроші набагато швидше. – Стен усміхнувся, помітивши, що я не встигаю за його думками.

Він кивнув на графік:

– Тепер поглянь на цю схему. Вона відображає ціну фанери на товарній біржі в Чикаго. Бачиш, ось тут починається пік попиту, тобто попередження, що скоро настане спад. Це станом на минулий квітень. У той момент слід було продавати фанеру, багато фанери.

Потім, коли ціна падає аж до цієї позначки, треба багато купувати. Продавати за високою ціною й купувати за низькою – це те саме, що купувати дешево і продавати дорого. Розумієш?

– Як ми зможемо продати... Як можемо продавати, перш ніж щось придбали? Хіба, перш ніж щось продавати, не треба це щось купити?

– Ні. – Пояснюючи, Стен зберігав спокій, наче викладач коледжу. – Це ф'ючерсні угоди на біржі. Ми обіцяємо продати пізніше за певною ціною, знаючи, що перш ніж настане час продавати, встигнемо придбати ту ж фанеру – або цукор, мідь, зерно – але набагато дешевше.

– А-а...

– Потім ми проведемо повторне вкладення грошей. У різні цінні папери. За кордоном. Міжнародні корпорації – це непогана ідея. Але почнемо з товарної біржі, можливо, придбаємо місце на біржі Західного узбережжя. Побачимо. Придбавши місце, до мінімуму зведемо платню за послуги посередників. Потім диверсифікація. Було б також доцільно взяти під контроль невелику компанію, яка тільки спинається на ноги. Я проведу необхідні дослідження. Однак, маючи в розпорядженні такі суми

для операцій і дотримуючись поміркованої стратегії на ринку, буде досить важко зробити помилку.

Він повністю переконав мене. Наче камінь з душі! Тепер моє фінансове майбутнє не заплутається, як стропи парашута.

Я ніколи не навчусь розпоряджатися грошима так, як це робить Стен. Я не такий витриманий і врівноважений, а ще – не маю графіків з кривими, які пнуть до неба.

Однак я достатньо розсудливий, коли йдеться про те, щоб розгледіти свої власні слабкі сторони, знайти старого вірного приятеля й довірити йому свої гроші.

ДЕСЯТЬ

Ми засмагали на палубі – Донна і я. Удвох на моєму нерухомому вітрильнику, який дрейфував за тридцять кілометрів на північ від Кі-Веста.

– Я не належав жодній жінці, – сказав я їй тихим і спокійним голосом, – і не претендую на володіння жодною з них. Це надзвичайно важливо для мене. І я обіцяю, що ніколи не стану по-власницьки ставитися до тебе й ніколи не ревнуватиму.

– Це добрий обмін, – сказала вона. Донна мала коротеньке чорне волосся, карі очі. Зараз, на сонці, вона їх заплющила. Її засмагла шкіра нагадувала просмолене тикове дерево. Цього кольору Донна досягла протягом багатьох років після того, як розлучилася десь далеко на півночі країни. – Більшість чоловіків не розуміють мене. Я живу так, як хочу. Залишатимуся з чоловіком доти, доки сама цього бажатиму. Не захочу – піду собі. Я тебе не налякала? – Вона змістила бретельки на бікіні для рівномірності засмагу.

– Налякала? Твої слова тішать мене! Жодних ланцюгів, пут, канатів, жодних суперечок, ніякої нудьги. Найщиріший подарунок: я тут не тому, що повинен, не тому, що потрапив у пастку. Просто мені краще бути з тобою, а не з кимось іншим.

Лагідно хлюпали хвилі. Замість тіней на вітрилі вигравали яскраві сонячні промені.

– Ти зрозумієш, що я твій найбезпечніший друг, – сказав я.

– Найбезпечніший?

– Оскільки високо ціную свою свободу, то й твою цінуватиму не нижче. Я вельми вразливий. Якщо колись попрошу тебе зробити щось, чого тобі не хочеться, то ти тільки шепни: "Ні". Я зневажаю набридливих людей, які безцеремонно вдираються в чуже всамітнення. Ти тільки натякни, що я сам такий, і я зникну до того, як вимовиш свої слова.

Вона перекотилася на бік, сперлась на руку й розплющила очі.

– Це зовсім не схоже на пропозицію одружитися, Річарде.

– Не схоже.

– Дякую.

– У тебе було багато таких пропозицій? – запитав я.

– Навіть дві – це вже чимало, – відповіла вона. – Одного заміжжя досить. А в моєму випадку навіть одного разу було забагато. Декому краще перебувати в шлюбі. Мені – навпаки.

Я розповів їй дещо про свою невдалу спробу одружитися, яка перетворила щасливі роки на важкі й сумні. Я засвоїв ті ж уроки, що й вона.

Я поглянув на м'яке дзеркало затоки: чи не видно була хвиль. Море лежало гладеньке, наче тепле морозиво.

- Шкода, Донно, що ми не можемо посперечатися.

Ми дрейфували ще годину, потім вітер розшукав вітрила і яхта схопилася з місця. До часу, коли знову ступили на сушу, ми стали приятелями, обіймалися на прощання, обіцяли одне одному ще колись зустрітися.

З Донною було так само, як і з кожною іншою жінкою в моєму житті. Повага до особистої недоторканості, до усамітнення, до повної незалежності. Ніжні альянси на протигагу самоті, вони були холоднокровними романами без кохання.

Деякі з моїх знайомих жінок ніколи не були в шлюбі, але більшість уже встигла розлучитися. Деякі втрималися на плаву після нещасливого заміжжя всупереч жорстоким чоловікам, які били їх, всупереч залякуванням, усупереч глибокому стресові, безконечним депресіям. Кохання стало для них трагічним непорозумінням, пустопорожнім словом, позбавленим значення, знеціненим чоловіками-власниками, коханцями-тюремниками.

Якби заглянув у свої думки глибше, я б виявив ось яку загадку: словом "кохання" вже не можна визначати стосунки між чоловіком та жінкою. Але, Річарде, чи є в цьому сенс?

Я б не зміг відповісти.

Минали місяці. І одночасно з утратою бажання зрозуміти, що таке кохання, я втратив бажання продовжувати пошуки моєї таємничої спорідненої душі. Поступово його витіснила зовсім інша ідея. Така ж раціональна й непомильна, якими тепер оберталися мої справи в бізнесі.

Якщо єдина й досконала подруга – це та, котра завжди відповідає всім твоїм вимогам, а одна з таких вимог – потреба різноманітності, то жодна людина не може бути досконалим партнером!

Єдину справді споріднену душу слід шукати в багатьох різних людях. Моя досконала жінка – частково перебуває в тілі цієї моєї подруги, вона частково у вроді іншої, яка примушує прискорено битися моє серце, вона частково в безтурботності ще іншої. Якщо жодна з них неприступна сьогодні, тоді моя споріднена душа спалахує в інших тілах ще деінде, – бути досконалою не означає бути неприступною.

– Річарде, ця твоя ідея – суцільна химера! Вона ніколи не підтвердиться!

Якби внутрішній голос вигукнув ці слова, а він саме так і вчинив, то я б заткнув йому пельку.

– А ти доведи, що ідея помилкова, – сказав би я у відповідь, – доведи, чому вона неправильна. Але уникай таких слів, як кохання, шлюб, обов'язок. Можеш доводити з кляпом у роті, а я перекричу тебе, пояснюючи свої наміри щодо подальшого життя!

І як ви гадаєте? Проект досконалої жінки, пізнаної через багатьох, виграє конкурс без зусиль.

Безконечний потік грошей. Стільки літаків, скільки душа запрогне. Власна досконала жінка. Це щастя!

ОДИНАДЦЯТЬ

Помилка, власне, не буває. Пригоди, які трапляються з нами завдяки нам самим, хоч хай би якими неприємними вони були, потрібні нам для науки. Щоб дістатися мети, не зайвий кожен крок.

Я лежав на м'якому бурому килимі, заглибившись у роздуми. Останні три роки не були помилкою. Я старанно вибудовував кожен рік, приймаючи мільйони рішень: про літаки та інтерв'ю для журналів, про човни, подорожі й фільми, про справи, лекції й телевізійні шоу, про рукописи, банківські рахунки та ф'ючерсні угоди про мідь. За дня я міг перелетіти в новому реактивному літачку, ввечері – розмовляти з різноманітними жінками і торкатися їх. З кожною було дуже приємно, а все ж не так, як із тією єдиною.

Я впевнився, що вона не існує, однак її образ переслідував мене.

Чи, може, й вона була переконана, що я не існую? Чи бентежить її мій привид? Чи існує десь у цей момент жінка, що простяглася на м'якому килимі у будинку над ангаром, у якому стоїть п'ятеро літаків? (А ще три літаки на галявині перед будинком і гідроплан, який гойдається на озері.)

Я глибоко сумнівався. Хіба можна бути самотнім у зливі газетних статей і телевізійних шоу, в оточенні коханок і грошей, платних друзів, які перетворюються на обслуговуючий персонал, агентів, правників, менеджерів і бухгалтерів? Хоча цілком можливо.

Її килим міг бути іншого кольору, а решта... Вона могла перебувати з протилежного від мене боку дзеркала і розшукувати свого досконалого чоловіка серед цілої юрми, але все одно залишатися самотньою.

Я засміявся. Як важко вмирає старий міф про єдине кохання!

Внизу на галявині завівся двигун літака. То, напевно, Слім випробовує "Твін-Чесну". Правий компресор не давав потрібного тиску. Я собі думав:

компресори старого зразка – це проблеми старого зразка, доточені до двигуна, який через це не назвеш гарним.

Там унизу осідає пилюка ще на двох літаках – на "Рapid" і на моторному планері. Невдовзі "Рapid" доведеться ремонтувати, тож попереду багато клопоту, бо такого розміру біплан з кабіною... Краще його продати. Я майже не літаю на ньому. І взагалі надто мало літаю. Ці літаки чужі мені, як і все інше в моєму житті. І про що я хотів довідатися? Про те, що згодом, коли в тебе всього доволі, машини стають твоїми господарями?

Ні, заперечив я собі, урок полягає ось у чому: мати купу грошей – це все одно, що тримати в руках скляний меч. За лезо. Краще поводитися з ним дуже обережно, вельмишановний, розмахувати помаленьку, якщо вам цікаво знати, для чого він може знадобитись.

До першого двигуна приєднався ще один. Наземна перевірка напевно закінчилася нормально, й Слім вирішив підняти літак у повітря, аби випробувати його ще й там. Потужне ревище переходить у приємне бурмотіння двигуна й поступово затихає, коли літак правує на злітну смугу.

Що ще я дізнався? Що загальне визнання й популярність усе-таки позначилися на мені, хоча спершу, я думав, вийду з цього стану без змін. Раніше ніколи не повірив би, що хтось може цікавитися, який я з себе, що думаю й кажу, де живу, як збуваю час і гроші. Не вірилося, ніби ця зацікавленість так уплине на мене, загнавши назад до печери.

Будь-хто, думав я, потрапивши в об'єктив чи на сторінки газет, тим самим утрачає свободу. Свідомо чи підсвідомо, ці люди добровільно запропонували себе всім нам як приклад для наслідування. Цей – насолоджується життям, той котить уламки життя по палубі. Один ставиться до свого лиха чи талану з виваженою мудрістю, другий верещить, третій раз по раз ризикує життям чи регоче.

Світ щодня піддає славетних випробуванню, а ми захоплено спостерігаємо за ними, неспроможні відвести погляд. Неспроможні, бо випробування, вибрані для наших піддослідних, це ті-таки іспити, які чекають на нас. Закохуються, одружуються, вчаться, кидають свою справу і починають усе завдруге, банкрутують, захоплюють нас і самі захоплюються, спостерігши об'єктив чи записник репортера.

Єдине випробування, на яке приречені вони і яке недосяжне для решти, це випробування славою. За ним теж спостерігаємо. Якогось дня й ми опинимось у світлі прожектора. Тому такі приклади завжди бажані.

Що ж трапилося, задумався я, з мешканцем піднебесся Середнього Заходу? Невже він так швиденько перетворивсь на кривляку-гульвісу?

Я підвівся й пройшов кімнатами порожнього будинку до кухні, знайшов чашку з кукурудзяними чіпсами, які вже. почали черствіти, повернувся назад у крісло поряд з вікном і втупивсь у мальовничий пейзаж озера.

Я – гульвіса? Смішно. Внутрішньо я не змінився.

Зовсім ні?

А може, Річарде, всі гульвіси так кажуть?

"Пайпер-Каб" із сусідньої школи морської авіації відпрацьовував приземлення на дзеркально-гладеньку поверхню озера... Довге, повільне зниження, трохи більше газу і м'який дотик до блискучої рівнини. Потім розвертається і знову набирає швидкість, аби знятися в повітря.

Промені прожектора навчили мене, як ховатися, де вимуровувати стіни. Кожен має свою металеву огорожу з гострими шпичаками вгорі.

Ті, хто сходить зі сцени, розважаються тим, що їх ще впізнають. Вони не мають нічого проти об'єктів, і часом по той бік лінз трапляються досить приємні люди. Я можу бути приємним доти, доки вони будуть приємні мені, навіть ще на дві хвилини довше.

Такою була висота моїх мурів того дня у Флориді. Більшість людей, які дізналися про моє існування чи з телевізійних шоу, чи з обкладинок журналів, чи з газетних статей, навіть не підозрювали, наскільки я був удячний їм за чемність, за повагу до мого всамітнення.

Мене приємно дивувала пошта, тішило існування цілого кола читачів, для яких мої ідеї не були позбавлені сенсу. В цьому колі було вже багато людей, допитливих чоловіків і жінок з різним кольором шкіри, різних за віком, з різних країн, з різним життєвим досвідом. Це коло виявилось набагато ширшим, ніж я уявляв!

Поряд із приємними листами вряди-годи надходили й дивні послання: розкажіть про мою ідею; влаштуйте, щоб мене надрукували; дайте грошей, а ні, то горіти вам у пеклі.

Я відчував теплу прив'язаність до сім'ї читачів, посилав у відповідь листівки. А для інших – ще кілька тонн заліза на зміцнення стіни, кинджали догори лезами, килимок гостинності геть з-під ніг.

Виявилось, я набагато відлюдкуватіший, ніж досі про себе думав.

Невже не знав себе раніше? Невже змінююся? Все частіше я залишався вдома на самоті, – й того дня, й минулого місяця, і впродовж тих років.

Застряг у своєму великому будинку поряд з дев'ятьма літаками у павутинні рішень, які б ніколи не прийняв знову.

Я перевів погляд з підлоги на фотографії вздовж стін. То були знімки аеропланів, які багато значили для мене. І жодної людської постаті, жодного обличчя. Що зі мною трапилося? Колись я подобався собі таким, яким був зараз?

Я зійшов сходами в ангар, викотив біплан, на якому зазвичай виступав на авіашоу, і прослизнув у кабінку. Літаючи на цьому біплані, пригадалося мені, я познайомився з Кетті.

Лямки на плечах застебнуті, ремені безпеки на місці, збагачення палива, паливна помпа, вмикаю запалення. Обіцянку не виконано, й зараз вона підштовхує мене до одруження. Наче я ніколи не розповідав їй про ті лиха, які приходять зі шлюбом, наче не переконував, що для неї я тільки частина досконалого чоловіка.

– Від ґвинта! – за звичкою вигукнув я в порожнечу й натиснув стартер.

За півхвилини піднявся у повітря, перевернув літак і став набирати висоту дві тисячі футів. Зустрічний потік повітря намагався зірвати з мене шолом і окуляри. Як гарно. Спочатку дуже поволі повертаю літак на шістнадцять градусів. Небо чисте? Усе готово? Вперед!

Зелена рівнина Флориди; озера й болота велично виростають праворуч від мене, простягаються вшир наді мною, а зараз вони вже з лівої руки.

Набираю потрібну висоту. Затим ВВА!.. ВВА!.. ВВА!.. несподівано різкими ривками завертілася земля. І так шістнадцять разів. Тягну штурвал просто вгору, до крайньої позиції, натискаю на праву педаль, пірнаю вниз, вітер гуде в кріпленні крил, виштовхую штурвал уперед, щоб відновити швидкість сто шістдесят миль на годину (вниз головою). Я відкинувся на сидінні й поглянув на землю. Ручка газу несподівано відходить назад, ліва педаль не відходить, біплан стогне, – його праві

крила зафіксовані, – і двічі обертається навколо своєї осі подвійним гвинтом зеленого неба та блакитної землі. Ручку газу вперед, ліва педаль: оберти закінчуються, літак на мить зупиняється.

П'ятикратне перевантаження втискає мене в сидіння, звужує поле зору до маленької яскравої цяточки на сірому тлі. Пірнаю до висоти сто футів у своїй зоні тренувань і знову все спочатку, за звичним маршрутом авіашоу.

В голові ясніє, зелень боліт проноситься просто перед кабіною, кипариси й алігатори обертаються навколо шолома зі швидкістю триста градусів на секунду. Серце залишається самотнім.

ДВАНADЦЯТЬ

Кілька хвилин ми сиділи, не промовивши слова.

Леслі Перріш спокійно мостилася зі свого боку шахового столика, інкрустованого каштаном і сосною, я – зі свого. Впродовж дев'яти ходів у захоплюючому дух міттельшпілі в кімнаті панувала тиша, якщо не брати до уваги м'якого перестуку дерев'яного короля чи королеви по поверхні столика, коли їх переміщали з клітини на клітину, й нашого мимрення, що супроводжувало зміни в розташуванні атакуючих шерэг на шаховому полі.

Шахісти розповідають про себе, пересуваючи фігури. Панна Перріш не блефувала й не намагалася підманути. Вона грала у шахи потужно, прямолінійно й відверто.

Затулившись рукою, я спостерігав за партнеркою крізь пальці й усміхнувся. Хоча вона щойно виграла в мене слона й загрожувала коневі, якого мені не можна було втрачати.

Ми познайомилися кілька років тому. Знайомство видавалося мені знаменним. Ми зустрілись випадково, у вестибюлі.

– Ви нагору? – гукнула вона, поспішаючи до ліфта.

– Так. – Я притримав двері, зачекав, поки вона увійде. – Вам який поверх?

– Третій, будь ласка, – попросила вона. – Я теж мешкав на третьому поверсі.

Двері на мить застигли, тоді м'яко зачинилися.

Блакитно-сірі очі кивнули мені з подякою. На частку секунди я зустрівся з нею поглядом, у якому дівчина повинна була прочитати, що мені приємно. Після чого я чемно відвів очі. Клята ввічливість, вилаявся подумки. Яке любе личко! Чи не бачив я її в кіно? На телеекрані? Запитати не наважився. Ми мовчки піднімалися. Панночка сягала мені до плеча, її золотаве волосся вибивалося з-під капелюшка гірчичного кольору. З одягу не схожа на кінозірку: вилянула робоча спідниця під утепленим пальтом "морського" крою, джинси й шкіряні чобітки. Але ж яке обличчя!

Певно, знімають тут натуру для фільму, подумав я. Може, вона працює асистентом у знімальній групі?

З яким задоволенням познайомився б з нею. Але панна така далека... Чи не здається тобі, Річарде, дивним, що вона така безмежно далека? Стоїте на відстані тридцяти дюймів одне від одного, однак не існує такого містка, щоб перекинути через цю прірву й сказати: "Привіт".

От якби винайти спосіб, думав я, якби побудувати такий світ, де незнайомі люди могли б сказати одне одному: "Ти мене зачарувала і я

хочу тебе краще пізнати". А на випадок, якщо захоплення не є взаємним, спеціальне умовне речення: "Ні, дякую".

Але такого світу ще не створено. Півхвилинка поїздка закінчилася, ми не промовили собі ані слова. Двері тихо розсунулись.

– Дякую, – промовила вона, майже бігцем перетнула вестибюль у напрямку до своєї квартири, відчинила двері, увійшла, зачинила їх по собі й лишила мене в коридорі самого.

Шкода, що ти покинула мене, подумав я, заходячи до своєї квартири через двоє дверей від її. Як жаль, що втекла.

Пересунувши коня, я зняв напругу на шаховому полі, пригальмував її атаку. Леслі мала перевагу, але ще не виграла. Поки що.

– Звичайно! – помітив я. – Кінь на б7! Загроза з флангу! – Я переставив коня й ще раз прослідкував за її поглядом, приємно вражений вродливим обличчям, на якому абсолютно не позначилася моя контратака.

За рік після зустрічі в ліфті я порушив судову справу проти режисера фільму за зміни, які він уніс до сценарію без моєї згоди. І хоча за рішенням суду йому довелося вилучити моє ім'я з титрів і виправити деякі найнеоковирніші зміни, під час розмови віч-на-віч я ледве стримувався, щоб не потрощити на друзки меблі в його кабінеті. Бракувало посередника, через якого ми б могли спокійно спілкуватися.

Таким посередником стала актриса Леслі Перріш, та сама жінка, з якою ми рік тому вдвох підіймалися ліфтом з вестибюля на третій поверх.

Гнів минувсь, тільки-но я почав спілкуватися з нею. Вона розмовляла спокійно й переконливо – я відразу перейнявсь довірою до неї.

А тепер у Голлівуді зайнялися бажанням зняти фільм за моєю останньою книжкою. Я запрягся, що скоріше спалю рукопис, ніж дозволю кіношникам його зіпсувати. Але якщо вже знімати фільм, то чи не найкраще з цим упорається моя власна компанія? В усьому Голлівуді я довіряв тільки Леслі, тож вилетів у Лос-Анджелес, аби ще раз зустрітися з нею.

У її кабінеті на маленькому столику біля вікна побачив шахівницю.

Шахові набори, виготовлені спеціально для службових кабінетів, це здебільшого не що інше, як вибрик художника, вияв його фантазії. І справді, з першого погляду не завжди відрізниш королеву від слона, слона від пішака, всі фігури розміщені на дошці будь-як, у невластивих для них місцях. Фігури на цій дошці зображали персонажів лицарського турніру у Стаунтоні: король заввишки три з половиною дюйми, сама дошка – чотирнадцять на чотирнадцять. Біле кутове поле, як належить, з правого боку від гравця, коні дивляться вперед.

– Вистачить вам часу на коротеньку партію? – поцікавивсь я, коли закінчилася розмова. Я не найкращий шахіст у місті, але й не найгірший. Грав із семи років і, вмощуючись за столом, завжди почувався досить упевнено.

Леслі глянула на годинник:

– Гаразд.

Першу партію вона виграла, чим приголомшила мене. Але стиль, у якому грала, те, як хід її думок відображувався на шаховій дошці, зіграли мене своєю чарівністю.

Наступного разу, коли нам довелося зустрітись, ми грали на дві кращі партії з трьох.

А ще за місяць заснували корпорацію. Леслі заходилась шукати способи, як зняти фільм з найменшою ймовірністю провалу, й ми вже грали на шість перемог в одинадцяти партіях.

Затим потреба в ділових зустрічах відпала. Я вмощувався в кабіні свого найновішого, списаного з військово-повітряних сил восьмитонного реактивного тренувального літака, піднімався на висоту тридцять п'ять тисяч футів, летів з Флориди у Лос-Анджелес, щоб провести з Леслі ще один день за шахами.

Наші змагання більше не нагадували турніри. Дозволялося розмовляти, поряд на столі з'явилися печиво й молоко.

– Ах ти ж негіднику, Річарде! – хмурила вона брови. Над її позиціями справді збиралися хмари.

– Так, – самовдоволено відповідав я, – так, я тямущий негідник.

– Але ось тобі шах конем, – сказала вона, – а потім слоном і – прощавай, королево! Як тобі подобається такий хід?

Я зблід. Передбачав шах, але загроза королеві була для мене несподіванкою.

– Справді вдалий хід, – погодився я. Довгі роки тренувань у надзвичайних ситуаціях загартували мене, і я за звичкою намагався вказувати невимушену недбалість. – Боже ж ти мій... гм... Треба знайти достойний хід у відповідь. Гарненька ситуація. Але я зникну, як тінь. Наче невловима тінь, панно Перріш, негідник вислизне з пастки...

Вряди-годи негідник випручався, часом його заганяли в глухий кут і ставили мат... Потім він приходив до тями, куснувши печива, й знову заходжувавсь розставляти свої власні пастки.

Між нами відбувалася якась алхімічна реакція. Я припускав – у її житті були різні чоловіки для романтичних пригод. Як жінки в моєму житті. Цього припущення вистачало: ми не розпитували одне одного, безмежно поважаючи приватне життя.

А якось під час партії вона сказала:

– Сьогодні ввечері в академії фільм, який я повинна побачити. Режисер фільму міг би нам придатися згодом. Що, як ми підемо разом?

– З радістю, – розсіяно відповів я, вибудовуючи захист від її атаки на правому фланзі.

Я ніколи раніше не бував в Академії кіномистецтв, але, проїжджаючи повз цей будинок, завжди почувався мізерним перед його величчю. А зараз опинився всередині, дививсь новий фільм разом з безліччю кінозірок. Чи не дивно, думав я, що моє нехитре життя, яке складалося з суцільних польотів, несподівано переплелася з внутрішнім світом Голлівуду завдяки книзі й другові, котрий часто побиває мене в моїй улюбленій грі.

Після перегляду кінофільму, коли в сутінках вона вела машину на схід уздовж бульвару Санта-Моніка, до мене зненацька прийшло натхнення.

– Леслі, як ти ставишся...

Я надто затяг паузу, Леслі перепитала:

– Як я ставлюся – до чого?

– Як ти ставишся до гарячої шоколадної помадки з морозивом?

Вона звела брови:

– До чого?

– До шоколадної... помадки... з морозивом... І до кількох партій у шахи?

– Яка розбещеність! – сказала вона. – Я про гарячий шоколад. Невже ти досі не спромігся помітити, що я живу на насінні, сирих овочах та йогурті? А печиво – тільки за шахами.

– Гм. Я помітив. Аякже. І саме тому тобі не вистачає гарячої шоколадної помадки з морозивом. Коли ти її куштувала востаннє? Тільки чесно. Якщо минулого тижня – то так і скажи: минулого тижня.

– Минулого тижня?! Минулого року! Схожа я на людину, яка споживає морозиво? Поглянь уважно!

Я так і зробив. Уперше. Відкинувся на сидінні й розгублено закліпав, нарешті спостерігши те, що не сховалося б від очей найтупішого дядька: переді мною сиділа надзвичайно приваблива жінка. Розум, який сформував витончені риси обличчя, подбав і про відповідне тіло.

За місяці нашого знайомства вона лишалася для мене чарівним безтілесним ельфом, розумом, який став для мене неподоланим викликом, довідником кіновиробництва, класичної музики, політики, балету.

– То як? Схожа я на таку, що їсть морозиво?

– Чудово! Тобто, ні! Точно Ні. Твоє тіло не для шоколадної помадки! А щоб уже цілком точно, дозволь сказати тобі... – я зашарівся. Як на дорослого чоловіка, показав себе справжнім дурилом, подумав я... Річарде, негайно зміни тему розмови. – Одна маленька порція морозива,

– скоромовкою докинув я, – зашкодити не може, принесе тільки вдоволення. Якщо ти звернеш зі шляху он туди, то ми зможемо запопасти кілька порцій шоколадної помадки, просто зараз...

Леслі поглянула на мене й усміхнулася, підтверджуючи усмішкою, що нашій дружбі ніщо не загрожує; зрозуміла, що я вперше спостеріг її тіло, й не заперечувала. Однак її друзі-чоловіїси, подумав я, справді були б проти, тож можна втрапити в халепу. Не сперечаючись, не вимовивши слова, я витер з пам'яті образ її тіла: для романтики залишалася моя досконала жінка. А Леслі треба зберегти такою, як вона є, – товаришем і партнером у справах.

ТРИНАДЦЯТЬ

– Це ще не кінець світу, – спокійно сказав мій фінансовий менеджер Стен, не дочекавшись, поки я всядусь у крісло навпроти його робочого столу. – Ми можемо назвати те, що трапилося, тимчасовим відступом. Вчора на товарній біржі Західного узбережжя вибухнула криза. Вони оголосили себе банкрутами. Трохи грошей ми втратили.

Стен завжди схильний применшувати, тому після його слів я ледве ворухив язиком.

– Скільки саме ми втратили, Стене?

– Близько шестисот тисяч доларів, – сказав він, – а точніше, п'ятсот дев'яносто з гаком.

– Пропали?

– Ну, колись за рішенням суду ти зможеш отримати по кілька центів за кожен утрачений долар, – відповів він. – Але я схильний вважати, що вони пропали назавжди.

Я облизав губи:

– Добре, що ми вкладали гроші в різні місця. Як справи з торговою палатою в Чикаго?

– Там також кілька невдач. Я впевнений, що вони тимчасові. Ти потрапив у найтривалішу смугу невдач. Мені ще ніколи не доводилося передбачувати такого. Цей стан не може тривати без кінця, але сьогодні справи в нас невтішні. Ти втратив майже вісімсот тисяч доларів.

Він назвав більшу суму грошей, ніж у мене будь-коли була! Як я міг утратити більше того, що мав? Він мав на увазі втрати на папері. Це паперові втрати. Бо хіба ж можна втратити більше, ніж маєш.

От якби навчитися розумно розпоряджатись грошима і, взагалі, було б непогано приділити пильнішу увагу цьому бізнесові. Однак мені б довелося витратити на науку не один місяць, а вміння поводитися з грошима – це не польоти, це задушливо нудне заняття. Навіть ілюстрації у підручниках мені не до шмиги.

– Усе не так зле, як здається, – сказав Стен. – Втрата мільйона доларів уріже податки до нуля, а ти втратив ще більше і тому цього року не плататимеш ані цента податків. Але якби був вибір, то, звичайно, краще б не втрачати такої суми.

Я не відчував ні злості, ні відчаю. Наче опинивсь у комедії ситуацій. Здавалося, варто різко розвернутись у кріслі, і я опинюся не в кабінеті Стена, а перед телевізійними камерами й аудиторією в студії.

Маловідомий письменник заробляє мільйони і миттєво позбувається їх. Хіба вам не знайоме таке кліше? Невже це справді один з епізодів мого життя? Поки Стен розповідав про невдачі, я шукав відповіді на ці запитання.

Люди з мільйонними прибутками завжди були кимось зі сторони. Тим часом я завжди лишався самим собою. Я – льотчик, гастролер, що розважає людей у небі над сіножатами. Дуже рідко стаю письменником. Лише тоді, коли до цього силує якась думка. Надто добра, щоб дозволити їй померти незаписаною... Що роблять такі ж, як я, маючи на своєму банківському рахунку не більше ста доларів, що є якраз тією сумою, яка може знадобитися, щоб витратити при необхідності за один раз.

– А ще можу сказати тобі ось що, – спокійно вів далі Стен. – Пам'ятаєш вклади, які ти зробив через Тамару, тобто вклади з високими відсотками в урядові позики за кордоном? Її клієнт зник і прихопив з собою всі гроші. Твоїх там було тільки п'ятдесят тисяч, але тобі слід знати про це.

Я не міг повірити почутому.

– Він же її приятель, Стене! Вона йому вірила! А він зник?

– Як у таких випадках кажуть, не лишив адреси. – Стен поглянув на мене пильніше: – А ти Тамарі повністю довіряєш?

О Боже! Бодай би обійтися без цього кліше! Гарненька краля видурила в багатого бевзя п'ятдесят тисяч доларів?

– Стене, ти натякаєш, ніби Тамара замішана в...

– Можливо. Тут, на зворотному боці чека, здається, написано її рукою... Ім'я інше, але рука її.

– Ти жартуєш.

Він відімкнув шухляду з паперами, вийняв конверт і простяг мені анульований чек. Там значилася компанія Сі-Кей Лтд з підписом Венді

Смайта. Високі, розташовані одна біля одної літери, серед них дещо нижчі "і". Якби я побачив такі на конверті, я б запрягся, що то писала Тамара.

– Так міг написати будь-хто, – сказав я і повернув йому чек.

Стен мовчав. Був переконаний, що гроші й досі в Тамари. Однак вона все ще лишалась у моїй юрисдикції; розслідування не проводитиметься. Я більше ніколи не задавав їй запитань, ніколи ані словом не нагадував про цю справу. І перестав довіряти.

– В тебе ще є гроші, – повідомив Стен. – І, звичайно, щомісяця надходитимуть нові. Після тривалої смуги невдач ситуація на ринку повинна змінитися. Ти можеш укласти те, що в тебе залишилося, в іноземну валюту. Мені натякали, в будь-який момент курс долара може впасти порівняно з німецькою маркою, і ти одним махом зможеш повернути всі свої збитки.

– Я нічого на цьому не тямлю, – сказав я. – Роби, що вважаєш доцільним, Стене.

Якщо уявити миготіння аварійних лампочок і сигнали попереджувальних дзвінків, моя фінансова імперія нагадувала атомну електростанцію за три хвилини до аварії реактора.

Зрештою я підвівся й підхопив свою пілотську куртку з бильця канапи.

– Колись ми поглянемо на сьогоднішній день, як на найнижчу точку, – сказав я, – а, починаючи з цього моменту, справи можуть обернутися на краще, еге ж?

Наче й не чуючи моїх слів, Стен додав:

– Я хотів ще ось що сказати. Хоча й важко. Ти знаєш прислів'я: "Влада псує людей, абсолютна влада псує абсолютно"? Так воно і є. І мене це, певно, теж стосується.

Я не зрозумів, про що він говорить, але боявся запитувати. З його обличчя нічого не довідаєшся. Стен зіпсутий владою? Неможливо. Я спостерігав його багато років і не мав найменших сумнівів щодо його порядності. "Мене це теж стосується" – може означати тільки те, що один раз він міг помилково переплатити за якимось рахунком. А потім, звичайно, виправив помилку, але тим не менше відчуває провину і обов'язок повідомити мені про неї. І очевидно, якщо каже мені про це, то надалі не має наміру припускати таких помилок.

– Все гаразд, Стене. Має значення тільки те, що ми будемо робити далі.

– Правильно, – погодився він.

Я викинув цей випадок з голови. Що б там не залишилося від грошей, їм даватиме раду Стен, а також люди, яких він знав і яким довіряв, яким добре платили за їхні послуги. Чи можуть вони допустити, щоб наші складні обладнання з грошима розсипалися, як торба з пружинками, кинута з даху? Звичайно, ні, особливо зараз, коли нам ведеться так зле. Невдачі трапляються в усьому, але мої менеджери – люди тямовиті, думав я, і знайдуть вихід зі становища. Навіть не один і швидко.

ЧОТИРНАДЦЯТЬ

– Реактивний літак 155Х, – обізвався я, притримуючи кнопку мікрофона, – переходить з ешелону три, п'ять, нуль на ешелон два, сім, нуль, просить дозволу на зниження.

Я подивився поверх кисневої маски на доступні моєму зорові сім миль надвечірньої пустелі Південної Кароліни; повільно обертаючи літак навколо своєї осі, пересвідчився, яке безхмарне небо.

Річ у тім, що я летів на зустріч в університеті Лос-Анджелеса. Однак тішився тим, що прибув на кілька днів раніше.

– Один, п'ять, п'ять X, – відгукнулася служба управління польотами Лос-Анджелеса, – переходьте на ешелон два, два, нуль, не баріться.

Зниження зі швидкістю чотириста миль на годину було надто повільним як на мене. Я хотів опинитися на землі й побачити Леслі набагато швидше, ніж дозволяли можливості літака.

– Реактивний один, п'ять, п'ять X, переходьте на один, шість.

Я підтвердив отримання дозволу, ще нижче опустил ніс літака і збільшив швидкість. Стрілка альтиметра рушила вниз.

– Реактивний один, п'ять, п'ять X проходить висоту один, вісім, нуль, – повідомив я, – скасовує попереднє повідомлення.

– Реактивний один, п'ять, п'ять X, знімаємо вас із супроводу на висоті нуль, п'ять. Всього доброго.

Коли я постукав у двері будинку Леслі на околицях Беверлі-Гілз, на моєму обличчі все ще залишалися сліди від кисневої маски. З дому чулись гучні звуки симфонічного оркестру, – аж здригалися важкі двері. Я натис кнопку дзвінка, музика стихла, й на порозі стала вона: в очах виблискує море й сонячне сяйво, на губах привітна усмішка. Ми не торкаємось одне одного, навіть не подаємо рук, і нам це не видається дивним.

– У мене для тебе приємна несподіванка, – Леслі загадково всміхнулася.

– Я ненавиджу несподіванки. Вибач, ніколи про це не згадував, але рішуче ненавиджу несподіванки, зневажаю подарунки. Усе, що мені потрібне, купую собі сам. Якщо чогось не маю, значить воно мені непотрібне. Отож, у силу цього, – я намагався викласти свою думку якомога лагідніше й рішучіше, – коли ти мені пропонуєш подарунок, то даєш щось не потрібне мені. Я гадаю, не буде важко повернути те, що ти приготувала?

Леслі пройшла на кухню. На плечах золотом переливалося волосся. Її стара кицька кинулася була вслід за нею, – їй здалося, ніби час вечеряти.

– Ще ні, – відсторонила її Леслі, – пухнастим ще не час. – Я дивуюся, що ти сам цього не купиш, – кинула мені Леслі через плече, всміхнувшись, аби показати, що я її не образив. – Воно тобі потрібне, але якщо ти проти, то можеш його викинути. Ось, маєш.

Подарунок не був загорнутий. То виявилася звичайна велика миска, придбана в крамниці дешевих товарів, з малюнком свинки на дні.

– Леслі! Якби я наткнувся на таке, то обов'язково купив би! Фантастика! Яка чудова... дрібничка!

– Я знала, що вона тобі сподобається! Це миска для свиней. А ось і... ложка для свиней! – У моїй руці з'явилася сталевая ложка за вісімдесят вісім центів з витисненою на ручці свинкою. – А якщо ти глипнеш у холодильник...

Я відчинив холодильник і побачив перев'язані червоною стрічкою таке собі барило з двома галонами морозива й коробку з наклейкою "Шоколадна помадка". На долівку скочувалася довільними хвилями бліда холодна мряка.

– Леслі!

– Що скажеш, поросятку?

– Ти... я... ти гадаєш...

Вона розсміялася. Більше над своєю божевільною примхою й трохи над звуками, які чулися з моїх мізків, де гвинтики та коліщата забуксували в тому морозиві.

Зрештою, я втратив мову не через морозиво, а з несподіванки. Леслі, яка жила на самих зернятах і низькокалорійних салатах, зненацька замовила, як на неї, екстравагантні солодощі, заповнила ними холодильник, щоб побачити, як мені заціпить, коли я наткнуся на них.

Я видобув з холодильника барило з морозивом і допер до кухонного столу. Зняв накривку. Морозиво по вінця. Шоколадного.

– Сподіваюся, для тебе теж знайдеться ложка, – з притиском сказав я й увіткнув свою ложку з поросятком у м'яку холодну масу. – Ти вчинила немислиме, але що зроблено – те зроблено, й тепер нам не залишається нічого іншого, як знищити докази. Ну ж, приєднуйся!

Вона дістала з шухлядки мініатюрну ложечку.

– А розігрітої помадки не хочеш скуштувати? Відмовишся від помадки? – спитав я.

– Де там! Але після сьогоднішнього дня ні я, ні ти на помадку й дивитися не будемо.

Перекладаючи помадку до каструльки, аби підігріти, я подумав, що людина виявляє свої характерні риси через власні вчинки. Чи не може

статися, що Леслі властива непередбачуваність? Який же я був дурний, коли вважав, ніби достатньо добре вивчив її!

Я обернувся. Леслі всміхалась, тримаючи ложечку, запитала:

– Ти справді вмієш ходити по воді? Так, як ти це робив у книжці разом з Дональдом Шимодою.

– Звичайно. І ти теж так можеш. Сам я поки що цього не робив у нашому просторі-часі. В теперішньому моєму розумінні простору-часу. Це дуже складно, щоб ти знала. Але я працюю над цим.

Я помішав помадку, яка налипла на ложку півфунтовою грудкою.

– Чи бувало так, що ти залишила своє тіло?

Вона навіть не зморгнула й не попросила пояснити докладніше.

– Двічі. Один раз у Мехіко. Вдруге – у Долині Смерті, на версі пагорба, під зорями. Я лягла горілиць, щоб роздивитися небо, і впала поміж зорі...

Зненацька в її очах заблищали сльози. Я тихо промовив:

– Пам'ятаєш, коли була між зірками, якою легкою ти себе почувала, природною, простою, правильною, наче добралася до домівки? Таке відчуваєш, коли звільняєшся від тіла.

– Так.

– Те саме з ходінням по воді. Це сила, яка живе глибоко в нас самих... Це побічний наслідок наших внутрішніх сил. Просто й природно. Ми повинні наполегливо досліджувати їх і пам'ятати, що не слід часто вдаватися до цих слів. Інакше обмеження земного життя

переплутаються, стануть взаємoneзалежними, й ці уроки тільки пантеличитимуть. Одна біда, – нам так легко вдається переконувати себе, що не слід застосовувати свої реальні сили, і зрештою починаємо думати, що справді не можемо цього робити. Тоді, з Шимодою, ми не ставили один одному запитань. А коли його не стало, я припинив свої вправи. Втім, мені здається, цього відчуття вистачає надовго!

– Як шоколадної помадки.

Я скинувся. Дрочиться?

Шоколад у каструльці пішов бульбашками.

– Ні, гарячого шоколаду не стає на довше, ніж спогадів про духовну дійсність. Гаряча помадка – ОСЬ ВОНА! Гаряча помадка не ставить під загрозу комфортність усталеного світосприймання. Гаряча помадка вже ЗАРАЗ. А ти готова спробувати ці ласощі?

– Тільки трішечки-трішечки, – погодилась Леслі.

Доки впоралися з десертом, ми мало не спізнилися у кіно – довелося довгенько постояти в черзі, що розтяглась на два квартали.

З моря дмухав легіт, наповнював ніч свіжістю, й, захищаючи Леслі від холоду, я обняв її за плечі.

– Дякую, – відповіла вона. – Я не думала, що ми так довго пробудемо надворі. Тобі холодно?

– Ні, – сказав я. – Зовсім не холодно.

Ми побалакали про фільм, який збиралися переглянути. Говорили ми й про інші речі.

- А як це – бути акторкою, Леслі? Це мене завжди цікавило.

- Ото ще знайшов кінозірку! – засміялася вона. – Тобі справді цікаво?

- Так, таке життя завжди лишалося для мене таємницею.

- Ну, що тобі сказати. Часом воно просто чудове, коли є гарний сценарій, гарні люди, які справді бажають створити щось вартісне. Але так буває не часто. Все решта – це праця. Боюся, що здебільшого вона аж ніяк не позначається на прогресі людства. – Леслі запитально глянула на мене. – Хіба ти цього не знаєш? Тобі доводилося бути на знімальному майданчику?

- Тільки на натурі. В павільйоні – ніколи.

- Може, наступного разу, коли я зніматимуся, прийдеш подивитись?

- Обов'язково! Дякую за запрошення!

Скільки нового можна від неї дізнатись, подумав я. І чого навчилася Леслі, ставши славетною... Чи змінилась вона, чи діткнула її слава, чи почала Леслі ховатися за мурами? Ця жінка відзначалася якоюсь упевненістю в собі, позитивним, притягуючим й особливо привабливим сприйняттям життя. Їй довелося побувати на верхах, які я спостерігав тільки знизу; вона побачила осяйне світло і вже знає таємниці, яких я так і не збагнув.

- Але ти не відповіла, – сказав я. – Попри саму роботу над створенням фільмів, на що схоже таке життя? Що ти відчуваєш у ролі кінозірки?

Вона звела очі, пильно подивилася на мене, довіра зіграла зіниці.

– Спочатку тебе захоплює все. Спочатку гадаєш, що ти не така, як усі інші, що можеш запропонувати щось особливе. Так воно й насправді може статися. Потім згадуєш, що ти така ж, якою була завжди; єдина різниця в тому, що всюди з'являються твої фотографії, в газетах – статті про те, хто ти, що сказала, куди збираєшся поїхати. А на вулицях зупиняються перехожі, щоб краще тебе роздивитись. Ти – знаменитість. Якщо точніше, викликаєш посилену увагу до своєї особи. І кажеш собі: я не заслуговую такої уваги!

Леслі замислилася.

– Коли люди перетворюють тебе на знаменитість, головне для них – зовсім не ти сама. Щось інше. Важливо, що ти для них утілюєш.

Завжди, коли розмова набуває такого значення, як зараз, мене охоплює хвиля збудження, виникає почуття, ніби в мені зростають нові сили. Слухай уважно, Річарде, вона має рацію!

– Люди вважають, що їм відомо, хто ти така: романтичний образ, секс, гроші, влада, любов. Усе це може бути вигадкою, яка не має нічого спільного з тобою. Цілком можливо, що вона тобі навіть не подобається, але такою тебе бачать. З усіх боків до тебе кидаються люди. Сподіваються, що, торкнувшись тебе, самі отримають усе це. Ти налякана, а тому зводиш навколо себе стіни, товсті скляні стіни. Сховавшись за ними, можеш упорядкувати думки, перевести подих. Там, усередині, ти знаєш, яка ти, а ззовні люди бачать щось зовсім інше. В тебе залишається вибір, – погодитися зі створеним для тебе образом і розпрощатися з собою – або лишатись вірною собі й почуватися шахрайкою, коли входиш в образ. А можна й покінчити з усім. Я міркувала, якщо так гарно бути кінозіркою, то чому знаменитості багато п'ють, уживають наркотики, часто розлучаються, накладають на себе руки?

Леслі поглянула на мене беззахисними довірливими очима:

– Я вирішила, що слава цього не варта. І майже поклала всьому край.

Я ледве стримався, щоб не вхопити її в обійми й розцілювати за те, що була така відверта зі мною.

– Ти – славетний письменник, – сказала вона. – Ти теж відчував щось подібне? Мої слова зрозумілі для тебе?

– Ще й як. Мені стільки всього хочеться дізнатись про ці речі. Газети поводяться з тобою так само? Друкували вони те, чого ти ніколи не говорила?

Леслі розсміялася:

– І те, чого не говорила, і те, чого навіть не думала, в що не вірила, що навіть не мала наміру робити. Друкують про тебе статтю, тут же цитують тебе, усе як годиться. А насправді – все вигадка. Автора статті ти й в очі не бачила... навіть не телефонував ніхто, але ж ось твої слова надруковані чорним на білому! Залишається молити Бога, щоб читачі не повірили тому, що вони вичитують у цих газетах.

– Я тут новачок, але маю теорію.

– Яку? – поцікавилася Леслі.

Я розповів їй про своє припущення, що знаменитість є для решти людей узірцем. Решта спостерігає, як знаменитість проходить через випробування.

Щоправда, Леслі висловлювалася більш зрозуміло.

Вона подивилась на мене й усміхнулася. Я помітив – її очі змінились, коли зайшло сонце. Кольори моря й місячного сяйва.

– Цікава теорія. Щодо прикладів, – сказала Леслі. – Але кожна людина – окремий приклад, є ж? Адже кожна людина – відображення її думок, рішень, які приймала протягом свого життя?

– Так. Хоча про всіх загалом мені говорити важко. Окрема людина для мене не важить багато, якщо я не познайомився з нею особисто, чи не прочитав про неї, чи не побачив її на екрані. Якось я дивився телепередачу. Науковець розповідав про особливості звучання скрипки. І я подумав: що світові до цього? Мільйони людей гинуть від голоду. Кому потрібні дослідження скрипкової музики?.. А потім я заперечив собі. Світ потребує зразків для наслідування. Йому потрібні люди, які живуть цікавим життям, щось вивчають, творять музику нашого часу. Як розпоряджаються своїм життям ті, кого не торкнулися бідність, злочини, війни? Нам необхідно бачити інвалідів, котрі зробили вибір, що його ми б також могли зробити й стати справжніми людьми. Інакше цілком можемо мати досхочу їжі, але що з того? Моделі для наслідування! Нам вони подобаються! А ти як гадаєш?

– Можливо, так воно і є, – відповіла Леслі, – але мені не подобається це слово – "модель".

– Чому? – здивувався був я, але відразу ж здогадався, у чому справа.
– Ти працювала моделлю?

– У Нью-Йорку, – промовила вона таким голосом, наче відкрила ганебну таємницю.

– А що в цьому поганого? Модель – це приклад особливої вроди!

– Отож-бо. При цьому важко й далі жити з гідністю. Це ж саме лякає мене, як кінозірку.

– Чому? Чого тобі боятися?

– Мені довелося стати актрисою, бо на студії мене вважали дуже вродливою, й відтоді я боюсь, коли б світ не дізнався, що не така-то я й вродлива й ніколи такою не була. Працювати моделлю – погане заняття саме по собі. Коли когось називають моделлю, взірцем вроди, то тим гірше для цієї людини.

– Але ж, Леслі, ти справді вродлива, – знітився я. – Тобто нема й найменшого сумніву... що ти... надзвичайно приваблива...

– Дякую, але те, що ти кажеш, не має значення. Хоч би що ти говорив, кінозірка в мені вважає, що врода – це образ, який хтось інший створив для неї. І вона полонянка цього образу. Навіть коли йде в крамницю, повинна бути у найкращій формі. А якщо ні, то хтось обов'язково впізнає її й скаже своїм друзям: "Ви б тільки подивилися, яка вона насправді! І наполовину не така вродлива, якою її зображують!" І кінозірка розчарує їх. – Леслі сумно посміхнулася. – Кожна актриса в Голлівуді, кожна моя знайома, яку можна назвати вродливою, прикидається вродливою й боїться, що рано чи пізно світ дізнається правду про неї. Я теж така, як вони.

Я похитав головою.

– Божевільні. Всі ви божевільні.

– Світ справді божеволіє, коли йдеться про красу.

– Мені здається, ти красива.

– А мені здається, ти божевільний.

Ми засміялися, але Леслі не жартувала. Я запитав:

– Чи правда, що у вродливих жінок трагічне життя? – До такого висновку я прийшов у пошуках досконалої жінки з багатьма тілами. – Ну, хай не зовсім трагічне, але важке. Зболене життя, якому не позаздриш.

Леслі обдумала мої слова.

– Якщо ці жінки вважають, що їхня врода це – вони самі, – сказала вона, – то ці жінки шукають пустопорожнього життя. Коли все залежить від зовнішнього вигляду, ти просто розчинешся в дзеркалах і більше ніколи себе не знайдеш.

– Ти себе, здається, знайшла.

– Хоч хай би що я знайшла, це сталося не завдяки моїй вроді.

– А завдяки чому?

Вона розповідала, я слухав, спочатку здивований, а згодом вражений. Та Леслі, яку вона знайшла, з кіно не мала нічого спільного. Її сутністю став рух за мир, організація й керівництво громадянськими акціями. Справжня Леслі Перріш виголошувала промови, брала участь у політичних кампаніях, боролася з американським урядом, схильним продовжувати війну у В'єтнамі.

У той час, як я опановував бойові винищувачі, вона влаштовувала марші протесту на Західному узбережжі.

За те, що наважилася виступити проти війни, їй довелося скуштувати сльозоточивого газу, який застосовувала поліція, захищатися від нападів бандитів з реакційних угруповань. Але Леслі на це не зважала: організовувала мітинги, збирала ще більші фонди підтримки.

Вона брала участь у виборчих кампаніях конгресменів, сенаторів і мера Лос-Анджелеса. Була делегатом на конференції з висунення кандидатури президента.

Леслі була співзасновницею лос-анджелеської телекомпанії KBST-TV, організованої для захисту знедолених меншин міста. Коли почалися неприємності, коли телекомпанія загрузла в боргах, а кредитори вже втрачали терпець, вона перебрала на себе обов'язки президента компанії. Часом сплачувала її рахунки зі своєї кишені, грошима, отриманими за зйомки у фільмах. І телестудія вижила, почала процвітати. За діяльністю Леслі спостерігали, всюди з'являлися статті про цей високий експеримент. Разом з успіхами прийшла й боротьба за владу. Її стали називати багатою расисткою, вижили з посади. Того дня, коли Леслі залишила компанію, телепередачі не вийшли в ефір, телестудія припинила своє існування.

– Ще й досі, – сказала Леслі, – я не можу без болю дивитися на порожній екран на шістдесят восьмому каналі.

Кіно оплатило Леслі Перріш шлях, який вона обрала. Щиро віруючи, що може виправити зло й змінити світ, Леслі ходила без жодного супроводу пізно вночі на політичні зборища у такі райони міста, над якими я не наважувався пролітати й серед білого дня. Вона стояла в пікетах разом з фермерами, брала участь у демонстраціях на їхню підтримку, збирала для них кошти. Прихильниця пасивного опору, Леслі з головою кидалась у найжорстокіші баталії сучасної Америки.

Вона відмовлялася зніматись оголеною.

– Я ж не збираюся голою, скажімо, приймати друзів у своїй вітальні. Чому повинна роздягатися перед натовпом незнайомих людей на знімальному майданчику? Як на мене, то проституція – це коли робиш щось неприродне за гроші.

А коли так повелось, що для кожної ролі в сценарії передбачавсь епізод в оголеному вигляді, кар'єра в кіно припинилась і Леслі перейшла на телебачення.

Я слухав її з такими почуттями, наче побачив у лузі крихітне оленятко, яке спиналось на ноги під шквальними ударами бурі.

– Одного разу в Торрансі мала відбутися демонстрація. Демонстрація за мир, – вела далі Леслі. – Все було сплановано, дозвіл отримано. Нас попередили, що знавісніла реакція лаштується застрелити одного з наших керівників, якщо ми зважимося провести демонстрацію. Але було надто пізно щось скасовувати...

– Це ніколи не пізно зробити! – сказав я.

– Повідомили нас перед самим початком демонстрації. Ми вже не мали часу всх попередити. – Зібралось надто багато людей. Якби перед цими озвірілими напасниками з'явилася лише мізерна купка демонстрантів, то це можна було б уважати вбивством. Отож ми обдзвонили всі газети й телекомпанії. Сказали їм: приходьте й подивіться, як нас убиватимуть у Торрансі! А потім почалася демонстрація; ми взялися за руки з чоловіком, якого нахвалялися вбити; ми оточили його й пішли. Щоб

дістатися до нього, їм довелося б повбивати всіх нас.

– Вони стріляли?

– Ні. Не думаю, що в їхні плани входило вбивати нас перед телекамерами, – зітхнула Леслі, згадуючи минуле. – То були давні й не дуже добрі часи, еге ж?

Я не знайшов, що відповісти. Тут, у черзі за квитками, я тримав в обіймах рідкісну для свого життя людину: вона викликала абсолютне захоплення.

Схильний до самотності, я був глибоко вражений контрастами між нами. Колись дійшов висновку: якщо хтось бажає гинути у війнах або гинути, протестуючи проти війн, то це його особиста справа. Єдиний світ, який важить для мене, це світ індивідуальностей, світ, який кожен з нас творить для самого себе. Я радше сам намагатимуся змінити хід історії, ніж стану політично заангажованим, ніж почну переконувати інших людей, писати листи, голосувати чи виходити на демонстрації. Або й ще щось, чого люди самі робити не бажають.

Ми зовсім не схожі. Звідкіля ж у мене така глибока пошана до неї?

– Зараз ти замислився про щось дуже важливе, – зауважила Леслі, спохмурнівши.

– Так. Справді. Ти маєш рацію, – цієї миті я повністю розумів її. Вона мені так подобалася, що я не побоявся розповісти їй, у чому справа. – Я думав про те, що, саме завдяки відмінностям між нами, ти – найкращий мій друг.

– О?

– У нас мало спільного, – шахи, шоколадна помадка, ми хочемо зняти фільм, – але в усьому іншому ми такі різні, що ти не становиш для мене загрози, якою є для мене інші жінки. В них на думці одруження. Часом. З мене ж одного шлюбу вистачить. Досить.

Черга потроху просувалась.

– Ми дістанемося до каси за якихось десять хвилин.

– Схоже, – сказала Леслі й засміялася. – Я не хочу загрозувати тобі, й це ще одна наша спільна риса. Я розлучилася дуже давно. До шлюбу майже не ходила на побачення, й тому після розлучення пішли побачення за побаченнями! Але в такий спосіб неможливо добре вивчити людину, єе ж?

Дещо й таким чином можна дізнатися про людину, подумав я, але послухаймо, що скаже ця жінка.

– Познайомилася з деякими найяскравішими, найславетнішими, найзаможнішими у світі людьми, – сказала Леслі, – але вони не додали мені щастя. Більшість із них під'їжджали до моїх дверей в автомобілях, які не дуже поступались розмірами будинкові, бездоганно вдягалися, запрошували мене в дорогі ресторани, куди вчащають порядні люди. Там мене часто фотографували, й усе здавалось таким чудовим, веселим і пристойним! А я й далі не переставала думати, що краще потрапити до гарного ресторану, а не до дорогого, краще носити одяг, який тобі подобається, а не той, що його слід носити цього року, бо так вирішили модельєри. Більше того: краще спокійно порозмовляти або пройтися лісом. Гадаю, в кожного свої цінності...

По хвилі Леслі докинула:

– Ми повинні користуватися грошовою одиницею, яка має для нас сенс, інакше всі успіхи не дадуть позитивних почуттів, не принесуть щастя. Якщо хтось обіцяє заплатити тобі мільйон кранчів тільки за те, що перейдеш вулицю, а кранчі ніякої цінності для тебе не становлять, то ти станеш переходити вулицю? Тобі пропонують сто мільйонів цих кранчів – ну то й що?.. Отак я й ставилася до всього, що дуже високо цінується в Голлівуді. Мала відчуття, ніби все навколо вимірюється у цих дивних кранчах. У мене було все, що вважається пристойним, але чомусь я відчувала в собі пустку. Не могла постійно вдавати, ніби погоджуюся зі станом речей. Скільки ж це – один кранч? – запитувала я себе. І ввесь час боялася, що, розширюючи коло знайомств, я рано чи пізно зірву банк і отримаю мільйони непотрібних мені кранчів.

– Тобто?

– Тобто вийду заміж на містера Пристойного: все життя носитиму пристойний одяг, гратиму роль господині на пристойних вечірках, приймаючи виключно пристойних гостей. На його вечірках. Я стану його здобиччю, а він – моєю. І вже невдовзі ми нарікатимемо, що наш шлюб утратив сенс, що ми не були такими близькими, як належало б. Це в той час, коли сенсу та близькості бракувало з самого початку. Я дуже високо ціную, дві речі: можливість усамітнення й здатність радіти. Але моїх схильностей, як видається, не цінував ніхто з моїх знайомих. Я почувалася чужинкою в чужій країні й вирішила, що за тубільців заміж краще не виходити. І покінчила ще з одним: з побаченнями. А зараз... ти хочеш почути таємницю?

– Хочу.

– Зараз мені найкраще з Річардом.

– А-а, – видобув я з себе. Я обняв її, вдячний за признання. Сором'язливо, однією рукою.

Леслі була унікальною постаттю в моєму житті: красива сестра, якій я вірив і якою захоплювався, з якою проводив цілі ночі за шахами, але жодної хвилини – в ліжку.

Потім я розповів їй про свою омріяну жінку та про те, як гарно прислужилася мені ця ідея. Я відчував, що Леслі не погоджується зі мною, але слухала вона уважно. Перш ніж устигла відповісти, ми разом опинилися біля каси.

У теплому вестибюлі я забрав руку і більше не торкався Леслі.

Фільм, який ми дивилися того вечора, до кінця року нам довелося переглянути ще одинадцять разів. Ішлося про велику волохату

блакитнооку істоту з іншої планети, пілота космічного корабля, з яким сталась аварія. Цей пілот звався Вукі. Ми полюбили його, наче й самі були такими ж забородами з космосу, яким приємно побачити на екрані свого кумира.

Наступного разу, коли я прилетів до Лос-Анджелеса, Леслі зустріла мене в аеропорту. Щойно я вибрався з кабіни й стрибнув на землю, вона простягла мені перев'язаний стрічкою пакет.

– Я знаю, що ти не любиш дарунків, – сказала вона, – і тому ось візьми цей сувенір.

– Я ніколи не дарую тобі нічого, – замість привітання прохрипів я. – Це свого роду подарунок від мене: я ніколи нічого тобі не даруватиму. Навіщо ж?..

– Ти розгорни, – попрохала вона.

– Гаразд, один тільки раз, востаннє, але...

– Розгорни, – нетерпляче повторила вона.

То була маска Вукі, виготовлена з латексу та хутра. Маска повністю закривала голову та плечі, в ній були дірки для очей і напівроззявлена паща – досконала подоби́зна нашого кіногероя. Я вигукнув:

– Леслі!.. Маска мені сподобалася.

– Тепер ти залоскочеш усіх своїх подружок. Надінь маску.

– Хочеш, щоб я тут, в аеропорту, на людях...

– Ну ж бо, надінь! Дня мене. Надінь, будь ласка.

Своїми чарами вона розтопила кригу. Я надів маску, аби догодити їй, кілька разів проревів, як справжній Вукі, й вона сміялась аж до сліз. Під маскою я теж сміявся, ловлячи себе на думці, якою дорогою стала для мене Леслі.

– Ходімо, Вукі, – сказала вона, втираючи сльози, й ненароком ухопила мене за руку. – Ми можемо спізнитися.

Дотримуючи обіцянки, вона повезла мене з аеропорту до студії кінокомпанії "Метро Голдвін Маєр", де того дня закінчувала зніматись у телефільмі. Поки ми їхали, я помічав, як люди з острахом глипають на мене, тож зняв маску.

Для тих, хто ніколи не бував на знімальному майданчику, це все одно, що отримати запрошення на супутник Хаос, який обертається навколо планети Останній Термін. Кабелі, кронштейни, крани, камери, візки, платформи, драбинки, підвісні ходи, прожектори... стеля настільки щільно інкрустована величезними прожекторами, що, можу закластися, ледь витримувала навантаження. Й усюди снували люди, борсалися з апаратурою, регулювали її, стриміли вгорі на обладнанні, чекаючи наступного дзвінка, спалаху світла.

Леслі з'явилася зі своєї гримерної в сукні золотавого кольору, наче зшитій з металевих пластинок, і так легко прослизнула до мене повз усі кабелі та пастки, підступно розкидані по підлозі, наче то були лише візерунки на килимі.

– Тобі звідси все видно?

– Авжеж. – Мені було ніяково під поглядами робітників студії, що не зводили з неї очей. Вона ж зовсім не звертала на них уваги. Я знервовано переступав з ноги на ногу, наче кінь з неосяжних прерій, що потрапив у тропічні джунглі. Леслі почувалася як удома. Мені здалось, температура

піднялася на сотню градусів. А Леслі залишалася незворушною й осяйною.

– Невже це тобі посильно? Як ти входиш у роль, коли навколо стільки очей? Мені завжди здавалося, що це дуже індивідуальна робота.

– Обережно! Дайте пройти! – Двоє робітників поспіхом тягли декорацію з деревами, і якби Леслі не торкнулася мого плеча, щоб я відступив на крок, я, напевно, провалився б крізь намальовану на полотні вулицю.

Леслі поглянула на мене, обвела поглядом те, що в моїх очах було хаосом.

– Доведеться зачекати, поки вони влаштовуватимуть обладнання, – сказала вона. – Я сподіваюся, ти не нудьгуватимеш.

– Щоб я нудьгував? Та я в захопленні! А ти така ж спокійна, як завжди. Невже не нервуєш?

Електрик з помосту над нами поглянув униз і гукнув комусь під дахом павільйону:

– Джордже, сьогодні уже добре видно пагорби! Вони чудові! О, привіт, міс Перріш. У вас там, унизу, все гаразд?

Леслі підвела голову й притисла виріз сукні до грудей.

– Егей, хлопці, не витріщайтеся, – засміялася вона. – Вам більше нічого робити?

Електрик підморгнув мені й похитав головою:

– Винагорода за роботу!

Леслі й далі розмовляла зі мною, наче нічого й не трапилося:

– Продюсер нервує. Ми відстаємо від графіка на півтора дня. Щоб надолужити час, напевно доведеться працювати до пізньої ночі. Якщо втомишся, а мені буде ніколи, їдь до готелю, а я зателефоную, якщо звільнюся не надто пізно.

– Навряд чи втомлюсь. Якщо тобі треба все повторити, не маєш зараз права гаяти час зі мною...

Вона всміхнулася:

– Не турбуйсь. Я вже повинна йти. Розважайся.

Чолов'яга біля камери вигукнув:

– Перша група! На свої місця, будь ласка!

Чому вона зовсім не хвилюється за власну роль? Мені ледве щастить запам'ятовувати те, що я пишу сам. Чому ж не хвилюється вона? Адже їй стільки всього доводиться тримати в голові.

Почалося знімання. Один епізод, ще один, потім ще. Леслі жодного разу не підгледіла до сценарію. Спостерігаючи за нею на майданчику, я почувався таким собі дружнім привидом. Вона не вгавила жодної репліки.

Спостерігати за її роботою, – все одно, що стежити за добрим другом, якого ти досі не знав. Мене охопило дивне тепле почуття: там у центрі майданчика, в сяйві прожекторів, перед камерою моя рідна сестра!

Чи змінилося моє ставлення до неї після того, як я побачив її на майданчику?

Так. Відбувалося щось незбагненне. Леслі володіла майстерністю й силою, яких я не досягнув і ніколи вже не досягну. Якби не була актрисою, вона подобалася б мені не менше. Але тому, що Леслі нею була, вона мені ще більше сподобалась. Я завжди переповнювався терпким і гострим почуттям, коли зустрічався з людьми, які знаються на чомусь, чого не вмію я. Те, що Леслі виявилася однією з таких людей, неабияк мені тішило.

Наступного дня в її кабінеті я запитав:

– Можна скористатися твоїм телефоном? Хочу зателефонувати до Гільдії письменників...

– П'ять, п'ять, нуль, один, три нулі, – автоматично відповіла вона й підштовхнула телефон у мій бік і далі переглядаючи фінансові пропозиції з Нью-Йорка.

– Що таке?

Леслі звела очі:

– Це номер телефону Гільдії письменників.

– І ти пам'ятаєш цей номер?

– А що хіба?

– Яким чином?

– Я зберігаю в пам'яті багато номерів, – вона повернулася до вивчення пропозицій.

– Що означає "я зберігаю в пам'яті багато номерів"?

– Просто я справді пам'ятаю багато номерів, – Леслі любо всміхнулася.

– А що, якби я захотів подзвонити... скажімо, на кіностудію "Парамаунт"? – недовірливо запитав я.

– Чотири, шість, три, нуль, один, два нулі.

Я поглянув на неї спідлоба.

– А якийсь пристойний ресторан?

– "Меджік-пен" – добрий ресторан. Там є зал, де не палять. Два, сім, чотири, п'ять, три двійки.

Я взяв до рук телефонний довідник і став гортати сторінки.

– Гільдія кіноакторів, – сказав я.

– Вісім, сім, шість, три, нуль, три, нуль.

Усе правильно. Я почав здогадуватися:

– Ти ж не... Леслі, а як учорашній сценарій! Ти не хочеш сказати, що в тебе абсолютна зорова пам'ять? Ти ж не могла запам'ятати... весь телефонний довідник?

– Ні. У мене не фотографічна зорова пам'ять, – заперечила вона. – У мене не виникає зорових образів, я просто пам'ятаю. Мої руки запам'ятовують цифри. Запитай мене ще якийсь номер і поспостерігай за руками.

Я відкрив здоровезний довідник і навмання перегорнув сторінки.

– Лос-Анджелес, приймальня мера.

– Два, три, три, один, чотири, п'ять, п'ять.

Пальці її правої руки забігали, наче вона перебирала кнопки телефону. Але у зворотному порядку: вона відпускала кнопки, а не натискала їх.

– Актор Денніс Вівер.

– Один з найприємніших людей у Голлівуді. Домашній телефон?

– Так.

– Я пообіцяла, що нікому його не даватиму. А як щодо крамниці "Гарне життя", що належить його дружині?

– Гаразд.

– Дев'ять, вісім, шість, вісім, п'ять, сім, нуль.

Я глянув у довідник. Аякже, знову правильно.

– Леслі, ти мене лякаєш!

– Не лякайся, Вукі. Такі в мене здібності. Коли була маленькою, я запам'ятовувала музику, усі номери автомобілів у нашому містечку. А коли переїхала до Голлівуду, запам'ятовувала сценарії, танцювальні па, номери телефонів, розклади, розмови, – усе на світі. Номер твого красивого, жовтенького реактивного літака – 155X. Твій номер телефону у готелі: два, сім, вісім, дві трійки, дві четвірки, кімната двісті вісімнадцять. Коли вчора ввечері ми виходили зі студії, ти сказав: "Нагадай, щоб я розповів тобі про свою сестру", а я сказала: "Можна, я нагадаю вже зараз?" – ти відповів: "Добре, можеш, бо я справді хочу розповісти тобі про неї". Я запитала: "А я знайома?.."

Вона замовкла й засміялася, помітивши мою розгубленість:

– Річарде, ти дивишся на мене, наче перед тобою химера.

– Так воно і є. Але ти мені все одно подобаєшся.

– Ти мені також, – відповіла вона.

Пізніше, того ж дня я працював над телевізійним сценарієм, – переписував кілька останніх сторінок, клацаючи на друкарській машинці Леслі, поки вона в садку доглядала квіти. Навіть у цьому ми були геть різними. Самі по собі квіти дуже гарні, що правда, то правда. Але витратити на них стільки часу, ставити їх у залежність від себе, поливати, підживлювати й робити все інше, чого вони потребують... така залежність не для мене. Я б ніколи не став садівником, а вона б ніколи не відмовилася від цього заняття.

У її кабінеті поміж рослинами містилися полиці з книжками. На їхніх обкладинках відображався серпанок особистості Леслі. Над письмовим столом висіли важливі для неї висловлювання:

Наша країна або має рацію, або помиляється. Якщо вона має рацію, нехай стоїть на своєму. Якщо помиляється, її необхідно виправити.

Карл Шурц

Палити заборонено. Тут і всюди.

Гедонізм – це серйозно.

Я потерпаю за долю своєї країни, коли згадую, що Бог – це справедливість.

Томас Джефферсон

Уявіть собі, що оголошено війну, а ніхто не з'явився на поле бою.

Автором останнього вислову була сама Леслі.

Вона наклеїла його на бампер свого автомобіля. Цей вислів підхопили учасники руху за мир і зі швидкістю телебачення поширили в усьому світі.

Я розглядав вислови в перервах між абзацами свого сценарію, дедалі більше дізнаючись про неї з кожним скреготом лопати, клацанням садових ножиць, шерхотом граблів, що чулося з садка на тлі сичання води з труб і шлангів. Леслі знала й любила кожну квіточку.

Ми різні, різні, різні, – думав я, закінчуючи останній абзац. Але ж, Боже мій, я захоплений цією жінкою! Хіба мав я ще коли такого друга, як вона? Незважаючи на відмінності між нами.

Я підвівсь, потягся, вийшов через кухню в садок. Леслі стояла спиною до мене й поливала клумби. На час роботи вона зв'язала своє довге волосся "хвостом". Я потиху підійшов ближче й зупинився на відстані кількох футів од неї. Вона тихо наспівувала кішці.

– Моя кицечко, моя пухнастенька, моя маленька зіронько, якщо підеш гуляти, не заходь далеко...

Кішці пісенька очевидно сподобалася, але я обрав надто інтимний момент, щоб залишатися непоміченим. І тому озвався, начебто щойно підійшов.

– Як поживають твої квіти?

Леслі різко обернулася, не випускаючи шланг із рук. На мене зоріли широко розплющені очі. Здивовані. Я не сама в своєму садочку? Леслі тримала шланг на висоті грудей, але тиск води відрегулювала так, що вода розбризкувалася струменем завширшки в кілька футів. Я одразу вимок з голови до п'ят. Ми стояли навпроти одне одного, – нічого не казали й не рухалися з місця. А вода з шланга й далі щедро лилася на мене. Я мав такий вигляд, наче мене щойно рятували від пожежі.

Леслі злякано зіщулилася: спершу нажахана моєю несподіваною появою, а потім тим, на що перетворюється мій одяг. А я стояв нерухомо, бо вважав, що не личить зойкати й тікати, сподівався, що ось-ось вона схаменеться й відверне шланг.

Ця сцена так закарбувалася у моїй пам'яті, наче того дня Леслі тримала в руках не водяний шланг, а піскоструминний апарат: яскраве сонячне світло, садок навколо нас, налякано-здивовані очі, як при несподіваній появі білого ведмеда, що вдерся до садка, і єдиний засіб захисту – струмінь води зі шлангу. їй, мабуть, здавалося, що коли дуже довго поливати білого ведмеда, той перелякається й накиває п'ятами.

Я зовсім не почував себе білим ведмедем, якщо не брати до уваги крижаної води, яка не залишила на мені сухого рубця. Я нарешті прочитав у її очах, що вона помітила, якої шкоди заподіяла зовсім не білому ведмедеві, а партнерові у справах, другові, гостеві. Так само

ошелешена, Леслі все-таки згадала про руку зі шлангом і повільно відвела струмінь води вбік.

– Леслі! – промовив я під акомпанемент сичання води, – це ж я... Потім вона засміялася крізь сльози. У безпорадних очах, уражених переляком, спалахували веселі іскринки. Очі просили пробачення. Сміючись і схлипуючи одночасно, вона кинулася мені на груди. З кишень мого піджака хлюпнула вода.

П'ЯТНАДЦЯТЬ

– Сьогодні з Флориди телефонувала Кетті, – повідомила Леслі, розставляючи на шаховій дошці фігури. – Вона ревнує?

– Неможливо, – відповів я. – Ревнощі не передбачені в моїх угодах із жінками.

Я нахмурився. Щоб правильно розставити свої фігури, мені ще й досі доводилося бурмотіти під ніс "королева на полі свого кольору".

– Вона хотіла дізнатися, чи тут не завелось, бува, в тебе подружки, бо останнім часом ти дуже часто літаєш до Лос-Анджелеса.

– Облиш, – сказав я. – Ти жартуєш.

– Чесно.

– І що ти їй відповіла?

– Порадила не перейматися. Сказала, що коли ти тут, то ні з ким не водишся, а проводиш увесь час зі мною. Я думаю, їй полегшало, але тобі, мабуть, слід для певності нагадати їй угоду про ревнощі.

Леслі на хвилину відійшла від столика, щоб покопирсатись у своїй колекції магнітних стрічок.

– Тут є Концерт Брамса №1 у виконанні Озави, Орманді й Мети. Який з них вибрати?

– Який завгодно, тільки щоб музика не відволікала від шахів.

Леслі збрижила лоба, вибрала касету й уставила її в хитромудру аудіосистему.

– Це для натхнення, – пояснила вона. – Для відволікання в мене є інші касети.

Ми грали півгодини. Напруга в партії наростала з першого ж ходу. Леслі щойно перечитала "Сучасні ідеї шахових податків". Це б мене доконало, якби за два дні до того я не прочитав книжку "Пастки, помилки й хитрощі в шахах". Партія розвивалася без видимої переваги жодної зі сторін. Потім я зробив чудовий хід, і рівновага порушилася.

Наскільки я розумів, будь-який хід, крім одного єдино вірного, приводив до поразки. Вона могла врятуватися лише в один спосіб – повільно просувати пішака, щоб захопити контроль над полем, навколо якого я вибудував свою хистку стратегію. Без контролю над цим полем усі мої зусилля були б даремні.

Та частина мого "я", яка серйозно ставиться до шахів, сподівалася, що суперниця помітить мій хід, ущент зруйнує мою позицію й змусить поборотися за своє інкрустовано-різьблене дерев'яне життя (я граю краще, коли вже нікуди відступати). Втім, я не міг уявити, як виборсаюся, якщо Леслі заблокує мою схему гри.

Та ж частина мого "я", яка розуміла, що це лише гра, сподівалася, що Леслі не помітить рятувального ходу, бо стратегія, яку я обрав, здавалась такою симпатичною й елегантною. Жертва королеви й мат за п'ять ходів.

На хвилю я заплющив очі, поки вона обдумувала ситуацію на дошці, й розплющив їх, коли зненацька мене вразила чудова думка.

Ось тут перед моїми очима столик і вікно, залите яскравими барвами дня. За ним відблискує Лос-Анджелес. Останній день червня розчиняється в морі. Силует зануреної в роздуми Леслі вимальовується на тлі кольорового мерехтіння. Вона застигла над дошкою, наче сполохана сарна. Розтоплений мед і вершки в серпанку пополудня. Тепле спокійне видіння, подумав я. Звідкіля воно? Хто його створив?

Спорудити маленьку пастку зі слів у кишеньковому записнику, помережити чорнилом і зловити у неї думку, поки не щезла.

– Вряди-годи, – писав я, – буває цікаво заплющити очі і в темряві промовити до себе: "Я чарівник. Коли розплющу очі, я побачу світ, який сам створив і за який виключно сам несу відповідальність". Після цього повіки поволі піднімаються, наче завіса над сценою. І справді, ось він, той світ. Такий, яким ми його створили.

Я швиденько записав цю думку, потім заплющив очі й ще раз перевірів: "Я чарівник..." А тоді повільно розплющив очі.

І побачив Леслі. Вона сперлася ліктями на шаховий столик, – обличчя в долонях, великі темні очі зустрілися з моїми.

– Що Вукі написав? – запитала вона.

Я прочитав їй написане.

– Цей невеличкий обряд, – пояснив я, – це спосіб нагадати собі, хто керує виставою.

Леслі теж спробувала.

– Я чарівниця... – Вона усміхнулася, коли розплющила очі. – Це спало тобі на думку щойно зараз?

Я ствердно кивнув.

– Я створила тебе? – запитала вона. – І я несу відповідальність за те, що вивела тебе на сцену? За фільми? За морозиво? За шахові партії і наші розмови?

Я знову кивнув:

– А хіба ти сама так не вважаєш? Ти – першопричина того мене, яким мене знаєш. Більше ніхто на світі не знає того Річарда, яким він є в твоєму житті.

– Цікаві нотатки. Прочитаєш іще щось із своїх записів, чи, може, я пхаю носа куди не слід?

Я ввімкнув світло.

– Мене тішить твоє розуміння, що це дуже особисті записи, – невимушено сказав я. Але був справді радий. Чи розуміла вона, що це ще одна нитка довіри між нами? По-перше, Леслі, яка поважала мої особисті таємниці, бажала познайомитися з моїми записами, по-друге, я таки прочитав їх. Підозрюю, що вона все гаразд розуміла.

- Тут кілька назв для майбутніх книжок, - сказав я. - "Скуйовджене пір'я: національний скандал очима орнітолога". А ось це може стати п'ятитомником: "Чому невдахи беруть у борг?"

Я повернувся на сторінку-другу назад, пропустив список покупок, перегорнув ще одну сторінку.

- "Поглянь у дзеркало, - очевидно одне: те, що ми бачимо, не є тим, хто ми є насправді". Це я записав після твоїх слів про дзеркало. Пам'ятаєш? "Коли ми озираємося на минулі дні, то виявляється, що вони промайнули, мов спалах блискавки. Час не має властивості тривати, і ніхто не живе вічно! ЩОСЬ зводить мости понад часом. Але що саме? Що? Що? Ти бачиш, не все тут доведено до пуття... "Найкращий спосіб сплатити чудову мить - отримати від неї насолоду". "Компроміси руйнують мрію". "Чому б не спробувати жити так, начебто ми надзвичайно розумні істоти?" "Як би ми жили, коли б були духовно досконалими?"

Я добрався до першої сторінки нотаток за цей місяць:

- "Як урятувати китів? Потрібно купити їх! Якщо китів купити, а потім зробити їх громадянами Америки, Франції, Австралії або Японії, то жодна країна світу не наважиться накласти на них руку!"

Я відірвав погляд од записника й подививсь у вічі Леслі:

- Цього місяця поки що все.

- Отож купувати їх? Так?

- Усіх деталей я ще не обдумував. Кожен кит нестиме прапор країни, якій належить. На зразок паспорта. Звичайно, з водонепроникним покриттям. Гроші, витрачені за придбання громадянства, надходять у щось на кшталт Фонду китів. Це вплине.

– А що робити з ними далі?

– Нехай пливуть, куди хочуть. Хай виховують маленьких китенят...

Леслі засміялася.

– Я мала на увазі твої нотатки.

– А... В кінці кожного місяця я перечитую написане, намагаюся зрозуміти, що несуть у собі ці нотатки. Деякі можуть перерости в оповідання чи книжку. А деякі – в ніщо. В нотаток дуже непевне життя.

– А сьогоднішні записи? Що вони означають для тебе?

– Ще не знаю. Деякі з них свідчать, що я не певний, чи ця планета справді є моєю домівкою. Тобі не доводилося відчувати себе лише туристом на планеті Земля? Буває, йдеш вулицею, й раптово все навколо тебе перетворюється на рухому листівку. Ось у цих скриньках мешкають люди, там вони ховаються від дощу й снігу. В стінах прорізані отвори, через які можна виглядати назовні. Пересуваються люди в менших скриньках різного кольору з колесами. Вони створили цю цивілізацію коробок, бо кожна людина думає про себе, як про істоту, зачинену у футлярі тіла. Руки, ноги, пальці, аби хапати олівці та інструменти. Слова, бо люди втратили вміння спілкуватись. Очі, бо втратили вміння бачити. Дивна маленька планета. Побувати тут цікаво. Але надходить час додому. Бувало в тебе таке відчуття?

– Яюсь було. Але не зовсім таке, – відповіла Леслі.

– Принести тобі чогось із кухні? – запитав я. – Яюсь печиво абощо?

– Ні, дякую.

Я приніс печиво та молоко до столика.

– Записи нагадують мені про те чи інше. Допомагають пам'ятати, що я турист на Землі, нагадують чудернацькі тутешні звичаї, те, як мені тут подобається. Коли записую свої думки, я майже спроможний згадати, на що схоже місце, звідкіля я родом. Існує магнетична сила, яка притягує нас, штовхає до огорожі на краю цього світу. В мене буває дивне відчуття, що ми прибули сюди з-за цієї огорожі.

В Леслі знайшлися запитання, а ще знайшлися відповіді, які мені досі не спадали на гадку. Вона знала світ, яким він повинен бути, і я міг закластися, що її світ такий самий, як теперішній, але без війн. У паралельному вимірі. Ідея повністю захопила нас – годинник розчинивсь у небутті.

Я простяг руку до шоколадного печива, спробував уявити, що воно тепле, і обережно надкусив. Леслі відкинулась на спинку крісла, її обличчям блунав загадковий усміх. Здавалося, вона справді зацікавилась моїми записами, думками, які я й сам особисто вважав вартими уваги.

– Чи розмовляли ми раніше про те, як пишуться книжки? – запитав я.

– Ні, – нарешті й Леслі взялась до печива. Її спротив упав, подоланий терплячою й немилосердною близькістю спокусливого наїдку. – Я б радо послухала. Впевнена, що ти почав писати дуже рано.

Дивно, майнуло мені. Я хочу, щоб вона дізналася, який я!

– Угу. Коли був малим, удома всюди були книжки. Коли навчився повзти, я натикався на них носом. Коли навчився стояти, то помітив, що вони скрізь, куди можна сягнути поглядом. І не до всіх допнешся. Книжки різними мовами – німецькою, латинською, грецькою, англійською, іспанською, на івриті.

Батько був священик у Вісконсіні й розмовляв німецькою. Англійську вивчив у шість років. Штудіював біблійні мови, ще досі добре ними володіє. Мама тривалий час працювала в Пуерто-Ріко.

Батько, бувало, читав мені оповідання німецькою мовою й перекладав їх. Мама балакала зі мною по-іспанськи, байдуже, що я не все розумів. Отож я виростав, так би мовити, в атмосфері слів. Гарний був час!

Я любив розгортати книжки, щоб поглянути, якими словами вони починаються. Письменники створюють книжки так само, як ми – своє життя.

Автор може підвести будь-яку дійову особу до будь-якої події з будь-якою метою, щоб висловити цим певну думку. І мені хотілося знати, як той чи той письменник розпоряджається сторінкою. Що він робить з моїми думками та моєю душею, коли я прочитую його слова? Любить він мене, зневажає чи йому й діла до мене нема? Виявилось, одні автори діють на читача, наче хлороформ, а деякі інші – як імбир з гвоздиною.

Потім я пішов до школи, навчився ненавидіти англійську граматику, таку нудну, що за п'ятдесят хвилин уроку я встигав позіхнути не менше сімдесяти разів, а після заняття давав собі ляпаса, аби прокинутись. Настав випускний рік у школі імені Вудро Вілсона в Лонґ-Бічі, штат Каліфорнія. І я обрав для себе навчальний курс "письменницька майстерність", щоб позбавити себе тортур курсу англійської мови. То було в кімнаті чотириста десять – письменницька майстерність, шостий урок.

Леслі відсунула крісло од шахового столика й уважно слухала розповідь.

Курс вів Джон Гартнер, футбольний тренер. Але ж, Леслі, цей Джон Гартнер виявився ще й письменником! Справжнім письменником! Він

друкував оповідання в спортивних журналах, видавав книжки для підлітків: "Рок Тейлор – футбольний тренер", "Рок Тейлор – бейсбольний тренер". Він був здоровезний, наче ведмідь. Зріст – шість футів, п'ять дюймів, отакенні ручиська, невблаганний і справедливий, часом кумедний і сердитий, і ми добре знали, що він любить свою роботу, але й нас також.

Несподівано накопилася сльоза, і я швиденько витер її, подивувавшись, що так давно не згадував про велета Джона Гартнера... Вже десять років як він помер, й ось несподівані почуття стискають горло. Я швиденько повів далі розповідь, сподіваючись, що Леслі нічого не помітила:

– Гаразд, хлопці, – сказав Джон Гартнер на першому уроці. – Я знаю, ви прийшли сюди, аби не вивчати англійську мову. – В класі почулося винувате бурмотіння, всі потупили очі. – Так от, щоб ви знали, – докинув він, – коли хто з вас хоче отримати найвищу оцінку за семестр, то для цього існує один спосіб – ви мені покажете угоду за написаний і проданий вами твір. – Тут усі як один застогнали, завили, хтось навіть присвиснув... "О, пане Гартнер, це несправедливо. Ми маленькі нещасні школярі. Як ви можете вимагати від нас... це НЕСПРАВЕДЛИВО, пане Гартнер!" Він угамував клас одним словом, яке прозвучало, наче хиже ревіння:

– Четвірка теж непогано. Четвірка – це вище від загального рівня. Можна ж піднятися вище від загального рівня, не продаючи написаного? Так чи ні? Але п'ять – найвища оцінка. Невже ви не погодитеся зі мною, що продати щось написане власноруч – то найвища похвала і тоді ви варті оцінки "відмінно"?

Я взяв з тарілки передостаннє печиво й запитав:

– Часом не розповідаю тобі більше, ніж би ти хотіла почути? Тільки чесно.

– Я скажу, коли буде досить, – відповіла Леслі. – Розповідай, поки я тебе не спиню. Гаразд?

– Що ж. У ті часи мені ще хотілось отримувати найвищі оцінки.

Вона всміхнулася, й собі згадавши про шкільні табелі.

– Я писав багато, посилав статті й оповідання в газети та журнали. А ближче до кінця семестру послав одне оповідання в недільний додаток до "Лонг-Біч прес-телеграм". То була розповідь про клуб астрономів-аматорів. "Вони зустрічалися з місячним чоловічком".

Ти тільки уяви собі, як це мене вразило! Приходжу додому після школи, заносу з вулиці бак для сміття, годую собаку, а мама простягає мені листа: "Прес-телеграм"! Я заціпенів. Тремтячими руками відкриваю конверт, перескакую через слова, знову читаю з самого початку! Вони купують моє оповідання! До угоди додається чек на двадцять п'ять доларів!

Заснути я не міг, не міг дочекатися ранку, коли відчиниться школа. Нарешті я в школі, нарешті шостий урок. З театральним жестом кладу викладачеві на стіл чек. "Ось ваш чек, пане Гартнер!"

Бачила б ти його обличчя... Воно засяяло, Гартнер міцно потиснув мені руку. Я не міг нею поворухнути ще з годину. Гартнер повідомив класові, що Річард Бах продав новелу. І я почувся на голову вищим від інших. Щоб отримати "відмінно" за курс письменницької майстерності, докладати додаткових зусиль не довелось, і я гадав, що це й усе.

Подумки згадав той день... Двадцять років тому – чи вчора? Що діється з часом у нашій свідомості?

– Але ж це не те! – сказала Леслі.

- Що - не те?

- На цьому ж історія не закінчилася?

- Ні. Джон Гартнер продемонстрував нам, що означає бути письменником. Він працював над романом з життя вчителів. Називався роман "Вересневий поклик". Хотів би я знати, чи встиг він його закінчити... - Знову дивна сила перейняла горлянку. Я вирішив, що краще одним махом довести розповідь до кінця й змінити тему.

- Щотижня він приносив новий розділ книжки, читав його в класі, а потім запитував, як написали б його ми. То був його перший роман для дорослих. Ішлося про кохання, й Гартнер круто шарівся, читаючи нам окремі уривки. А часом підсміювався й хитав головою посеред речення, якщо вважав написане занадто відвертим чи занадто емоційним як на футбольного тренера, щоб зачитувати перед класом. Але найважче йому давалося зображувати персонажів-жінок. Ми одразу відчували, коли він занадто віддалявся од теми спорту: розповідати про жінок для нього було все одно, що дибати по тонкій кризі. І ми аж нетямилися від задоволення, що можемо його покритикувати. Говорили: "Пане Гартнер, ця ваша добродійка не здається нам такою реальною, як Рок Тейлор. Чи можна якимось чином показати її нам, а не розповідати про неї?"

А він аж заходився від сміху, втирав чоло хустинкою й погоджувався з нами. Так, погоджувався! Бо велетень Джон того ж завжди вимагав і від нас. Він гримав кулаком по столі. Не розповідайте мені! Покажіть! Епізод! Приклад!

- Ви його дуже любили, правда?

Я змахнув ще одну сльозу.

- Ех... він був справжнім учителем, як маленький Вукі.

– Якщо ти любив його, то чому соромишся зізнатись у цьому?

– Я ніколи не соромився. Я справді любив його. І тепер люблю. І тепер.

Не усвідомлюючи, що роблю, я кинувся їй до ніг, обійняв її, уткнувся обличчям у коліна і захлипав. Я плакав за вчителем, про чию смерть дізнався цілком випадково, через багато років. Тоді я й оком не зморгнув.

Леслі гладила мене по голові.

– Все гаразд, – ніжно промовила вона, – все гаразд. Він, мабуть, дуже пишався тобою й тим, що ти писав. Напевно, теж тебе любив.

Які дивні почуття, подумав я. Так от як відчуваєш себе, коли плачеш! Уже віддавна в найважчі хвили я тільки міцніше зціплюю зуби, сталевим лезом відтинаю від себе смуток. Коли плакав востаннє? Не пам'ятаю... Того дня, коли померла мама? За місяць до того, як став курсантом авіаучилища і взявся заробляти собі право підніматися на крилах у небо в лавах військово-повітряних сил? З першого ж дня у війську я проходив інтенсивні тренування з контролю над емоціями: "Пане Бах, із цієї миті віддаватимете честь кожному комареві й кожній мусі. Чому віддаватимете честь усім мухам? Ви віддаватимете честь мухам, бо вони вже мають крила, а ви ще ні. Он там, на вікні, сидить комар, пане Бах. Рівняйся! Кроком руш! Стій! Рівняння на комара! Рівняйся! Віддати честь! Зітріть цю усмішку з обличчя, пане Бах. Розтопчіть її. Вбийте! А тепер підніміть, винесіть на двір і закопайте. Ви що собі гадаєте? Ми тут не жарти жартуємо! Хто керує вашими почуттями, пане Бах?"

Навколо цього й зосередилося моє навчання. Мало значення тільки одне: хто керує почуттями?

Хто ж ними керує? Я сам! Раціональний Я, логічний Я, той, що вивчає ситуацію, зважує, робить висновки, обирає спосіб дії, спосіб існування. І

ніколи раціональний Я не зважав на свої емоції, на цю зневажену меншість усередині себе самого, ніколи не допускав її до керма.

Аж до сьогоднішнього дня, коли почав розмотувати стрічку минулого для своєї найкращої подруги-сестри.

– Вибач мені, Леслі, – сказав я, зводячись на ноги і втираючи обличчя.
– Я не можу пояснити, що трапилося. Це зі мною вперше. Мені дуже шкода.

– Що – вперше? Ніколи не переймався чиєюсь смертю чи ніколи не плакав?

– Ніколи не плакав. Уже давно не плакав.

– Бідний Річарде... А може, навпаки, – тобі слід плакати частіше?

– Ні, дякую. Не думаю, що ставитимусь до себе схвально, якщо надто часто розводитиму нюні.

– Ти гадаєш, це погано, коли чоловіки плачуть?

Я повернувся до свого крісла:

– Інші можуть плакати, скільки їм заманеться. Але не думаю, що це личить мені.

– О... – Леслі не знайшла, що відповісти. Я відчував – вона обмірковує мої слова, засуджує їх. Яка людина стане засуджувати іншу за бажання контролювати свої почуття? Щоправда, могла б любляча жінка, котрій набагато більше, ніж мені, відомо про почуття та про те, як їх висловлювати. За хвилину, не проголошуючи присуду, Леслі спитала: – А що було потім?

– А потім я даремно згаяв рік у коледжі. Хоча й не зовсім згаяв. Я брав уроки стрільби з лука й там познайомився з Бобом Кічем, який навчав літати. Навчання в коледжі було марною тратою часу, а от навчальні польоти докорінно змінили моє життя. Однак після закінчення школи я припинив писати, а потім залишив військово-повітряні сили, одруживсь, і виявилось, що не можу довго залишатись на роботі. На будь-якій роботі. На кожному новому місці я шаленів од нудьги й зрештою звільнявся.

Краще вмирати з голоду, ніж отак жити, двічі на день відмічаючи свою картку присутності на робочому місці. Й тоді я нарешті зрозумів, що мав на увазі Джон Гартнер, коли казав: "Ось так відчуваєш себе, коли надрукуєш оповідання!" Сенс цих слів дійшов до мене через багато років після його смерті. Якщо школяр зміг надрукуватись, то чому цього не може зробити дорослий?

Я ошелешено спостерігав за собою. Ніколи досі цього не розповідав. Нікому.

– Й ось я почав колекціонувати відмови. Продав одне чи два оповідання, отримав масу відмов, письменницький човен ішов на дно, і я ледве зводив кінці з кінцями. Працював і кур'єром, і ювеліром, і креслярем чи проектантом, і тримався, доки така робота остогидала. Знову писав. Ще продав кілька оповідань. Знову відмови, човен тоне. Знаходжу ще якусь роботу... Ще й ще. Кожного разу човен тонує усе повільніше, аж поки я нарешті навчився якось утримуватися на поверхні. Ніколи не мав звички озиратись. Ось так і став письменником.

У неї на тарілці ще лишалося печиво, в мене – тільки крихти. Я лизнув палець і заходився виловлювати їх одну по одній. Не озиваючись, не перебиваючи розповіді, Леслі переклала своє печиво в мою тарілку. Залишила собі тільки одне.

– Мені завжди хотілося жити цікаво, – сказав я. – Минуло багато часу, перш ніж зрозумів, що тільки сам зможу привнести цікавинку в своє життя. Отож, займався тим, що мені хотілося, потім писав про це книжки й оповідання для журналів.

Леслі уважно стежила за мною, наче знала мене добрих тисячу років.

Ні з того ні з сього я почувся винним, сказав:

– Щось ніяк не зупинюся. Що ти зі мною зробила? Я казав тобі, що люблю послухати, але аж ніяк не розповідати самому. А тепер ти мені вже не повіриш.

– Ми з тобою однаково любимо слухати, – відповіла Леслі. – Розповідати – також.

– Краще закінчимо партію. Твій хід.

Я давно забув про свою елегантну підніжку. Згадував про неї стільки ж часу, скільки було потрібно Леслі, аби уважно вивчити позицію й зробити хід.

Вона не походила пішаком, який тільки й міг її врятувати. Мені було одночасно сумно й радісно. Принаймні матиме нагоду побачити, як закриється моя витончена пастка. Зрештою, саме так і вчимося, подумав я. Справа не в тім, чи програємо гру, а в тім, як ми змінилися завдяки їй, що отримуємо від неї такого, чого не мали досі, аби потім застосувати цей досвід в інших випадках. Хоч як це дивно, але, програючи, ми виграємо. Та поряд із цим мені все ж було сумно за неї. Моя королева рушила з місця, зняла з дошки коня, хоча той був під захистом. Зараз пішак повинен узяти королеву, яку я приніс у жертву. Вперед, бери королеву, маленький негіднику, тішся, поки можна...

Її пішак не взяв королеву. Натомість із одного краю дошки на другий перелетів слон. Темно-блакитні очі Леслі вивчали моє обличчя: якою буде реакція?

– Шах і мат, – самими губами промовила вона.

Неймовірно, але мене вщент розбито. Я замислився над тим, що допіру зробила ця жінка. Взяв до рук записник і списав півсторінки.

– Що ти записуєш?

– Нову непогану думку, – відповів я. – Зрештою, саме так і вчимося. Справа не в тім, чи програємо гру, а в тім, як ми змінилися завдяки їй, що отримуємо від неї такого, чого не мали досі, аби потім застосувати цей досвід в інших випадках. Хоч як це дивно, але, програючи, ми виграємо.

Леслі скинула черевички й умостила на канапі, підібгавши під себе ноги. Я сидів у кріслі навпроти, обережно, щоб не подряпати скло, поклав ноги на кавний столик.

Навчати Леслі "кінської латини" було все одно, що спостерігати за здібним новачком на водних лижах після його першого старту. Опанувавши основні принципи цієї мови, вона відразу заговорила. Коли я був малим, навчання зайняло в мене кілька днів, упродовж яких я геть закинув алгебру.

– Гафураздфу, Лесфуліфу, – сказав я. – Тифу мофужешфу зрофузуфуміфутифу, щофу яфу кафужуфу?

– Яфу мофужуфу... яфу мофужуфу... афуякфужефу! – відповіла вона.
– Якфу нафу кінфуськійфу лафутифуніфу скафузафутифу "пухнастик"?

– З вифучайфунофу, цефу – пухфунасфутикфу.

Як прудко Леслі схоплювала все нове. Яке задоволення для розуму – спілкуватися з такою людиною! Єдиний спосіб зрівнятися з нею – вивчити щось таке, чого вона сама ніколи не знала, винайти нові правила спілкування або покластися виключно на інтуїцію. Того вечора я обрав останнє.

– Спостерігаючи за вами, панно Перріш, я можу сказати, що ви вже давно граєте на піаніно. Он там я бачу ноти. Сонати Бетховена на пожовклому папері з давніми позначками олівцем. Я спробую вгадати... Це ще зі шкільних років?

Леслі заперечно похитала головою.

– Я почала ще до школи. Коли була маленькою, намалювала клавіатуру на папері, щоб мати на чому вправлятися. Бо не було грошей на піаніно. Відтоді я прагнула тільки одного – музики. Але минуло багато часу, перш ніж здійснилась моя мрія. Батьки розлучилися, мама захворіла, ми з братом якийсь час кочували з притулку до притулку.

Я зціпив зуби. Важке дитинство. Як воно впливало на неї?

– Коли мені минав одинадцятий, мама нарешті видужала, й ми перебралися до будинку, який ти міг би назвати руїнами часів громадянської війни. Обшарпані товсті стіни з тесаного, каменю, пацюки, діри в підлозі, забитий дошками камін. Ми винаймали це помешкання за дванадцять доларів на місяць, і мама намагалася якось дати всьому лад. Одного дня почула, що хтось продає старе піаніно, й купила його для мене! Воно обійшлось мамі в цілий маєток – сорок доларів. Але мій світ змінився. Я ніколи вже не була такою, як до того.

Я на один дюйм перемістився по іншій шкалі виміру:

– А не пам'ятаєш, чи ти грала на піаніно в попередньому житті?

– Ні, – відповіла Леслі. – Я не зовсім певна, чи вірю в інші життя. Але от що цікаво. Музика, написана не пізніше від Бетховена, до початку дев'ятнадцятого століття, дається мені дуже легко, наче я вже її колись знала, наче впізнаю ноти з першого погляду. Бетховен, Шуберт, Моцарт – мої старі друзі. Але не Шопен і не Ліст... їхня музика звучить для мене як зовсім нова.

– А Йоганн Себастьян? Він писав музику ще раніше, на початку вісімнадцятого століття...

– Ні, над його творами теж доводиться попрацювати.

– Якщо хтось грав на піаніно з початку дев'ятнадцятого століття, – припустив я, – то мав би знати Баха, еге ж?

Леслі похитала головою.

– Ні, його твори були втрачені, про нього згадали аж у середині минулого століття, коли знайшли й надрукували його рукописи. В 1810-у чи 1820 роках ніхто й гадки не мав про Баха.

У мене заворушився чуб.

– Не хочеш дослідити, чи жила ти в ті часи? Про те, як згадати свої попередні життя, я колись написав книжку. Хочеш спробувати?

– Можливо, іншим разом...

Чому вона проти? Як може така розумна жінка не бути певною, що наше існування – це щось набагато більше, ніж миттєвий спалах світла у вічності?

Пізніше, коли, як мені здавалося, щойно минула одинадцята, я глянув на годинник. Була четверта ранку.

– Ти знаєш, Леслі, котра година?

Вона прикусила губу, звела очі до стелі:

– Невже дев'ята?!!

ШІСТНАДЦЯТЬ

Мало приємного прокидатись о сьомій і відразу летіти до Флориди, подумав я після того, як Леслі підкинула мене до готелю, а сама зникла в ночі. Залишатися на ногах після десятої вечора – річ незвична для мене. Давалися взнаки ритми бувалого гастролера, який укладався спати відразу після заходу сонця. А лягти в ліжку о п'ятій, прокинутись о сьомій і після цього ще пролетіти три тисячі миль – випробування не з легких.

Зате стільки всього я дізнався від Леслі! Скільки сам хотів їй розповісти!

Нічого зі мною не трапиться, подумав я, якщо полечу трохи не виспавшись. Хіба на цьому світі так багато людей, яких я можу слухати і які готові слухати мене до четвертої ранку, коли вже давно скінчилося печиво, не відчуваючи при цьому втоми? З Леслі можливо. А ще з ким? – запитав я себе. Не дочекавшись відповіді, провалився в сон.

СІМНАДЦЯТЬ

– Леслі, вибач, що телефоную так рано. Ти вже не спиш? – спитав я того ж таки ранку, коли мій годинник показував початок дев'ятої.

– Уже не сплю, – відповіла жінка. – Як ти себе почуваєш, Вукі?

– Чи знайдеться в тебе сьогодні трохи вільного часу? Ми не встигли набалакатися вчора ввечері, й коли дозволить твій розпорядок дня, могли б пообідати разом. А може, й повечеряти?

Леслі мовчала. Я похопився, чи не поводжусь набридливо, й аж здригнувся. Не варто було телефонувати.

– Ти казав, сьогодні вилітаєш до Флориди.

– Я роздумав. Полечу завтра.

– Ох, Річарде, мені справді шкода. Я мала намір пообідати з їдою, тоді в мене запланована ще одна зустріч. А ввечері – ще одна. Мені дуже шкода, я б хотіла з тобою зустрітись, але ж думала – ти вже будеш далеко...

Це буде для мене наукою, подумав я. Не треба робити безпідставних припущень. Що їй – нема чим зайнятись, а тільки сидіти й теревенити зі мною? Я раптом відчув себе дуже самотнім.

– Не біда, – сказав я. – Зрештою, справді краще рушати. Я лише скажу, що мені дуже сподобався вчорашній вечір. Я міг би слухати тебе, розмовляти з тобою до останньої в світі крихти печива. Ти здогадувалась про це? Якщо ні, то мушу тебе запевнити.

– То було навзаєм. Але все те печиво, що ти мені згодував... Тепер цілий тиждень доведеться жити надголодь, щоб наступного разу ти зміг мене впізнати. Я дуже поправилася. Чому б тобі не полюбити насіння селери?

– Гаразд, наступного разу я захоплю з собою насіння селери.

– Не забудь.

- Повертайся в ліжко. Вибач, що збудив. Дякую за вчорашній вечір.

- І тобі спасибі. Бувай.

Я взявся пакувати валізку. Невже надто пізно, щоб вилетіти з Лос-Анджелеса й до смерку дістатися на місце?

Не люблю літати на своєму Т-33. З сопла двигуна б'є сліпуче полум'я. Вимушене приземлення важкого швидкісного літака досить марудна процедура навіть за дня, а в темряві вона вдвічі неприємніша.

Якщо відірвусь од землі ще до полудня, подумав я, то в Остіні, штат Техас, буду о п'ятій за їхнім часом; вилечу о шостій, у Флориді буду о дев'ятій тридцять, десятій за місцевим часом. О десятій ще трохи видно? ні.

Ну, то що ж? Досі цей літак був надійним... Єдина проблема – загадкове протікання в системі гідравліки. Втім, я можу втратити всю гідравлічну рідину – й нічого страшного не трапиться. Швидкісні гальма не працюватимуть, елейронами керувати буде дуже важко, гальма шасі ослабнуть, але все так або так лишиться під контролем.

Коли я спакував речі і обдумував майбутній політ, мене охопила незрозуміла тривога. Я не міг уявити свого приземлення у Флориді. Що ж може трапитися? Зіпсується погода? Я дав слово ніколи не літати в негоду, отож не став би цього робити й зараз. Відмовить електрообладнання?

Це справді могло б обернутися халепою. Якщо не стане електрики, то відразу припиниться надходження пального з основних резервуарів у крилах і з бічних баків. Діятимуть лише носовий і фюзеляжні баки. Більшість приладів вийде з ладу. А якщо відмовить усе радіообладнання й навігаційні прилади? Тоді я лишуся без швидкісного гальмування, без закрилків. Розлад електрообладнання означатиме приземлення на

високій швидкості, а для цього потрібна довга посадкова смуга. До того ж, певна річ, прожекторів я теж не матиму.

Генератор і електросистема ще ніколи мене не підводили. Навіть натякали, що мають намір підвести. Цей літак – не "Мустанг", чого мені турбуватися?

Я сів скраю ліжка, заплющив очі, розслабився й постаравсь уявити, як відбуватиметься політ. Подумки уважно оглянув літак від носа до хвоста, стежив, чи не побачу чого підозрілого. Вирізнив лише кілька дріб'язкових пошкоджень... Лиса покритка на одному шасі, зносився клапан камери збагачення, десь усередині відсіку просочується гідравлічна рідина. Ми так і не знайшли, де саме. Однозначно жодного телепатичного попередження про вихід з ладу електричної чи будь-якої іншої системи літака. І все ж, коли я спробував уявити своє сьогоднішнє прибуття до Флориди, в мене нічого не вийшло.

Звичайно. Я ж не полечу до Флориди. Ще не смеркне, й приземлюся деінде.

А хоч би й так. Однаково я не міг побачити, як відходжу ввечері од свого Т-33, хоч би де це було. Здавалось, уявити найближче майбутнє так просто. Але я осьдечки, двигун мовчить. Ти бачиш, Річарде? Ти заглушиш двигун в аеропорту...

Але цього я не міг побачити...

А заходження на посадку? Поворот у напрямку посадкової смуги, що гвалтом наближається до тебе, штурвал – униз, на панелі управління загораються індикатори шасі, – вони випущені... хоча б це ти можеш побачити?

Нічого.

Ну й Бог з ним, подумав я. Сьогодні мені відмовила не система електропостачання, а психічні здібності.

Я підняв трубку телефону й набрав номер метеорологічної служби. Телефоністка повідомила, що на всьому шляху аж до Нью-Мехіко погода залишатиметься гарною. Потім доведеться перетнути холодний фронт і грозу на висоті тридцять дев'ять тисяч футів. Я пройду грозову зону на висоті сорок дві тисячі, якщо літак підніметься так високо. Чому ж не можу уявити свого благополучного приземлення?

Ще один дзвінок. До ангара.

– Теде, ти? Привіт, це Річард. Десь за годину я буду у вас. Ти б не викотив мого Т-33? І перевір, будь ласка, пальне. Кисень і мастило в нормі. Можна долити півпінти гідравлічної рідини.

Я розклав мапи на ліжку, зробив необхідні для польоту нотатки про навігаційні частоти, курси та висоти. Вирахував час проходження маршруту, витрати пального. Ми зможемо піднятися на висоту сорок дві тисячі футів, якщо доведеться це робити, але вже – на грані можливостей.

Я склав мапи та речі, розрахувався за готель, узяв таксі до аеропорту. Гарно буде знову побачитися зі знайомими жінками у Флориді. Принаймні я на це сподівався.

Багаж на своєму місці в літаку, всі люки зачинено. Я піднявся до кабіни, дістав з футляра шолом і повісив його на штурвал. Навіть не віриться, за двадцять хвилин я й літак підійматимемося вгору до висоти чотири милі, наближаючись до Арізони.

– РІЧАРДЕ! – вигукнув Тед з дверей службового приміщення. – ТЕБЕ ДО ТЕЛЕФОНУ! БУДЕШ РОЗМОВЛЯТИ?

– НІ! СКАЖИ, ЩО Я ВЖЕ ПОЛЕТІВ. – Але цікавість узяла гору. – А ХТО МЕНЕ ЗАПИТУЄ?

Він щось промовив у трубку, тоді-таки крикнув мені:

– ЛЕСЛІ ПЕРРІШ!

– НЕХАЙ ЗАЧЕКАЄ ХВИЛИНКУ! – Я скинув шолом і кисневу маску й побіг до апарата.

Доки вона добралася до аеропорту, щоб забрати мене, фіксатори літака знову були на місці, на сопло та повітрозабірний отвір натягли чохли, й машину закотили до ангара ще на одну ніч.

Ось чому я не міг побачити приземлення, подумав я. Не міг передбачити такого майбутнього, бо воно не судилося!

Я закинув речі до багажника автомобіля й уместивсь на сидінні поруч із Леслі.

– Привіт, маленька крихітко Вукі. Дуже схожа на всіх інших Вукі, але набагато менша, – сказав я. – Радий тебе бачити! Як сталось, що твій розклад змінився?

Леслі їдила фешенебельним автомобілем кольору піску з плюшевою оббивкою салону. Після того як ми подивилися фільм про Вукі, автомобіль дістав назву "Банта" на честь кудлатого мамонта, персонажа цієї кінокартини. Він безшумно відірвався од узбіччя, вливаючись у потік різнокольорових "бант", що мігрували відразу в протилежних напрямках.

– У нас із тобою не було так багато часу, щоб провести його разом, і я розпорядилася своїми планами трохи інакше. Мені ще треба дещо забрати з академії, а потім я вільна. Куди ти мене запросиш на обід?

– Куди завгодно. Скажімо, до "Меджік-пену", якщо там не надто людно. Ти говорила, що там є зал для тих, хто не палить.

– В обідню пору там доводиться чекати на обслуговування добру годину.

– А скільки в нас часу?

– Час необмежений, – сказала Леслі. – Обід? Кіно? Шахи? Розмови?

– Ну, ти просто – диво! Невже задля мене скасувала всі зустрічі? Ти навіть не здогадуєшся, що це для мене означає!

– Це означає, що я віддаю перевагу Вукі. Але більше ніякого шоколаду, ніякого печива й взагалі – нічого шкідливого! Якщо хочеш, можеш їсти всяку погань, але я повертаюся до дієти, аби спокутувати свої гріхи!

Поки ми їхали, я розповів їй про цікавий уранішній експеримент, про екстрасенсорні переживання пілотів, про ті дивні випадки в минулому, коли передчуття справджувалися з надзвичайною точністю.

Леслі ввічливо слухала мою розповідь, як і завжди, коли я розповідав їй про свої експерименти з паранормальними явищами. Втім, я відчував, що за її чемністю ховається ще щось: Леслі намагалася знайти тлумачення подіям, над якими раніше не наважувалася замислюватись. Слухала мене, наче воскреслого з мертвих Лейфа Еріксона, наче перебирала фотографії із земель, про які доводилося чути, але в яких сама не побувала.

Припаркувавши автомобіль біля Академії кіномистецтва, вона сказала, що довго не затримається:

– Я миттю. Зачекаєш тут чи піднімешся зі мною?

– Зачекаю. Не поспішай.

Я поглянув на неї збоку. Вона влилась у юрбу пішоходів розігрітими обіднім сонцем тротуарами. На Леслі був скромний одяг: біла літня блузка, біла спідниця, але ж, о Боже, всі озиралися за нею! Кожен чоловік у колі радіусом сто футів сповільнював ходу, аби помилуватись нею. Осяйне медово-пшеничне волосся вільно спадало на плечі й хвилювалося в такт її прудких кроків, коли вона поспішала перейти вулицю на зелене світло. Легким помахом руки Леслі дякувала водієві, який чекав на неї, й той, отримавши щедрю винагороду, махав їй услід.

Яка принадлива жінка! – подумав я. Тим гірше, що ми такі несхожі.

Вона зникла в будинку, а я вигідно вмовстився на сидінні, випростав ноги, позіхнув. Чому б не скористатися вільною хвилиною, майнуло мені, й не компенсувати собі нічний відпочинок? Для цього потрібно провести п'ятихвилинний сеанс автосугестії.

Я заплющив очі, глибоко вдихнув. Моє тіло зараз повністю розслаблене. Ще раз. Я міцно сплю. Я прокинуся, тільки-но повернеться Леслі, прокинуся повністю відпочивши, як після повноцінного восьмигодинного сну.

Автосугестія для відпочинку особливо незамінний спосіб, якщо ви попередньої ночі спали не більше двох годин. Моя свідомість провалилась у темряву; вуличні звуки стихли. Зупинився час, загрузнувши в глибокій смолі. І тут серед антрацитової темряви – СВІТЛО!

Наче зірка вибухнула перед очима. В десять разів яскравіша від сонця. Вибух світла заглушив мене.

Жодної тіні, жодних спалахів неба й землі, простору, часу, людей і слів... нічого, тільки – СВІТЛО!!

Я гордо ширяв у небутті. Знав, що це не просто світло – неохоплене невпинне саяво, що пронизує те, чим колись був я; це не просто світло. Воно тільки символізує світло, тільки представляє якусь іще яскравішу сутність, котра є предтечею Любові! Такої палкої і всесильної Любові, що саме поняття всесильності – не більше, як примха розуму, незрівнянна з грандіозним почуттям кохання, що поглинуло мене.

ЦЕ Я!

ЦЕ ТИ!

І КОХАННЯ – ЄДИНЕ, ЩО ДОРОГЕ НАМ!

З мене виплеснула радість, від любові я розпорошився на атоми, наче сірничок – на сонячній поверхні. Нестерпна радість, я не витримаю! Мені стало нічим дихати! Прошу, досить!

Тільки-но я скрикнув у знемозі, як Любов відступила, розчинилась у місячній ночі над Беверлі-Гілзом у північній півкулі третьої планети маленького сонця крихітної галактики другорядного всесвіту, в примхливій свідомості з уявного простору-часу. Я був безмежно великою мікроскопічною формою життя, що спіткнулася на порозі свого іграшкового будинку, на одну мікросекунду встигла побачити свою власну природу й ледь не випарувалася від шоку.

Я прокинувся у "Банті". Серце стугоніло в скронях, обличчя тонуло в сльозах.

– Егей! – гукнув я. – Гей, гей, гей!

Кохання! Всепоглинаюче кохання! Якщо б воно було зеленого кольору, то було б таке трансцендентально зелене, що годі уявити з допомогою Принципу Зеленого... Наче стоїш на велетенській кулі, як на сонці, але не на сонці, ніде не видно її країв, ніяких обривів і таке сліпуче

світло без світіння, я на власні очі бачив найяскравіше... І в той же час мої очі НЕ МОГЛИ ВИТРИМАТИ РАДОСТІ цього кохання... Так, наче я пустив останню свічку в темне провалля, а згодом, аби допомогти мені все побачити, моя подруга підірвала водневу бомбу.

У порівнянні з побаченим сяйвом цей світ... у порівнянні з побаченим сяйвом поняття життя і смерті просто... недоречні.

Я розгублено закліпав очима, в автомобілі не вистачало повітря. Боже мій! Щоб знову навчитися дихати, минає добрих десять хвилин. Що... чому... ого!

Над тротуаром ще один спалах світлого волосся й усмішки, обличчя з натовпу знову повертаються в її бік, і за мить Леслі відчиняє двері автомобіля, кидає на сидіння купу конвертів і влаштовується за кермом:

– Вибач, Вукі, що я так довго. Там яблуку ніде було впасти. Ти тут не розтопився на сонці?

– Леслі, я повинен тобі дещо сказати. Допіру зі мною дещо трапилося...

Вона перелякано обернулася до мене.

– Річарде, з тобою все гаразд?

– Усе чудово! – сказав я. – Краще не буває. Коли ти пішла, я сидів отут, де й зараз, заплющив очі... і побачив світло, але це не було світло. Щось яскравіше, ніж світло, але мене не засліпило, не завдало болю. Це була ЛЮБОВ. Не звичне замацане слово, а справжня любов, якої я ще ніколи не знав. І слова: КОХАННЯ – ЄДИНЕ, ЩО ДОРОГЕ НАМ! Але це не були слова чи навіть думки в звичному розумінні. – Пояснення давалося мені важко, я затаювавсь і врешті замовк. – Чи тобі колись... ти мене розумієш?.. Чи з тобою таке бувало?

– Так, – відповіла Леслі. Вона замислилася на хвилю, пригадуючи минуле. – Серед зірок, коли я залишила своє тіло. Я стала самим життям, опинилася була в такому прекрасному всесвіті, відчула всесилля любові й заплакала від радості!

– Але чому це сталося? Я просто... я збирався навіяти собі сон, так я робив це сотні разів! А цього разу... Ти можеш уявити, що радість може бути такою великою, аж ти не в силі знести її й просиш припинити?

– Так, – відповіла вона, – я знаю...

Якусь хвилю ми просто сиділи й мовчали. Потім вона завела "Банту" й ми загубилися серед інших машин на шосе, вже наповнені святковим передчуттям часу, який проведемо разом.

ВІСІМНАДЦЯТЬ

Крім гри в шахи, ми нічого не робимо. Не піднімаємось разом у гори, не спускаємось вниз річкою, не влаштовуємо революцій, не ризикуємо життям. Навіть не літаємо разом. Найризикованішою спільною пригодою була поїздка в потоці транспорту бульваром Ля-Сьєнега після обіду. І чим вона мене так причаровує?

– Ти помітила, – запитав я, коли ми повернули праворуч на вулицю Медроз у бік домівки, – що наша дружба зовсім... бездіяльна?

– Бездіяльна? – Леслі подивилася на мене так здивовано, наче я торкнувся до неї. – Та невже? Деколи важко зрозуміти, коли ти жартуєш. Добре мені бездіяльна!

– Та ні, справді. Може, нам варто було б ходити на лижах, кататися на серфінгах попід Гаваями, зайнятися чимось енергійним? А зараз найважча наша вправа – пересунути королеву, оголошуючи шах. Це просто спостереження. Я досі ніколи не мав друга, схожого на тебе. Чи

не здається тобі, що ми занадто інтелектуально проводимо час, надто багато балакаємо?

– Річарде, – сказала Леслі, – давай триматися шахів, будь ласка! Ніяких гульок, ніякого тринькання грошей, – жодних розваг, яким віддають перевагу в цьому місті.

Вона звернула у бічну вуличку, до свого будинку, заглушила двигун.

– Вибач мені, Леслі, я на хвилинку зникну. Збігаю додому й сплю всі свої долари. Я ненадовго...

Вона всміхнулася.

– Не треба спалювати гроші. Це добре, якщо ти їх маєш. Але для жінки важить найбільше те, чи ти не її хочеш купити з допомогою грошей. Будь обережним і облиш навіть думку про таку можливість.

Я відповів:

– Надто пізно. Я вже намагався. І не раз.

Леслі повернулася до мене, відкинувшись на дверці автомобіля. Вона не стала їх відчиняти.

– Ти? Чому твої слова абсолютно несподівані для мене? Я навіть не уявляю цього... Розкажи мені. Тобі траплялося купувати пристойних жінок?

– Гроші здатні на дивні речі. Насамперед, мені навіть страшно спостерігати за тим, що діється зі мною не в кіно, не в книжці, а в реальному житті. Схоже на те, наче я третій зайвий у любовному трикутнику й намагаюсь утиснутися між жінкою та своїми грошима. Ніяк

не звикну до таких сум. Аж тут з'являється дуже вродлива пані, якій ні на що жити, яка ось-ось лишиться на міліні, за житло давно не платилося... Можу я їй сказати: "Я не витрачу ані цента, щоб тобі допомогти"?

Мені дуже б хотілось отримати відповідь на останнє запитання. На цей час якась частина моєї досконалої жінки складалась аж з трьох чарівних подруг, які боролися за виживання.

– Роби те, що вважаєш правильним, – сказала Леслі. – Але не треба вводити себе в оману й думати, ніби тебе можуть покохати тільки за те, що ти платиш за житло чи купуєш їжу. Якщо хочеш бути певним, що жінка тебе кохає, то постав її в залежність від свого гаманця. Я добре знаю, про що кажу!

Я кивнув. Звідкіля їй знати? Невже в її житті були чоловіки, які пропонували їй гроші?

– Це не любов, – відповів я. – Жодна з них мене не кохає. Ми просто отримуємо задоволення одне від одного. Ми – щасливі паразити.

– Бр-рр!

– Що?

– Бр-рр: це вигук огиди. "Щасливі паразити" – божевілля якесь.

– Вибач. Я ще не знайшов рішення цієї проблеми.

– Наступного разу нікому не признавайся, що маєш гроші, – порадила вона.

– Не вийде. В такого страшенного ошуканця, як я, нічого не вийде. Дістаю з кишені записник, разом з ним на стіл вивалюються стодоларові

банкноти, й жінка обурюється: "Що за фокуси, ти ж казав, ніби отримуєш соціальну допомогу!" І що тут удієш?

– Можливо, це тебе ошукують. Але будь обережним. У цьому місті, як у жодному іншому, ти можеш переконатись, як зазнають краху люди, що не вміють поводитися з грішми. – Нарешті Леслі відчинила дверцята авто. – Як ти дивишся на салат чи ще щось таке корисне? Чи поросяткові неодмінно хочеться теплої шоколадної помадки?

– Поросяткові помадки вже досить. Ми можемо поділитися листочком салати?

Вона поставила сонату Бетховена на мінімальну гучність, приготувала гору вінегрету з овочів та сиру, й ми повернулися до наших розмов. Не помітили заходу сонця, прогавили фільм, який хотіли переглянути, грали в шахи, а потім настав час прощатися.

– Щось мені весь час здається, наче рано-вранці в дорогу, – сказав я. – А як на твою думку: мій рівень гри вже визначився, беручи до уваги, що я програю три партії з чотирьох? Не збагну, чому я став так грати...

– Ти граєш так само добре, – підморгнула Леслі. – Це зростає моя майстерність. Одинадцятого липня ти запам'ятаєш як день, коли виграв у Леслі Перріш свою останню партію в шахи!

– Зарано смієшся, пустунко. До наступного разу я перегляну "Підступні пастки в шахах", і всі вони чигатимуть на тебе. – Непомітно для самого себе я зітхнув. – Мені вже пора рушати. Чи не підкине "Банта" мене до готелю?

– Підкине, – сказала Леслі, але навіть не підвелася з-за столу. Щоб подякувати за цей день, я взяв її руку в свою, легко і ніжно потиснув. Ми довго вдивлялися одне одному в очі й мовчали. Не помітили, як

зупинився час. Сама тиша висловила те, чого ми ніколи не зважувалися передати словами.

А потім опинилися в обіймах і ніжно-ніжно поцілувалися.

Тоді я ще не розумів, що, закохуючись у Леслі Перріш, покінчив з єдиною своєю сестрою.

ДЕВ'ЯТНАДЦЯТЬ

Прокинувся я вранці від сонячного проміння, відфільтрованого й позолоченого її волоссям, що хвилями стікало з подушок. Перше, що побачив, була її усмішка.

– Доброго ранку, Вукі, – сказала Леслі, така близька й ніжна, що я відразу не второпав, що вона каже. – Як тобі спалося?

– Гм, – промимрив я. – Боже!.. Так!.. Так, дякую, спалось мені добре! Снилось щось вельми чудесне. Наче вчора ввечері ти збиралась підкинути мене до готелю. Мені нічого іншого не залишалось, тільки поцілувати тебе, й тоді... який чудовий сон!

Уперше, хай буде благословенним цей перший раз, поруч зі мною в ліжку лежала справді близька мені жінка. Вперше в моєму житті вона була на належному їй місці. І я теж.

Я торкнувся її обличчя.

– Ще якась хвиля – й ти розчинишся в повітрі? Так? Чи проб'є годинник, чи задзеленчить телефон, я підніму трубку, й ти запитаєш, як мені спалося. Ще не телефонуй. Будь ласка. Я хочу додивитися сон.

- Дзень... - сказала Леслі тоненьким голоском, відкинула простираadlo й піднесла до вуха уявну трубку. Сонячне сяйво на її усмішці, на її оголених плечах і грудях нарешті привело мене до тями.

- Дзень... Алло, це Річард? Як тобі спалося?

Вона відразу перетворилась на безневинну спокусницю - чисту і квітучу. Блискучий розум у тілі богині. Я кутиком ока спостерігав за вишуканістю її рухів, услухавсь у слова, придивлявся до блискіток в очах.

Життя з актрисою! Я ніколи не замислювався, скільки різних Леслі може вміщати вона одна, скільки буде всього, чого можна доторкнутися, що пізнати, з'явившись на сцені цієї жінки й несподівано опинившись у яскравому світлі прожектора?

- Ти... така... гарна! - промимрив я. - Чому ти ніколи не говорила, що ти така... гарна?

Телефон щез із її руки, сама невинність обернулася до мене з лукавою посмішкою в очах:

- А ти ніколи, начебто, цим і не цікавився.

- Ти, напевно, здивуєшся, але краще звикнути відразу. Бо я - коваль слів, і, хочеш не хочеш, з-під мого пера просяться поетичні рядки. Така в мене натура. Іншим я вже не стану. Ти - надзвичайна!

Вона поважно кивнула головою:

- Дуже гарно, ковалю слів. Тебе я теж вважаю надзвичайним. - Але за мить їй спадає на думку зовсім інше: - А зараз для практики спробуймо висловити те саме, але без слів.

Вмерти од щастя відразу, думав я, чи ще трохи зачекати?

Зачекати, здається, краще. Я плив на межі смерті, майже безсловесний... але не зовсім.

Я б не міг вигадати такої досконалої жінки, думалось мені, але ось вона, справжня й жива, яка так багато років переховувалась у знайомій мені панні Леслі Перріш, замаскованій під партнера в справах, під щирого друга. Не встигла ця скалка здивування вигулькнути на поверхні, як її заступив осяйний образ у сонячних променях.

Світло й дотик, м'які тіні та шепіт... ранок перетворився на день, потім на вечір. Ми відшукали спосіб зустрітися знову після життя, перебутого нарізно. На вечерю кукурудзяні пластівці. І нарешті ми знову могли спілкуватися за допомогою слів.

Скільки ж слів доводиться вимовити, скільки часу забирають прості слова: "Хто ти?" Як багато часу потрібно, щоб запитати: "Чому?" Набагато більше, ніж у нас лишалося до третьої ранку, коли знову зійде сонце. Декорації часу зникли. За вікнами могло бути видно або темно, міг лити дощ, могло бути сухо, годинник міг показувати десяту годину, але ми не знали ранку й вечора, дня чи тижня. Ми прокидалися, коли над мовчазним містом горіли зорі, стискали одне одного в обіймах, ніби опівночі, хоча в цю пору в Лос-Анджелесі на вулиці аж вирувало – був час обіду.

Споріднена душа існувати не може. Цю істину я засвоїв за довгі роки ще відтоді, коли обернув "Фліт" у гроші й вибудував навколо себе імперію стін. Вона не може існувати для людей, які несуться відразу в десятках напрямках на десятках швидкостях, не може існувати для тих, хто женеться за живою. Може, я щось невірно зрозумів?

Одного з наших ранків, десь посеред ночі, я повернувся до спальні Леслі, балансуючи тачею з нарізаними яблуками, сиром і печивом.

– О! – вигукнула вона, сіла в ліжку й, кліпаючи очима зі сну, пригладила волосся, яке впало пасмами на плечі. – Ти – диво! Ти такий турботливий!

– Я міг би бути ще турботливішим, але в тебе на кухні немає молока й картоплі, щоб приготувати картопляний торт.

– Kartoffelkuchen! – ошелешено вигукнула вона. – Коли я була маленька, мама часом готувала картопляний торт. Я вже гадала, що, крім мене, на світі не лишилося жодної душі, яка б пам'ятала про цю страву! Ти вмієш готувати картопляний торт?

– Рецепт, отриманий від бабусі Бах, надійно зберігається в моїй непересічній голові. А ти єдина людина, від якої за останні п'ятнадцять років я почув це слово... Нам треба скласти перелік усього, що ми... – я поправив подушки й зручно вмовився, щоб краще бачити її всю. Боже, подумав я, як я люблю її вроду!

Леслі помітила це й сіла в ліжку, вигнула спину, аби ще раз побачити, як мені перехопить подих. Потім підтягла простирadlo до самого підборіддя.

– Ти б відгукнувся на моє оголошення? – зненацька знітившись, запитала вона.

– Так. А на яке оголошення?

– З рубрики "Знайомства", – Леслі поклатла прозору скибочку сиру на печиво. – Знаєш, про що в ньому йдеться?

– Про що? – Мій крихкий крекер зламався під куснем сиру, що я поклав поверх крекера. Воно й не дивно – під такою вагою.

– Потрібен стовідсотковий чоловік. Повинен бути розумним, творчою особистістю, веселим, здатним до найніжнішої близькості й утіхи. Хочу ділити з ним свою любов до музики, природи, мирного, тихого та радісного життя. Він не повинен палити, пити, вживати наркотики. Повинен навчатись і самовдосконалюватися. Симпатичний, високий, стрункий, з красивими руками, чулий, ніжний, люблячий. Палкий і якомога сексуальніший.

– Яке оголошення! Так! Я відповім на нього!

– Я ще не закінчила, – сказала Леслі. – Чоловік повинен бути емоційно врівноваженим, чесним, вартим довіри, позитивною конструктивною особистістю. З високою духовністю, але не обмежуватись рамками певної офіційної релігії. Повинен любити котів.

– Ти ба! Та це ж дослівно про мене! Навіть твоя кицька полюбила мене, хоча я підозрюю, що це почуття не взаємне.

– Дай їй шанс, – відказала Леслі. – Вона ще певний час ревнуватиме.

– Ага, ось ти й зізналась!

– Зізналась – в чому? – запитала Леслі, відпускаючи простирadlo й нахилиючись уперед, аби поправити подушки.

Цей простий рух, те, що Леслі нахилилася, подіяло на мене, наче лід і полум'я водночас. Поки вона сиділа непорушно, я ще міг устояти перед її принадами. Коли ж поворухнулась і прийшли в рух її м'які округлості – всі мої слова сплуталися, зазнали аварії.

– Гм... – промимрив я, не зводячи з неї очей.

– То в чому ж я щойно зізналась, негіднику?

– Не рухайся, будь ласка, й продовжимо нашу приємну розмову. Я сам повинен тобі зізнатись: поки ти роздягнена, варто тобі поворухнутися на подушках – і я йду під укiс.

Я тут-таки пошкодував, що сказав це. Леслі затулила груди простирадлом, притримала його рукою й манірно глянула на мене, надкусивши крекер.

– Ну, добре, – зітхнув я. – Сказавши, нібито кицька не довго ревнуватиме, ти зізналася, що, на твою думку, я відповідаю вимогам оголошення.

– Саме це я й мала на увазі, – відповіла вона, – і я рада, що ти це зрозумів.

– А ти не боялася, що коли я про це знатиму, то в мене з'явиться перевага над тобою?

Леслі на дйом відпустила простирадло й звела брови вгору:

– А тобі хочеться мати таку перевагу?

Зробивши над собою гігантське вольове зусилля, я випростав руки й підтяг біле простирадло вище.

– Мені здалося, воно ось-ось упаде. Так, певно, буде краще. А задля того, аби викроїти ще хвилинку для розмови, на мою думку, варто, щоб воно лишалося на місці.

– Дуже люблю з твого боку.

– Ти віриш у янголів-охоронців? – запитав я.

– Які захищають, спостерігають за нами і спрямовують нас? Деколи – так.

– Тоді скажи мені, чому вони повинні оберігати наше кохання? Чому мають спрямовувати наші романи?

– Дуже просто, – відповіла Леслі. – Для янгола-охоронця любов важливіша, ніж хай там що. Для них те, що ми кохаємо, набагато важливіше від усього іншого, чим ми займаємося впродовж усього життя! Чим ще повинні перейматись янголи-охоронці, як не коханням?

Саме так, подумав я. Вона має рацію! Я запитав:

– Як ти гадаєш, чи може трапитися, що янголи-охоронці набирають людської подоби, щоб раз на кілька життів стати одне для одного коханцям?

Леслі відкусила трохи крекера, замислилася над моїми словами:

– Так. – І додала за хвилину: – А чи озвався б на моє оголошення янгол-охоронець?

– Неодмінно. Кожен янгол-охоронець чоловічого роду цієї країни відгукнувся б на оголошення, знаючи, що зробила його ти.

– Але мені потрібен тільки один янгол, – сказала вона. – А чи маєш оголошення ти?

Я ствердно кивнув головою, чим здивував самого себе:

– Кілька років складав його. Потрібен стовідсотковий янгол-охоронець жіночого роду в людській подобі. Обов'язково – незалежність, потяг до пригод, глибокий розум. Віддам перевагу тим, хто здатний

творчо підходити до спілкування в різних людських виявах. Знання "кінської латини" – обов'язкове.

– І це все?

– Ні, – заперечив я. – Чекатиму відповіді тільки від жінки-янгола з розкішними очима, паморочливою фігурою й довгим золотавим волоссям. Необхідна нездоланна допитливість, постійна жага здобувати нові знання. Перевага надається фахівцям у творчості та бізнесі, досвідів перебування на чільних керівних посадах. А також безстрашності й схильності ризикувати. У майбутньому ґарантується щастя.

Леслі уважно слухала.

– А оті слова про паморочливу фігуру та довге золотаве волосся? Чи не занадто це по-земному, як на янгола?

– А чому б янголові-охоронцю не мати бездоганної фігури та довгого волосся? Невже це означатиме, що така жінка менше схожа на янгола, що вона не така досконала в своєму земному втіленні, менш тямуща у виконанні своїх янгольських завдань?

Ну, зрештою, чому б янголові не бути таким? Я пошкодував, що не маю з собою записника. Чому не може існувати планета янголів, які осявають життя один одного світлом пригод і таїни? Або принаймні кількох янголів, що вряди-годи натрапляють один на одного?

– Хочеш сказати, що ми творимо такі діла, які вважаються найкрасивішими серед смертних? – запитала Леслі. – Якщо вчителька гарненька, ми обов'язково звернемо на неї увагу!

– Саме так! – підтвердив я. – Одну хвилинку...

Долі біля ліжка я розшукав записник, занотував її слова; поставив тире й після нього літеру "Л" – Леслі.

– Ти помічала, як змінюється з часом зовнішність людей, яких ти знала?

– Той чи той мій знайомий міг бути найпривабливішим на світі чоловіком, – сказала Леслі, – але він ставав пустопорожнім, як мильна бульбашка, коли не мав що сказати. І навпаки, коли найординарніший прозаїчний чоловік говорить про те, що його найбільше хвилює й чому він цим переймається, через якихось дві хвилини він стає таким гарним, що хочеться кинутися йому в обійми!

Я зацікавивсь.

– Ти зустрічалася з багатьма такими ординарними чоловіками?

– Ні, не з багатьма.

– Чому ж, якщо вони в твоїх очах стають такими привабливими?

– Бо якщо їм трапляється нагода мене побачити, то бачать вони лише зірку, таку прихорошену й красивеньку, яка готова з'явитися перед камерами. їм здається, кінозірка шукає когось такого ж гарного, як сама. І вони, Річарде, дуже рідко зважуються щось запропонувати.

От тепер, подумав я. Дуже рідко зважуються на пропозиції. Бо зазвичай сприймається те, що лежить на поверхні. Ми часто забуваємо, що зовнішність і сутність це не одне й те саме. Коли знаходимо янголицю з блискучим розумом, то її обличчя видається нам ще милішим. А затим вона наче промовляє: "О, до речі, в мене таке зграбне тіло..."

Я записав цю думку до нотатника.

– Колись, – сказала Леслі, поклавши тацю зі сніданком на нічний столик, – я тебе попрошу прочитати мені ще щось. – Коли ворухнулась, простирадло знову впало. Вона підняла руку й з насолодою потяглася.

– Зараз не прохатиму, – Леслі присунулася ближче. – На сьогодні досить вікторин.

Вона мала рацію, бо й мені вже бракло сил тверезо мислити.

ДВАДЦЯТЬ

То не була музика. То по бляшанці скреготали пилкою. Не встигла Леслі відрегулювати звук стереосистеми, яку була ввімкнула на повну потужність, як у мені все закипіло.

– Це ж не музика!

– Що? – перепитала вона, змагаючись із гучномовцями.

– Я кажу: це не музика!

– Барток!

– Що?

– Бела Барток!

– Ти б не могла зменшити звук, Леслі?

– Концерт для оркестру!

– Ти б не могла зменшити трішки звук або й зовсім вимкнути? Ти б не могла зовсім вимкнути звук?

Слів вона не розібрала, але здогадалася й зменшила звук.

– Дякую, – сказав я. – Вукі, хіба це... ти справді вважаєш це музикою?

Якби був уважнішим, то, крім прекрасної фігури у квітчастому халатику й рушника, закрученого тюрбаном на вогкому волоссі, я б помітив розчарування в її очах.

– Тобі не подобається? – здивувалася вона.

– Ти любиш музику, ти вивчала її все своє життя. Як же можеш називати оцю какофонію, цей щурячий писк музикою?

– Бідолашний Річарде, – похитала Леслі головою. – Тобі поталанило, Річарде! Ти ще стільки всього довідаєшся про музику! Ще стільки чудових симфоній, сонат, концертів тобі пощастить почути вперше! – Вона зупинила плівку, перемотала її назад і вийняла з магнітофона.

– Мабуть, для цього трохи зарано. Але я тобі ось що пообіцяю. Настане день, коли ти знову слухатимеш Бартока й назвеш цей твір прекрасним.

Вона переглянула свою колекцію касет, вибрала щось і заклала в магнітофон.

– Хочеш послухати щось із Баха... хочеш почути музику свого прадідуса?

– Ти можеш мене витурити з хати, – сказав я, – але я здатний його слухати не довше як півгодини. Потім уже не можу слідкувати за музикою й мені набридає.

– Набридає? Слухати Баха? Ти просто не вмієш слухати, ти ніколи не вчився слухати його! – Леслі натисла на клавішу, й полинула музика: не інакше як мій прадідусь на велетенському органі. – По-перше, треба правильно сісти. Ось тут, між динаміками. Якщо хочеш почути повне звучання, сідати треба саме так.

Я почувався, наче на уроці музики в дитячому садку, але мені подобалося бути поряд з Леслі, сидіти дуже близько від неї.

– Сама лише складність цієї музики може стати для тебе непоборною. Більшість людей слухають музику "горизонтально", слідкують тільки за мелодією. Але ж можна слухати цю саму музику структурно.

– Структурно? – перепитав я. – Та невже?

– Вся рання музика була лінійною, – пояснювала Леслі на тлі різкої зміни в розповіді голосів між партіями. – Прості мелодії йшли одна за одною, розвивалися примітивні теми. Але твій прадід став брати складні теми, вживати різноманітні хитрі ритми, об'єднував у незвичних для свого часу інтервалах так, що вони разом утворюють структурне хитросплетіння звуків, яке розгортається вертикально, – тобто гармонійно! Деякі гармонії Баха такі ж дисонантні, як і в Бартока, а сам Бах уперше застосував дисонанси – на цілих сто років раніше, ніж на них почали звертати увагу.

Леслі зупинила плівку, підсіла до піаніно й, не зморгнувши оком, узяла останній акорд, який щойно прозвучав з динаміків.

– Ось. – На піаніно акорд прозвучав виразніше, ніж з динаміків. – Бачиш? Ось одна тема... – вона зіграла кілька тактів. – А ось інша... й ще одна. Тепер слухай, як він будує твір. Спочатку в правій руці починається тема А. Ліва рука підхоплює тему на чотири такти пізніше. Чуєш? Вони

продовжують разом аж... до появи теми Б. Тепер їй підпорядковується тема А. Ось тут, у правій руці, знову звучить тема А. А тут... тема Б!

Леслі одну за одною вводила теми, потім вони зазвучали разом. Спочатку поволі, потім швидше. Я ледве встигав стежити. Те, що для неї було арифметикою, для моїх вух звучало, наче вища математика. Я заплющив очі й стиснув пальцями скроні – тільки так ледве-ледве розумів, про що йдеться.

Вона повторила ще раз, пояснюючи кожен крок. Грала, а в моєму внутрішньому симфонічному залі, в якому за все життя ні разу не вмикали світла, почало розвиднятися.

Леслі мала рацію! Теми перепліталися з темами, танцювали разом, наче у свою музику Йоганн Себастьян уклав таємниці для особливої насолоди тих, хто навчиться занурюватися в неї.

– Ти – диво! – вигукнув я втішено, бо спромігся збагнути, про що вона розповідає. – Я чую! Я справді чую!

Вона зраділа не менше, геть забула про те, що час одягатися й давати лад зачісці. З полицки над піаніно вона дістала аркуші з нотами. Вгорі стояли три слова: Йоганн Себастьян Бах, а нижче – водоспад нот, ліг, крапок, стакато, легато, з'єднань, тріодів і несподіваних приміток італійською мовою. З самого початку, ще до того, як піаніст відриває шасі від землі і вторгається у цей водоспад, йому наказують грати *con brio*, що, як на мене, може означати що завгодно, – грати яскраво, чи стримано, чи з широкою усмішкою на обличчі.

Просто жах. Моя приятелька, з якою я щойно вибрався з-під теплого простирадла, з-під пологую пристрасних тіней, з якою запросто перемовлявся англійською, іспанською зі сміхом, німецькою і французькою з подивом, вигадками і словесними експериментами, –

зараз моя приятелька звернулася до мене новою, зовсім незбагненою мовою, яку я щойно почав засвоювати.

Музика лилася з піаніно, наче водоспад прозорої холодної води зі скелі, якої торкнувся скіпетром месія. Звуки розливалися й переливались навколо нас, а пальці Леслі стрибали, розбігалися, змагались між собою, застигали, танули, миготіли, наче блискавиці в магічних пасах над клавіатурою.

Досі вона не грала ніколи для мене. Відмагалася тим, буцімто давно цим не займалась, казала, соромиться навіть підняти кришку піаніно, коли я в кімнаті. Однак щось із нами сталося... Тепер, коли ми були коханцями, вона просто дозволила собі заграти або ж стала вчителем, якому так не терпиться допомогти глухому почути, що ніщо вже не може втримати її від музики?

Очі Леслі встигали слідкувати за кожною краплиною уваги на нотному папері. Вона забула про своє тіло. Залишалися тільки руки, майже невидимі у вихорі рухів пальців, дух, який віднайшов своє звучання в серці людини, котра померла двісті років тому й тепер тріумфально піднімається на її бажання з могили, покликана живою музикою.

– Леслі! Боже мій! Хто ж ти така?

Вона ледь скосувала в мій бік. Її вустами блукав усміх. Очі, свідомість і руки лишались у полоні урагану музики.

Потім Леслі обернулася до мене. Ту ж мить музика стихла, однак струни піаніно ще тремтіли.

– І так далі, й так далі, – сказала Леслі. Музика сяяла в її очах і в її усмішці. – Тепер ти бачиш, що це таке? Розумієш, що зробив Бах?

– Здається, розумію. Я гадав – знаю тебе! А зараз просто тону в твоєму сьайві! Ця музика... це... ти...

– Я давно не грала, – сказала вона, – руки вже не слухаються так, як колись...

– Ні, Леслі. Облиш. Те, що я тільки-но почув, це найчистіше... ти послухай!.. Чисте проміння, яке ти зібрала у піднебессі, позичила в сонячних ранків, перелила в світло, а я зміг його почути! Чи знаєш ти, яке гарне і дивне те, що ти видобула з інструмента?

– Цього я й прагнула. Знаєш, колись мала намір стати професійною піаністкою.

– Одна справа знати про це зі слів, але ж досі ти жодного разу для мене не грала! Ти подарувала мені ще одні, цілком інші... небеса!

Леслі насупилася:

– ТОДІ НЕХАЙ МУЗИКА ТВОГО ПРАДІДА БІЛЬШЕ НЕ НАБРИДАЄ ТОБІ!

– Більше ніколи не набридне, – потупився я.

– Певна річ, ніколи, – сказала вона. – За складом розуму ти дуже схожий на нього, отож повинен його розуміти. До кожної мови існує ключ. Є він і в мови твого прадіда. Ви бачили? Йому набридає!

Леслі прийняла мою обіцянку виправитися, вселила в мене благоговіння й пішла розчісувати волосся.

ДВАДЦЯТЬ ОДИН

Вона підвела очі від друкарської машинки й усміхнулася. Я сидів з чашкою шоколаду за чорновим варіантом сценарію.

– Не треба пити шоколад одним духом, Річарде. Його треба пити маленькими ковточками. Так довше смакуватиме.

Я розсміявся з самого себе. Разом із нею. Мені спало на думку, що в очах Леслі я, напевно, здаюсь опудалом.

На її столі панує порядок, течки акуратно складені, жодної картки не на своєму місці. І сама вона така ж акуратна, облягаючі кремові штани, прозора блузка, такий самий невагомий ліфчик, обрамлений білими квітми павутинками. Золоте, старанно розчесане волосся. Втілення охайності.

– На смак – наче прес-пап'є, – сказав я. – Маю на увазі гарячий шоколад. Як його п'ють люди? Дякую за пригощення. Цієї однієї чашки мені вистачить на все життя. Смак гарячого шоколаду огидний.

– Чому б тобі не випити чогось звичного, – сказала вона, – щоб не пити над силу?

Її шоколад, музика, садок, автомобіль, будинок, робота, – все стало мені дуже близьким. Мереживо шовкових ниток злутувало мене з багатьма речами. Її з ними пов'язували міцні срібні троси. Леслі високо цінувала все, що її оточувало.

Сукні, в яких вона знімалася, решта одягу висіли в шафах, посортовані за кольорами та відтінками. Кожна окрема річ – у прозорому пластиковому мішку. До кожної дібране належне взуття, – черевички вишикувані внизу. На верхніх полицках – капелюшки. Теж для кожної сукні.

Книги на стелажах посортовані за тематикою, платівки та плівки – за композиторами, диригентами й виконавцями.

Нещасний незграбний павучок спіткнувся й звалився у раковину? Час зупиняється. На допомогу приходить паперова серветка, і коли павучок хапається за рятівну драбинку, його підносять у повітря, а згодом обережно опускають на землю в садку, підштовхують, щось примовляють, ніжним голосом попереджують, що раковина – не найкраще місце розваг для павучків.

Я ж зовсім не такий. До прикладу, та ж акуратність не мала для мене великої ваги. Павучків справді слід рятувати з раковин. Що правда, то правда. Але при цьому їх не слід розбещувати. Досить винести за двері і покинути на ганку, – вони все одно будуть вдячні, що народилися під щасливою зорею.

Речі мають властивість зникати миттєво й безслідно. Здіймається вітер – і по всьому. Її срібні троси... вони так міцно прив'язують нас до речей і до людей. І коли зникають речі, то чи не відходить разом з ними і якась частина нас самих?

Краще прив'язуватися до вічних ідей, а не до речей, які сьогодні з нами, а завтра – бозна-де, – сказав я, коли Леслі везла нас до музичного центру.

– Хіба не так?

Леслі кивнула у відповідь головою, на п'ять миль перевищила швидкість, аби встигнути на зелене світло.

– Музика – одна з таких вічних речей, – сказала вона.

Мене, наче врятоване від голодної смерті кошеня, годували добірними вершками класичної музики. Леслі наполягала, ніби в мене для цього є й слух, і схильності.

Вона торкнулася радіоприймача, й одразу озвалися скрипки, – десь посеред стрімкого пасажу. Ще одна вікторина, здогадався я. До чого ж люблю наші вікторини.

– Бароко, класика чи сучасність? – запитала Леслі, звертаючи у вулицю, яка вела до центру міста.

Я вслухався в музику, покладаючись на інтуїцію та здобуті нещодавно знання. Надто глибоко струкгурована як на бароко, не настільки прилизана й не надто витримана за формою, щоб назвати її класичною, й не така мудрована, аби бути сучасною. Романтична, лірична, легка...

– Неокласика, – сказав я наздогад. – Здається, якийсь відомий композитор, але цей твір він написав для розваги. Скажімо, у 1923 році?

Я був певний, що Леслі відомо все: епоха, дата написання, композитор, назва твору, оркестр, диригент, концертмейстер. Їй вистачало раз прослухати музичний твір, щоб запам'ятати його назавжди. Вона супроводжувала співом кожен з тисячі музичних творів своєї колекції. Мугикала собі під ніс, не здогадуючись про це. Навіть Стравінського, такого непередбачуваного, як необ'їжджений кінь у родео.

– Майже влучив! – сказала вона. – Дуже близько! Назви композитора.

– Точно не німецький. Замало ваги. Як на німецьку, цій музиці бракує тривкості. Грайлива – отож не російська. На французьку теж не схожа. Ні на італійську, ні на англійську. Їй не вистачає австрійського колориту – мало золотих відтінків. Затишна, я б і сам міг її наспівувати, але то не

американський затишок. Схожа на танок. Це польський композитор? Звучить так, наче написано на просторах на схід від Варшави.

– Чудовий здогад! Але це не польська музика. Трохи далі на схід. Це російська музика. – Леслі була вдоволена моїми успіхами.

"Банта" не сповільнювалася: світлофори сприяли Леслі.

– Російська? А де туга? Де пафос? Російська! Ото ще!

– Не поспішай з узагальненнями, Вукі, – сказала вона. – Ти ще не мав нагоди чути життєрадісну російську музику. Тут маєш рацію. Але музика грайлива.

– А хто її написав?

– Прокоф'єв.

– Хто б міг подумати! – обурився я. – Рос...

– БІСІВ ІДІОТ! – завищали гальма, "Банта" різко крутнулась і на якийсь ярд розминулась з чорною блискавкою вантажівки, яка не знати де й взялася. – Ні, ти бачив цього сучого сина? Пре на червоне світло! Він міг нас розчавити... що, у БІСА, він собі гадає...

Леслі зреагувала миттєво, наче учасник авторалі, й ухилилась від вантажівки, яка зараз уже була на відстані чверті милі від нас, далі бульваром Грешоу. Але не вантажівка ошелешила мене, а слова Леслі. Все ще люта, вона глянула на мене, побачила вираз мого обличчя, глипнула ще раз здивовано, спробувала приховати посмішку – й не змогла.

– Річарде! Я тебе вразила! Я тебе вразила своїм бісовим ідіотом? –
Неймовірним зусиллям волі Леслі притлумила свої веселощі. – О, моє
бідне дитя! Я вилаялася при тобі! Вибач!

Я одночасно лютував і збиткувався над собою.

– Гаразд, Леслі Перріш, усе нормально! Краще запам'ятай цей
момент, бо більше ти ніколи не побачиш мого здивування отим бісовим
ідіотом!

Тільки-но вимовив два останні слова, я відчув, що в моїх вустах вони
прозвучали дуже дивно, як розрізнені неоковирні звуки. Так само
непитущі вимовляють слово мартіні; ті, що не палять – сигарети, зілля; те
ж саме відбувається з іншими жаргонними словами, які легко зриваються
з язика людей із згубними звичками. Хоч би яке було слово, якщо ми
його ніколи не вживаємо, воно звучить неприродно. Навіть слово
фюзеляж видається смішним у вустах людини, яка ставиться з відразою
до літаків. Але хай там яке слово – це тільки слово, набір звуків, і нема
підстав уважати, що я не можу вимовити якогось слова, не почувавши
себе при цьому дурнем.

Кілька секунд я мовчав, а вона одно позирала в мій бік.

Як набувається звичка лаятися? Під музику Прокоф'єва, що й досі
линула з автомобільного приймача, я став потихеньку вправлятися: "О...
бібі-сів-сів-бі-бі-сів-егей-бі-бі-сів-сів, о... бісіввв... ідіот!"

Коли почула, що я наспівую, й побачила, з яким зосередженням і
серйозним виглядом я це роблю, Леслі схилилася над кермом у знеможі
від сміху.

– До біса, смійся, коли хочеш, Вукі, – сказав я. – Маю намір як слід
вивчити цю трикляту науку! Хай їй чорт! Як, у біса, називається ця
музика?

– О Річарде... – Вона перевела подих і втерла сльози. – Це – "Ромео й Джульєтта"...

Незважаючи ні на що я не припиняв свої вокальні вправи, і, річ зрозуміла, після кількох повторів слова геть утратили свій зміст. Ще кілька вправ – і я лятимусь на всі заставки! А потім осягну ще кілька лайок! Чому я не взявся за науку лаятися ще років тридцять тому?

Коли ми заходили до концертного залу, їй уже довелося стримувати моє блюзнірство.

Я не виказував своїх почуттів, поки ми знову повернулися до автомобіля після закінчення концерту, який слухали в першому ряді – Чайковський, Самуель Барбер, Зубін Мета у виконанні Лос-Анджелеського філармонічного оркестру під диригуванням Іцхака Перельмана.

– То була, з біса, класна музика! Тобі не здається, що вона божест... диявольськи гарна?

Леслі благально звела очі до стелі:

– Що я наробила? Кого створила собі на лихо?

– Хоч би кого ти створила, хай йому чорт, – сказав я, – в тебе це вийшло до дідька гарно!

Залишаючись партнерами в справах, ми вирішили провести протягом кількох тижнів певну роботу. Тому дібрали для дослідження фільм і виїхали з дому раніше, щоб дістати квитки на денний сеанс. Коли прилаштувалися в чергу, на вулиці стогнав і гув потік машин. А втім, автомобілів наче й не існувало, немов навколо нас клубочився чарівний серпанок, а все, що лишалося поза ним, здавалось примарним і не заважало нашій розмові, яка відбувалася на далекій планеті.

Я не помітив жінки, яка спостерігала за нами. Вона стояла зовсім поряд, у сфері нашого зачарованого кола. І ось прийняла рішення, яке налякало мене: підійшла просто до Леслі, торкнулася її плеча і зруйнувала наш відокремлений світ.

– Ви – Леслі Перріш!

Яскрава усмішка моєї приятельки відразу згасла. Від неї ще залишився слід, але це був досить холодний усміх. Леслі внутрішньо завмерла й насторожилася.

– Вибачте, але я бачила вас у фільмах "Велика долина", "Зоряна дорога" і... мені подобається, як ви граєте, ви – просто чарівна... – Жінка говорила щиро й трохи соромилася, тому стіна між нею й нами ледь потоншала.

– О... дякую!

Жінка відкрила сумочку.

– "Ви б не могли... якщо вам не важко, чи не могли б ви дати автограф для моєї дочки Керрі? Вона мене вб'є, коли дізнається, що я була так близько коло вас і не змогла... – Жінці ніяк не щастило розшукати клаптик чистого паперу. – Десь тут у мене було...

Я запропонував їй свій записник, і Леслі схвально кивнула.

– Ну, ось, – сказала вона жінці, а мені кинула: – Дякую, добродію.

Вона черкнула кілька вітальних слів для Керрі і підписалася під ними, видерла аркушик і простягла жінці.

– Ви ще грали Дейзі Мей у фільмі "Ділі Абнер", – нагадала жінка, немов Леслі могла про це забути. – І ще в "Маньчжурському кандидаті". Ці фільми мені дуже сподобалися.

– Ви пам'ятаєте їх? Цетак люб'язно з вашого боку...

– Дуже дякую. Керрі буде щаслива!

– Цілуйте її від мене.

Жінка повернулася на своє місце в черзі.

– Сцена була дуже зворушливою! – сказав я.

– Хоча б ти вже помовчав, – жартівливо пробурчала Леслі.

– Я не жартую. Серйозно.

Вона пом'якла:

– Ця жінка приємна й щира. А тим, хто запитує: "Чи ви, бува, не знаменитість?", я просто кажу "ні" й намагаюся швидше відчепитись од них. "Ні, я ж вас знаю, я десь бачив вас, – наполягають вони. – Стривайте, що це могло бути?" Вони хочуть, щоб я ще й сама перерахувала свої заслуги... – Леслі розвела руками й похитала головою: – Що тут удієш? Як можна залишатися чемною з неввічливими людьми?

– Цікаво. З такою проблемою мені ще не доводилося стикатись.

– Не стикався, Вукі? Хочеш сказати, жодна безцеремонна особа не вдиралася в твоє особисте життя?

– В особисте – ні. Якщо йдеться про письменників, то всілякі нечеми надсилають їм письмові вимоги, а також рукописи. Таких листівдесь відсоток, а може, й менше. Решта пошти приємна.

Мене дратувала швидкість, із якою просувалася черга. Менше ніж за годину нам довелося перервати обмін думками, ввійти до кінотеатру й зайнятися справою: ми повсідалися, і сеанс розпочався. Скільки всього можна від неї взяти, думав я, тримаючи в темряві її руку, притулившись плечем до її плеча, – а скільки всього можна розповісти. Як нікому досі! Тепер нас поєднувала ще й невгамовна ніжність сексу, вона змінювала нас, доповнювала.

Ось жінка, якій не було рівної в моєму житті, думав я, косуючи на неї в сутінках залу. Не міг уявити, що могло зруйнувати нашу єдність чи загрожувати близькості. Ось вона, єдина жінка з усіх, яких мені довелося зустрічати. З нею ніколи не виникатимуть запитання, сумніви щодо наших стосунків. Ніколи, доки ми житимемо.

Чи не дивно, що впевненість завжди передує руйнуванню?

ДВАДЦЯТЬ ДВА

І знову було озеро у Флориді, знову віддзеркалювалося сонце в хвилях під моїми вікнами. Гідроплани, наче строкаті блискучі метелики, виконували вправи, ковзали по воді й пливли в повітрі. Тут нічого не змінилося, подумав я, кидаючи торбу з одягом на канапу.

Щось мелькнуло на межі поля зору, я стрепенувсь: на порозі стояв я, інший я, про існування кого був забувся. Постать в обладунках, захищена від зовнішнього світу. В очах невдоволення й осуд. Наче я щойно повернувся з прогулянки луками, у волоссі лугові квітки, в кишенях залишки яблук і кусочки цукру, які я роздавав оленям, а тут мене зустрічає холодним поглядом воїн у латах.

– Ти спізнився на сім тижнів! – сказав він. – Ти нічого не повідомляв про себе. Тобі буде неприємно почути те, що я тобі скажу. Я міг би позбавити тебе болю й раніше. Річарде, ти вже задосить надивився на Леслі Перріш. Невже позабував усе, чого навчився раніше? Невже не помічаєш небезпеки? Ця жінка загрожує твоєму способу життя! – Голова в сталевому шоломі ворухнулася, скреготнули лати.

– Вона – вродлива жінка, – сказав я й відчув, що йому годі це збагнути, він нагадає мені про багатьох інших вродливих жінок, яких я знав раніше.

Мовчання. Знову брязнули лати:

– Де твій щит? Ти, здається, загубив його. Добре, хоч сам повернувся цілий.

– Ми багато розмовляли...

– Дурню, ти гадаєш, ми носимо лати для розваги? – Під шоломом зблиснули очі. Сталевий палець торкнувся латок і вм'ятин на металі. – Кожна з цих зарубок – слід жіночих наміслів. Шлюб ледь не знищив тебе, ти дивом урятувався, якби не лати, тебе б уже щонайменше разів десять пошматували на кусники стосунки, які могли перейти в обов'язки, а затим – у гноблення. Досить із тебе одного дива, на десятки краще не розраховувати.

– Я вже носив лати! – огризнувся я. – Невже хочеш... щоб я носив їх завжди? Не знімаючи? Для квітів теж повинен бути час. А Леслі – особлива.

– Леслі була особлива. Жодна жінка не може лишатись особливою довше одного дня, Річарде. Зрештою особливе перетворюється на банальне, приходить нудьга, щезає повага і – прощай, свободо! Якщо втрапиш свободу, то вже більше не буде чого втрачати.

Надзвичайно дужа постать горою нависала наді мною, але меткістю вона не поступалася драпіжному котові.

– Ти, Річарде, створив мене, щоб я був твоїм найближчим другом. Не створив привабливим, усміхненим, м'яким і поступливим. Створив, щоб я захищав тебе від романів, які ставали осоружними, створив, аби гарантувати собі, як вільній душі, виживання. Я зможу врятувати тебе тільки тоді, коли ти слухатимешся моїх порад. Можеш назвати бодай один щасливий шлюб? Бодай один! З усіх чоловіків, яких знаєш, є хоча б один, чиє життя не обернулося б на краще завдяки розлученню, поверненню до простих дружніх стосунків?

Довелось погодитися:

– Жодного.

– Таємниця моєї могутності, – сказав він, – полягає в тому, що я не говорю неправди. Я лишатимуся з тобою, вестиму й захищатиму тебе доти, доки ти переконаєш мене, спростуєш мої факти. Леслі подобається тобі сьогодні. Інші жінки подобалися вчора. Кожна з них могла знищити тебе в шлюбі. Для тебе існує одна-однісінька досконала жінка, але вона знайшла притулок одразу в різних тілах...

– Знаю. Знаю.

– Він знає! Я щезну не раніше, ніж ти розшукаєш єдину на світі жінку, яка зможе дати тобі більше, ніж багато різних жінок.

Він мені не подобавсь, але мав рацію. Він урятував мене від багатьох навал, які мене теперішнього неодмінно знищили б. Не подобалася його пиха, та її породжувало почуття правоти. Було важко перебувати з ним в одній кімнаті, від нього віяло холодом, але попросити його забратися геть – однаково, що признатись у поразці в кожному з випадків, коли я

дізнавався, що та чи та жінка зрештою не була моєю спорідненою душею.

Скільки себе пам'ятаю, свобода означала для мене щастя. Трохи самозахисту – не надто велика плата за нього.

Очевидно, думав я, Леслі має власну сталеву почвару для самооборони... Набагато більше чоловіків мали намір завоювати її й одружитися з нею, ніж жінок, які чигали на мене. Якби обходилася без сталевих лат, сьогодні вона б уже була заміжня й не відала б молитви радісного кохання, яке ми віднайшли разом. І в неї радість життя залежала від особистої свободи.

Ми часом хмурніли, коли одружені заздро поглядали на нас, як на можливі об'єкти позашлюбних романів! Робіть те, в що вірите. Байдуже, що це. Якщо вірите у шлюб, то чесно живіть у шлюбі. Коли ні, – якомога швидше розлучайтесь.

Одружитись із Леслі й позбутися свободи?

– Вибач, – сказав я закутому в крицю приятелеві. – Я більше не забуватиму.

Перш ніж піти, він зміряв мене довгим похмурим поглядом.

Я годину відповідав на листи, працював над статтею для журналу, з якою ще можна було не поспішати. Затим, не знаходячи собі місця, почвалав униз, до ангара.

У просторому приміщенні панувала незбагненна атмосфера, легкий серпанок, майже непомітний для очей.

Маленький реактивний БД-5 треба вивести за хмари, аби поздувати павутиння з його приладів.

Я теж у павутинні, майнуло мені. Зовсім нерозумно втрачати вміння пілота, так довго уникати літаків. Маленьке реактивне дитинча кликало до себе: єдиний літак, яким більш небезпечно підніматись у повітря, ніж приземлятися.

Дванадцять футів од носа до хвоста. Його викотили з ангара, наче візок вуличного торговця сосисками, але без парасольки й жодних ознак життя. Не зовсім без ознак життя, подумав я. В нього скоріше понурий вигляд. Я б теж набурмосився, якби про мене не згадували кілька тижнів і не змітали з мене павутиння. Чохол із кабіни знято, пальне перевірено, передполітний огляд виконано. На крилах осіла пилюка.

Мені треба найняти когось, щоб змітав з літаків пилюку, подумав я й невдоволено пирхнув. Яке ж я ледащо – зумисне наймати людину змітати з літаків пилюку!

Колись я тримавсь одного літака, а тепер у мене цілий гарем цих бляшанок. Я наче шейх, що вряди-годи навідується до сералю. "Твін-Чесна", "Віджен", "Меєрс", "Мос", "Рapid", гідроплан, "Піттс-Спешісл"... Я прогриваю їхні двигуни раз на місяць, якщо не менше. І тільки в бортовому журналі Т-33 зовсім свіжий запис: повернення з Каліфорнії.

Обережно, Річарде, подумав я. Не слід надовго забувати про машину, якою літаєш, якщо хочеться пожити довше.

Я зайняв своє місце в кабіні реактивного малюка й утупився в панель управління, яку вже став забувати.

Колись я щодня бував з "Флітом", обмацував усі закутки кабіни, визбирував травинки з підлоги, бруднив рукави, змащуючи двигун, регулюючи клапани, підтягуючи кріплення циліндрів. Зараз я так само віддаливсь од своїх багаточисленних літаків, як і від своїх багатьох жінок.

Що б подумала про це Леслі, яка дуже високо цінує прив'язаність до улюблених речей і справ? Ми ж теж були близькими? Шкода, що її зараз нема поряд.

– Від сопла! – за звичкою скомандував я і натиснув кнопку запуску. Озвалося запалювання – Цик! Цик! Цик! – нарешті заревіло паливо у камерах згорання. Поповзла вгору температура сопла, стрілка на шкалі частоти обертів двигуна обійшла повне коло.

От що таке звичка. Коли вже вивчив машину, то руки й очі самі пам'ятають, як керувати нею, навіть хай голова давно, забула, як це робиться. Хай би хтось став поруч і поцікавився, як запустити двигун, я б не міг одразу відповісти... Відповів би тільки після того, як руки самі виконають завчену послідовність рухів.

Терпкий дух чаду проник у кабінку... разом з ним усередину проникли спогади про тисячі інших польотів. Безперервність і спадкоємність. Цей день – тільки частина життя, що минуло переважно в небі.

Чи відомо тобі, Річарде, ще одне значення слова "літати"? Воно означає рятуватися втечею. Втікати. Від чого я рятуюся втечею останнім часом і що знаходжу натомість?

Правуючи на злітну смугу, я побачив, як біля огорожі летовища зупинилося кілька автомашин. Знайшлися цікаві поспостерігати. А спостерігати не було за чим. Мій реактивний літак настільки мізерний, що під час авіашоу без прилаштованої на ньому димової шашки він розтає в повітрі вже в кінці злітної смуги.

Пам'ятай, що головне відірватись од землі. Легенько потягни на себе штурвал, Річарде, дуже легенько. Прискорюйся до вісімдесяти п'яти вузлів, потім піднімеш ніс на один дюйм, і нехай далі літак підіймається сам. Варто трохи більше натиснути – й ти мрець.

Літак зорієнтовано на осьову лінію смуги, фюзеляж закрито і встановлено на запобіжник. Я даю повний газ, і машинка повзе вперед. Мініатюрний реактивний двигун набирає швидкість так само прудко, як індійська хура, запряжена волами. До половини смуги якимось рухався, але сонно... Щоб піднятися у повітря, ще не вистачало шістдесяти вузлів. Трохи згодом швидкість зросла до вісімдесяти п'яти вузлів – межі можливостей двигуна. Більша частина смуги лишилася позаду.

Я відірвав переднє шасі від бетону, й за кілька секунд ми опинилися в повітрі, летіли ледь-ледь, низько й незграбно. Нам назустріч неслись дерева.

Підняти шасі!

Поросле мохом гілля пронеслося під нами на відстані якихось десяти футів. Швидкість сто, сто двадцять, сто п'ятдесят вузлів. Нарешті машина прокинулася, і я з полегшенням зітхнув. На швидкості сто вісімдесят цей малюк зробить усе, що я захочу. Для повного задоволення потрібні тільки швидкість і чисте небо.

Можливість літати дуже важлива для мене! Вона символізує все, що я люблю. Політ має щось від магії, однак уміння літати приходить разом із знаннями, з практикою, разом з улюбленим літаком-партнером, особливості якого можна вивчити. Треба знати принципи, підкорятися законам, керуватись нормами, які, хоча це й дивно, ведуть до свободи. Польоти дуже схожі на музику! Леслі обов'язково сподобалося б літати.

Геть від авіакоридорів, на північ до лінії грозового фронту. Ще десять хвилин – і ми ковзаємо м'якими верхівками хмар, скочуємося їхніми схилами в чисте повітря і вниз, у серце стихії.

Малим я залазив у густі бур'яни й спостерігав за хмарами, уявляв, як інший "я" з такої ж, як оця, висі розмахує хоругвою й кричить хлопчині, що внизу, в бур'янах: "Агов, Річарде!" Але висота заважала почути його. З

очей котилися сльози, – так хотілось бодай на мить опинитися серед хмар.

Літак послухавсь команди, піднявся вище, метнувсь до верху хмари, наче австрійський лижник у стрибку з трампліна. На дуже коротку мить крила пірнули у важку мряку, піднялися вище й понесли нас далі. Позаду, авжеж, затріпотів кучерявий хмаркоподібний слід, позначаючи траєкторію стрибка.

– Егей, Річарде! – подумки вигукнув я. Набагато голосніше, ніж міг би крикнути насправді. Привіт Річардові, хлопчикові в бур'янах, тридцять років тому. Тримайся свого прагнення до неба, синку, і я обіцяю: те, що ти любиш, знайде спосіб одірвати тебе від землі, підняти в лячну й радісну височінь, де ти знайдеш відповідь на всі свої запитання.

Ми піднялися високо-високо. Навколо миттєво змінились обриси хмар.

Чи почув він мене?

Чи можу згадати я, ніби колись давно почув з неба обіцянку, яку допіру дав хлопчині, що колись спостерігав за мною з бур'янів? Можливо. Але то були не самі слова, а лише тверда переконаність, що настане час і я полечу.

Ми сповільнилися, перекинулись і стали прямовисно знижуватися. Цікава думка! От якби ми могли перемовлятися з собою, але з різних часів. Річард сьогоднішній підбадьорює колишнього, малого Річарда, торкається його душі не словами, а глибоко захованими згадками про пригоди, які ще попереду. Наче з допомогою радіостанції, що працює на частоті мозку й передає бажання та приймає інтуїтивні почуття.

Скільки всього можна було б довідатися, якби була можливість провести бодай годину, бодай хвилин двадцять із собою майбутнім! Скільки всілякого можна було б розповісти собі колишньому!

Поволі-поволі, якомога легше торкаючись ручок управління, виводжу літак з прямовисного падіння. На максимальній швидкості не можна вдаватися до різких маневрів, інакше літак розпадеться на друзки, які потім одна за одною попадають у болото. Нижня межа хмар майнула за спину низкою мирних вибухів, унизу в полі зору на мить з'явилася дорога. Це був би славетний експеримент! Привітатися з усіма Річардами, які випереджають мене в часі, й знайти спосіб почути, що вони скажуть. А інші мої втілення в альтернативних майбуттях? Ті, які прийматимуть зовсім інші рішення, ніж я, ті, котрі повернули ліворуч там, де я звертатиму праворуч? Що б могли повідати мені вони? Краще в них життя, ніж у мене? Як змінили б його вони, знаючи те, що їм уже відомо зараз? Не кажучи вже, подумав я, про Річардів в інших життях, у далекому майбутньому, якщо відраховувати від Тепер. Якщо усі ми існуємо Тепер, чому не можемо спілкуватися?

Поки в полі зору знову з'явилася злітна смуга, реактивний малюк устиг пробачити мені давню неувагу, й ми знову подружилися. Важче було мені вибачити собі самому. Але так воно й буває зазвичай.

Ми скинули швидкість і приготувалися до приземлення. Приблизно таку ж картину я побачив того дня, коли вийшов з автобуса й прямував до аеропорту. Чи зможу зараз побачити себе тодішнього? Того, який крокував дорогою зі спальним мішком, звикаючи до новини, що став мільйонером? Що я повинен йому сказати? О Боже, що йому сказати!

Приземлятися було так само легко, як було важко підніматись у повітря. Мій БД-5 утихомирився під час останнього заходу, торкнувся смуги мініатюрними шасі, довго котився до останньої доріжки. Потім акуратно звернув, і за хвилину ми опинилися в ангарі. Запалювання вимкнене, турбіни ще трохи пооберталися й зрештою зупинились.

Я поплескав долонею по фюзеляжу, – подякував машині за політ. Так заведено в пілотів, які вважають, що літають уже набагато довше, ніж їм відпущено долею.

Інші літаки поглядали на нас із заздрістю. їм теж кортіло в небо, вони потребували польотів. Бідолаха "Віджен" і собі, хоча в його правому двигуні протікає мастило. Навіть його обтюратори підсохли, – так довго він був без ужитку.

Чи зміг би я дізнатися про майбутнє цих літаків так само, як про своє? Якби постарався й довідався лише про майбутнє "Віджена", то теж не став би сумувати. Він цілком міг стати літаком-телезіркою, з'являючись на початку кожної серії надзвичайно популярного телесеріалу, у якому літатиме на живописні острови, сідатиме на морську поверхню, підпливатиме до пристані, такий блискучий і симпатичний. І мастило не протікатиме. Зрештою, в нього б не було такого майбутнього без теперішнього часу, в якому він існує, вкритий порохом, нидіє в ангарі після того, як провів зі мною в повітрі кількасот годин.

Так само і в мене попереду залишається якесь майбутнє, яке б не могло здійснитися, якби спершу я не побував у теперішньому стані свободи й самотності.

Я піднявся східцями до хати. Повністю заглибивсь у роздуми про можливість контактів з іншими втіленнями самого себе, з Річардами колишніми, з Річардами прийдешніми, з собою, яким я є в інших життях, на інших планетах іншого примарного часу-простору.

Чи займається хтось із них пошуками спорідненої душі? Чи пощастило комусь із них розшукати її?

Інтуїція – моє майбутнє-минуле незмінне "я" – шепнула мені у відповідь: "Так".

ДВАДЦЯТЬ ТРИ

Я заглянув до шафи, дістав бляшанку юшки, локшину, вирішив нашвидкуруч приготувати для себе італійський обід. Ну, можливо, не зовсім італійський, але гарячий і поживний. Саме такий, як люблю.

Озирнись навколо себе, Річарде. Чи можна назвати те, що побачиш, життям, якого ти прагнеш?

Страшенно самотньо, подумав я й поставив каструлю на плиту, забувши запалити вогонь. Мені не вистачає Леслі.

Почувся брязкіт металевих лат, і я важко зітхнув.

Не турбуйся, заспокоював я себе, не переймайся; я знаю все, що ти можеш сказати, не маю жодних сумнівів щодо твоєї логіки. Бути разом – означає повільне нудне руйнування. Можливо, мені бракує зовсім не Леслі. Мені бракує того, що вона зараз утілює для мене.

Воїн зник.

Натомість заворушилась думка зовсім іншого ґатунку: Протилежність самотності, Річарде, це не можливість бути разом. Це – близькість.

Слово вільно попливло, наче срібна бульбашка, що відірвалась од морського дна.

Ось воно!

Ось чого мені бракує!

Моя досконала жінка в багатьох особах не тепліша, ніж лід у морозильній камері. Вона безтурботно підтримує спілкування; займається сексом без любові; її дружба не знає про обов'язки.

Так само, як не може вразити когось і сама бути враженою, вона не здатна кохати або сприймати любов. Не здатна на близькість... А близькість... невже це так само важливо для мене, як свобода? Невже лише завдяки цьому я провів сім тижнів з Леслі, пам'ятаючи, що з іншими жінками мені вистачало не більше трьох днів?

Я залишив незварену юшку на плиті, сів у крісло, підтягши коліна до підборіддя, й виглянув у вікно, що виходило на озеро. Грозові хмари дісталися вже сюди й затулили сонце. Влітку в Флориді за грозами можна перевіряти годинник.

Через двадцять хвилин я вже не бачив нічого за стіною дощу, не помічав і самого дощу.

Сьогодні я побалакав якимось чином із Річардом з далекого минулого; невідомо як мені пощастило передати йому своє послання. Як же тепер увійти в контакт із Річардом з майбутнього? Що він знає про близькість? Чи пізнав кохання?

Очевидно, інші втілення нас самих повинні бути ближчими друзями, ніж хай там хто... Хто може бути ближчою людиною, ніж ми самі в інших тілах, ми самі в інших духовних формах? Якщо кожен з нас обертається навколо внутрішнього золотого осердя, й те, що суто моє, стає надбанням усіх інших?

Я важчав, важчав, дедалі глибше опускався у крісло й одночасно піднімався над ним. Яке дивне відчуття, встиг я подумати. Тільки не треба чинити опору, не рухайся, не думай. Нехай ця сила несе тебе, куди хоче. Вона допоможе тобі зустрітися...

Я ступив крок з мосту, зітканого зі спокійного сріблястого світла, на велетенську арену, навкруг якої півколом стояли ряди крісел. Вільні проходи йшли від центру арени, наче промені. Не на самій арені, а поряд з нею сидів самотній чоловік, спершись підборіддям на коліна. Я, напевно, зопалу щось вигукнув, бо він підвів очі, всміхнувся, випроставсь і помахав мені рукою.

– Ти з'явився не тільки вчасно, – сказав він. – Ти навіть трохи випередив події.

Я не міг розгледіти його обличчя, але він був приблизно мого зросту, вдягнений у щось схоже на темний комбінезон лижника з яскравими жовтими й оранжевими смугами на грудях і рукавах. Кишені та шкіряні черевики – на змійках. Щось до болю знайоме.

– Аякже, – сказав я, намагаючись зберігати невимушеність. – Щось не схоже, ніби ось-ось почнеться вистава! Де це я опинився?

Він засміявся.

– Вистава вже почалася. Саме набирає розгону. Ти не проти, якщо ми вийдемо звідси?

– Залюбки, – відповів я.

Позаду арени, на галявині парку, стояв маленький, стрункий літальний апарат, який важив щонайбільше двісті фунтів у повному спорядженні: високо підняті крила, вкриті оранжевим і жовтим нейлоном, високі яскраві керма на кінцях крил, пофарбований у ті ж кольори й прилаштований на алюмінієвому каркасі попереду сидінь підйомник, невеличкий двигун позаду. Мені доводилося бачити багато літаків, але я не бачив нічого схожого на цей.

На пілотові виявивсь не лижний комбінезон, а одяг авіатора, до пари літакові.

– Ліве сидіння, якщо ти не проти. – Яка ввічливість і яка довіра – запропонувати мені сидіння пілота!

– Я сяду з правого боку, – відповів я й примостився на сидінні для пасажирів. Досить тісно. Бо все в цьому літаку було дуже мініатюрним.

– Як хочеш. Ним можна керувати з обох сидінь. Управління стандартне, але, як бачиш, педалей тут немає. Все – на штурвалі. Літак чітко слухається штурвала. Уяви, що літак так само чутливий, як гелікоптер, і легко впораєшся з управлінням.

Пілот вигукнув звичне "від гвинта", дотягся до вимикача над головою, щось натиснув, і запрацював двигун. Тихо, наче електровентилятор. Пілот обернувся до мене:

– Ти готовий?

– Уперед, – відповів я.

Він додав газу, й машина стрімко, майже безгучно, наче легкий бриз, рушила вперед. Пробігши землю не більше п'ятдесяти футів, літак піднявся в повітря й став набирати висоту, наче потужний винищувач. Земля падала вниз широким зеленим килимом зі швидкістю не менше тисячі футів за хвилину. Пілот штовхнув штурвал уперед, зменшив газ, і пропелер позаду тихо зашелестів у потоці повітря. Пілот зняв руки зі штурвала й дав знак, щоб управління польотом узяв на себе я:

– Будь ласка!

– Дякую.

Здавалося, ніби летиш із парашутом, якщо не зважати на те, що ми не знижувались. Ми рухалися зі швидкістю приблизно тридцять миль на годину, – судячи по силі зустрічного потоку повітря, – в мініатюрній зграбній машині, яка була скоріше схожа на дешевий шезлонг, ніж на літак. Без стінок і підлоги кабіна була такою відкритою, що проти неї кабіни біпланів можна було б назвати домовинами.

Я розвернув літак і заходився підніматись. Як мене й попередили, він чудово слухався штурвала.

– Чи можна вимкнути двигун? Чи можна на ньому літати, як на планері?

– Звичайно. – Пілот сягнув до вимикача, й двигун замовк. Ми безгучно планерували в потоці теплого повітря... При цьому, здається, не втрачали висоти.

– Який досконалий літачок! Як чудово! Де можна такий придбати?

Пілот здивовано поглянув на мене:

– Ти ще не здогадався, Річарде?

– Ні.

– Знаєш, хто я?

– Здогадуюся... – Мені стало кепсько.

– Просто цікаво, – сказав він. – Переберемося через стіну між тим, що тобі відомо, й тим, що зважишся вимовити вголос. Потім скажеш, чий це літак і разом з ким ти зараз летиш.

Я повернув штурвал праворуч, літак м'яко нахилився, звернув у бік скупчення хмар, тримаючись висхідного потоку повітря. Сила звички: при вимкненому двигунові я намагався піднятися вище, хоча невагома машина й так не втрачала висоти.

– Якщо я повинен висловити своє припущення, то сказав би, що цей літак належатиме мені в майбутньому, а ти – той, ким я колись стану. – Я не зважувався звести на нього очі.

– Незле, – сказав він. – Бувши тобою, я б теж так подумав.

– Ти б подумав? Хіба ти не знаєш?

– Усе набагато складніше. Я – один з багатьох варіантів твого майбутнього, а ти – один з моїх минулих варіантів. Я гадаю, ти – Річард Бах десь із середини фінансового шторму, чи не так? Популярний письменник? Дев'ять літаків, щоправда... й на додачу бездоганна ідея про досконалу жінку? Ти беззастережно відданий цій ідеї, а вона ніяк не стає тобі в пригоді?

Ми торкнулися правим крилом висхідного потоку, і я різко нахилив літак, щоб не загубити повітряну течію.

– Не треба так різко, – сказав він. – Все одно в літака дуже малий радіус повороту. Щоб залишитись у потоці, досить незначного маневру.

– Гаразд. – Треба було сповна натішитися цим літаком, як і його власник. А він – це я. Скільки ж усього він знає!

– Розумієш, – сказав я, – виникає багато запитань. Наскільки ти далеко в майбутньому? Років на двадцять попереду?

– Можна сказати, я випереджую тебе на п'ять років. Але з іншого боку – на всі п'ятдесят. Я б міг заощадити тобі сорок дев'ять, якщо б ти

вислухав мене. Між нами є різниця. Я знаю відповіді, яких потребуєш, але немає таких слів, до яких прислухався б, перш ніж по тобі не пройдеться Великий Коток Досвіду.

Защеміло серце.

– Ти гадаєш, я боюся того, що ти мені скажеш? Ти впевнений, що я не послухаю тебе?

– А ти зможеш?

– Кому ще, крім тебе, зможу довіряти? – сказав я. – Звичайно, послухаю, що ти скажеш!

– Вислухати мене ти справді зможеш, а от діяти – ні. Ми зустрілися зараз, бо нам обом цікаво, але я сумніваюся, що ти дозволиш допомогти собі.

– Я дозволю!

– Ні, – заперечив він. – Це так само, як з моїм літаком. У твоєму часі для нього не існує назви, його ще не винайшли. Коли спроектують, то називатимуть надлегким, і це означатиме революцію в авіаспорті. Але ти, Річарде, не можеш придбати цю машину в готовому вигляді, не наймеш нікого, щоб її збудували для тебе. Будуватимеш її сам: деталь за деталлю, крок за кроком. Так само й з твоїми відповідями, абсолютно так само. Ти не можеш купити їх готовими, не відмовишся брати, якщо я віддаватиму їх тобі за так, якщо викладу, нічого не пропускаючи.

Я був певен, що він помиляється.

– Ти забув, – сказав я, – як швидко я засвоюю усе нове! Ти тільки дай мені відповідь і – побачиш, що я з нею зроблю!

Він узявся за штурвал, чим дав зрозуміти, що перебирає на себе управління нашим повітряним змієм. У висхідному потоці ми піднялися ще на тисячу футів – аж до нижньої межі хмар. Поля, луки, ліси, пагорби, ріки пливли під нами блискучим оксамитом. Жодних доріг унизу. Наш підйом супроводжувало м'яке шерехтіння ніжних дотиків вітру.

Зі спокійною усмішкою, яка буває на обличчі блефуючого гравця, він кинув:

– Хочеш розшукати споріднену душу?

– Так. Я завжди цього хотів, сам знаєш!

– Твої лати, – сказав він, – надійно захищають тебе від жінок, які б неодмінно зруйнували твоє життя. Але якщо ти не скинеш лат, вони так само надійно захищатимуть від тієї єдиної, яка може тебе покохати, плекати тебе; порятують від необхідності захищатися. Для тебе є одна досконала жінка. Але вона справді тільки одна. Відповідь, якої ти домагаєшся, полягає в тому, щоб відмовитись од Свободи та Незалежності й одружитися з Леслі Перріш.

Добре, що, перш ніж сказати мені таке, він перебрав на себе управління літаком.

– То ти кажеш... ЩО? – Від однієї тільки думки про це мені забракло повітря.

– Ти... ти сказав... ОДРУЖИТИСЯ? Я навіть не можу... Знаєш, що я думаю про шлюб? Хіба ти не знаєш, що я завжди повторюю жінкам: за своєю шкідливістю шлюб стоїть на третьому місці після війни й релігійних організацій. Гадаєш, сам я не вірю своїм словам? Відмовитись од СВОБОДИ!! Від НЕЗАЛЕЖНОСТІ? Ти кажеш, що... ОДРУЖИТИСЯ? Ти, що... тобто... ЩО?

Він засміявся. Я ж не бачив нічого потішного. Я відвів погляд.

– Ти справді налякався? – спитав він. – Але це твоя відповідь. Якби ти більше прислухався до того, що тобі вже відомо, а не до своїх страхів...

– Я тобі не вірю.

– Можливо, ти маєш рацію. – Він стенив плечима. – Я твоє ймовірне майбутнє, але не єдине. – Він обернувся на сидінні, простяг руку й відрегулював рівень збагачення палива. – Але, гадаю, дуже схоже на те, що моя дружина Леслі колись стане й твоєю дружиною. Зараз, у моєму часі, вона спить. Так само, як Леслі з твого часу на протилежному кінці континенту. Кожна з твоїх багатьох жінок, якщо, звичайно, ти розумієш це, дає тобі в дар цю єдину жінку. Ти мене розумієш? Є ще якісь запитання?

– Якщо всі відповіді такого ґатунку, – сказав я, – то не знаю... Відмовитись од свободи? Та ви, любий, не маєте про мене найменшого уявлення. Без таких відповідей я можу спокійно обійтись. Непотрібні вони мені.

– Не переймайся. Ти забудеш про цей політ і через якийсь час майже нічого не пам'ятатимеш.

– Тільки не я. Моя пам'ять схоплює все навічно.

– Мій друже, – спокійно промовив він. – Я ж тебе дуже добре знаю. Ти ніколи не втомлюєшся сперечатись?

– Смертельно втомлююсь. Але задля того, аби прожити життя так, як мені хочеться, я не перестану сперечатись.

Він засміявся й дозволив машині зісковзнути з висхідного потоку. Ми повільно пропливали над землею, – це було більше схоже на мандрівку

кулею, а не літаком. Мене не цікавили його відповіді, вони загрожували, лякали й лютили. А от деталі надлегкого літака, – алюмінієві конструкції та кріплення, кривизну крила, з'єднання тросів з неіржавіючої сталі, навіть дивну емблему у вигляді викопного птеродактиля, – я зафіксував у пам'яті, щоб відновити пізніше, якщо буде нагода.

Він розшукав холодний потік і став спускатися по ньому колами. Так само, як ми підіймались у висхідному. Наша зустріч мусила небавом закінчитися.

– Гаразд, – сказав я, – здивуй мене ще якимось одкровенням.

– Не буду, – відповів він. – Я хотів тебе попередити, а тепер не хочу.

– Будь ласка. Мені шкода, що я сперечався з тобою, Згадай, хто я.

Він довго мовчав. Нарешті вирішив поновити розмову.

– З Леслі ти будеш набагато щасливішим, ніж до зустрічі з нею, – сказав він.

– Це дуже добре, Річарде, бо все решта піде під укіс. Вас обох переслідуватиме уряд за гроші, які втратять твої порадники. Ти не зможеш і слова написати, щоб Федеральна податкова служба не наклала на нього руку. Тебе зітруть на порошок, ти станеш банкрутом. Утрапиш усі свої літаки. Будинок, гроші, все. Багато років не зможеш підніматися в небо. Але поряд з цим зазнаєш найщасливіших хвиль. У порівнянні з минулим і з майбутнім.

Від почутого в мене пересохло в горлі.

– Це твоя відповідь?

– Ні. Але відповідь витікатиме з того, про що я тобі оце розповів.

Він замовк. Ми опинилися над лугом на косогорі. Він поглянув униз. На краю трав'яного килима стояла жінка. Вона дивилася в наш бік і махала рукою.

– Хочеш посадити літак? – запитав він мене й кивнув на штурвал.

– Це поле надто маленьке. Я не зможу приземлитися на ньому з першого заходу. Краще це зроби ти.

Він вимкнув двигун, зробив широкий захід, і літак ковзнув униз. Тільки-но лишилися позаду останні дерева край лугу, літак різко пішов на зниження, пірнув, мало не чіпаючи трави, й знову плавно вирівняв ніс. Але замість того щоб підніматися, якесь мить надлегка машина планерувала, потім торкнулась колесами землі і зупинилася просто перед Леслі. Від цієї Леслі ще дужче перехоплювало дух, ніж від тієї, яку я зустрів у Каліфорнії.

– Привіт, – сказала вона. – Я так і думала, що застану вас тут в одному літаку. – Вона поцілувала другого Річарда, скуйовдила йому волосся. – Ти розповів йому про його долю?

– Про те, що він утрачає й що виграє, – сказав Річард. – Усе чудово, любя! Він уважатиме, що ти йому приснилася.

В неї було довше волосся, ніж я звик, і обличчя видавалося ніжнішим. На ній жовтіла тонка шовкова блузка з високим комірцем, яка могла б здатися надто аскетичною, якби не була такою прозорою. Широка яскрава стрічка на талії. Вільні штани морського крою закривали ноги аж до сандалів.

Мої серце ледь не спинилось, мої стіни мало не впали просто тут, перед нею. Якщо мені судилося провести роки на землі з однією жінкою, подумав я, то нехай цією жінкою буде вона.

– Дякую, – сказала Леслі. – Я зумисне вбралася так. Нам нечасто доводиться зустрічатися з предками... не так часто в розквіті життя. – Тільки-но той Річард ступив на землю, вона обняла його однією рукою, обернулася у мій бік і всміхнулася. – Як справи, Річарде?

– Страшенно заздрю, – відповів я.

– Облиш, – проказала вона. – Колись літак буде твоїм.

– Я заздрю твоєму чоловікові, літак тут ні до чого, – сказав я. – Заздрю йому, бо в нього така дружина.

Вона спалахнула.

– Ти з тих, хто з відразою ставляться до шлюбу, еге ж? Шлюб – це "нудьга, занепад, неминуча втрата взаємоповаги"!

– Можливо, втрата не є неминучою.

– Це втішає, – сказала Леслі. – Гадаєш, колись зміниш своє ставлення до шлюбу?

– Так, якщо вірити твоєму чоловікові. Але, якщо не мати перед очима тебе, навіть не уявляю, як це може трапитися.

– Такою ти більше її не побачиш, – утрутився майбутній Річард. – Цю зустріч ти також забудеш. Треба самому пройти весь шлях, на добре чи на зле.

Леслі поглянула на нього знизу вгору й додала:

– У багатстві чи в бідності.

Він ледь помітно всміхнувся їй у відповідь:

– Поки смерть не зблизить нас іще більше. – Їхні слова трохи мене спантеличили, але подобались...

Затим Річард звернувся до мене:

– Наш час закінчується, Річарде. Відповіді, які ти почув, забудуться. Можеш іще політати, якщо бажаєш. А нам слід поспішати туди, де ми прокинемось, у рік, такий далекий і водночас – близький тобі. Я саме пишу нову книжку, і якщо мені пощастить, прокинувшись, одразу запишу цей сон.

Він повільно підніс долоню до и обличчя, наче хотів торкнутися його, й зник.

Леслі зітхнула, шкодуючи, що час минув.

– Він уже прокинувся, а за хвилю прокинусь і я.

Вона підпливла на крок ближче до мене і, як це не дивно, ніжно поцілувала.

– Тобі буде нелегко, бідолашний Річарде. – Їй теж буде нелегко. Тій Леслі, якою колись була я. Попереду важкі часи! Не бійся. Якщо тобі потрібна магія, позбався своїх лат. Чари набагато сильніші, ніж криця!

Очі, наче світанкове небо. Вона так багато знала!

Жінка, всміхаючись, розчинилася в повітрі. Я стояв посеред луку наодинці з надлегким літаком. Не став знову піднімати його в повітря. Я згадував усе, що тільки-но відбулося, намагавсь укарбувати в пам'яті її обличчя, слова, а потім усе довкруг розтануло.

Коли прокинувся, за вікном було темно, по шибках повзли краплі дощовиці, за вікном мерехтіли відблиски світла з будинків на тому березі озера. Я випростав ноги й ще довго сидів у темряві, згадуючи сон. Біля крісла лежали записник і ручка.

Сон про польоти. Доісторична крилата істота з барвистим пір'ям, яка принесла мене до найвродливішої в світі жінки! Жінка промовила одне-єдине слово: "Чари".

Чари. Я бачив ще щось, але згадати не міг. Лишилося тільки одне почуття – кохання, кохання, кохання. Ні, вона не була сном. То була справжня жінка, і я торкнувся її! Одягом їй служило сонячне сяйво! Реальна жінка, а я не можу її розшукати!

Де ти?

Я впав у розпач, пожбурих записником у шибку. Записник відскочив од вікна, розкрився, зашелестів сторінками і впав на навігаційні карти Південної Каліфорнії.

– Зараз, хай йому чорт! Де ти ЗАРАЗ?

ДВАДЦЯТЬ ЧОТИРИ

Коли це трапилося, я був у Мадриді. Під час рекламної поїздки з нагоди видання моєї книжки в Іспанії. Я відважно, дарма що весь час затинався, давав інтерв'ю іспанською мовою, чим неабияк потішав телеведучих і журналістів. А що хіба? Мені ж подобається, коли візитери з тієї ж Іспанії, з Німеччини, Франції, Японії або Росії, прибувши до

Америки, відмовляються від послуг перекладачів і самотуж відповідають на запитання англійською мовою. Дарма, що трохи ріже вухо синтаксис або слова вживаються трохи не так, як би це зробив хтось місцевий, зате ж приємно спостерігати за цими людьми, котрі відважно втримують рівновагу на канаті, намагаючись розмовляти з аборигенами!

– Думки та події, що ви їх описуєте, пане Бах... Чи вірите ви в них самі, чи дають вони щось особисто вам? – Камера навпроти щось собі потиху муркотіла, очікуючи, поки я сам собі перекладу запитання.

– В усьому світі не знайдеться жодного письменника, – я старанно вимовляв слова з максимальною для себе швидкістю, – котрий зміг би написати книжку про ідеї, в які не вірить сам. Правдиво ми можемо писати тільки про те, в що справді віримо. Не те, щоб я сам належним чином... як по-іспанському сказати "потверджувати"?, потверджував свої слова про те, що слід жити згідно зі своїми ідеалами, але я вдосконалююся день у день!

Мови – наче подушки, які відокремлюють народи один від одного. Приглушують і поглинають висловлене іноземною мовою. А коли берешся говорити по-чужинському, то рот наче пір'ям набили. Але воно варте того. Як приємно висловити думку, нехай дитячими словами, нехай поволі, і переправити її через глибіню іншої мови до того, хто говорить не так, як ти!

Пізно вночі в моєму готельному номері озався телефон. Я здогадався перейти на іспанську й сказав: "Алло".

Здалеку почувся дуже тихий голос:

– Привіт, Вукі. Це я.

– Приємна несподіванка! Як гарно, що ти зателефонувала!

– Боюся, в нас тут виникли страшенні проблеми й тому мені довелося тебе потурбувати.

– Проблеми? – Я не міг уявити, яка халепа могла б бути такою невідкладною, щоб змусити Леслі телефонувати мені в Мадрид посеред ночі.

– Твій бухгалтер намагається зв'язатися і тобою, – сказала вона. – Ти вже знаєш про ФПС? Тобі ще ніхто не говорив? Твій фінансовий менеджер нічого не повідомляв?

У трубці затріщало й засичало.

– Ні. Нічого. Що за ФПС?

– Федеральна податкова служба. Вони вимагають, щоб до понеділка ти сплатив мільйон доларів. Інакше конфіскують усе твоє майно!

Це була така страшна загроза, що аж ніяк не видавалася реальною.

– Хочуть усе конфіскувати? – здивувався я. – До понеділка? Чому до понеділка?

– Вони надіслали офіційне повідомлення три місяці тому. Твій менеджер тобі не сказав ані слова. Говорить, ти не любиш отримувати погані новини...

Леслі розповідала таким сумним голосом, аж я нарешті зрозумів, що тут зовсім не до жартів. Для чого ж тоді менеджер, фінансовий директор... навіщо я наймав цих фахівців? Зрозуміло, наймав я їх аж ніяк не для такої простої справи, як дати податковій службі можливість накласти руки на моє майно. Так я й без них зумів би.

– Я можу тобі допомогти, Річарде? – запитала Леслі.

– Навіть не знаю. – Ото буде дивина, коли всюди, – на літаках і на будинку, – висітимуть пломби.

– Я зроблю все, що скажеш, – вела вона далі. – Я, напевно, змогла б щось зробити. Гадаю, мені слід зустрітися з адвокатом.

– Непогана думка. Зателефонуй моєму адвокату в Лос-Анджелесі й запитай, чи має він доброго фахівця з податків. І не переживай. Це, напевно, помилка. Ти можеш собі таке уявити? Мільйон доларів податків? Насправді сталося ось що: я втратив мільйон доларів і тому не повинен платити жодних податків. Тут щось переплутали. Коли повернуся, піду до Федеральної податкової служби, дізнаюсь, у чому справа, й усе владнаю.

– Гаразд... – сказала Леслі з нотками сумнівів у голосі. – Я зателефоную адвокату. З цього й почну. Будь ласка, повертайся якомога швидше. – Я відчув напругу й переляк у її голосі.

– Мені залишилося ще два дні. Ти тільки не турбуйся. Все залагодиться, й ми незабаром зустрінемося!

– І ти теж не переживай, – сказала вона. – Я впевнена, що теж зможу щось зробити...

Дивно, подумав я, натягаючи на себе простирadlo в ліжку мадридського готелю. Вона бере все так близько до серця! Наче це має для неї значення, наче їй не все одно.

Згадав я й про своїх найманих помічників. Якщо ото правда, то кожен з них теж зазнав невдачі. Можу закластися, що ця жінка має більше хисту до грошових справ, ніж усі ми разом.

Ось воно як: взамін за довіру, за велику платню, посади, відповідальність, за додаткові виплати я так і не отримав надійності. Й ось, коли зазнали невдачі люди, яких узяв на роботу, я несподівано для самого себе зрозумів, що найбільше лихо загрожує саме не їм, а мені!

Ну, Річарде, que tonto! Estoy un burro, estoy burro estúpido!

Як цікаво, подумав я. В Іспанії менше двох тижнів, а вже думаю поіспанському!

ДВАДЦЯТЬ П'ЯТЬ

Аркуш я знайшов у неї на столі в теці з написом "Річард". Зваживши, що це щось для мене, я розгорнув теку й прочитав:

Мирний світанок, яскраво-голубий

вирастає в день.

І щастя теж,

блакить... блакитніше... ще й ще.

Білі спалахи радості,

Втіха без меж.

А потім сонце заходить

вкриває запоною ніжно-рожевою,

зливаємось в одне,

у гаряче-червону пристрасть прощання,

земна душа і всесвіту душа

бувають красою.

Як ніч прийшла,

молодик місяць

дивився скося в темряві.

Я всміхнулася йому

і віддалась думкам:

На півдорозі через світ

у твоїм небі

він так само сяє

сміхом золотим.

Я вірю – ти очі мої голубі

відчув і побачив.

Ось так нас утрюх

єднало наше щастя,

в кожного свій краєвид,

ми разом і окремо,

на відстань не зважаємо.

Поринула я в сон

у світі,

де усміх панував.

Я ще раз прочитав ці рядки, а потім ще раз. Уважніше.

– Егей, маленька Вукі, – гукнув я. – Хто написав цього вірша про молодика, який позирає скося в темряві? В теці на твоєму столі. Це ти написала?

Відповідь пролунала з вітальні, де Леслі порозкладала довкола себе гори документів про операції з інвестиціями, оточила себе преріями бухгалтерських звітів, річками скасованих чеків. Вона стала першопрохідцем у ворожій країні, оточила себе для захисту паперовими фургонами.

Їй пощастило відкласти конфіскацію, якою погрожувала податкова служба. Тепер Леслі працювала в шаленому темпі, класифікуючи матеріали для того, аби переговори змогли розпочатися за два тижні в четвер.

– Це ти? – почув я. – Так, а це я. О, НЕ ЧИТАЙ ЦЬОГО, БУДЬ ЛАСКА!

– Надто пізно, – промовив я тихенько, аби вона не почула.

Нас часто непокоїть, чи зможемо ми колись досконало пізнати свого найближчого друга, зрозуміти, що він думає й відчуває. А тоді випадково виявляється, що друг потаємно вилив свою душу на папері. Душу чисту, наче гірський струмок.

Я ще раз перечитав написане. Вірш був датований тим днем, коли я вилетів до Іспанії. Але аж тепер, за день після повернення, я дізнаюся, що Леслі відчувала, в чому зважилася зізнатись тільки цій картці паперу. Яка в неї поетична душа! Безстрашно й делікатно виклала на папері найпотаємніше! Мене зворушує написане, коли воно від душі. А ще зворушують фільми, розмови, обійми, що тільки здаються випадковими, але такими насправді не є.

Досі, крім неї, не зустрічав жодної жінки, з котрою відчував би себе дитиною, як колись давно, був би таким наївним, знаючим, сексуальним, близьким, зворушеним. Якби кохання не спотворювали одержимість і лицемірство, якби це поняття мало значення, що вкладаю в нього я, то можна було б сказати: я ось-ось повірю в своє кохання до неї.

Я знову перечитав написане.

– Це чудовий вірш, Леслі. – Моя похвала прозвучала так незграбно й поблажливо. Чи зрозуміє вона, що я справді так думаю?

У її голосі почулися металічні нотки.

– Хай йому чорт, Річарде! Я ж просила тебе не читати цього! Це особисті нотатки! Коли мені захочеться, щоб ти щось прочитав, я сама тобі це скажу! А тепер, будь ласка, вийди з кабінету й допоможи мені.

У моїй голові вірш не втримався купи і розлетівсь на друзки, як череп'яний диск, улучений на стрільбищі.

Хто ви така, пані, щоб покрикувати на мене! НИХТО не сміє кричати на мене, якщо хоче ще колись мене побачити! Не хочеш мене такого, то й не матимеш! Прощавай... прощавай... ПРОЩАВАЙ?

Спочатку спалах гніву, затим злість на самого себе. Я, котрий вважаю найдорожчим для себе право на усамітнення у внутрішньому світі, прочитав її вірша, якого вона написала для себе! Я втрутивсь у її приватне життя. А як почувався б я сам, якби Леслі зробила щось подібне зі мною? Важко навіть уявити. Вона матиме цілковиту рацію, якщо вижене мене к лихій годині, але мені цього аж ніяк не хочеться. Не хочеться, щоб усе скінчилося, бо Леслі стала найближчою для мене людиною...

Я зціпив зуби й увійшов до вітальні. Сказав:

– Мені дуже шкода, прошу пробачення. Я повів себе з біса негарно, але більше цього не робитиму. Обіцяю. – Лють вистигла, мов розтоплений свинець, хлюпнутий на кригу. А вірш, який розпавсь на порошок, уже не тримався купи.

– Невже тобі зовсім байдуже? – Леслі була сердита, майже в розпачі.
– Адвокати не зможуть допомогти тобі, поки не отримають матеріалів, а оцей... безлад... це ти називаєш обліком?!

Вона перебирала папери, сортувала їх на окремі купки.

– Чи маєш власні примірники декларацій про сплату податків? Ти знаєш, де вони?

Я не мав ані найменшої уяви. Якби заходився визначати рейтинг тих явищ, котрі зневажав, то відразу після Війни, Релігійних організацій і Шлюбу я б напевно поставив Фінансову документацію. Заглянути в декларацію про податки – це все одно, що зустрітися поглядом з живою Медузою Горгоною: кам'янієш на місці.

– Вони повинні бути десь тут, – невпевнено відповів я. – Пошукаю...

Леслі зазирнула в картку, що лежала в неї на колінах, узяла зі столу олівець.

– Який прибуток мав ти минулого року?

– Не знаю.

– Приблизно. Плюс-мінус десять тисяч доларів.

– Не знаю.

– Річарде! Ну ж бо! Плюс-мінус п'ятдесят тисяч, або нехай уже всі сто!

– Слово честі, Леслі, я справді не знаю!

Вона відклала олівець і поглянула на мене так, наче перед нею був невідомий науці біологічний об'єкт, викопаний з арктичного намулу.

– Хоча б з точністю до мільйона... – Леслі поволі й чітко вимовила кожне слово: – Якщо торік ти отримав менше як мільйон доларів, то скажи – "менше як мільйон доларів". Якщо ж заробив більше, то так і скажи – "більш як мільйон доларів". – Вона говорила терпляче, мовби мала справу з тупоголовим підлітком.

– Може, й більше, – сказав я, – але, швидше, все-таки менше. Хоча цілком імовірно, що й два мільйони.

Їй увірвався терпець:

– Річарде! Будь ласка! Я не граюся з тобою! Ти не розумієш, що я намагаюсь допомогти тобі?

– НЕВЖЕ ТИ НЕ РОЗУМІЄШ, ЩО Я СПРАВДІ НЕ ЗНАЮ? НЕ МАЮ АНІ НАЙМЕНШОЇ УЯВИ, СКІЛЬКИ ЗАРОБИВ ГРОШЕЙ! У МЕНЕ Є... В МЕНЕ БУЛИ ЛЮДИ, ВОНИ, ЯК Я ВВАЖАВ, МАЛИ Б РОЗУМІТИСЯ НА ЦИХ РЕЧАХ. Я НЕ ХОЧУ Й НЕ БУДУ ПОРПАТИСЯ В ПАПЕРАХ. БО Я НЕ ВМІЮ! – Моїми вустами наче промовляв якийсь кіногерой. – Я не знаю.

Леслі торкнулася кутика рота тупим кінцем олівця, уважно подивилась на мене й, витримавши паузу, сказала:

– Ти справді не знаєш?

– Ні. – Мені стало сумно: мене не розуміють, я самотній.

– Я вірю тобі, – заспокійливо промовила вона. – Але ж не знати своїх прибутків навіть з точністю до мільйона?

Вона побачила, як я знітився, замахала руками, беручи свої слова назад:

– Гаразд, гаразд! Ти справді не знаєш.

Я з відразою покопирсався в коробках. Папери, навколо самі папери. Колонки цифр, списані незнайомою рукою, надруковані на різних друкарських машинках. І все ж вони якимось чином ніби стосувалися мене. Капіталовкладення, цінні папери, брокери, податки, банківські рахунки...

– Ось податки! – вигукнув я. – Ціла папка податків!

– Гарний хлопчик, – з притиском вимовила Леслі, наче заохочувала кокер-спаніеля, який нарешті розшукав загублений браслет!

– Гав! – подякував я. Вона ніяк не прореагувала, відразу взялася переглядати надголовки документів, перевіряти зазначені суми.

Поки читала, ніщо не порушувало тиші. Я позіхав, не роззявляючи рота. Цього трюку навчився ще в школі на уроках англійської мови. Невже при всій моїй відразі до паперів зараз доведеться навчатися цієї премудрості, ще нудотнішої, ніж граматики? Чому? Адже це не я занедбав папери. Я спеціально наймав фахівців. Узявши їх на роботу, сплачуючи їм платню, чому повинен порпатися в цьому безладі й шукати декларацію, чому повинна Леслі брати на свої плечі тягар, який виявився заважким для шістьох високооплачуваних фахівців? Це несправедливо!

Якщо комусь лучиться написати бестселер, чи створити популярну пісню, чи зіграти роль у касовому фільмі, то цій людині разом із чеками, поштою від шанувальників і мішками грошей слід написати товстий посібник у сірій обкладинці, який починатиметься так:

"ВСТУП І ПОПЕРЕДЖЕННЯ

Наші вітання з нагоди ваших досягнень, за які ви отримуєте всі ці гроші. І хоча вам здається, що вони належать вам, оскільки ви, буцімто, щось дали суспільству, пам'ятайте: тільки одна десята частка цих грошей могла б справді стати вашою, ЯКБИ ВИ ВМІЛИ ПРАЦЮВАТИ З ФІНАНСОВИМИ ДОКУМЕНТАМИ.

Решта грошей піде на оплату агентів, податків, заробітну плату бухгалтерів, правників, урядовців, членських внесків у вашій гільдії, а також на оплату тих працівників, яких ви наймете, аби вони давали лад усім вашим фінансовим справам. Крім того – ще й на сплату додаткового податку за цих людей. Дарма, що ви не уявляєте, де для цього брати кадри. Дарма, що не знаєте, кому довіритися, не знаєте всіх урядових органів, яким необхідно віддати їхню частку. Платити все одно доведеться.

Будь ласка, прочитайте посібник від першої до останньої сторінки, запам'ятайте кожен рядок. Затим ви можете сходити пообідати, а вартість обіду додати до суми, що не оподатковується, якщо запросите з собою партнера у справах, якщо за обідом розмовлятимете з ним про справи, якщо збережете рахунок і занотуєте на ньому, з ким і де саме ви розділили трапезу. Якщо ж усього цього не зробите, то виявиться, що насправді обід обійшовся вам удвічі дорожче, ніж ви гадали, коли розраховувалися з офіціантом.

Відтак живіть, суворо дотримуючи правил, які перелічені нижче, й ми – ваш уряд, – можливо, дозволимо вам проіснувати трохи довше. Інакше – забудь надію кожен, хто сюди ввіходить".

Нічого потішного. Кожен, кому заманеться написати пісню нам для розваги, вважається, повинен бути досвідченим бухгалтером, обліковцем, опікуватися кредитами й дебітами, що сплачуються невидимим агентствам міста, штату й держави. Якщо знайдеться такий, хто нетямиться на цьому або кому Бог не дав досить глузду, кому непосильно вести облік, то його зоря на небі неодмінно потрапить у пастку і світлитиме йому крізь в'язничні ґрати. А там увесь свій талант муситимеш спрямувати на вивчення правил тюремного життя, вдосконалюватись у цих нудних знаннях, дарма, що вони тобі не до шмиги. Багато років доведеться прогибіти в задушливому мороці, перш ніж зоря знову засяє над тобою, якщо до того часу від неї залишиться бодай жаринка.

Скільки зусиль витрачається намарне! Скільки фільмів, книжок не з'явиться на світ, скільки пісень залишиться невиконаними тільки тому, що ці години та місяці виливаються в бездонні щурячі нори-кабінети адвокатів і бухгалтерів, радників і консультантів, яким з розпачу платять за допомогу?

Спокійно, Річарде. Ти заглядаєш у майбутнє. Якщо зробив вибір і лишаєшся в цій країні, то постійне зосередження уваги на грошах та рахунках стане зашморгом у тебе на шиї. Будеш сіпатись, відбиватися –

задушать. Сприймай усе спокійно й безжурно, ходи не поспішаючи, погоджуйся з усіма чиновниками й агентами, які трапляться на твоєму шляху, та ще й приязно всміхайся... Тільки так тобі дозволять дихати, зашморг на шиї не затягатиметься.

А як же свобода? Я вдихнув на повні легені. А-а-а!.. Захрипів. Б-р-р, страшна мотузка!

Моя свобода – це вибір між утечею до іншої країни та наполегливою, повільною роботою над купою черепків, що залишилися від моєї імперії. Колишній Річард зробив кілька необдуманих учинків та ідіотських помилок, за які розплачуватись доведеться Річардові теперішньому.

Я спостерігав, як Леслі переглядає декларацію, списує сторінку за сторінкою нотатками для адвоката.

Теперішній Річард і за холодну воду не береться, подумав я. Всім займається Леслі, а вона ж не несе навіть найменшої відповідальності за те, що трапилось. Це ж не Леслі літала швидкісними літаками. Їй ще ніколи не доводилося рятувати імперій від катастрофи. Якщо зможе, вона прибере черепки. Яка чудова нагорода за службу з Річардом Бахом.

А він ще й бурчить на неї, бо вона, бачте, підвищила на нього голос, коли прочитав її особисті записи.

Річарде, присоромив я себе, а чи не здається тобі реальною ймовірністю, ніби насправді ти таки до біса нікчемний сучий син?

Вперше в своєму житті я всерйоз замислився над відповіддю на це запитання.

ДВАДЦЯТЬ ШІСТЬ

Єдина різниця полягала, мабуть, у тому, що Леслі була тихішою, ніж завжди, але я тоді цього не помітив.

– Не можу повірити, Леслі, що ти не маєш власного літака. Зустріч відбудеться в Сан-Дієго, а летіти туди менш як півгодини.

Я перевірів мастило у двигуні свого "Меєрса-200", яким цього разу прилетів на західне узбережжя, щоб побачитися з нею. Перевірів, чи щільно закриті горловини паливних баків, чи замкнуті їхні кришки.

Леслі щось відповіла. Майже пошепки, я не почув. Стояла в сонячному сяйві біля лівого крила. На ній був привабливий костюм кольору піску, пошитий, мабуть, на замовлення, але поряд з літаком вона почувалася ніяково.

– Що ти сказала, Вукі?

Вона прокашлялася.

– Кажу, досі мені якось щастило обходитися без літаків.

Не вмовкаючи ні на мить, я прилаштував її портфель із паперами за сидінням, уместився ліворуч, допоміг їй усістися з правого боку й зачинив кабінку зсередини.

– Коли вперше побачив панель управління цього літака, мені заціпило. Ти тільки поглянь на всі ці перемикачі, циферблати, пристрої, на радіостанцію й на все інше! Літаки марки "Меєрс" і справді мають на борту більше пристроїв, ніж інші, але з часом звикаєш і, виявляється, керувати ним не так важко.

– Добре, – відповіла ледь чутно Леслі. Вона дивилася на панель управління достеменно так само, як я – на знімальний майданчик, коли

вона взяла була мене з собою. Я не спостеріг у її очах такого ж захвату, але міг би точно сказати, що нечасто бачив подібний вираз на її обличчі.

– Від ґвинта! – вигукнув я, й вона ошелешено глипнула на мене: мовляв, що трапалося й чому ти кричиш? Нічого дивного, здогадався я, все, що трохи менших розмірів, ніж гігантські пасажирські літаки, для неї вдивовижу.

– Усе гаразд, – сказав я. – Ми знаємо – поблизу літака нікого немає, але все одно гукаємо "Від ґвинта!" або "Обережно, пропелер!" чи ще щось. І кожен розуміє, що зараз ми рушаємо й не треба стояти на шляху. Старосвітська ввічливість авіаторів.

– Дуже гарно, – кивнула Леслі.

Головний умикач збагачення, ручку газу на півдюйма вперед, паливний насос (я показав пальцем на датчик тиску пального, аби вона побачила, як зростає тиск), запалення, кнопка стартера.

Закрутився пропелер, – двигун завівсь одразу: спочатку чотири циліндри, потім п'ять, шість, ревіння вщухло до бурчання лева, щасливого, що його знову розбудили. Зараз стрілки на всіх приладах ожили: тиск мастила, рівень вакууму, амперметр, вольтметр, індикатор курсу, штучний горизонт, навігаційні прилади. Загорілася шкала радіостанції, в навушниках почулися голоси. Знайома сцена, учасником якої з часу закінчення школи я ставав тисячі разів у тому літаку. Зараз Леслі мені подобалася не менше ніж колись.

Із контрольної вежі аеропорту я отримав необхідну інформацію, перемовився з диспетчером, повідомив, що ми – це "Меєрс", а не малюк "Невіон", відпустив гальма, й ми прокотилися півмилі до початку злітної смуги. Леслі спостерігала за роботою приладів, за літаками, які котились по землі, приземлялися, злітали. І спостерігала за мною.

– Я не зрозуміла жодного слова з того, що вони говорили, – сказала Леслі. Її волосся було стягнуте на потилиці й ховалося під кремовим беретиком. Я почував себе пілотом приватної авіакомпанії, якому вперше довелось обслуговувати вродливого президента.

– Це мова неба, своєрідний код, – пояснив я. – Ми розуміємо його, бо достеменно знаємо, що й коли треба говорити: номер літака, номер злітної смуги, послідовність, із якою літаки піднімаються в повітря, напрямок вітру, курс. Можна, звичайно, сказати щось, чого не сподіваються почути на контрольній вежі. Наприклад: "Це – "Меєрс", три, дев'ять, Майку, в нас тут сендвічі з сиром. Передайте, будь ласка, майонез". Диспетчер одразу вийде на зв'язок: "Що? Що? Як ви кажете?" А все тому, що таке поняття, як сендвічі з сиром, не існує в авіаційній говірці.

Коли стільки всього в навушниках, подумав я, то чуєш тільки те, що сподіваєшся почути, й залишаєшся глухим до всього іншого. Я натренований сприймати радіорозмови, а вона звикла чути музику навіть там, де я нічого не чую. А як із здатністю бачити? Чи так само ми лишаємося сліпими для деяких речей? Скажімо, коли йдеться про НЛО чи привиди. Невже так само вибірково реагуємо на вподобання або почуття? Поки зрештою виявимо, що фізичний світ навколо нас такий, як ми й сподівались, і в ньому немає місця для див? Якою видалася б нам навколишня реальність, якби ми мали здатність бачити в ультрачервоному та ультрафіолетовому спектрах або навчилися помічати аури, ще як слід не сформовані образи майбутнього чи залишки образів минулого?

Леслі уважно прислухалася до радіоприймача, намагаючись розшифрувати несподівані спалахи розмов з диспетчером.

Хтось інший у цей момент побачив би в ній чепурну вродливу ділову жінку, яка невдовзі обговорюватиме фінансування зйомок фільму, перевищення витрат, недовиконання кошторису, графік і місце зйомок. Однак, примруживши ойі, я побачив її такою, якою вона була годину

тому: ввесь її одяг – струмені теплого повітря від двох фенів; Леслі саме сушила волосся після душу й моргнула мені, коли я проходив повз неї, а за мить вибухнула сміхом, коли я не потрапив у двері, а налетів на стіну.

Як шкода, подумав я, що такі насолоди завжди ведуть до звикання, невдоволення, суперечок і всілякого безладу, притаманного шлюбові, незалежно від того, одружений ти офіційно чи ні.

Я натиснув кнопку перемовного пристрою:

– Тут "Меєрс", позивні два, три, дев'ять. Майку, готовий вийти на два, один.

– Три, дев'ять – Майк, даємо згоду, поспішайте, будь ласка. Після вас приземлятиметься літак, він уже на останньому заході.

– Майку, зрозумів. Прийом, – відповів я й нахилився до "президента компанії", щоб перевірити, чи надійно зачинені двері з її боку. – Ти готова?

– Так, – відповіла вона, не відводячи очей од злітної смуги.

Буркотіння "Меєрса" переросло в суцільну звукову стіну потужністю триста кінських сил. Нас утиснуло в сидіння, літак набирив швидкість, пунктирна осьова смуга перетворилася на суцільну лінію, чіткі обриси розмилися, затим під нами виринула Санта-Моніка. Вона стрімко падала вниз.

Я переключив підйомник шасі в положення "вгору".

– Зараз підіймаються шасі, – пояснив я Леслі, – а тепер – закрилки... бачиш? Поглянь на крило. Зараз ми піднінемося вище й стане тихіше... – Я додав ще трохи газу, обертів ґвинта, відрегулював насиченість паливної суміші, щоб привести до норми температуру згоряння. На панелі спалахнули три червоні індикатори... Шасі піднято й заблоковано,

гідравлічний насос вимкнений. Літак здійснюється зі швидкістю тисяча футів за хвилину. Не так прудко, як Т-33, зате не спалює аж шістсот галонів за годину.

Внизу виринуло узбережжя, на пляжах – сотні людей. Якщо зараз відмовить двигун, спало мені на думку, то запасу висоти вистачить, щоб повернути назад і приземлитися на якомусь полі або й на злітній смузі в СантаМоніці. Ми зробили коло над летовищем і взяли курс на Сан-Дієго. Дотримуючись цього курсу, пролітатимемо над міжнародним аеропортом Лос-Анджелеса. Леслі кивнула на низку літаків, які заходили на посадку:

– Ми їм не заважаємо?

– Ні, – сказав я. – Над летовищем проходить повітряний коридор, і зараз ми рухаємося в ньому. Найнебезпечніше місце саме над злітною смугою. Оскільки великі літаки заходять на посадку з одного боку, а піднімаються з протилежного. Бачиш? Диспетчери називають це "перловим намистом". Уночі – це низка діамантів, – літаки летять з увімкнутими сигнальними маяками.

Я зменшив швидкість до крейсерської, двигун став працювати ще тихіше. Час від часу, коли я виконував якісь маніпуляції, в погляді Леслі читалося запитання, тож я пояснював, що відбувається цієї миті.

– Зараз летимо в нормальному режимі. Бачиш, як рухається стрілка спідометра? Вона повинна дійти аж сюди й показувати сто дев'яносто миль на годину. А на цій шкалі – висота польоту. Маленька стрілка показує тисячі, велика – сотні. На якій ми зараз висоті?

– Три тисячі... п'ятсот?

– А тепер ще раз, але впевненіше.

Вона схилилась ближче до мене, щоб краще роздивитися шкалу:

– Три тисячі п'ятсот!

– Правильно!

На тисячу футів вище своїм повітряним коридором нам назустріч пливла "Чесна-182".

– Бачиш? Отой літак перебуває на висоті чотири тисячі п'ятсот футів і летить у протилежному напрямку. Щоб літаки не надто наближались один до одного, ми дотримуємо певних правил. Але, незважаючи на це, покажуй мені будь-який літак, який помітиш, навіть якщо будеш певна, що я також його бачу. Ми завжди роззираємося навколо, хочемо всіх бачити й щоб нас теж усі помічали. На хвості й знизу на літаку вміщено маяки, які допомагають іншим літакам помітити нас.

Леслі ствердно кивнула й заходилась вишукувати в небі інші літаки, Повітря було чисте, наче тихе озеро, і якби не шум двигуна, могло б видаєшся, ніби перебуваємо на борту космічного корабля, який без поспіху кружляє навколо планети.

Я торкнувся ручки диферента на панелі управління. Що більша швидкість, то старанніше треба регулювати поздовжній нахил літака, інакше він і далі підійматиметься.

– Ти не хочеш покерувати?

Вона пересунулася далі від мене, наче я запропонував їй потримати в руках двигун:

– Ні, дякую, Вукі. Я не вмію.

– Він летить сам. А пілот тільки вказує йому* куди летіти. Ніжно-ніжно. Поклади руки на штурвал. Але дуже обережно. Тільки три пальці:

Великий, вказівний і середній. Отак. Обіцяю, що не дозволю тобі зробити нічого зайвого.

Леслі обережно торкнулася штурвала, наче то була сталева пастка, яка ось-ось розчавить їй руку.

– Спробуй натиснути вниз, поволі, на правий бік штурвалу.

Вона запитально глипнула на мене.

– Ну ж! Повір мені, літакові це сподобається! Трохи нахили його праворуч.

Під її пальцями штурвал зрушив на кілька дюймів; звичайно, "Меєрс" трішки нахилився праворуч і став завертати. Леслі набрала в легені повітря й затримала подих.

– А зараз нахили його ліворуч! – вона виконала мою команду так, наче ставила експеримент з непередбачуваним результатом. Літак вирівнявся, і вона всміхнулася, задоволена своїм відкриттям.

– А тепер спробуй потягти штурвал на себе. На півдюйма...

Коли на обрії вимальовувався аеропорт Сан-Дієго, її перший урок закінчився й вона почала шукати в небі та показувати мені літаки розміром не більші від порошинок на відстані щонайменше п'ятнадцять миль. Її очі були не тільки гарні, а ще й винятково пильні. Було дуже приємно летіти разом з нею.

– Ти б стала добрим пілотом, якби захотіла. Ти дуже ніжно керуєш літаком. Більшість людей, як западуть штурвал, то не звертають уваги на прохання про обережність, а починають тягати та сіпати штурвал, і літаком кидає в різні боки... Якби я був літаком, мені було б Приємно мати тебе за пілота.

Леслі скосувала на мене, нічого не відповіла, й далі шукаючи в небі інші літаки, а тим часом ми поступово знижувалися на підході до Сан-Дієго.

Ввечері того ж дня, після повернення до Лос-Анджелеса, після такого ж спокійного перельоту, як уранці, вона дочекалася, коли ми опинились у ліжку, й аж тоді визнала:

– Дозволь відкрити тобі таємницю, Вукі...

– Дозволю. Що то за таємниця?

– Я до смерті боюся літати! ДО СМЕРТІ! Особливо легкими літаками. Ще до сьогоднішнього дня, якби хтось приставив мені до скроні пістолета й сказав: "Або ти сідаєш у цей маленький літак, або я натискаю на спусковий гачок", я б відповіла: "Стріляй!" Не можу повірити в те, що сьогодні трапилося. Я була нажахана до смерті, але зуміла це подолати!

– Невже? – здивувався я. – Ти справді боялася? Чому ж не сказала? Ми ж могли поїхати "Бантою"... – Ні, я не міг повірити. Жінка, яка стільки важить для мене, – боїться літаків?

– Ти б мене зненавидів, – пояснила вона.

– Нічого подібного! Я просто подумав би, що ти дурна гуска, але до чого тут зненависть! Я знаю багатьох, кому не до вподоби літати.

– Я не кажу, що мені не сподобалося, – сказала вона. – Я не зношу польотів! Навіть на великих літаках, на пасажирських. Зважуюся сісти на пасажирський літак тільки в тому випадку, якщо це вкрай необхідно. Заходжу всередину, сідаю, хапаюся за бильця крісла й щосили стримуюсь, аби не закричати. І це ще до того, як увімкнуть двигуни!

Я обняв Леслі за плечі:

– Бідолашна дівчинко! Ти й словом не прохопилася. Коли сідала в мій "Меєрс", тобі, напевно, здавалось, ніби настали останні хвилини твого життя?

Леслі кивнула й уткнулася носом мені в плече.

– Яка ти безстрашна дівчинка!

Вона знову закивала.

– Але вже по всьому! Ввесь страх минув, і відсьогодні, хоч би куди ми поспішали, добиратимемося повітрям. Потім ти сама навчишся літати й отримаєш свій власний літачок...

Леслі згідливо кивала аж до слів "хоч би куди ми поспішали", та, почувши наступні слова, сахнулась, очі її полізли на лоба, підборіддя затремтіло. І ми разом зайшлися сміхом.

– Стривай, Річарде! Я зовсім не жартую! Більше за все на світі я боюся літати! Тепер ти знаєш, як я ставлюся до свого друга Річарда...

Я пішов на кухню, дістав з холодильника морозиво та шоколадну помадку й поклав на стіл.

– Це слід відсвяткувати, – сказав я, аби приховати розгубленість від щойно почутих слів "тепер ти знаєш, як я ставлюся до свого друга Річарда". Щоб подолати страх висоти, необхідні довіра й такі сильні почуття, як саме кохання, а кохання – це перепустка до катастрофи.

Раз у раз, коли жінка казала, що кохає мене, ми наближалися до кінця наших взаємин. Чи втрачу я свого вродливого друга Леслі в

палючих обіймах ревнивого посідання? Вона ніколи досі не казала, що любить мене, я й сам не сказав би цього й за тисячу літ.

Я не раз попереджував своїх слухачів: "Бережіться, якщо вам кажуть, ніби вас люблять!" Не треба сприймати мої слова на віру. Кожен може переконатись у їхній правдивості на прикладі власного життя. Батьки товчуть дітей і говорять, що люблять їх, дружини та їхні чоловіки катують одне одного словами та вчинками під час гострих, наче ножі, суперечок і теж стверджують, буцімто люблять одне одного. Постійне гноблення, суцільне нехтування людини людиною, яка декларує своє кохання.

Хай Бог порятує нас від подібної любові. Чому таке багатообіцяюче слово розіп'яли на хресті обов'язку, роз'ятрили шпичаками повинностей, задушили лицемірством, знівечили звичкою. В усіх мовах поряд зі словом "Бог" слово "любов" найбільш спотворене щоденним ужитком. Найвищою формою стосунків між людьми є дружба, коли ж на сцену виходить любов, дружба вмирає.

Я приготував для Леслі шоколадну помадку. Очевидно, вона говорила зовсім про інше. Слова "тепер ти знаєш, як ставлюся до свого друга Річарда" свідчили про довіру й повагу, про ці найстрімкіші верхи, яких може досягти дружба. Вона говорила аж ніяк не про любов. Мені так не хочеться втратити Леслі!

ДВАДЦЯТЬ СІМ

Зорі завжди лишаються нашими постійними друзями, подумав я. З десяток сузір'їв я знав, коли мені було десять років. Той десяток та ще видимі планети й кілька зірок застаються моїми друзями й сьогодні, хоча відтоді, як ми вперше познайомились, минуло ой скільки ночей.

Блискуча м'яка зелень води вигиналася й бігла хвилями, пробуджена вітрильником посеред глупої ночі. Мініатюрні яскраві вихори й воронки спалахували на мить і гасли за кормою.

Я сам-один плив під вітрилом уздовж західного узбережжя Флориди, на південь від Сенібела в напрямку Кіз. Тримав курс по зірках, слідкував за тим, аби щогла вказувала на сузір'я Ворона – зоряне вітрило. Надто маленьке вітрило, щоб додати швидкості.

Легенький нічний бриз, напрямом схід – північний схід.

Цікаво, чи водяться в цих водах акули. Не хотілося б випасти за борт, подумав я машинально, а затим у голові майнуло: чи мені справді не хочеться звалитися за борт?

На що це схоже, коли йдеш на дно? Люди досвідчені говорять, начебто тонути не так-то й страшно. Кажуть, урешті настає вмиротворення. Багато людей побували на крок від смерті й повернулися до життя. Вмирання, розповідають вони, – найпрекрасніша мить життя, й вони вже позбулися страху смерті.

Чи потрібні мені сигнальні вогні, коли я тут зовсім сам? Даремна трата електрики, даремно розряджаються батареї.

Човен удовжки тридцять один фут – це саме те, що потрібно. Трохи більший уже потребує команди. Я щасливий, що мені не потрібна команда.

Сам, сам, сам. Скільки наших життів минає в самотності. Леслі має рацію. Вона каже, ніби я віддаляюсь од неї.

– Я віддаляюсь од усіх, Вукі! Справа не в тобі, справа в тім, що я нікому не дозволяю підходити надто близько. Й сам не хочу ні до кого прихилитися.

– Чому? – В її голосі вчулася роздратованість. Це траплялось дедалі частіше. З доброго дива наші розмови виходили з уторованої колії, й Леслі дратувалася ледь із чого. – Що такого страшного в прихильності?

Річ у тім, що я можу вкласти надто багато сподівань в одну людину, а потім усенькі їх утратити. Вважаю, скажімо, ніби знаю цю людину, а потім виявляється, що вона – це хтось інший, і доводиться повертатись до креслярської дошки, щоб унести в рисунок зміни. Згодом доходиш висновку, що не існує жодної людини, яку можна повністю пізнати. Хіба що себе, та й то навряд. Якщо людина раз у раз вибухає з невідомих причин, то найкраще відступити крок, щоб і тебе не розірвало вибухом. Хіба це не очевидно, не зрозуміло, як учорашній день?

– Річ у тім, що в цьому випадку я не буду таким незалежним, яким мені хочеться бути, – сказав я.

Леслі схилила голову набік і подивилася на мене:

– Це ти повідомив мені свою найвищу істину?

Я подумав, що часом справді почуваєшся дуже незручно, коли твій найближчий друг читає твої думки.

– Можливо, мені саме пора на певний час зникнути.

– Ось воно що, – сказала Леслі. – Втеча! А що хіба. Тебе немає, навіть коли ти тут. Я знудилася. Ти поруч, а я скучила за тобою!

– Леслі, я не знаю, чим тут зарадити. Гадаю, мушу зникнути. Зрештою, мені все одно треба відвести човен униз до Кі-Веста. Побувати у Флориді, подивитися, як там справи.

Вона спохмурніла.

– Ти казав, із жодною жінкою не міг лишатися довше трьох днів. Інакше божеволів од нудьги. Ми провели разом багато місяців, і ледь не плакали, коли доводилося розлучатись! Ми були щасливіші ніж будь-коли в своєму житті. Обоє! Що ж трапилося, що змінилось?

Сузір'я Ворона змінилося стосовно щогли; легкий доторк до стерна привів його в попереднє положення. Але якщо триматися цього курсу цілу ніч, то до світанку замість Кі-Веста можна опинитись аж під Юкатаном. Коли орієнтуватися увесь час на одну зірку, не бажаючи змін, то можна не тільки відхилитись од курсу, але й зовсім заблукати.

До біса, Вороне, ти теж на її боці? Я старанно розробив цю чудову систему, першокласну схему з досконалою жінкою, й вона справно працювала, аж поки в неї втрутилася Леслі, ставлячи запитання, про які я не зважувався й думати, не те що відповідати на них. Аякже, я хочу тебе кохати, моя пані, але як мені знати, що робитимеш ти, коли я піддамся своєму бажанню.

Цікаво, що я відчую, коли звалюся за борт зараз? На поверхні океану миттєво спалахне зелено-фосфорним зблиском місце, де я шубовсну в воду. Ще одну мить наді мною височітиме борт човна, потім до нього вже не дотягнешся; ще за мить він щезне в темряві. Його вогні все віддалятимуться, поки зовсім розчиняться в темряві.

Я поплив би до берега – от що б я зробив. Це миль з десять, і якщо я не пропливу десяти миль у теплій воді, то цілком заслуговую долі потопельника.

А якщо б до берега залишалася тисяча миль? Як би почував себе я тоді?

Колись, Річарде, подумав я, ти все-таки навчишся контролювати свій дурний розум.

Мені згадалася розмова гастролера з хлопчиком, на чийому полі приземлився літак:

– А що б ви робили, якби у вас відмовив двигун?

– Що ж, у такому випадку я просто планеруватиму вниз і приземлюся, маленький друже. Цей літак добре тримається в повітрі. Щоб планерувати, йому не потрібен двигун.

– А якщо відпадуть крила?

– Якщо відпадуть крила, то доведеться якось вибиратися з халепи: я відкрию парашут.

– Ага, а якщо парашут не відкриється?

– Ну, то я намагатимусь упасти в копицю сіна.

– А що, коли навколо тільки скелі.

Ті дітлахи, наче кусливі оси. Сам таким був. Таким і zostавсь: "А якщо б до берега лишалася тисяча миль?" Я такий нетерплячий. Цьому дітлахові в мені не терпиться негайно побігти й подивитися, що там, по той бік смерті. До цього вже не так багато часу. Мої завдання виконано непогано, книги написані, однак, мабуть, усе ще є кілька уроків, які треба засвоїти по цей бік смерті.

До прикладу, про те, як кохати жінку. Річарде, пам'ятаєш той час, коли ти припинив гастролі, аби розшукати справжнє кохання, твою споріднену душу, твого єдиного друга серед мільйона життів? Здається, так давно це було. Яка ймовірність, що все те, що я довідався про любов, помилкове, а така єдина жінка в світі існує насправді?

Здійнявся вітер, човен похилився праворуч. Я облишив сузір'я Ворона й за компасом визначив курс на Ki-Вест.

Чому так ведеться, що багато льотчиків полюбляють плавати під вітрилами? Літаки дають відчуття свободи в відкритому просторі, вітрильники дозволяють відчувати свободу в часі. Нас приваблюють не

засоби пересування, а розкутість, яку вони нам пропонують. Нас не цікавлять розміри літака, а швидкість і сила, якими керуємо під час польоту. Не сама двощоглова шхуна, а вітер, пригода, чистота життя, якої вимагає море, вимагає небо. Ми позбуваємося сторонніх обмежень. Якщо є таке бажання, можна роками не сходити з човна, жити під вітрилами.

Човни – господарі часу. Літати можна не більше кількох годин поспіль. Довше – це вже ризик. Хтось повинен винайти літак, який буде таким самим вільним у часі, як човен.

Я почуваюся вільним з усіма моїми жінками-приятельками. Чому ж тоді не з Леслі? Вони не картають мене за те, що я віддаляюсь од них, за те, що йду від них, коли хочу. Чому вона не така? Невже не розуміє? Надто довго ми разом, вже навіть ввічливість минулася... люди виявляють більше такту з незнайомими; ніж з власними чоловіками та дружинами! Двоє людей прикуті одне до одного, як голодні собаки, що гризуться за кожен маслак. Поглянути лише на нас, навіть на нас. Ти підвищила на мене голос! Я не прийшов у твоє життя, щоб дратувати тебе. Якщо не подобаюся тобі таким, як я є, то так і скажи. Я піду собі! Ми надто довго разом, а це ланцюги, обов'язки, відповідальність, жодної втіхи, кінець пригодам, ніхто не подякує!

За кілька годин обрій на півдні поблід. Ще не настав світанок, а вуличні вогні Кі-Веста похитуються в серпанку десь високо під хмарами.

І все-таки, думав я, плавання під вітрилами – дуже повільний спосіб пересування. Якщо на думку спадає щось інше й хочеться опинитись деінде, то з аеропланом ще можна щось вигадати. За короткий час долаєш великі відстані. А в човні, якщо навіть захочеться чогось іншого, ти не можеш одразу пристати до берега й вийти на суходіл! У човні не можна регулювати висоту з допомогою висхідного й низхідного потоків повітря. Човни завжди на одній висоті. Незмінно. Нудно. Всіляка зміна – це пригода, незалежно від того, йдеться про човни чи про жінок. Крім змін, які пригоди ще можуть бути?

Леслі і я погодилися дотримувати певних правил дружби: цілковита рівність, свобода, тактовність, повага, ніхто не сприймає іншого більш як належне. Договір, що не знає винятків. Якщо правила більше її не задовольняють, хай скаже. Цей роман стає надто серйозним.

Вона б обов'язково сказала щось на кшталт: "У твоєму житті, Річарде, залишається місце для чогось іншого, крім правил?"

Як би я хотів відповісти "ні" і піти від неї.

Як би я хотів зараз порозмовляти про це з нею.

Коли б човни були трохи прудкіші, коли б вони вміли літати!..

Який невлаштований світ. Людей на Місяць ми можемо послати, а ось побудувати літаючий човен – зась.

ДВАДЦЯТЬ ВІСІМ

– Ти готовий, Вукі? – запитала Леслі.

Я знову проводжу з нею багато часу, майнуло мені, таки надто багато часу. Вона організована, як комп'ютер... Усе, чого торкається, працює бездоганно, чітко й зрозуміло. Її врода засліплює мене як і раніше, Леслі така весела, тепла, люба. Однак правила говорять, що я знищу себе, якщо проводитиму надміру багато часу з однією жінкою. А з нею я проводжу таки забагато часу.

– Ти вже готовий іти? – знову запитує Леслі. Вона в бурштиновому костюмі, золотавий шовк обвиває їй шию, волосся вкладене й старанно зашпилене для тривалої ділової зустрічі.

Я відповів:

– Аякже!

Дивно. Леслі витягає мене з-під чіпких уламків імперії, сама виконує роботу за всіх найнятих мною працівників.

Стен, який до самого кінця не втрачав незворушності, залишаючи свою посаду, сказав: йому шкода, що я втратив стільки грошей. Отак воно часом трапляється, докинув він, що ситуація на ринку обертається проти тебе.

Стенів юрист, що спеціалізувався на податковому праві, вибачався, мовляв, запізнився із подачею декларації до Федеральної податкової служби. Вважав їхні вимоги несправедливими... Запізнився лише на два тижні з поданням заявки на повторний розгляд, а ті відмовились розглядати її. Якби не це, він зміг би довести, що я не заборгував ані цента.

Гаррі, бізнес-менеджер, посміхнувся й сказав: проблема з ФПС – ганьба, йому ця справа подобається не більше ніж мені, він робив усе можливе, аби якомога довше втримувати від цієї халепи. До речі, був би дуже вдячний, якби я подумав про виплату йому місячної допомоги в зв'язку зі звільненням.

Якби не Леслі, я б зник в Антарктиці або в Ботсвезоленді. Таку відразу викликали в мене гроші з усіма тими податками, рахунками та обліковими книгами. Хотілося подерти на дрібнісінькі шматки кожен аркуш із цифрами.

– Бувай, – сказала Леслі, коли я сів у машину.

– Бувай.

– Ти знову далеко звідси, Річарде. Бувай.

– Вибач, – сказав я. – Як ти гадаєш, може, мені варто прийняти громадянство Антарктиди?

– Ще рано, – відповіла вона. – Можливо, після сьогоднішньої зустрічі. Якщо в тебе не знайдеться мільйона доларів плюс відсотки.

– Мені це не вкладається в голову! Як міг я стільки заборгувати у вигляді податків?

– Можливо, ти й не заборгував такої суми, – сказала вона, – зате пропустив термін сплати. Зараз уже пізно сперечатись. От чорт, як це мене дратує! Як я шкодую, що не виявилася поряд з тобою, коли ще не було пізно. Вони принаймні могли б тобі все розповісти!

– Все це я розумів на інших рівнях, Вукі, – сказав я. – Гадаю, якась частка мене самого бажала, щоб я все втратив. Гроші не принесли бажаних наслідків, щасливим вони мене не зробили.

– Я дивуюся, що ти це так сприймаєш.

Річарде! – сказав я собі. – Нічого подібного! Звичайно, з грошима ти почувався щасливішим! Чи не мав ти всіх цих літаків?.. Вони ж і зараз твої! А твоя досконала жінка? Звичайно, гроші робили тебе щасливішим!

Яка брехня. Імперія лежала в руїнах, а навколо – все по-аматорськи обклеєне грошима, наче шпалерами. Й посеред усього того найгірший – я. В мене виробився смак до імперського життя, а насправді це була лише піна, збиті вершки, в які для смаку додали ложечку солодкавого миш'яку забуття. Отрута почала діяти.

– Усе мало бути не так, – сказала Леслі. – Було б краще, якби ти взагалі нікого не наймав, а залишався б самим собою.

– Я й залишався самим собою. В мене з'явилося більше іграшок, але я залишався таким, як завжди. І ніколи не займався бухгалтерією.

– М-м, – промимрила вона.

Ми всілися навколо столу Джона Маркарта, адвоката, до якого Леслі звернулася, коли я був в Іспанії. Принесли багато гарячого шоколаду, наче було наперед відомо, що зустріч закінчиться не скоро. Леслі відкрила свій портфель із документами, поклала перед собою нотатки, але адвокат заговорив спершу зі мною.

– В документах ви показуєте втрати основного капіталу на протипоказ звичайним прибуткам, – сказав він. – До цього зводиться вся суть справи, так я зрозумів?

– Гадаю, проблема полягає в тому, що я доручив свої справи фінансовому генієві, який знався на фінансах ще менше, ніж я, а мої знання – на нулі, – сказав я. – Гроші, які він укладав у справу, не були просто цифрами на папері. То були справжні гроші, але – фіть! – і розчинилися на ринку. Федеральна податкова служба не передбачила в декларації статті для цього "фіть". На мою думку, саме в цьому суть справи. Якщо чесно, то я не відаю навіть, що той знавець записав у декларації.

Мушу сказати, я сподівався почути од вас відповіді, а не запитання. Адже це я вам плачу гроші за роботу, на якій, як я розумію, ви повинні знатися...

Маркارت дивився на мене з дедалі більшим здивуванням. Він простяг руку за своєю кавою й дивився на мене поверх чашки так, наче та може захистити його від маячні клієнта.

Тут утрутилася Леслі, і я відчув, що подумки вона просить мене посидіти мовчки, якщо це можливо.

– Наскільки я розумію, – сказала вона, – збитку вже завдано. Річардів клерк з оподаткування – його залучив до роботи бізнес-менеджер – не подав участю декларацію, тому урядова служба прийняла рішення на основі наявного невиконання обов'язку. Зараз вона вимагає сплатити мільйон доларів. Пан Бах не має мільйона доларів готівкою, аби сплатити відразу. Отож запитання полягає в тому, чи можна домовитись про сплату частинами? Чи можна внести якусь частину в оплату боргу, решту пообіцяти сплатити після ліквідації активів? Чи дадуть йому на це час?

З видимою полегшею адвокат повернувся у її бік.

– Не бачу причини, які б завадили прийняти таке рішення. Це звичайна практика, називається "пропонувати компроміс". Ви захопили з собою дані, про які я просив?

Я спостерігав за нею й чудувався, як легко, наче вдома, чується Леслі в юридичній конторі.

Вона розклала на столі папери зі своїми нотатками:

– Ось тут гроші, які ми маємо зараз, тут – майно, яке можна продати, а тут – перспективи на отримання прибутків протягом наступних п'яти років. Якщо порівняти ці папери та майбутні прибутки, то цифри показують: пан Бах може сплатити всю суму за два роки, щонайбільше – за три.

Поки я ходив під вітрилами, майнуло мені, Леслі вивчала схеми сплати податків! Зі мною майже докінчено, багатим я не стану – чому ж вона досі так переймається?

Незабаром вони двоє з головою занурилися в аналіз моїх проблем. Наче мене й не було в кімнаті. А мене тут справді не було. Я почувався комарем у банківському сейфі... Не міг знайти виходу з невимовно важкої нудоти "капіталів", "накладення арешту на майно", "ліквідації", "програми

сплати". На вулиці світило сонце. Ми б могли піти на прогулянку, купити шоколадного печива...

– Краще розбити процедуру виплати заборгованості на п'ять років, а не на три, – пропонував Маркарт, – на той випадок, якщо його прибутки не відповідатимуть вашим прогнозам. Якщо він зможе розрахуватися швидше, це добре, але за таких прибутків над ним тяжітимуть ще й поточні податки, тож треба переконатися, чи зрештою ми не створимо для нього додаткових прикращів.

Леслі погодилась, і вони й далі обговорювали проблему. На столі між ними калькулятор висвітлював цифри, Леслі списувала нотатками аркуш за аркушем.

– Я можу подивитися на це з їхньої точки зору, – сказала вона в кінці. – Їм однаково, кого найняв Річард Бах, не хвилює також, чи знав він, що відбувається. Вони хочуть отримати свої гроші. Тепер, якщо зачекають, то отримають їх разом з відсотками. Ви гадаєте, вони погодяться зачекати?

– Це гарна пропозиція, – сказав адвокат, – я впевнений, що вони її приймуть.

Отак катастрофу було відсунуто. Якось, набравши номер телефону, я зовсім випадково дізнався, що маю на рахунку мільйон доларів. За п'ять років зібрати таку скромну суму буде нескладно. Продати будинок у Флориді, продати літаки, крім, може, одного або двох, зняти фільм... усе просто.

Крім того, зараз у мене були Леслі й лос-анджелеський фахівець із податків, які наведуть лад у моїх фінансах. Це зовсім не тоненька лозинка, яку легко зламати.

На морі був шторм. Я догори ногами випав за борт. Ця жінка кинулась у хвилі й урятувала моє фінансове життя.

Ми вийшли з юридичної контори сповнені надій.

– Леслі, – озвався я, притримуючи для неї двері, коли ми виходили з будинку.

– Що, Річарде?

– Дякую.

– Я завжди рада тобі допомогти, Вукі, – відповіла вона. – Завжди тобі рада!

ДВАДЦЯТЬ ДЕВ'ЯТЬ

– Ти б не міг приїхати, Вукі? – в трубці її голос був ледь чутним. – Боюся, мені потрібна твоя допомога.

– Вибач, Леслі, але сьогодні не зможу.

Чому так незручно відмовляти їй? Я пам'ятаю правила: сам їх створив. Без них ми б не могли залишитися друзями. А все ж відмовляти було важко. Навіть по телефону.

– Вукі, я себе жахливо почуваю, – сказала Леслі. – В голові паморочиться, загальна слабкість, мені було б набагато краще, якби поряд був ти. Не хочеш стати моїм лікарем і зцілити мене?

Ту частину самого себе, яка рвалася рятувати й лікувати, я заштовхав у комірчину й щільно зачинив за нею двері:

– Я не зможу. Сьогодні ввечері в мене побачення. Завтра, якщо хочеш.

– У тебе побачення? Ти йдеш на побачення, коли я нездужаю й потребую тебе? Річарде, я не вірю...

Повторити ще раз? Наша дружба позбавлена права власності, вона відкрита, базується на взаємній свободі при бажанні залишати одне одного з будь-якої причини або зовсім без причин. А тепер я перелякався. Вже відколи не зустрічавсь у Лос-Анджелесі з жодною іншою жінкою. Відчував, як ми скочуємося до шлюбу, як забуваємо, що маємо необхідність частину часу проводити нарізно, а не тільки разом.

Від побачення відмовлятися не можна. Якщо почуваюся зобов'язаним бути з Леслі тільки тому, що перебуваю в Лос-Анджелесі, то з нашими взаєминами не все гаразд. Якщо я втратив свободу проводити час із ким забажаю, то в тих взаєминах уже немає жодного сенсу. Я молив Бога, щоб вона це зрозуміла.

– Зможу побути з тобою до сьомої... – сказав я.

– До сьомої? Річарде, невже ти не чуєш мене? Ти мені потрібен. Цього разу мені необхідна допомога!

Чому вона так наполягає? Бувши нею, я сказав би, що дам собі раду, і побажав би їй гарно збути час. Тобто повівся б зовсім навпаки. Невже вона не розуміє? Це фатальна помилка! Ніхто не повинен чинити на мене тиск, я нікому й ніколи не належатиму, за жодних обставин!

– Вибач. Шкода, що я цього не знав раніше. Зараз уже пізно скасовувати побачення. Я цього не робитиму. Я не хочу.

– Невже воно таке важливе для тебе? – запитала Леслі. – Хто вона така? Як її звати?

Леслі ревнувала!

– Дебора.

– Невже та Дебора така важлива для тебе, що ти не можеш зателефонувати їй і сказати, що твоя приятелька Леслі хвора, тож треба відкласти побачення на завтра, на наступний тиждень або на наступний рік? Дебора стільки важить для тебе, що ти не можеш зателефонувати їй і сказати це?

В її голосі відчувався біль. Але вона прохала про те, чого я не міг їй дати, не поклавши край своїй незалежності. Сарказм цього разу недоречний.

– Ні, – відповів я, – вона не така важлива для мене. Тут справа принципу. Ми з тобою вільні зустрічатися з ким хочемо...

Леслі плакала.

– До дідька твою свободу, Річарде Бах! Я працюю як віл, щоб урятувати твою бісову імперію від повного знищення, не можу заснути, думаючи над тим, чи я не забула чогось чи когось... аби врятувати тебе... бо ти мені зовсім не байдужий... Я така втомлена цим усім, що ледве на ноги зводжусь, а ти не хочеш побути зі мною, бо в тебе побачення з якоюсь Деборою, яку бачиш чи не вперше і яка відіграє для тебе роль принципу?

Я говорив через товстезні сталеві мури:

– Саме так.

Запала довга мовчанка. Коли ж Леслі озвалася знову, голос її змінився. Зникли ревності, зник біль, вона заспокоїлася, сказала тихо:

- До побачення, Річарде! Хай тобі щастить.

Коли я спробував подякувати їй за розуміння, вона повісила трубку.

ТРИДЦЯТЬ

Наступні два дні вона не відповідала на телефонні дзвінки. А на третій день я отримав такого листа:

"Середа, 12 грудня

Любий Річарде,

Я не знала, як і з чого розпочати, довго виважувала різні думки, перш ніж сіла писати...

Зрештою мені пригадалась одна музична метафора, з допомогою якої я змогла дати лад своїм думкам, заспокоїлася й навіть отримала певне вдоволення, тож хочу поділитися з тобою. Наберися терпіння, будь ласка. Це буде ще один урок музики.

Соната – найпоширеніша в класичній музиці форма. На ній будуються майже всі симфонії та концерти. Вона складається з трьох основних частин: експозиції, або вступу, впродовж якої вводяться різні теми, підтеми, фрагменти; далі йде розвиток, під час якого ці маленькі фрагменти й мотиви зазнають повної розробки, розширення, тональність часто переходить із мажорної (радісної) в мінорну (сумну) й навпаки, мелодії розвиваються й переплітаються в надзвичайно складних формах.

Нарешті настає реприза – пишне вираження повної, багатогранної досконалості, до якої маленькі темки доросли під час розвитку музичного полотна.

Якщо ти не здогадався одразу, то можеш запитати, яким чином це стосується нас.

Ми з тобою, здається мені, застрягли на стадії безкінечної експозиції. Спочатку все було справжнім і дуже приємним. На цій стадії стосунків тобі немає рівних: ти веселий, чарівний, схвильований, хвилюючий, цікавий і сам зацікавлений. Це той час, коли з тобою надзвичайно добре, найбільш приємно, бо ти не відчуваєш потреби мобілізувати свій захист, і твій партнер тримає в обіймах тепле людське створіння, а не велетенський кактус. Це час, коли обоє насолоджуються, й не дивно, що ти полюблюєш вступні частини. Адже намагаєшся перетворити своє життя на низку таких вступів.

Але вступ не може тривати безкінечно, його марно раз у раз повторювати. Він потребує руху та розвитку – інакше все загине від нудьги. Та ти не погоджуєшся. Ти повинен рушати, тобі потрібні зміни, інші люди, інші місця, аби повернутися до стосунків, наче вони нові, й постійно починати все завдруге.

Ми ввійшли в тривалу низку повторюваних вступів. Деякі з них були викликані необхідними розлуками через ділові обставини, однак вони зовсім не мали бути надто суворими й жорстокими для двох таких близьких людей, як ми з тобою. Деякі створив ти сам, аби дати собі можливість повернутися до тієї новизни, якої прагнеш.

Очевидно, те, що ми називаємо в музиці розробкою, це прокляття для тебе. Бо тут виявляється, що все, чого ти набув, це збір дуже обмежених ідей, яким не жити, хоч хай би скільки творчого потенціалу ти в них уклав. Або ж – і це ще гірше для тебе – ти маєш ескізи чогось славетного, скажімо, симфонії, і в цьому випадку треба попрацювати: треба сягнути глибин, старанно поєднати в одне окремі шматки для кращого їхнього відтворення. Я вважаю, це нагадує той момент у праці письменника, коли над задумом книжки ще треба працювати, але він може й не вилитись у закінчений твір.

Безперечно, ми зайшли набагато далі, ніж уходило в твої наміри. Але зупинилися ще надто далеко від того, що бачилося мені як наступний логічний і ще приємніший крок. Я на власні очі бачила – розвиток наших взаємин постійно гальмується, й дійшла висновку, що ми з усіма нашими здібностями навчатися нового з дивовижною схожістю інтересів ніколи не будемо здатними на щось інше, крім хаотичних спроб, хоч би скільки років це тривало. Бо ми ніколи не проводитимемо всього часу разом. І тому розвиток, який так високо цінуємо і який вважаємо можливим, стає недосяжним для нас.

І ти, і я бачили видіння чогось надзвичайного, що ще тільки чекає на нас. Але звідси нам до них не дійти. Я наштотуюся на суцільний мур захисту, а в тебе єдина потреба – вибудовувати цей мур ще й ще вище. Я прагну повноти та багатства подальшого розвитку, а ти шукаєш способів уникнути його, хоч хай би скільки ми були разом. Ми обоє розчаровані: ти не можеш повернутися назад, я не можу йти вперед, ми перебуваємо в постійній боротьбі, а над часом, який ти зволиш ділити зі мною, нависли хмари й темрява. Відчуття, що ти постійно чиниш мені опір, не даєш зростати чомусь справді дивовижному, наче і я, і ця нова сутність сіємо жах, а також уплив на мене виявів твого опору (часом вони бувають справді жорстокими), – усе це не може не завдавати болю.

Маю записи про разом проведений час. Намагаючись бути чесною з собою, я уважно перечитала їх. Вони засмутили мене, ба, навіть уразили, однак допомогли розгледіти правду. Я заглянула в минуле, в ті дні на початку липня й у наступні сім тижнів. То виявився наш єдиний посправжньому щасливий період. Це була інтродукція, й тоді було гарно. Потім настала черга незрозумілих для мене жорстоких розлучень, відособлень й однаково жорстоких повернень з твоєю відстороненістю й опором.

Бути далеко одне від одного, нарізно (чи поряд – і також нарізно), – однаково нещаслива доля. Я простежила за тим, як перетворювалася на істоту з вологими очима, на створіння, що повинно багато плакати, бо, як мені вже майже здається, сум обов'язково приходить ще до того, коли

стає можливим співчуття. А я знаю – не дожила до такого, аби стати вартою жалю.

Коли почула, що ти не відмовишся від отого побачення, щоб допомогти мені, коли була у кризовому стані, "бо це тобі не підходить", то правда звалилася на мене сніговою лавиною. Сприймаючи всі факти з усією можливою чесністю, я розумію, що далі так не витримаю незалежно від свого бажання. Далі прогинатись не зможу.

Сподіваюсь, ти не розглядатимеш мої слова як розрив угоди. Це скорше продовження багатьох-багатьох фіналів, які ти розпочинав. Я гадаю, ми обоє розуміємо, що так воно й повинно було закінчитися. Мушу визнати – зазнали невдачі мої зусилля навчити тебе радіти, дбаючи про інших.

Річарде, мій дорогий друже, я говорю з тобою тихим голосом, навіть ніжно й з любов'ю. Тихий голос не маскує гніву: він справжній. Нема звинувачень, не йдеться про докори та помилки. Я просто намагаюся зрозуміти тебе й угамувати біль. Висловлюю тут не те, з чим вимушена погодитися: в нас із тобою ніколи не буде розвитку, не те що величних верхів наших стосунків, що вступлять у пору цвітіння.

Я відчула – якщо моє життя й заслуговувало на те, аби відійти од звично усталених схем, пориваючи з усіма відомими йому обмеженнями, то тільки завдяки стосункам із тобою. Гадаю, мене можна виправдати за почуття приниження від того, що дуже довго я намагалась продовжити наші стосунки. Однак я пишаюся собою й рада, бо розпізнала рідкісну й чудову можливість, якою ми користались, поки вона в нас була, рада, бо віддала все, що могла, в найвищому й найчистішому сенсі цих слів, аби зберегти її для нас. Це мене зараз утішає. В цей жахливий момент фіналу я можу чесно признатися: не знаю, що я ще могла б зробити, аби провести нас у те щасливе майбутнє, яке б могло бути.

Незважаючи на біль, я щаслива, що за таких особливих обставин зустрілася з тобою, й завжди щемко згадуватиму час, який ми провели разом. Я зросла поряд із тобою, багато чого навчилася в тебе й знаю – чимало позитивного дала тобі. Торкнувшись одне одного, ми обоє стали трохи кращими.

Аж зараз спало мені на думку, що може згодитися й шахова метафора. Шахи – це гра, в якій кожна сторона має свою єдину мету, навіть якщо протилежна сторона має таку саму. В міттельшпілі, коли розгортається й наростає боротьба, коли втрачаються фігури й простір, – зазнають утрат обидві сторони. Настає ендшпіль, хтось потрапляє в пастку й гине.

Мені здається, ти сприймаєш життя, як гру в шахи. Я сприймаю її, як сонату. І через цю відмінність утрачено й короля, й королеву, й пісня замовкає.

Я й надалі остаюся твоїм другом. Упевнена – ти також лишаєшся моїм приятелем. Я посилаю тобі цього листа з серцем, що повниться глибокою ніжною любов'ю, та з високою повагою, з якою, ти це знаєш, я ставлюсь до тебе. А ще з невимовним жалем, що багатообіцяюча можливість, така рідкісна й така чудова, приречена залишитися невикористаною.

Леслі"

Я дививсь у вікно й нічого не бачив. У голові шуміло.

Леслі не має рації. Звичайно, вона неправа. Ця жінка не розуміє, хто я, і не розуміє моїх думок.

Тим гірше.

Я зіжмакав листа й викинув його до кошика.

ТРИДЦЯТЬ ОДИН

Минула година, а за вікном нічого не змінилося.

Чому я обманюю себе? Вона має рацію, і я знаю це, навіть якщо ніколи того не визнаю, ніколи про неї не згадаю.

Оте порівняння ситуації з симфонією та шахами... чому я сам нічого подібного не вгледів? Завжди був таким з біса розумним, коли не брати до уваги податки, був таким проникливим, аж будь-кому годі зрівнятися зі мною. Як їй пощастило побачити те, що було неприступним для мого зору? Невже я менш меткий, ніж вона? Втім, якщо Леслі така розумна, то де ж її система, її щит, які захищають від болю? В мене є моя Доскона...

Хай западеться твоя Досконала Жінка! Ти винайшов незграбного півтонного павича з фальшивим настовбурченим різнобарвним пір'ям, птаха, який ніколи не стане на крило! Твій павич може бігати туди-сюди, махати крилами, пронизливо верещати, але йому ніколи не відірватись од землі. Нажаханий шлюбом, невже ти не бачиш, що пошлюбив цю почвару?

А перед очима така картина: маленький я на шлюбній фотографії поруч із двадцятифутовим павичем. І це правда! Я пошлюбив помилкову ідею.

А як же обмеження свободи? Якщо залишуся з Леслі, я ж нудьгуватиму!

Десь у цю мить я розділився на двох різних людей: той я, що керував усім досі, й новоприбулий я, котрий прийшов, щоб знищити попередника.

Нудьга – це найменша з твоїх турбот, сучий сину, сказав новоприбулий. Ти осліп і не помічаєш – вона розумніша від тебе, знає ті слова, яких ти боїшся навіть торкнутися? Що ж ти, чому не набиваєш

мені рота ватою, не відгороджуєшся од мене стіною, як ти робиш це з будь-якою своєю частиною, котра зважується сказати, що твої всесильні теорії помилкові! Ти можеш це зробити, Річарде. І вільний провести решту свого життя, перекидаючись пустопорожніми привітами з жінками, такими ж наляканими близькістю, як і ти сам. Подібний притягає подібного, братику. Якщо в тебе вже не лишилося навіть крихти здорового глузду, що його ти, як бачиться, не дуже шукаєш у цьому житті, то триматимешся пустопорожньої наляканої вигадки, – Досконалої Жінки, – доки згинеш від самотності.

Ти жорстокий, наче скалка криги. Належиш своїм жорстоко-холодним шахам і жорстоко-холодному небові. Своєю осячкою імперією ти зруйнував блискучу можливість. Тепер від неї лишилися самі уламки. Та й на ті осьось накладуть арешт за несплату податків.

Леслі Перріш давала тобі можливість у тисячі разів величнішу ніж хай там яка імперія. Але ж ти до смерті боїшся її, бо таким тямущим, як вона, тобі ніколи не стати, й тому ти збираєшся позбутись і її. Чи, може, скажеш, ніби вона тебе відцуралася? Її це не вразить, хлопче, бо вона не з тих, хто програє. Вона якийсь час посумує, трохи поплаче, бо не соромиться плакати, коли вмирає те, що мало б бути чудовим. Але вона одужає й стане вищою від усього.

Ти також покінчиш з цією історією. Хвилин за дві. Тільки міцно grimни своїми бісовими сталевими дверима, зачини їх щільно й більше про неї не згадуй. Замість того щоб підніматися вгору, тобі проста дорога вниз, і невдовзі ти досягнеш блискучих успіхів у підсвідомих спробах учинити самогубство, прокидатимешся нужденним, знаючи, що свого часу тобі подарували кришталєво-чисте діамантове життя, а ти вхопив до рук свого замацаного бісового молотка і вщент його розгаратав. Опинився перед найскладнішим роздоріжжям свого життя й сам це розумієш. Вона вирішила не миритися з твоїм дикунським безголовим страхом, а в цю хвилину відчуває себе щасливою, що скинула з себе мертву вагу.

Що ж ти, чому не робиш того, що завше? Давай драла. Хутчіш на летовище, виводь літак і зникай у нічному небі. Лети, лети! Підшукай собі гарненьке дівча з сигаретою в одній руці й чаркою рому – в другій. Побачиш, як воно скористається тобою, щоб досягти чогось кращого в житті. А таке краще вже зараз у твоїх руках, але від нього ти сьогодні втікаєш. Утікай, дурнуватий боягузе. Втікай, щоб більше не чути моїх слів! Наступного разу побачиш мене в день смерті й тоді матимеш нагоду розповісти про свої почуття після спалення єдиного мосту...

Я хряснув дверима, зачинившись від його голосу, й у кімнаті стало тихо, наче в морі безвітряного дня.

– Боже ж ти мій, – сказав я сам собі, – ми стаємо такими емоційними!

Я розшукав листа, перечитав і знову вкинув до кошика для сміття.

Якщо не подобаюся їй таким, який є, то вельми люблю з її боку признатися в цьому. Дуже шкода... якби ж то Леслі була іншою, ми могли б залишатися друзями. Але я не зношу ревнощів! Невже вважає мене своєю власністю, вирішуватиме за мене, з ким і як збувати свій час? Я відверто розповів їй про себе, про те, що думаю, про те, наскільки вона може довіритися мені в житті. Дарма, що це не ті облудливі слова "я люблю тебе", які їй хотілося почути від мене. Ні, панно Леслі Перріш, ви не дочекаєтеся від мене цих слів. Я лишуся чесним із собою, навіть якщо це коштуватиме мені безмірної радості щасливої пори.

Люба Леслі, тільки одного я ніколи не робив: ніколи не говорив неправди, не обманював тебе. Жив так, як розумів, згідно зі своєю вдачею, про що й тобі розповідав. Якщо зараз мій спосіб життя виявляється неприйнятним для тебе, то вже нехай. Мені шкода. Даремно ти не сказала мені цього раніше й не звільнила нас від зайвих клопотів.

Завтра зі сходом сонця рушаю, сказав я собі. Закину речі в літак і полечу туди, де ще ніколи не бував. У Вайомінг або в Монтану. Покину

літак для Федеральної податкової служби, якщо його розшукають, і щезну. Десь позичу біплан і зникну.

Зміню ім'я. Вінні-Пух жив під іменем Сандерс, отож і я зможу жити під чужим. Буде весело. Джеймз Сандерс. А їм усім залишу банківські рахунки, літаки та решту майна, якщо їм так забаглося.

Ніхто й ніколи не довідається, що трапилося з Річардом Бахом. То буде для мене благословенна полегша.

Коли я щось напишу, якщо взагалі писатиму, то ховатимуся під новим ім'ям. Зможу робити все що захочу. І так само все облишити. Можливо, Джеймз Сандерс помандрує до Канади або ж в Австралію. Можливо, старий Джим повештається пущами Альберти або подасться на південь, до Санбері чи до Вотслі, на крилах "Тайгер-Моса". Можливо, навчиться австралійської говірки, перевозитиме пасажирів. Заробляючи саме стільки, аби вистачило на прожиття.

А тоді...

А тоді...

А тоді що, пане Сандерс? То це уряд збирається стерти Річарда Баха на порох чи ви самі? Хочете покінчити з ним, бо його покинула Леслі? Невже життя стане без неї таким беззмістовним, що вам байдуже, живий він чи вже мертвий?

Я добре замислився. Було б вельми привабливо піднятись у повітря, змінити ім'я й накивати звідси п'ятами. Але чи це саме те, чого мені хочеться найбільше?

– І в цьому полягає твоя найвища істина? – запитала б Леслі.

Ні.

Я осів на підлогу під стіною.

Ні, Леслі. Це не є моя найвища істина. Найвища правда полягає в тому, що мені доведеться ще чимало пройти, аби навчитися любити. Найвища істина в тому, що моя Досконала Жінка в найкращому випадку годиться для розмов, сексу, для скороминущих справ, для подолання самотності. Вона не для кохання, про яке дуже давно колись мріяв юнак, спинившись біля воріт своєї садиби.

Коли був юнаком, я мав уяву про те, що правильно, а що ні. Й коли припинив гастролі – також: знайти подругу життя, споріднену душу на всі часи, янголицю, щоб разом з нею пізнати світ і кохання. Жінку, яка б сколихнула мене, примусила змінитися, зростати, перемагати там, де в іншому випадку я не подужав би й здався.

Леслі Перріш, можливо, не є тією жінкою. Можливо, вона не є спорідненою душею, з якою ми зустрілись у взаємних пошуках. Але вона одна така... в неї розум. Леслі у тілі Леслі, це жінка, знайомство з якою не повинно викликати жалкування. Мені не доводиться її рятувати, не треба нічого пояснювати, хоч хай би куди я йшов од неї. Й вона настільки розумна, хай йому чорт, що в найгіршому випадку я міг би дуже багато перейняти від неї, перш ніж вона мене покине.

Якщо хтось доволі жорстокий, подумав я, щоб чинити всупереч законам життя, то навіть споріднена душа ладна відступити, залишити його напризволяще, згодна зачекати наступного життя, аби аж там сказати йому "добридень".

А що, коли я не втікати? Що мені втрачати, окрім стотонної сталевої плити, яка начебто мала захищати мене від болю? Якщо розпростерти крила, скинувши лати, то, можливо, я полечу достатньо вправно, аби мене не підстрелили. Наступного разу справді зможу назватися Сандерсом і податись у Порт-Дарвін! Той зухвалий голос, од

якого я відгородився, мав рацію. Я відчинив двері, вибачивсь, випустив його на волю. Але він більше не промовив жодного слова.

Я справді постав перед найважливішим роздоріжжям свого життя. І не треба було ще раз мені про це нагадувати.

А може, то – випробування, наплановане сотнями інших моїх утілень на різних планетах і в різні часи? Невже зараз вони всі зібралися за склом, прозорим лише з одного боку, й спостерігають, сподіваючись, що я відмовлюсь од кричі, або, навпаки, вболіваючи, щоб я не збувся лат? Цікаво, чи закладаються вони про те, що я робитиму далі?

Якщо й спостерігали, то там у себе за склом поводитися надзвичайно тихо. Жодного звуку. Навіть у голові перестало шуміти.

Шлях попереду розходивсь у два боки.

Два варіанти майбутнього, два варіанти життя: Леслі Перріш – або ж така безпечна й зручна Досконала Жінка?

Обирай, Річарде. Негайно. На землю лягає ніч. Якою буде твоя відповідь?

ТРИДЦЯТЬ ДВА

– Алло? – переводячи подих, озвалася вона. Її було ледь чутно, – заважали якісь гітари й ударні інструменти.

– Леслі? Це Річард. Я знаю, вже пізно, але чи не знайдеться в тебе часинки, аби побалакати?

Мовчанка. Музика гупала й кричала, а я чекав, що Леслі ось-ось покладе трубку. Щойно я мучився з вибором, нарешті зважився, що робити, а тут, виявиться, Леслі більше не цікавиться такими, як я.

– Так, – нарешті відповіла вона. – Я тільки зменшу гучність. Я танцювала. – В трубці прилився галас, а за мить знову почулося: – Привіт.

– Привіт. Я отримав твого листа.

– Це добре.

Я притиснув трубку до вуха й міряв кроками кімнату – туди, сюди – навіть не помічаючи, що не стою на місці.

– Ти справді хочеш отак просто все припинити?

– Не все, – відповіла вона. – Я сподіваюся, ми продовжимо разом працювати над фільмом. Хотілося б мати тебе за друга, якщо ти не проти. Я тільки хочу, щоб ми припинили завдавати одне одному болю.

– Я ніколи не хотів завдавати тобі болю. – Це просто неможливо – завдати їй прикрощів, думав я. Не можна допекти людині, якщо та сама не усвідомлює свого страждання...

– Все одно, мені боляче, – сказала Леслі. – Напевно, я не створена для таких відкритих взаємин. Спочатку все було гаразд, ми були такі щасливі разом! Зазнавали такої насолоди! Навіщо було постійно піддавати наші взаємини випробуванням? Задля людей, яким усе одно, або задля абстрактних принципів? Це нікуди не годиться.

– Чому ти так вважаєш?

– Колись я мала кицьку, – сказала вона. – Її звали Ембер. Велика пухнаста перська кицька. Ми з Ембер проводили разом кожну хвилину, коли я була вдома. В обід вона приєднувалася до трапези, разом ми слухали музику, вночі вона спала в мене на плечі; кожне з нас знало, що думає інше. А потім Ембер привела кошенят. Дуже гарненьких. Вони забрали увесь її час і прихильність. Відтак ми з Ембер не всамітнювалися. Нам доводилось доглядати кошенят і поширювати свою любов на інших. І вже ніколи після появи кошенят я не була такою близькою з нею, як до того. Вона вже ніколи не була такою близькою зі мною аж до дня скону.

– Глибина нашої близькості з кимось обернено пропорційна кількості інших людей у нашому житті? – запитав я. І одразу пошкодував: Леслі могла сприйняти мої слова за кпини. – Ти гадаєш, нам треба було існувати виключно одне для одного?

– Так. Спочатку я погодилася з тим, що маєш безліч приятельок. Що ти робив, коли був не зі мною, то – твоя справа. Але коли об'явилася Дебора, або, якщо можна так сказати, спрацював "принцип Дебори", то я несподівано зрозуміла: ти переносиш свій гарем на захід і плануєш зробити мене його частиною. Я цього не хочу, Річарде!.. Знаєш, чого я навчилася від тебе? Зрозуміла, чого можна досягти, й тепер повинна простягати руки за тим, що, як я гадала, в нас уже було. Я хочу бути дуже близькою з людиною, яку поважаю і якою захоплююся, яку кохаю, з людиною, в якій викликаю такі ж почуття. Або це – або нічого. Я зрозуміла: те, чого шукаю я, зовсім не те, чого шукаєш ти. Ти не хочеш того, чого хочу я.

Я перестав міряти кроками кімнату, сів на бильце канапи. Темрява за вікнами навалилася на мене.

– І чого я хочу по-твоєму? – запитав я.

– Того, що в тебе вже є. Багато жінок, з якими ти ледве знайомий і якими не дуже переймаєшся. Поверхові залицяння, взаємне

використання, жодних шансів на любов. Так я уявляю пекло. Пекло – це місце, час, сумління, Річарде, де відсутнє кохання. Жахливо! Позбав мене такої долі.

Леслі говорила так, наче й вона, і я вже прийняли рішення. Наче не лишалося надії на будь-які зміни. Леслі нічого не прохала. Вона висловлювала мені свої найвищі істини, знаючи, що я не погоджуся з ними.

– Я тебе глибоко поважаю й захоплююся тобою, – сказала Леслі. – Вважала тебе найдивовижнішим з усіх людей, яких знала досі. Але зараз я спостерігаю за тобою те, чого аж ніяк не хотіла б побачити. Хочу все припинити, поки ще вважаю тебе дивовижним.

– Чого я боявся, Леслі, то це того, що ми стали перетворюватися на власників одне одного. Моя свобода така ж важлива для мене, як...

– Свобода робити що? – випалила вона у відповідь. – Свобода від близькості? Свобода від кохання? Ти говориш про свободу шукати спочинок від радості в непогамовності та нудьзі? Маєш рацію... Якби ми лишалися разом, я б не хотіла, щоб у тебе була така свобода.

Гарно сказано! – майнуло мені, наче її слова були вдалим шаховим ходом.

– Ти чудово все пояснила... – сказав я вголос. – Тепер уже розумію, про що ти говориш, а раніше не розумів. Дякую.

– Будь ласка.

Я пересунув телефонний апарат. Колись мудрі голови неодмінно придумують телефони, яким буде зручно користуватися довше ніж одну хвилину.

– Гадаю, нам є про що поговорити. Чи можемо ми якось зустрітися?

Запала пауза, після якої я почув:

– Мені б не хотілося. Не маю нічого проти розмов по телефону, але бачитися не варто. Сподіваюсь, ти мене розумієш.

– Звичайно. Ніяких проблем, – сказав я. – Ти нікуди не поспішаєш?

– Ні, ще можу порозмовляти.

– Як по-твоєму, ми маємо можливість лишитися близькими? Я ще ніколи не зустрічав нікого схожого на тебе. А твої слова про дружбу, як мені здається, обмежуються написанням щирого листа й рукостисканням у кінці кожного фінансового року.

Вона засміялась:

– А що, не так погано. Щорічне рукостискання. Краще щоквартальне, оскільки ми такі добрі друзі. Те, що наш роман не триває, Річарде, не означає, що він зазнав поразки. Я гадаю, завдяки йому ми пізнали те, що повинні були пізнати.

– А може, свобода, про яку говорив я... Можливо, це – свобода змінюватися, бути трохи іншим наступного тижня в порівнянні з собою сьогоднішнім? А якщо двоє людей змінюються в різних напрямках...

– Якщо ми змінюємось у різних напрямках, – сказала Леслі, – то все одно не маємо майбутнього, єге ж? Я вважаю, двоє людей цілком можуть змінюватись, разом зростати й збагачуватися, замість того щоб принижувати одне одного. Дві одиниці в сумі можуть дати безкінечність, якщо їх правильно вибрати! Але так часто одне тягне другого вниз; одне хоче підніматися вгору повітряною кулькою, а друге висить на ньому

мертвим вантажем. Мені завжди було цікаво, що трапиться, коли обоє, жінка й чоловік, захочуть піднятись у небо, наче повітряні кульки!

– Ти знала такі пари?

– Дуже мало.

– Але такі справді були?

– Дві чи три пари.

– Я не зустрічав жодної. Хоча... одну таку знаю. З усіх знайомих тільки одне щасливе подружжя. А решта... або жінка задоволена, а чоловік тягне вниз, або навпаки, або ж обоє – баласт. А щоб дві кульки – то велика дивовижа.

– Я думала, в нас так буде, – сказала Леслі.

– Це було б чудово.

– Авжеж.

– Як ти думаєш, що потрібно для того, – запитав я, – що б допомогло нам знову бути разом, як раніше?

Я відчував – Леслі хоче сказати: "Ніщо", але вона змовчала, уникаючи зайвої патетики. Леслі обдумувала відповідь, і я не став підштовхувати її.

– Як раніше... Я не думаю, що все може повернутися до того стану, який був раніше. І я не хочу цього. Я щосили намагалася змінитись, коли тебе не стало, навіть спробувала ходити на побачення з іншими чоловіками, аби перевірити, чи зможу протиставити твоїй Досконалій Жінці свого Досконалого Чоловіка. Нічого не вийшло. Сумно, сумно,

сумно. Даремна трата часу... Я не дівчинка для розваг, Річарде, – повільно вела далі Леслі, – я змінилась настільки, наскільки хотіла цього сама. Якщо ти хочеш бути близьким зі мною, то тепер твоя черга змінюватися.

Я застиг.

– Якого роду зміни ти можеш запропонувати мені для роздумів? – У найгіршому випадку вона може запропонувати щось неприйнятне для мене, подумав я, а це не гірше від того, що маємо на даний момент.

Леслі задумалася.

– Я б запропонувала, щоб ми обмірковували можливість стосунків, у яких будемо тільки ти та я. Ще одна нагода перевірити, чи ми повітряні кульки.

– Я ж не зможу... Отак одразу облишити зустрічатися з іншими жінками?

– Так. З усіма жінками, з якими спиш. Ніяких інших романів.

Настала моя черга помовчати, а її черга – спокійно перечекати тишу в слухавці. Я почувався, наче той заєць, якого мисливці загнали в глухий кут. Усім знайомим чоловікам, які погодились на таку умову, пізніше довелося шкодувати. Їм якось щастило, хоча далеко не завжди, лишатися живими, після того як їх подірявили кулями.

І все ж, як я змінювався, коли був з Леслі! Тільки з нею міг бути таким, яким подобався собі найбільше. З нею я не соромивсь, не ніяковів. Захоплювався нею, вчився в неї. Якщо вона хоче навчити мене любити, то я принаймні міг би спробувати.

– Ми такі різні люди, Леслі: ти і я...

– Ми різні й водночас однакові. Ти думав раніше, що не знатимеш, про що розмовляти з жінкою, яка не любить літаків. Я не могла уявити, ніби збавлятиму час із людиною, яка не любить музику. Чи не може допитливість бути більш важливою, ніж схожість? Якщо ми різні, то можемо отримувати задоволення, даруючи одне одному наші світи, віддаючи одне одному своє кохання, свій неспокій. Ти можеш вивчати музику, я – вчитися літати. І це тільки початок. Гадаю, так триватиме, доки ми житимем.

– Давай обміркуємо, – запропонував я. – Давай усе це обміркуємо. Ми обоє вже побували в шлюбі і в напівшлюбах також, у нас обох лишилися рубці, ми обіцяли собі, що більше не повторюватимемо помилок. Ти не бачиш іншого способу бути разом, крім як спробувати... спробувати одружитись?

– А які в тебе міркування?

– Мене цілком улаштовувало те, що було досі, Леслі.

– Влаштовувало... цього замало. Мене більше влаштовує лишатися самою й не вислуховувати твоїх виправдань, коли ти втікаєш, відсторонюєш мене, відгороджуєшся од мене мурами. Я буду єдиною твоєю коханкою – або не буду нею взагалі. Я вже скуштувала твого половинчатого варіанту: він не годиться. Принаймні мені.

– Це ж так важко, шлюбіві властиві такі обмеження...

– Я ненавиджу шлюб не менше від тебе, Річарде, коли він робить людей посередностями, перетворює їх на зрадників, зачиняє в клітки. Я вникала шлюб довші, ніж ти; з часу мого розлучення минуло шістнадцять років. Але я відрізняюсь од тебе ось у чому: вважаю, існує шлюб, який дає людині більше свободи, ніж мають неodrужені. Навряд чи ти це розумієш, але я вважаю, в нас із тобою саме той випадок. Ще

годину тому я б сказала, що не маємо шансів. Навіть не підозрювала, що ти можеш зателефонувати.

– Ось годі тобі. Ти ж знала, що я телефонуватиму!

– Ні, – відповіла Леслі. – Я була впевнена, що ти викинеш мого листа й кудись гайнеш літаком.

Вона вміє читати думки, подумав я й знову уявив собі, як даю драла в Монтану. Багато подій, незнайомі місця, нові жінки. Але тепер про це навіть думати було нудно. Я вже не раз так робив, знав, що це таке, вся картина була наче на долоні. Втеча мене не змінить, нічого мені не дасть. Вона просто не матиме сенсу. Ну, полечу кудись... і що з того?

– Я б не полетів нишком. Не зник би, залишаючи тебе розгніваною.

– Я не серджуся на тебе.

Я не повірив:

– Але ти сердишся саме настільки, щоб припинити найкращі в моєму житті взаємини.

– Послухай, Річарде, це справді так. Я не серджуся на тебе. Того вечора я була просто розлючена й сповнена відрази. Потім мені стало важко, я плакала. Але згодом перестала ридати й багато думала. Нарешті зрозуміла, що з усіх людей, кого я знала, тобі найкраще відомо, як жити. І що тобі доведеться жити так, доки ти змінишся. Нікому, крім тебе, не дано щось змінити. Як я можу сердитися на те, що ти робиш якнайкраще для себе?

Я відчув, що шаленію. Як треба кохати, щоб висловлювати такі незвичні думки! Адже саме зараз Леслі зрозуміла, що я живу в повній відповідності зі своїми уявленнями про те, як слід жити! Хто ще в цілому

світі міг зрозуміти мене? Спалах поваги до неї викликав підозру до самого себе.

– Ну, гаразд. А що як я дію не найкращим для себе чином?

– Тоді я серджусь на тебе.

Сказавши ці слова, Леслі ледь не розсміялася; мені трохи попустило. Якщо вона здатна сміятись, то кінець світу ще не настав.

– Чи можемо ми вкласти контракт, прийти до чіткої, обережної угоди про те, які саме зміни нам потрібні?

– Я не знаю, Річарде. Здається, ти й далі бавишся в якісь ігри. А питання надто важливе. Ігри, літання твоїх звичних слів, старі методи захисту, – все це мені більше не потрібно. Якщо тобі доводиться захищатись од мене, якщо маю постійно доводити, що я твій друг, що кохаю тебе, що не збираюся завдавати тобі болю, чи руйнувати твою особистість, чи занудити тебе до смерті, то з мене вже досить. Гадаю, ти мене вивчив добре й знаєш свої почуття до мене. Якщо боїшся мене, то ти справді боїшся. Я тебе відпустила, й цілком задоволена. Можеш мені повірити. Давай на цьому зупинимось. Ми залишимося друзями, гаразд?

Я обмірковував її слова. Так звик до своєї правоти, звик, що в кожній суперечці за мною останнє слово. Але цього разу, хоч як старався, не зміг відшукати помилок у її логіці. Докази не витримували б критики тільки в тому випадку, якби Леслі говорила неправду, якби хотіла завдати мені болю, ошукати чи знищити мене. Але в це я не міг повірити. Знав: те, що Леслі може зробити комусь іншому, могла б зробити колись і мені. А я ніколи не бачив, щоб вона когось обманювала чи комусь побажала зла. Навіть жорстоким людям, від яких свого часу натерпілася. Леслі пробачила їм усім.

Якби я дозволив собі зараз сказати їй те, що думав, то сказав би, що кохаю її. Я запитав:

– Ти теж дієш найкращим чином?

– Так, – відповіла Леслі.

– Тобі не здавалося дивним, що ми з тобою могли б стати винятком у той час, коли майже нікому не щастить витримати близькість? Без лементу, без грюкання дверима, втрати поваги, збайдужіння, нудьги?

– Ти хіба не вважаєш себе винятковим? – здивувалась вона. – Хіба не вважаєш і мене такою?

– Таких, як ми двоє, я зроду не зустрічав.

– Якби я розлютилася на тебе, то не думаю, що обійшлося б без криків і грюкання дверима. Я в таку мить можу жбурнути чимось, що трапиться під руку. Але це зовсім не означало б, що я тебе більше не люблю. Хоча цього тобі не збагнути, правда?

– Навпаки. Немає такої проблеми, яку б ми не змогли вирішити спокійно, міркуючи раціонально. Коли в нас виникає різнобій у думках, то хіба погано, якщо я скажу: "Леслі, я не погоджуюся з тобою через те й через те"? А ти відповіси: "Маєш рацію, Річарде. Твої докази переконали мене". І по всьому. Не треба змітати черепків, не треба лагодити двері.

– Це не залежить від нас, – озвалася Леслі. – Я переходжу на крик, коли налякана, коли, здається, ти мене не чуєш. Можливо, чуєш мої слова, але не розумієш. І, я боюся, зробиш таке, що вразить нас обох і ми потім шкодуватимем, а я бачу, як цього можна уникнути. Отож, коли не чуєш, мені доводиться говорити дуже голосно, аби ти почув!

– Тобто, якщо я слухатиму тебе, тобі не доведеться кричати?

– Так. Можливо, мені не треба буде кричати, – сказала вона. – А коли й крикну, то за кілька хвилин це скінчиться. Я висловлю все, що накопичилося всередині, й заспокоюсь.

– А я тим часом, наче повітряна кулька, похитуватимуся під стелею...

– Якщо ти не хочеш розсердитись, Річарде, то не треба мені дозояти! Я сформувалася як досить спокійна й урівноважена особистість! Ніколи не вибухаю від першої-ліпшої марниці, зате ти себелюб, яких світ не бачив! Моє роздратування допомогло мені зупинити тебе, показати нам обом, що настала межа.

– Я ж тобі казав, що я егоїст. Із самого початку. Пообіцяв завжди робити те, що, на мою думку, відповідатиме моїм інтересам. І сподівався, що ти чинитимеш так само...

– Будь ласка, не набридай мені своїми правилами! – вигукнула Леслі.
– Колись ти, мабуть, станеш щасливим, але зовсім не тому, що завжди думатимеш про себе. Якщо, звісно, зможеш обійтися без цього. Доки не знайдеш місця в своєму житті ще для когось такого ж важливого для тебе, як сам, ти завжди будеш самотнім, продовжуватимеш пошуки й утрачатимеш...

Ми розмовляли кілька годин. Наше кохання здавалося переляканим утікачем, що вихилився з вікна дванадцятого поверху, ладен кинутися сторчголів, тільки-но припиняться спроби врятувати його.

Говори, говори, казав я собі. Якщо ми не припинимо розмову, втікач не стрибне вниз і не впаде, скрикнувши, на бруківку. Втім, ніхто з нас не хотів рятувати втікачеві життя, якщо він не стане розсудливішим і міцним. Кожна репліка, кожна думка, якою ми обмінялися, були поривами вітру – часом наше спільне майбутнє майже звисало з вікна, іноді тремтіло й міцніше хапалося за лутку.

Що лишиться, коли втікач зірветься! Кілька теплих годин, відокремлених од часу, коли ми ще так багато значили одне для одного, коли я, стримуючи подих, насолоджувався близькістю цієї жінки. Вони заведуть у нікуди, навіть гірше, ніж у нікуди: до жахливих утрат.

Секрет пошуків людини, яку можна покохати, полягає, як колись мені сказала Леслі, в тому, щоб спершу знайти когось, хто може сподобатися. Ми близько зійшлися задовго до того, як стали коханцями. Вона мені подобалась, я захоплювався нею, довіряв їй. Довіряв! І зараз усе це спинилось над прірвою.

Якщо втікач посковзнеться, обоє Вукі не переживуть його падіння, настане кінець поросяткові з морозивом, чаклунці, богині сексу; помре "Банта", назавжди зникнуть шахи, кінофільми й заходи сонця. Її пальці, що миготіли над клавішами. Я більше ніколи не слухатиму музику Йоганна Себастьяна Баха, ніколи не почую його таємної гармонії, бо вчився цього в Леслі. Не буде вікторин про композиторів. Я не зможу дивитися на квіти, не згадуючи про неї. Більше ніхто не стане таким близьким для мене. Зведи ще вищі мури, по версі натикай шпичаків, а потім збудуй ще один ряд мурів, додай ще шпичаків...

– Тобі непотрібні твої мури, Річарде! – вигукнула Леслі. – Якщо ми більше не побачимо одне одного, то невже ти не розумієш, що мури не захистять? Вони тебе ізолюють!

Вона намагається допомогти мені, подумав я. В останню хвилю перед тим, як розлучитися, ця жінка хоче, щоб я навчився ще чогось. Як ми можемо покинути одне одного?

– І поросятко... – промовила Леслі, – воно... воно не повинно загинути... Одинадцятого липня кожного року, я обіцяю... готувати шоколадну помадку з мороз... гарячу помадку з морозивом... і відзнач... пам'ять про найдорожче поросятко...

Голос уривався, я почув, як юна притискає трубку до подушки. Ні, Леслі, ні, подумки покликав я, вслухаючись у задушливу мовчанку пір'я. Невже воно зникне, наше зачароване місто для двох, міраж, що з'являється тільки раз у житті, щоб зникнути в тумані світу? Хто той, що вбиває нас?

Якби хтось сторонній утрутився в наші справи й намагавсь нас роз'єднати, ми б випустили кігті й розірвали його на шматки. А тут – це наша внутрішня справа, тут я сам виступаю в ролі стороннього!

А що, коли ми справді споріднені душі, подумав я, вслухаючись у її схлипування. Що, коли ми саме ті, кого я й вона розшукували все своє життя? Ми торкнулись одне одного й на коротку мить відчули, яким може бути земне кохання, а зараз через мої страхи розлучимось й більше ніколи не зустрінемося? Невже я проведу решту своїх днів без тієї єдиної, що її вже якось знайшов, але був занадто наляканий, щоб любити?

Неймовірні збіги! Вони дозволили нам зустрічатися в час, коли жоден з нас не був у шлюбі й не давав шлюбних обіцянок, не присвячував усього себе виключно якимсь важливим справам, не був надто зайнятим ролями в кіно, написанням книжок, подорожами, пригодами чи хай там чим, у що могли сліпо зануритися з головою. Ми зустрілись на одній планеті в одну епоху, досяглий однакового віку, вирости в одній культурі. Якби здибались багато років тому, нічого б не трапилося... Зрештою, ми справді зійшлися за кілька років перед тим, але так і розминулись у ліфті – ще не настав був наш час. І більше ніколи не настане знову.

Я тупцював туди-сюди півколом, на прив'язі телефонного шнура. Якщо за десять чи двадцять років вирішу, що не слід було її відпускати, де буде вона в той час? Що, коли повернуся через десять років, аби вибачитись перед Леслі, а виявиться, що вона вже носить інше прізвище? Що, коли взагалі не знайду її – будинок стоїть пустою, Леслі виїхала й не лишила адреси? Що, коли вона вже буде мертвою, коли її уб'є те, що ніколи б її не торкнулося, якби я не полетів од неї того дня?

– Вибач... – Леслі втерла сльози й знову взяла трубку. – Я дурна гуска. Деколи шкодую, що не вмію себе тримати в руках так, як ти. Ти навчився легко прощатися, наче це для тебе не дуже важить.

– Усе залежить від того, кому випадає це робити, – пояснив я, втішений зміною теми розмови. – Якщо ми дозволяємо емоціям керувати нами, то в таких випадках, як цей, буває зовсім невесело.

– Так, – схлипнула Леслі, – зовсім невесело.

– Коли ти спробуєш заглянути наперед, уявити, що зараз – це завтра або наступного місяця, то що ти відчуєш? – спитав я. – Я теж намагаюсь уявити, й мені зовсім не стає краще. Без тебе. Намагаюсь уявити, як це бути самому, коли ні з ким побалакати годин дев'ять телефоном, коли потім приходить рахунок на сто доларів. Мені тебе страшенно бракуватиме!

– Мені тебе – теж, – сказала Леслі. – Річарде, як можна примусити когось зазирнути за ріг будинку, якщо він ще не дійшов до нього? Єдине життя, котре варто прожити, це чарівне життя, що само по собі вже магія! Я б усе віддала, аби тільки побачити, що на нас чекає попереду... – Вона замовкла на хвилю, добираючи слова. – Втім, якщо ти не здатен побачити, то, помоєму, його й не існує, еге ж? Навіть якщо воно в мене перед очима – насправді його немає. – В її словах чулася втома й покора. Ще трохи – й вона покладе трубку.

Чи тому, що я втомивсь, або боявся, або й те, й те. Хтозна. Щось без попередження клацнуло, вхопилось у голову. Й це зовсім не було радісним.

РІЧАРДЕ! – почувся крик. – ЩО ТИ РОБИШ? ТИ БОЖЕВІЛЬНИЙ, НЕСПОВНА РОЗУМУ? Це ж не метафора, це ти САМ хитаєшся на краю. Це твоє майбутнє, і якщо воно не встоїть, то ти станеш ЗОМБІ, живим мерцем. Збуватимеш час, поки знищиш себе до решти! Ти граєш із нею в

ігри по телефону вже дев'ять годин. ЯК ГАДАЄШ, ЧОМУ ТИ ЖИВЕШ НА ЦІЙ ПЛАНЕТІ? ЩОБ ЛІТАТИ НА АЕРОПЛАНАХ? Ти тут, затятий негіднику, щоб навчитися КОХАТИ! Вона – твій учитель, а за двадцять п'ять секунд покладе трубку й ти вже ніколи її не побачиш! Лишилось десять секунд! Дві секунди! ГОВОРИ!

– Леслі, – проказав я. – Ти маєш рацію. Це я неправий. Я хочу змінитися. Ми спробували робити по-моєму – й нічого не вийшло. Давай спробуємо по-твоєму. Геть Досконалу Жінку, жодних мурів проти тебе. Тільки ти і я. Подивимося, що з того вийде.

На другому боці лінії запала мовчанка.

– Ти впевнений? – запитала Леслі. – Певний, чи говориш це, аби щось сказати? Бо якщо ти це сказав не подумавши, то буде ще гірше. Ти й сам знаєш, так я кажу?

– Знаю. І я впевнений. Ми можемо про це поговорити?

Знову мовчанка.

– Звичайно, можемо, Вукі. Чому б тобі не покласти трубку і не приїхати сюди? Поснідаємо разом.

– Гарзд, люба, – відповів я. – Бувай.

Коли контакт роз'єднався, я сказав у тишу телефонної трубки: "Я кохаю тебе, Леслі Перріш".

В абсолютній самоті, коли мене нікому було почути, слова, які я так зневажав, що ніколи не вимовляв їх, були істинними, мов світло.

Я поклав трубку. ОСЬ ВОНО! – закричав у порожній кімнаті. – ОСЬ ВОНО! Наш утікач знову в наших руках, урятований від падіння в безодню. Я відчував себе, наче планер, якого запустили в стратосферу. Мені спало на думку, що в цей момент інший я різко звернув ліворуч на розтоці доріг, там де я сам звернув праворуч. У цей момент в іншому часовому вимірі той, другий Річард попрощався з другою Леслі після годинної чи десятигодинної розмови, а може, й взагалі їй не телефонував. Він укинув її листа до сміттового кошика, спіймав таксі до летовища, відірвав літак од землі й став набирати висоту в північно-східному напрямку. На висоті дев'ять з половиною тисяч повіявся до Монтани. Далі, як не вдивлявся, я нічого, крім темряви, не побачив.

ТРИДЦЯТЬ ТРИ

– Я не можу, – виправдовувалась Леслі. – Я стараюся, Річарде; я до смерті налякана, але стараюсь. Я входжу в штопор, ми прямовисно падаємо, обертаючись, і тут я втрачаю свідомість! Притомнію, коли літак уже летить рівно, а Сью питає: "Леслі, з тобою все гаразд?" – Леслі запитально дивилася на мене, пригнічена й безпорадна. – Хіба може вона мене навчити, як мені виходити із штопора, якщо я непритомна?

Голлівуд розчинився за обрієм на відстані чотирьохсот миль, мій будинок у Флориді продали, ми мешкали в трейлері, запаркувавши його посеред десяти тисяч квадратних миль арізонських прерій і гір, поряд з летовищем для планеристів "Естрелла Сейлпорт". Хмари палали так, наче заходило сонце, ніби їх умочили в авіаційне пальне й несподівано піднесли сірника. Планери рівненько вишикувалися, наче гладенькі губки. Ввібравши в себе світло, вони скрапували в калюжі на піску малиновими й гаряче-золотими крапельками.

– Люба маленька Вукі, – сказав я, – це знаєш ти й знаю я, зрештою, нам не треба боротися з очевидним: не існує нічого такого, що не могла б зробити Леслі Перріш, коли вона вирішила це зробити. І перед цим фактом якась така марниця, – навчитися виходити із штопора, – встояти не зможе. Ти керуєш цим літальним апаратом!

– Але ж я непритомнію, – нахмурилася вона. – Важко керувати в непритомному стані.

Я дістав із шафочки трейлера маленьку мітлу. Леслі сиділа край ліжка.

– Уяви собі, що ручка мітли – це штурвал, – сказав я. – Давай разом. Будемо вчитися входити в штопор тут, на землі, поки тобі обридне.

– Мені зовсім не нудно. Я просто нажахана!

– Все минеться. Оця мітла – твій штурвал, уяви, що твої ноги – на педалях. Зараз ми в небі, летимо прямо й рівно, а тепер ти поволі-поволі забираєш штурвал на себе, ніс літака піднімається, ось він починає тремтіти перед тим, як займе потрібне тобі положення. Повертай штурвал у попереднє положення, ніс падає вниз, й аж ТЕПЕР повністю натискуєш на праву педаль, саме так, вибираєш на себе штурвал і рахуєш оберти: один... два... три... відраховуєш оберти кожного разу, як верх

Монтесуми з'являється просто перед тобою. Після третього разу натискуєш на ліву педаль і водночас переводиш штурвал уперед у порівнянні з нейтральним положенням. Обертання припиняється, й ти легенько вирівнюєш ніс літака. Ось і все. Невже так важко?

– Тут, у трейлері, неважко.

– Повтори вправу кілька разів, і в літаку теж буде неважко. Обіцяю. Я теж пройшов через це й знаю, що говорю. Я теж боявся входити в штопор. Давай повторимо. Отже, ми летимо рівно, ти поволі притягаєш штурвал до себе...

Штопор – це фігура пілотажу, якої вчитися найстрашніше. Вона така моторошна, що уряд зрештою скасував вимогу про обов'язкове вивчення

цього прийому. Курсанти доходять до вивчення штопора й відмовляються продовжувати навчання. Однак Ласло Горват, чемпіон країни з авіаспорту, власник летовища "Естрелла Сейлпорт", наполягає, щоб кожен курсант навчився виходити зі штопора, перш ніж отримає дозвіл на самостійні польоти. Скільки пілотів загинуло лише тому, що, ввійшовши в штопор, не знали, як з нього вибратися? – запитав він себе. Надто багато, й тому Ласло Горват не хотів, щоб таке трапилося на його аеродромі.

– Ти сама хочеш, щоб долівка втекла у тебе з-під ніг, – сказав я, – й це відбудеться. Хочеш, аби ніс літака націлився просто вниз, а світ обертався навколо тебе! Якщо цього не відбувається, значить, ти робиш щось не те!..

Перед Леслі постало випробування: їй доведеться подолати страх і навчитися літати на планерах, у яких навіть немає двигуна, щоб утримувати їх у повітрі.

Моїм випробуванням став зовсім інший страх. Я обіцяв навчитися в неї любові, відмовитись од своєї відмороженої Досконалої Жінки й дозволити Леслі зблизитися зі мною настільки, наскільки вона сама дозволить. Ми довірились одне одному в тому, що взаємно рахуватимемося з почуттями одне одного й не будемо приберігати за пазухою ні ножів, ні колючого дроту.

Саме я запропонував пожити в трейлері на безлюдді. Якщо цьому експериментові самоізоляції судилося провалитись, то краще, щоб він провалився швидше й поклав усьому край. Чи можна вигадати досконаліше випробування, ніж життя вдвох у мікроскопічній кімнатці під пластиковим дахом, без жодного закутку для усамітнення? Чи може існувати серйозніше випробування для людей, які передусім прагнуть усамітнення? Якщо ми місяць у місяць знаходитимемо в цьому задоволення, то це означатиме, що сталося диво.

Але й у такій тисняві ми не гарчали одне на одного. Нам дуже добре велось.

На світанку разом робили пробіжки, сновигали по прерії з визначниками рослин і польовими довідниками в кишенях, літали на планерах, провадили по два, три й чотири дні поспіль у розмовах, вивчали іспанську мову, дихали чистим повітрям, фотографували надвечірнє небо, навчалися розуміти ще одну людську особистість опріч самих себе, усвідомлюючи, що це навчання триватиме до скону. Розмовляли про те, звідкіля ми прийшли, чого встигли навчитися, як побудувати інший світ, коли саме нам судилося його побудувати...

Ми сідали вечеряти в найкращому одязі. На столі поряд зі свічкою стояв глечик з польовими квітами. Ми розмовляли й слухали музику, доки стачало свічки.

– Двоє людей, – сказала Леслі якось увечері, – нудьгують не через те, що вони разом. Нудьга приходить тоді, коли вони живуть нарізно. Розумово й духовно. – Ця думка була настільки очевидною для неї, наскільки приголомшливою – для мене. І я відразу записав її. Наразі, майнуло мені, нам нудьга не загрожує. Однак хтозна, що чекає на нас у майбутньому...

Але ось настав день, коли я стояв на землі й спостерігав за її зустріччю з драконом, який тремтів на тросі позаду ведучого літака, що виводив планер у небо вправлятися входити й виходити зі штопора. За кілька хвилин білий хрест планера від'єднався од троса й полетів сам. Він сповільнився, майже завис у повітрі й раптом пірнув униз, закрутився, наче кленова крилатка, плавно вийшов зі штопора, припинив падіння, тоді сповільнився, зупинивсь і знову закружляв.

Учорашня бранка власного страху, Леслі Перріш сьогодні веде найлегший у світі планер, примушує його витворяти найскладніші фігури пілотажу: лівий штопор, правий штопор, півоберт і вихід із штопора, ще

три оберти – й знову вихід. І так аж до мінімальної висоти, затим – вихід до злітної смуги й приземлення.

Планер торкнувся поверхні, плавно пробіг своїм єдиним колесом до білої поперечної лінії й зупинився за фут від неї. Ліве крило хитнулось і поволі опустилося до землі. Випробування закінчено.

Я щодуху побіг до планера, ще здалеку почув тріумфальні вигуки з кабіни. Це радів інструктор:

– У тебе вийшло! Ти самостійно виконала штопор, Леслі! Ура!

Кабінка відчинилась, і з'явилася Леслі. Вона сором'язливо всміхалася, спостерігаючи за моєю реакцією. Я поцілував її усмішку:

– Досконалий політ, Вукі, досконалий штопор! Я пишаюся тобою!

Наступного дня Леслі піднялася в небо вже сама, без інструктора.

Як радісно стояти осторонь сцени й спостерігати за виступом свого найдорожчого друга. В тілі Леслі прокинулася зовсім інша свідомість, яка знищила чудовисько страху, що довго ховалося в ній і стільки років залякувало. Зараз ця оновлена свідомість осявала обличчя жінки. В морській глибині її очей спалахували золоті яскрини, наче розряди над електростанцією. Мені спало на думку, що Леслі сама стала згустком енергії. Річарде, сказав я собі, не забувай, що зараз перед твоїми очима не просто жінка, не зовсім звичайна людина. Ніколи про це не забувай!

Свої випробування я проходив не так успішно, як вона.

Час від часу зовсім без причин я байдужів до неї, не озивався, відштовхував її. І сам до ладу не розумів, чому так виходить.

Леслі ображалася й не приховувала цього.

– Сьогодні ти поведивсь, як грубіян! Розмовляв із Джеком, коли я приземлилася, я підбігла до вас, хотіла приєднатись до вашої розмови, а ти обернувся до мене спиною, наче мене й близько не було!

– Прошу тебе, Леслі! Я тебе справді не помітив. Ми розмовляли. Невже слід усе кидати, коли ти з'являєшся поруч?

Правду кажучи, я її помітив, але не подав ознаки. Так, наче поряд зі мною впав жовтий листок або дмухнув бриз. Чому ж я лютився, коли вона перечила мені?

Це сталося знову. Поряд з прогулянками, музикою, польотами й вечерею при свічках. За звичкою, я звів нові мури, зачався за ними, прикривсь од неї старим щитом. Леслі не сердилась, вона сумувала.

– Ох, Річарде! Невже на тобі лежить прокляття демона, який ненавидить кохання? Ти обіцяв мені, що позбудешся бар'єрів, а не зводитимеш нові.

Леслі виходила з трейлера, вешталася взад-уперед, милю за милею, долаючи злітну смугу планерів.

Жодне демонське прокляття наді мною не чигає, думав я. Варто мені на мить забутись, й вона відразу дорікає мені прокляттям демона. І чому Леслі така схильна до перебільшень?

Вона поверталася, не озивалась ані словом і щось годинами записувала до щоденника.

Настав тиждень, коли ми мали взяти участь у змаганнях з планеризму: я був пілотом, а Леслі – моєю наземною командою. Прокидалися ми о п'ятій ранку, мили, начищали й замотували планер,

перш ніж ранкова температура підніметься за сорок градусів, штовхали планер на його місце в черзі на злітній смузі, наповнювали крила баластовою водою. Леслі прикладала мені до потилиці лід, замотаний у рушник, і до самого польоту вистоювала на палючому сонці.

Після того як я піднімався у повітря, вона підтримувала зі мною контакт, користуючись рацією вантажівки, поки їздила в містечко по їжу та воду. Леслі була готова підібрати мене й планер, якщо б нам довелося зробити вимушену посадку за сотню миль від аеродрому. Коли я приземлявся, в неї завше було напхвваті щось прохолодне. Затим вона допомагала мені заштовхувати планер на його нічну стоянку. А вже після цього перетворювалася на Мері-кінозірку, подавала до столу вечерю в сьайві свічок і вислуховувала мої розповіді про денні пригоди.

Колись Леслі була сказала, що дуже чутлива до спеки, але зараз не подавала й знаку. Працювала самовіддано, наче солдат. П'ять днів підряд не знала спочинку. Ми чудово збували час, практикуючись у польотах, і велика заслуга в цьому належала їй. Леслі відмінно справлялася з обов'язками наземної команди. Так само досконало, як і з усіма іншими справами, за які бралася.

Чому саме в цей час я став віддалятися од неї? Невдовзі по тому, як вона зустріла мене після посадки, знову вирости мої мури, я мусив побалакати з іншими пілотами й не помітив, як Леслі зникла. Мені довелося самотужки штовхати планер на стоянку. В спеку це не так-то й легко. Але сил мені додало роздратування, що вона залишила мене самого.

Коли я увійшов до трейлера, Леслі лежала долі й симулювала виснаження.

– Привіт, – гукнув я, втомлений важкою працею. – Вельми вдячний за допомогу.

Жодної відповіді.

– Саме те, чого я сподівався після справді важкого польоту.

Нічого. Леслі так само лежала на підлозі, ані пари з вуст.

Мабуть, помітила, що я трохи віддалився, мабуть, знову вгадала мої думки й розлютилася.

Ці ігри в мовчанку – зовсім дурна справа, – подумав я. Якщо її щось бентежить, якщо не до вподоби те, що я роблю, то чому б не сказати про це просто? Вона не розмовляє, то й я не озиватимусь.

Я переступив через неї й увімкнув кондиціонер. Затим ліг, розгорнув якусь вельми розумну книжку й почав читати, думаючи про те, що в нас не дуже привабливе майбутнє, якщо Леслі й далі себе поводитиме отак.

По якомусь часі вона поворухнулася. Незабаром підвелася, втілення безмежної втоми, і поплентала до ванної. Я чув, як насоси подавали воду. Леслі гайнувала воду, бо знала, що мені доводиться довозити кожную краплину води з містечка й самому заповнювати баки трейлера. їй хотілося додати мені додаткового клопоту.

Шум води припинився.

Я відклав книжку. Невже загадковість і чарівність нашого спільного життя в пустелі роз'їдає кислота мого минулого? Чи навчуся я пробачати Леслі шпичаки? Вона все розуміє неправильно й тому відчуває біль. Мені слід бути дорослим і навчитися пробачати, еге ж?

З ванної не чулося ні звука. Напевно, рюмсає, бідолашна.

Я підійшов до дверцят ванної й двічі постукав.

– Мені шкода, Вукі, – сказав я. – Я пробачаю тобі...

– RRRШІШІААААRXXXXXX!!!! – хижо вибухнуло зсередини. Пляшечки полетіли в стіну й посипалися додолу дрібними скалками; настала черга глечиків, щіток, фенів.

– ТИ, БІСІВ (ТОРОХ!) СУЧИЙ СИНУ! Я (ТРАХ-БАХ!) НЕНАВИДЖУ ТЕБЕ! ХАЙ БИ МОЇ ОЧІ ТЕБЕ БІЛЬШЕ НЕ БАЧИЛИ! Я ТУТ (Б-БАЦ!) ЛЕЖУ НЕПРИТОМНА, ЛЕДЬ, ДО БІСА, НЕ ВМЕРЛА ВІД ТЕПЛОВОГО УДАРУ, БО ВОЖУСЯ З ЙОГО ТРИКЛЯТИМ ПЛАНЕРОМ, А ЙОМУ НАЧХАТИ, БО ВІН, БАЧИТЕ, ЧИТАЄ КНИЖКУ. Я МОГЛА ВМЕРТИ, А ЙОМУ НАПЛЮВАТИ! (ДЗЕНЬК-БУМЦ-ГАХ!). ЯКЩО ТАК, ТО МЕНЕ ТЕЖ НЕ ОБХОДИТЬ ЖОДЕН РІЧАРД РАЗОМ З ДІДЬКОВИМ БАХОМ! ЗАБИРАЙСЯ ГЕТЬ, ЩОБ Я ТЕБЕ БІЛЬШЕ НЕ БАЧИЛА, ДАЙ МЕНІ СПОКІЙ, ТИ, ГИДКА ЕГОЇСТИЧНА СВИНОТО! (ТАРАРАХ!)

Ніхто за все життя так не розмовляв зі мною. Я ніколи не бачив, щоб хтось отак себе поводив. Вона ж усе там потрощить!

Відчуваючи огиду, я гримнув дверима трейлера й побіг до "Меєрса", що пікся на сонці. Спека була несамовита, шкіру наче мурашками обсипало, але я нічого не помічав. Що з нею трапилося? Це задля неї я відмовивсь од своєї Досконалої Жінки? Який же я дурень!

Коли я ще гастролював, то мав ефективний засіб од агорафобії: відразу втікати від натовпу, летіти, куди очі світять, лишатися самому. Це був такий дійовий засіб, що я став застосовувати його, рятуючись од персонофобії, від якої він лікував не гірше. Якщо хтось мені не подобався, я кидав його й опісля вже не повертався до нього навіть подумки.

У більшості випадків то був досконалий засіб – одійти відразу, якщо хтось тобі діє на нерви. За винятком, звичайно, того випадку, шанси якого складають одну двомільйонну, коли цей хтось – твоя споріднена душа.

Я відчував пута на руках і ногах. Волів бігти, бігти, бігти. Вскочити в літак, запустити двигун, не зважати на погоду, нічого не перевіряти, просто підняти у повітря абикуди, додати якомога більше газу й ГЕТЬ ЗВІДСИ! Потім десь приземлитись, будь-де, заправитися, знову запустити двигун, підняти у повітря і, – ВПЕРЕД!

Ніхто не має права кричати на мене! Раз – і жодного разу більше! Такої нагоди в неї вже не буде, бо я зникаю назавжди. Трах-торох, готово, кінець, досить!

Однак так і стояв, тримаючись за розпечену ручку дверцят аероплана.

Цього разу свідомість не дозволяла мені втекти.

Розум погоджувався: гаразд, гаразд, вона злиться на мене. Вона має право злитися. Я знову щось учинив не подумавши.

Я пошкандибав у степ, не добираючи шляху, щоб охолодити свій гнів, заспокоїти біль.

Це одне з моїх випробувань. Колись накипаю п'ятами, доведу, що чогось навчився. Насправді в нас усе гаразд. Вона тільки трішки той... Вона просто експресивніша за мене.

Я йшов і йшов, поки згадав про те, чого мене навчали під час курсу виживання. Можна загинути, якщо надто довго лишатися на такій спеці.

Можливо, ВОНА надто довго була на сонці? Можливо, вибухнула не від люті, а від спеки?

Гнів і біль щезли. Леслі захворіла від спеки, а я думав – це симуляція! Річарде, як можна бути таким несусвітнім дурнем?

Я поспішив до трейлера. Дорогою помітив квітку, яка ще не траплялася нам, швиденько викопав її з піску й загорнув в аркуш з нотатника.

Коли увійшов, Леслі лежала на ліжку й схлипувала.

– Вибач, Вукі, – сказав я тихо, запустивши пальці в її волосся. – Мені дуже шкода. Я не знав...

Вона не відповіла.

– Я знайшов квітку... приніс тобі з прерії квітку. Як ти думаєш, їй потрібна вода?

Вона сіла, втерла сльози, похмуро розглянула рослинку.

– Так, їй потрібна вода.

Я приніс чашку, в якій мала жити квітка, й склянку води, щоб її напоїти.

– Дякую за квітку, – сказала Леслі через хвилину. – Дякую за вибачення. І ще одне, Річарде. Постарайся запам'ятати: якщо ти хочеш, щоб хтось був з тобою поряд усе життя, – ніколи не сприймай його як належне!

Наприкінці дня в п'ятницю Леслі повернулася після польоту задоволена, щаслива й сяюча. Пробула в небі добрих три години й приземлилася не через те, ніби не могла потрапити у висхідний потік, а тому, що на землі чекав свої черги інший пілот. Задоволена й голодна, вона поцілувала мене й розповіла, чого навчилася під час польоту.

Я уважно її слухав і водночас готував салат. Старанно перемішав його й розділив навпіл.

– Я спостерігав, як ти приземлялася, – сказав я. – Наче Мері-кінозірка перед камерами. Ти торкнулася землі легко, мов ластівка!

– Твоїми б вустами... – відповіла Леслі. – Я ледь усе не зіпсувала, коли заходила на посадку, ледь утрималася на посадковій смузі. Погано розрахувала!

Втім, я бачив, що вона пишається своїм приземленням. Коли її хвалили, Леслі переводила мову на щось інше, на те, що зробила не зовсім вдало, аби пом'якшити шок від компліментів і переконати себе погодитися з ними.

Мені спало на думку, що настав час сказати їй:

– Я гадаю, Вукі, мені треба трохи політати.

Вона відразу зрозуміла, про що я говорю, перелякано подивилася на мене, але дала ще одну можливість змінити своє рішення в останню мить, заговоривши зовсім про інше.

– Зараз не варто. Потоки повітря зовсім холодні.

Я не став одступати й пішов навпрошки.

– Не маю на увазі планер. Хочу поїхати геть. Завтра після змагання. Що скажеш? Мені треба трохи побути самому. І тобі теж, га?

Вона відклала виделку й випросталася.

– Куди ти вирушаєш?

– Не знаю. Це не має значення. Будь-куди. Просто тиждень-два мені, здається, треба побути самому. – Не гнівайся на мене, сказав я подумки. Скажи, будь ласка, що ти розумієш – тобі теж хочеться побути на самоті, можливо, повернутися на часину до Лос-Анджелеса й зіграти роль у телевізійному фільмі.

Вона не відводила од мене очей, які випромінювали невимовлене запитання.

– Якщо не брати до уваги кількох непорозумінь, зараз ми ввійшли в найкращий період нашого життя. Ми щасливі, як ніколи досі, а ти зненацька хочеш дременути світ за очі, аби побути самому? Ти справді хочеш самотності, чи тобі потрібна одна з отих твоїх жінок, щоб потім повернутися до мене й знову почати відрахунок з нуля?

– Це несправедливо, Леслі! Я обіцяв тобі, що зміни відбудуться, і я змінивсь. Обіцяв, що не буде інших жінок. Їх і немає. Якби я не витримав випробування, якби хотів зустрітися з кимось, я б обов'язково сказав тобі. Ти знаєш – я достатньо жорстокий, щоб нічого не приховувати.

– Так, знаю. – Риси й тіні обличчя не виражали нічого... Леслі щось подумки зі швидкістю світла сортувала, зважувала: причини, міркування, варіанти, альтернативи.

Я гадав, вона давно очікувала щось подібне. Мій цинічний руйнівник, ця змія у свідомості, піддавала сумнівам нашу здатність протриматися разом понад два тижні, а завтра виповнюється півроку, відколи ми живемо разом у трейлері, не провівши порізно жодного дня. Я подумав, що з часу свого розлучення я з жодною жінкою не залишався півроку. Але якщо вже так сталося, то пора зробити перерву.

– Послухай, Леслі. Що поганого в тому, щоб час від часу розлучатись? У кожному шлюбі трапляються вбивчі...

– О Боже, він знову за своє! Якщо я вимушена вислуховувати твої проповіді про причини, чому не слід любити... – Леслі підняла руки, щоб я не перебивав її, – ... я знаю, що тобі не до вподоби слово "кохання". Воно для тебе означає все те, про що ти мені говорив сотню разів. Ти не хочеш його навіть вимовляти, але зараз я вживаю саме його!.. Отож якщо ти хочеш, аби я знову вислуховувала твої проповіді про те, чому ти не можеш нікого любити, крім неба та своїх літаків, то ти краще помовч, бо я закричу!

Я лишався незворушним, намагаючись подумки поставити себе на її місце, але це мені не вдавалося. Що в тім поганого, якщо ми відпочинемо одне від одного? Чому її так лякає сама думка про те, щоб побути якийсь час нарізно?

– Кричатимеш, тобто підвищиш голос, – усміхнувся я у відповідь, чим спробував продемонструвати, що коли вже сам підсміююся над своїми священними правилами, то ми справді зайшли в жахливий період.

Та Леслі навіть не посміхнулась.

– Знову ти зі своїми клятими правилами! Доки – о Господи! – ти збираєшся тягати їх за собою?

Мене допекло.

– Якби вони були помилковими, я б тобі ними не надокучав. Невже ти не розумієш? Вони багато важать для мене, для мене вони правильні, я чимало прожив, керуючись ними! І, будь ласка, слідкуй за словами, коли розмовляєш зі мною.

– Он як! Тепер ти мені вказуватимеш, як розмовляти! Щоб ти знав, хай йому чорт, я говоритиму так, як, сто бісів йому в печінку, мені хочеться!

– Як собі хочеш, Леслі, але я не зобов'язаний усе це вислуховувати!

– А хай би тобі з твоєю ідіотською гордістю!..

– Якщо існує на світі щось нестерпне для мене, то це зневажливе ставлення!

– Якщо існує на світі щось нестерпне для мене, то це БАЙДУЖІСТЬ! – Леслі сховала обличчя в долоні, на руки впали хвилі волосся й сховали її страждання під золотим покривалом.

– Ти кажеш – байдужість? – здивувався я. – Вукі, я ж не маю наміру кидати тебе! Я тільки сказав...

– Ні, маєш! Я не зношу байдужості... – Слова потонули в схлипуванні, їх заглушили руки й золото волосся.

Я пересунув столик, сів поряд з нею на ліжку, притяг у свої обійми напружений клубок її тіла. Леслі не відривала рук од обличчя й далі хлипаючи.

У цей момент Леслі перетворилася на маленьку дівчинку з минулого, яка після розлучення батьків одчула себе всіма забутою й покинутою. Минуло багато часу, й вона встигла заспокоїтись і знову полюбити їх обох, але рубці з дитинства ніколи не зникнуть.

Леслі наполегливо йшла своїм шляхом, усе життя прожила сама й була щаслива в своїй самотності. А зараз дозволила собі вважати, що, позаяк ми провели стільки щасливих місяців разом, вона вперше звільнилась від тієї частини незалежності, яка обернулася для неї самотністю. Леслі теж мала свої мури, й зараз я опинився всередині її фортеці.

– Я з тобою, Вукі, – сказав я. – Я тут.

Вона не помиляється щодо моєї пихи, подумав я. За першого ж натяку на грозу, я втік так далеко, захищаючись, аж зовсім забув, що саме їй довелося долати найважчі випробування. Леслі дужа й розумна, однак – боїться...

В Голлівуді їй довелося побувати в центрі такої загальної уваги, якої я ніколи на собі не відчував. На другий день після нашої дев'ятигодинної телефонної розмови Леслі полишила своїх друзів, агентів, забула про телестудії, політику; ні з ким не стала прощатися, нікому нічого не пояснювала. Вона не знала, коли повернеться й чи повернеться взагалі. Просто зникла, та й годі. Озираючись на захід, я бачив суцільні знаки запитання, які вона розставила над містом: що трапилося з Леслі Перріш?

Зараз Леслі опинилася посеред пустелі. Любу стару кицьку, яка мирно переставилась, аж ніяк не зможуть замінити зовсім не миролюбні гримучі змії та скорпіони, не можуть розрадити піски та скелі й по-своєму жорстокий світ польотів, у якому зараз живе. Вона забула про Голлівуд і поставила на карту все. Довірилася мені в цьому суворому світлі, де ніщо не захистить її, крім тієї життєдайної сили, яка оточує нас, коли ми разом відчуваємо себе щасливими.

Схлипування чулось дедалі рідше, однак я відчував, що її тіло напружене й тверде, наче дерев'яне.

Мені не хотілося доводити Леслі до сліз, але це її власна помилка! Ми домовились провести експеримент і якийсь час прожити разом. У нашій домовленості не згадувалося про те, що ми не можемо провести кілька тижнів окремо одне від одного. Коли Леслі чіпляється до мене, відмовляє мені в праві відлучатися за своїм бажанням, вона сама перетворюється на причину, котра спонукає мене рушити в дорогу. Леслі така розумна. Чому ж вона не розуміє простих речей? Як тільки ми перетворюємося на тюремників, наші в'язні починають домагатися волі.

– Ох, Річарде... – Леслі була бліда й утомлена. – Я хочу, щоб нам пощастило лишитися разом. А ти хочеш цього?

– Аякже! – Так, я хочу, якщо ти дозволиш мені залишатися самим собою, майнуло мені. Я ніколи не стоятиму між тобою й твоїм бажанням. Чому б і тобі не сказати цього?

Вона випросталась і мовчки відсіла од мене на протилежний кінець ліжка. Сліз більше не було. Однак відчувалося, як у повітрі концентрується й тяжіє над нами знегода. Як збільшується відстань між нашими островами.

І тут трапилось щось дивне: я був певен – таке вже траплялося раніше. На заході небо набуло крові, у вікні тьмяннів силует покрученого дерева, Леслі була пригноблена тягарем відмінностей між нами. Я хотів поїхати, вона сперечалася зі мною. Плакала, затим довго мовчала, а потім запитала: "Ти хочеш, щоб у нас усе вийшло?" На що я відповідав: "Так, хочу". Після того Леслі лаштувалася сказати: "Ти певний?" Вона вже колись промовляла ці слова, а зараз вона скаже...

Леслі підвела голову й глянула на мене:

– Ти певний?

Мені перехопило подих.

Відповідь я знав дослівно. Колись був відповів: "Ні. Якщо чесно, то я не певний..." Потім усе розтануло: слова, захід сонця, дерево, – все розтануло. Швидкоплинний образ альтернативного тепер майнув і зник, залишивши по собі невимовний сум, таку важку тугу, що на очі навернулися сльози.

– Ти став кращим, – поволі промовила Леслі. – Я бачу, ти змінюєшся проти того, яким був у грудні. Ти такий ніжний, майже завжди, і нам так

гарно ведеться разом. Попереду я бачу таке чудове майбутнє, Річарде! Чому тобі хочеться втекти? Ти теж бачиш це майбутнє й одмовляєшся від нього чи просто досі не бачиш його?

В трейлері майже стемніло, але ми не вмикали світла.

– Леслі, щойно я побачив ще щось. Таке вже траплялося раніше?

– Ти хочеш сказати, ця розмова вже колись відбувалася? – запитала вона. – Deja vu?

– Так. Коли ти наперед знаєш кожне слово, яке зараз почуєш. У тебе щойно не було такого відчуття?

– Ні.

– А в мене було. Я достеменно знав, що ти скажеш. І не помилився.

– А що трапилося потім?

– Не знаю. Все щезло. Але мені стало жахливо сумно.

Леслі простягла руку, торкнулася мого плеча; в сутінках я помітив тінь усмішки.

– Так тобі й треба.

– Я хочу повернути це відчуття. Дай мені хвилин десять...

Вона не заперечувала. Я випростався на килимку, заплющив очі. Глибоко вдихнув.

Моє тіло повністю розслаблене...

Ще раз глибоко вдихнув.

Мій розум повністю розслаблений...

Удихнув ще раз.

Я стою біля дверей. Двері прочиняються в інший час...

Трейлер. Захід сонця. Леслі згорнулася клубком, затаїлась у мушлі на протилежному кінці ліжка. Реальна, наче в стереоскопічному кіно.

– Ох, Річарде... – Вона була бліда й утомлена. – Я хочу, щоб нам пощастило лишитися разом. А ти хочеш цього?

– Аякже. – Так, я хочу, якщо ти дозволиш мені залишатися самим собою, подумав я. Ніколи не стоятиму між тобою й твоїми бажаннями; чому б і тобі не сказати цього мені?

Вона випросталася й мовчки відсіла од мене далі. Сліз більше не було. Однак відчувалося, як у повітрі концентрується й тяжіє над нами незгода, як збільшується відстань між нашими островами.

– Ти певний? Певний, що хочеш, аби в нас усе вийшло?

– Ні. Коли чесно, то я не певний... Не думаю, що зможу змиритися з цими путами. Маю таке враження, наче я ввесь у павутинні! Крок у цей бік – ти незадоволена, крок в інший – ти знову кричиш на мене. Ми такі різні, ти мене лякаєш. Я чесно намагався витримати цей експеримент, але якщо ти не можеш відпустити мене, дозволити провести кілька тижнів на самоті, то я не певний, чи справді хочу, щоб у нас усе вийшло. Я не бачу майбутнього.

Леслі зітхнула. Навіть у напівтемряві я бачив, як здіймалися її мури, лишаючи мене ззовні.

– Я теж не бачу майбутнього, Річарде. Ти говорив мені, ніби ти егоїст, а я не прислухалася. Ми старались, але в нас нічого не виходило. Все має бути по-твоєму й тільки по-твоєму, так я кажу?

– Боюся, що так, Леслі... – В мене ледь не вихопилося "Вукі". Я стримавсь і не вимовив цього слова, й тоді зрозумів, що коли востаннє називав її так, це справді було востаннє. – Я не можу жити без свободи...

– Будь ласка, не говори мені знову про свою свободу. Досить промов. Мені не слід було погоджуватись на ще одну спробу залишатися разом. Я здаюсь. Ти той, ким ти є.

Я спробував зняти напруження:

– Ти самотійно керувала польотом планера. Ти більше ніколи не боятимешся літати.

– Це правда. Дякую за допомогу. – Леслі підвелась, увімкнула світло, поглянула на годинник. – Сьогодні пізно ввечері є ж рейс до Лос-Анджелеса? Ти не міг би підкинути мене до Фенікса, щоб я встигла на літак?

– Якщо ти справді цього хочеш. Ми й самі можемо полетіти на "Меєрсі".

– Ні, дякую. Мене задовольнить цей пізній рейс.

За десять хвилин вона спакувала одяг, убгавши всі речі в дві валізки, клацнула замками.

Впродовж цього часу ми не перемовилися жодним словом.

Я закинув валізки у вантажівку й чекав на Леслі в нічній прерії. Низько над західним небосхилом завис тоненький ріжок місяця. Молодик. Про нього вона писала, що він усміхається й дивиться на нас упівока. Той самий місяць, тільки що старший на кілька обертів, тьмянний і сумний.

Згадалася мені й дев'ятигодинна розмова, коли ми ледве врятували наше спільне життя. Що я роблю? Вона найдорожча, найрозумніша, найвродливіша жінка в моєму житті, а я жену її від себе!

Але ж павутина, Річарде... Ти чесно старався.

Я відчув, як разом із цією жінкою наповнене щастям і дивами, пізнанням і радістю життя відходить од мене й ізсовується, розчиняється, наче велетенське срібне вітрило під місяцем. Ось воно здригнулося, провисло й тане, тане, тане...

– Ти не замикатимеш трейлер?–запитала Леслі. Трейлер тепер лишався моєю домівкою. Їй тут не жити.

– Та то пусте.

Вона не стала його замикати.

– Поведу я? – знову запитала Леслі. Їй ніколи не подобалося, як я воджу автомобіль. Як на неї, я надто неуважний, часто відволікаюся.

– Не має значення, – відповів я. – Я вже сиджу за кермом, то й поведу.

Ми їхали й не озивалися одне до одного усі сорок миль до аеропорту Фенікса. Я запаркував вантажівку, спокійно чекав, поки зареєструють

багаж Леслі, шкодуючи, що не можу віднайти ще не вимовлених слів, провів її до входу на посадку.

– Не турбуйся, – сказала вона. – Я впораюся сама. Дякую.
Залишимося друзями, гаразд?

– Гаразд.

– Бувай, Річарде. їдь... – Леслі хотіла сказати "їдь обережно", але зараз це було б недоречно. Тепер я їздитиму так, як мені заманеться. –
Бувай.

– Прощавай. – Я нахилився, щоб поцілувати її, але вона відвернулася.

В мізках турмилося щось повільне і тьмяне. Зараз я робив щось
непоправне. Наче стрибав з літака на висоті дві милі.

Зараз, якби захотів, я ще міг би простягти руку й торкнутися її плеча.

Тепер вона пішла.

Вже надто пізно.

Вдумлива людина зважує, приймає рішення й діє відповідно.
Повертатися і змінюватись завжди нерозумно. Один раз Леслі це зробила
– й помилилася. Про те, щоб зробити це ще раз, не варто було й
говорити.

Стривай, Леслі, думалось мені, я знаю тебе надто добре, щоб отак
дозволити тобі піти! Знаю тебе краще, ніж будь-хто на світі, а ти знаєш
мене. В цьому житті ти мій найближчий друг; як ти можеш піти? Невже
забула, що я тебе кохаю? Нікого досі не кохав, а тебе кохаю!

Чому я знайшов у собі сили сказати їй це? Вона віддалялась од мене, не озираючись. Потім пройшла контроль і зникла з очей.

Знову в вухах почувся звук, схожий на гомін вітру, наче повільно обертався пропелер. Спокійно очікує, коли я осідлаю літак і покінчу з життям.

Я довго не відводив погляду од входу, стояв і спостерігав, сподіваючись, що Леслі може несподівано вибігти з дверей і сказати: "О Річарде, які ми з тобою дурні, які ми недолугі, щоб таке влаштовувати одне одному!"

Я не дочекався і сам не кинувся наздоганяти її.

Справа в тому, що ми одні такі на планеті, подумав я, кожен з нас абсолютно самотній. Що швидше ми погодимося з цим, то краще для нас обох.

У світі багато самотніх людей. Одружених і неодружених. Тих, що шукають і не знаходять, тих, що зрештою забувають про свої пошуки. Таким раніше був і я. Зараз це судилося мені знову. Але, Річарде, сказав я собі, більше нікому не дозволяй отак наближатися до тебе.

Я вийшов з приміщення аеропорту. Поспішати було нікуди. Дійшов до вантажівки, сів за кермо і так само без поспіху рушив далі.

Он у західному напрямку піднімається ДС-8. Вона на борту?

За ним у небо піднявся "Боїнг-727", потім ще один, високо задерши ніс. Піднімають шасі. Регулюють закрилки. Стають на курс. Зараз, ось у цю хвилю вона летить у моєму небі. Як може вона залишити мене на землі?

Досить думати про таке. Викинь усе з голови. Подумати про це можна пізніше. Пізніше!

Обідньої пори наступного дня я опинивсь вісімнадцятим у черзі, щоб піднятися в небо планером. Крила були заповнені баластовою водою, рятувальне спорядження приведене до ладу, на фюзеляжі зроблено помітки, камери фіксації точки повернення перевірено.

Яким порожнім був трейлер усю безсонну ніч! Життя геть застигло!

Невже правда, що вона пішла від мене? Чомусь не віриться...

Я напівлежав у кріслі пілота: перевінив управління, кивнув, що все гаразд, комусь із обслуги, навіть не знаючи його імені, натиснув кермові педалі; ліву, праву, ліву: ну ж бо, поїхали!

Злітаємо, наче з палуби авіаносця, тільки у сповільненому темпі. Реве й сіпає літак-буксир натягнутий трос, ми проповзаємо кілька футів, тоді чимраз швидше й швидше. Швидкість додає сили елейронам, оживають кермо та крила, ми відриваємося на фут від землі, доріжка зливається в суцільну смугу, літак-буксир піднімається в повітря й починає набирати висоту.

Минулого вечора я зробив непоправну, хрестоматійну помилку, сказавши те, що говорив, одпустивши її. Невже надто пізно, щоб попросити Леслі повернутися?

За п'ять хвилин ми підіймаємось, прив'язані до троса, знижуємося, щоб ослабити натягнення, і я беру ручку на себе, аби плавно від'єднатись.

Поблизу аеропорту є гарний висхідний потік повітря, всі планери юрмляться в ньому. Перший у черзі планер знаходить оптимальний варіант, ми, решта, наче лемінги, йдемо слідом, немов широкий вир

білого легкого фібергласу, наче гуси-лебеді, планери піднімаються, описуючи коло за колом, дедалі вище в теплому легкому потоці повітря.

Обережно, Річарде, роззирнися довкола! Ввійди в висхідний потік у найнижчій точці і закручуй у тому ж напрямку, як інші. Не дай Боже зіткнутись у повітрі, бурмочуть собі під ніс пілоти, бо тоді цілий день – котові під хвіст.

Скільки я літав за своє життя, все одно нервую, кручуся, як наполохана качка, коли потрапляю в такий маленький простір, що кишить планерами.

Крутий поворот. Швидкий поворот. Варто втриматися на стрижні потоку – й ти вже несешся в швидкісному ліфті до найвищого поверху... П'ятсот футів на хвилину, сімсот, дев'ятсот!.. Не найкращий потік теплового повітря як на Арізону, а втім, цілком задовільний для першого польоту цього дня.

Чи відповідь вона, якщо я зателефоную? А якщо відповідь, що їй сказати?

"Леслі, мені невимовно шкода"?

"Давай повернемося до того, де ми були"?

Це я вже говорив раніше. І не один раз вибачався.

На протилежному боці висхідного потоку піднімається AC-B19 – дзеркальне відображення мого власного планера. На крилах і на хвості він ніс класифікаційну позначку CZ. Нижче у висхідний потік уходили ще три планери, вище кружляли щонайменше дванадцять. Якщо поглянеш угору, то здасться, ніби перебуваєш у центрі циклону, який пронісся над фабрикою планерів, здійснивши сон про безшумну літаючу скульптуру.

Невже я хотів, щоб вона мене покинула? Чи свідомо я вжив слова "хочу побути сам", знаючи, що цієї пігулки вона не захоче ковтати? А може, я покінчив із нею, як боягуз? Невже можливо, що споріднені душі здибуються, а потім розлучаються назавжди?

Дуже повільно я обійшов CZy теплому потоці, що було добрим знаком: незважаючи на втому, я лечу нормально. Теперішні перегони полягають у тому, щоб пролетіти 145 миль по периметру трикутника над страшною пусткою внизу. Тобто над пустелею. На землі це може видатися смертельно небезпечною виправдою, але теплового потоку вистачає на те, аби планер ширяв високо в небі ледь не цілий день.

Будь спостережливим, Річарде! І пильним. Зразу наді мною – "Лібел", далі – "Серрус", а за ним – "Швайцер-1-35". Я можу піднятися вище від останнього, можливо, випереджу "Серрус", але аж ніяк не "Лібел". Невдовзі ми опинимося найвище за всіх, станемо на курс і буде легше.

А потім що? Решту свого життя провести самому, змагаючись із іншими планеристами? Як так сталося, що втікач-фахівець рятується втечею й від жінки, яку йому судилося зустріти?.. Леслі! Мені так шкода!

Несподівано мене засліплює яскравий спалах. Ще один спалах, падають дрібні уламки плексигласу, потрощена кабіна відлітає вбік, повітряний удар в обличчя, яскраво-червоне світло.

Від поштовху в тіло впинаються запобіжні ремені, потім мене втискає в крісло, це сила тяжіння, вона спочатку намагається викинути мене за борт, а потім – розплющити на сидінні.

Уламки фюзеляжу летять, наче шрапнель. Час сповільнюється.

Річарде, ти зіткнувся з кимось! Від твого планера майже нічого не залилось, і якщо хочеш лишитися живим, тобі слід вибиратися звідси й відкривати парашут.

Я відчув, як уламки планера перевертаються в повітрі, розвалюються до решти, скалки падають униз дедалі швидше.

В червоному сьйві небо вертиться над скелями, скелі вкручуються в небо. Уламки крила падають навколо мене хмарою гострих оцупків. Небо – земля – небо... Здається, я не можу досягнути рукою рятівного замка на поясі...

Ще кілька спроб – і знову невдача.

Поволі намагаюся визначити, в чому справа.

О, привіт, друже! Подаймо один одному руки. Потім скажуть, ніби мене пришпилило в кабіні уламками. Мене не пришпилило. Просто перевантаження дуже велике... я не можу поворухнутися...

Каже "не мозку", коли має на увазі "не зроблю"...

Я зроблю... я зможу відкрити замок...

В останні секунди прислухаюся до спостерігача.

Цікаве завершення життя.

ОСЬ ВОНО!

В ту мить, як я відмикаю замок, кабіна щезає. Вириваю кільце парашута, дивлюсь на землю ще до того, як відкрився парашут... надто пізно! Вукі, мені шкода. Так...

Темрява...

Лежу на підлозі в трейлері, кліпаю очима, але нічого не бачу в пітьмі.

– Леслі...

Я лежу, важко дихаю, обличчя мокре від сліз. Леслі все ще була тут, на ліжку. Запитала:

– З тобою все гаразд? Вукі, з тобою все гаразд?

Я підвівся з долу, якомога ближче пригорнувсь до неї й узяв в обійми, сказав:

– Я не хочу кидати тебе, маленька Вукі, я ніколи тебе не покину. Я кохаю тебе.

Леслі здригнулась у моїх обіймах, на мить запала мовчанка. Але, здалося, це триває вічність.

– Що, що? – перепитала Леслі.

ТРИДЦЯТЬ ЧОТИРИ

Годині о другій ночі, забувши про знегоди, ми лежали, міцно пригорнувшись, у нашому ліжку, балакали про квіти, про винаходи, про те, яке чудове життя в нас може скластися. Я зітхнув:

– Пам'ятаєш моє давнє визначення? Про те, що споріднена душа – це хтось, хто задовольняє всі твої прагнення в усі часи?

– Так.

– Тоді я не думаю, що ми з тобою споріднені душі.

– Чому? – здивувалася Леслі.

– Бо не маю потреби сперечатися, – пояснив я. – Не відчуваю потреби боротись.

– Як ти можеш знати? – лагідно заперечила вона. – Чому вважаєш, ніби це не єдиний спосіб, з допомогою якого можна пробитись до тебе? Якщо ти не мав потреби боротися, щоб таким чином чогось навчитись, то не створював би собі стільки проблем! Бувають хвилини, коли я тебе не розумію, аж поки розсердишся... Чи це не ті самі хвилини, коли ти не розумієш мене, поки я не перейду на крик? Невже існує таке правило, що ми можемо навчитися чогось виключно з допомогою лагідненьких слів і поцілунків?

Я був ошелешений.

– Гадав, що бути спорідненими душами означає бути завжди довершеними. Отож, чи можуть боротися споріднені душі одна з одною? Ти хочеш сказати, Вукі, що називаєш це довершеністю? Хочеш назвати чарами й наші конфлікти? Коли сутички матеріалізують взаємне розуміння, якого раніше не було?

– Ох, – зітхнула вона у золотоволосій темряві. – Отаке життя з філософом...

ТРИДЦЯТЬ П'ЯТЬ

Наступного дня нам випало стартувати у змаганнях двадцять третіми, передостанніми. Крила були заповнені баластовою водою, рятувальне спорядження на борту, на фюзеляжі зроблено позначки, камери фіксації точки повернення перевірено. Леслі подала мені карти й перелік радіопозивних, поцілувала на щастя й зачинила кабіну. Я замкнувся зсередини, вигідно всівсь у кріслі, перевірів прилади, кивнув, що готовий до старту, послав їй повітряний поцілунок, натиснув по черзі педалі: нумо, вперед.

Кожен старт різниться від інших, але завжди злітаєш, наче з палуби авіаносця, тільки в сповільненому темпі. Реве й сіпає трос літак-буксир, ми проповзаємо кілька футів, а далі швидше й швидше. Швидкість додає сили елейронам, оживають кермо та крила, ми відриваємося на фут од поверхні, доріжка зливається в суцільну смугу, літак-буксир піднімається в повітря й починає набирати висоту.

Цього ранку Леслі поводитися грайливо, щедро поливала мене крижаною водою, коли я цього найменше сподівався. Вона раділа, і я теж разом з нею. Я зробив би непоправну помилку, якби став наполягати на її від'їзді.

За п'ять хвилин ми підіймаємось, прив'язані до троса, знижуємось, щоб ослабити натягнення, і я тягну ручку на себе – треба плавно від'єднатись.

Поблизу аеропорту був гарний висхідний потік повітря, всі планери скупчились у ньому. Я здригнувся, незважаючи на задуху в кабіні. То був справжній циклон з планерів. Але я піднявся майже останнім і не міг цілий день вишукувати потоку теплого повітря. Я сторожко тримався за штурвал. Оглянься навколо, наказав я собі, будь обачним!

Крутий поворот. Швидкий поворот. Варто втриматися на стрижні потоку – й ти вже летиш у швидкісному ліфті до найвищого поверху... П'ятсот футів на хвилину, сімсот, дев'ятсот... Роззирнись навколо.

В мене заболіли в'язи: глип ліворуч, глип праворуч. Спостерігаю, вираховую. Піді мною прослизнув "Швайцер", виконуючи важкий поворот.

Леслі мала рацію. Я справді створював проблеми. Ми таки зайшли в нелегкі часи, але хто в них не заходив? Добрі часи – радість для душі...
ОБЕРЕЖНО!

Планер "Серрус" виконав надто крутий поворот просто наді мною, знизився на тридцять футів, лезо його крила націлилося мені в голову. Я втопив штурвал, різко знизився й так ухилився од зіткнення з іншим планером унизу.

– Якщо будеш так літати, – перевів я дух, – то мені тут ніде буде розвернутися!

Я знову перемістивсь у циклон, подивився вгору вздовж центра спіралі завдовжки півмилі, якою підіймалися планери. Мало знайдеться пілотів, подумав я, яким траплялося спостерігати таку картину.

У той момент, коли я дивився вгору, там трапилося щось дивне. Там був планер у штопорі! Він падав посеред інших планерів. Я не вірив своїм очам... яка дурна й небезпечна витівка, входити в ШТОПОР, коли поруч стільки планерів!

Я мружив очі: мене сліпило сонце. Той планер крутив штопор не для розваги – йому бракувало одного крила.

Ти ба! Вже не один планер падає. Одразу два! Падають – і прямісінько на мене. Я перевів штурвал ліворуч, утиснув донизу ліву педаль і кинувся вбік, утікаючи від небезпеки.

Високо над моїм правим крилом, розсікаючи повітря, безладно оберталися два пошкоджені планери. Разом з ними падала хмара уламків, наче жмуток осіннього листя.

Радіо, яке перед тим кілька хвилин мовчало, схаменулося: "ПОВІТРЯ! Увага, небезпека!.. Катапультуйтеся! Катапультуйтеся!"

Нічого кращого вони не могли вигадати, майнуло мені. Вони закликають катапультуватись? Невже на думку може спасти щось інше, крім парашута, коли від твого планера лишилися самі друзки?

Посеред хмари уламків падала жива частина планера – пілот. Він довго перебував у вільному падінні, тоді над ним у потоці повітря заструменів шовк. Пілот був живий, якщо зміг відкрити парашута. Гарно зроблено, приятелю!

Парашут відкривсь, і його стало зносити в бік скель.

– У повітрі два парашути! – оголосили по радіо. – Наземне обслуговування! Бачу два парашути! їх відносить за три милі на північ. Вишліть туди джип.

Другого парашута я не бачив. Той, що лишався в полі мого зору, згорнувсь, коли пілот досяг землі.

Частини зруйнованих планерів і досі кружляли в повітрі. Одна секція з половиною крила розкручувалася дедалі швидше, наче пропелер. Мені ще ніколи не доводилося спостерігати зіткнення в повітрі. На такій відстані все здавалося спокійним і мовчазним. Якби не блискучі уламки планера внизу, могло б видатися, що це нова спортивна розвага, яку вигадав знудьгований пілот. Жоден льотчик у здоровому глузді не вигадася розваги, для якої треба трощити літаки.

Знову затріщало радіо:

– Чи бачить хтось пілотів?

– Я бачу обох.

– Що з ними? Як по-вашому, з ними все гаразд?

– Угу. Здається, обидва в нормі. Стоять на землі, махають руками.

– Слава Богу!

– Гаразд, хлопці, ви там пильнуйте вгорі. Надто багато планерів скупчилося в одному місці.

Я згадав, що четверо з пілотів у цьому змаганні – жінки. Цікаво, як відчуває себе жінка високо в небі, коли чує звернення "хлопці"?

І тут я ввесь захолов, незважаючи на спеку. Вчора це все бачив!.. Яка ймовірність, що єдине зіткнення в повітрі, свідком якого мені довелося бути, трапиться наступного дня після того, як я сам лежав на підлозі в трейлері?

Ні, я не бачив, це ж мене збило чиєсь крило! Це я міг бути зараз у пустелі, й, могло статися, мені б не так повезло, як тим двом, що зараз сідають у джип і готові розповісти захоплюючі історії.

Якщо б учора ввечері Леслі покинула мене, якщо б я був сьогодні втомлений і не в гуморі, не відпочив перед змаганням, то аварії зазнав би я.

Я обрав курс у на диво порожньому небі. Після старту спортивні планери недовго тримаються купи, якщо це залежить від їхніх пілотів.

Мій безшумний гонщик на всій можливій швидкості подався в бік гірського кряжу, відразу під нами проносилися скелі. Ми розшукали ще один висхідний потік і по спіралі почали спинатися в небо.

Невже мене врятувало видіння?

Мене захистили небезпідставно.

Невже, схилившись на користь любові, замість смерті я обрав життя?

ТРИДЦЯТЬ ШІСТЬ

Змія згорнулася кільцями в колії дороги, ладна кинутися на нашу вантажівку, що наближалася зі швидкістю десять миль на годину. Я різко загальмував і простяг руку до мікрофона.

– Егей, Вукі, ти мене чуєш?

Я зачекав хвилю. Леслі відповідала по радіо з трейлера позаду вантажівки:

– Так. Чому ми зупинилися?

– Змія заступила нам дорогу. Заглянь до довідника про змій. Я тобі її опишу.

– Я миттю, любий!

Я під'їхав ближче до плазуна, звернув з дороги, щоб не зачепити його. Змія ніби нахмурилася й лизнула повітря чорним язичком. Коли загудів двигун, вона заторохкотіла і почулося сухе сичання: я вас попереджаю...

Яка смілива змія! Мені б її відвагу, я міг би голіруч вистояти проти танка заввишки як хата, вширшки як три: "Не наближайся! Я попереджаю тебе!..."

– Ось книжка про змій, – озвалася Леслі по радіо. – Будь обережний. Залишайся всередині й не відчиняй кабіну, гаразд?

Он як, сказала змія. Ти послухаєшся її й будеш обережним. Це моя пустеля. Будеш щось замишляти проти мене, я вб'ю твою вантажівку. Я не хочу цього робити, але якщо вимусиш мене, мені не лишиться вибору. Жовті очі дивилися на мене не блимаючи, язик обмацував повітря.

Леслі не могла втримати своєї допитливості:

– Я вийду подивитися...

– Ні! Краще залишайся в трейлері. Тут, у пісках, їх може бути ціле кубло. Чула?

Тиша.

– Леслі?!

Тиша.

У дзеркалі заднього огляду я побачив, як від трейлера відокремилася постать і рушила в мій бік. У цих сучасних стосунках між чоловіком і жінкою, подумав я, по-справжньому бракує слухняності.

– Вибач, – звернувся я до змії. – Ми зараз повернемось.

Я розвернув вантажівку й зупинився біля Леслі. Вона сіла з правого боку. В руках тримала дві книжки: "Полювий довідник рептилій і земноводних" та "Путівник натураліста Сьєра-Клубу "Південно-західна пустеля".

– Де змія?

– Чекає на нас, – відповів я. – А зараз я хочу, щоб ти залишалась у кабіні. Хочу, щоб ти й носа не показувала з вантажівки. Зрозуміло?

– Як ти, так і я... – В повітрі запахло пригодою.

Змія ані зрушила з місця, своїм сичанням змусивши вантажівку зупинитися.

Що, знову назад! Як собі хочеш, але далі ані на дюйм.

Леслі перехилилася через мене, щоб краще роздивитися.

– При-віт! – сказала вона весело й грайливо. – Привіт, зміїочко! Як справи?

Жодної відповіді. Щоб ви сказали, будши пустельною гримучою змією, якби милий погожий дівочий голосок запитав вас: "Як справи?" Ви б не знали, що відповісти. Заблизмали б очима, але нічого не сказали б у відповідь.

Леслі сіла на місце й розгорнула першу книжку:

– Що в неї за колір, по-твоєму?

– Змія зеленкувато-піщаного кольору, кольору порошу, блідо-оливкового. Чорні бобовидні плями на спині, смуги світлішого оливкового відтінку, навколо них спина майже біла. Широка й плеската трикутна голова, маленькі ніздрі.

Леслі перегорнула кілька сторінок.

– Ти дивися, тут трапляються досить суворі екземпляри. Вона дуже велика?

Я всміхнувсь. Останнім часом, коли одне з нас виявляло схильність до статевої дискримінації, друге завжди його поправляло. Делікатно або й не дуже. В залежності від обставин. У Леслі це виходило краще.

– Це не маленька змійка, – сказав я. – Якби витяглася вздовж... це було б, мабуть, футів чотири?

– Чи можна сказати, що овальні плями ближче до хвоста звужуються до малопомітних поперечних смуг?

– Щось таке. Ні. Чорні та білі смуги на хвості. Вузькі – чорні й широкі – білі.

Змія розпросталася й поповзла в траву край дороги. Я торкнувся стартера, щоб завести двигун, і вона одразу ж знову згорнулась кільцями, її очі запалали, затремтів хвіст: я попереджала вас, і то ніякі не жарти! Якщо хочете, щоб ваша вантажівка померла, то так і буде! Тримайтесь подалі від мене, так, аби вас бачила, інакше...

– Луска розташована вздовж тіла в двадцять п'ять рядів? – запитала Леслі. – Ось воно! Чорні та білі кільця навколо хвоста! Або ще це: "Світлі смуги за очима тягнуться назад під кутом до рота..."

Бачите цю світлу смугу за очима? – наче промовила змія. – Що ще ви хочете почути від мене? Тримайте руки так, щоб я їх бачила, й поволі йдіть собі геть...

– Маєш рацію! – вигукнув я. – Це вона. Як називається?

– Гримуча змія, – прочитала Леслі. – *Crotalus scutrelatus*. Ось вона на фотографії.

Змія на ілюстрації не всміхалася.

Леслі відкрила "Путівник натураліста", перегорнула сторінки. – "Доктор Лоу стверджує, що гримуча змія цього виду має унікальну отруту нервово-паралітичної дії, для цієї отрути ще не винайдено антитоксичної імунної сироватки, укусу потенційно небезпечніший, ніж західної діамантової змії, з якою її часто плутають".

Тиша. Оскільки поряд жодної західної діамантової, то цю змію нема з чим переплутати.

Ми з Леслі презирнулися.

– Мабуть, краще лишатись у вантажівці, – запропонувала Леслі.

– Я й сам не відчував надто сильного бажання виходити.

Аякже, засичала гримуча змія, горда й сувора. Не треба робити різких рухів...

Леслі знову виглянула з кабіни:

– Що вона робить?

– Каже, щоб я не робив різких рухів.

По деякому часі змія розпросталася, не зводячи з нас очей, готова до будь-яких витівок з нашого боку. Але не дочекалась.

Чи помру, майнуло мені, якщо вона мене вжалить? Звичайно, ні. Я поставлю психічний щит, перетворю отруту на воду або на пиво, позбавлю впливу загальноприйняте переконання, що змії вбивають. Я б міг це зробити. Однак саме зараз немає потреби випробувати себе.

Ми захоплено спостерігали за плазуном.

Я подумки зітхнув. Так, я відчув був дурний набридливий легкопередбачуваний наказ із підсвідомості: вбити! Що, коли рептилія вскочить у машину й стане всіх кусати? Краще взяти лопату й гримнути її по голові, перш ніж таке трапиться. Це – найсмертоносна змія пустелі. Взяти рушницю й розстріляти її, перш ніж вона вб'є Леслі!

Ох, Річарде, яке розчарування, що певна частина тебе й досі мислить так потворно й жорстоко. Вбити. Коли ти досягнеш того рівня, де вже немає страху?

Я звинувачую себе несправедливо! Думка про те, щоб убити, народилася випадково, через переляк і божевільний здогад. Я не несु відповідальності за свої здогади, – тільки за вчинки, за остаточний вибір. Мій вибір – віддати належне цій змії. Вона є проявом істинного життя, такого ж істинного, як і ця двонога істота, яка звикла використовувати знаряддя праці, водити вантажівки, яка нікому не поступається запальністю й здатна навчатись. У цей момент я був готовий повернути лопату проти кожного, хто зважився б виступити проти нашої сміливої гримучої змії.

– Давай увімкнемо для неї радіо? – Леслі простягла руку до вимикача, знайшла станцію, яка передавала класичну музику, схожу на Рахманінову, й увімкнула апарат на повну потужність. – **ВВАЖАЄТЬСЯ, ЩО ЗІ СЛУХОМ У ЗМІЙ ПОГАНЕНЬКО**, – пояснила Леслі.

За хвилю змія пом'якшала й розслабилася, лишилась тільки одна петля. Впродовж кількох хвилин тільки раз висолопила язика. Чудово. Ви здали екзамен. Мої вітання. Музика у вас, щоправда, дуже гучна...

– Вона повзе геть, Вукі!

До побачення.

Панна гримуча змія без поспіху поповзла в зарості обабіч дороги й зникла.

– Бувай, – майже сумно гукнула їй навздогін Леслі й махнула рукою.

Я відпустив гальма, підвів вантажівку назад до трейлера, висадив мою дорогу пасажирку та її книжки про змії.

– Як ти гадаєш? – запитав я. – Нам тільки здалося, ніби змія розмовляла з нами? Гадаю, вона могла бути мандруючим духом, який на часину прибрав вигляду змії, щоб пересвідчитися, як ми впораємося з нашими страхами: вбивати чи не вбивати? Янгол, перебраний змією, який перевіряє нас на нашому шляху...

– Я не стану заперечувати, – відповіла Леслі, – але якщо відповідь негативна, то давай надалі виходити з трейлера з галасом, щоб попередити змію про нашу появу, гаразд?

ТРИДЦЯТЬ СІМ

Варто змінити спосіб мислення – й одразу зміниться світ навколо. Арізона виявилась досить теплою для нас, настала пора змінити краєвиди. Краще, напевно, рушити на північ, у прохолоду? Як щодо Невади? Чи не переїхати туди разом з трейлером і планером?

Там справді було прохолодніше: не сорок три градуси, а тільки сорок. Замість невисоких гір на обрії – дуже високі.

У трейлера відмовив генератор... Три дні на пошуки несправностей, ремонт, і він знову запрацював. Як тільки відремонтували генератор, відмовив водяний насос. На щастя, невітішна перспектива залишитися без води посеред мільйона акрів піску, всіяного кістками тварин, допомогла мені полагодити насос із допомогою кишенькового ножика й шматка картону.

Подолавши шістдесят миль дороги й повернувшись із поштою та водою, Леслі стояла в кухні й читала вголос листа з Лос-Анджелеса. Життя в пущі змінило наше сприйняття світу. Великі міста втратили реальність, і нам було важко уявити, що вони так само існують, що там усе ще живуть люди. Лист нагадав нам про все.

"Дорогий Річарде!

Мені дуже шкода, але я повинен сповістити Вам, що Федеральна податкова служба відмовилася прийняти Вашу пропозицію й вимагає негайної сплати одного мільйона доларів. Як Ви знаєте, вони мають право накласти арешт на все Ваше майно й присвоїти будь-яку його частину. Я пропоную якомога скоріше зустрітися з Вами. Щиро Ваш Маркерт".

– Чому вони відхилили нашу пропозицію? – здивувався я. – Я ж пропонував сплатити їм заборгованість повністю!

– Тут, напевно, якесь непорозуміння, – сказала Леслі. – Нам слід самим поїхати й розібратися, в чому справа.

Ми перетнули пустелю до заправки, де скористалися телефоном і домовились про зустріч на дев'яту ранку наступного дня, взяли трохи одягу в "Меєрс", промайнули над країною й ще до заходу сонця приземлилися в Лос-Анджелесі.

– Справа не у вашій пропозиції, – пояснив Маркерт наступного ранку.
– Річ у тім, що ви знаменитість.

– Що,що?!

– Вам буде важко в таке повірити, я й сам про це ніколи раніше не чув. Зараз податкова служба дотримує політики не погоджуватися на компромісні пропозиції знаменитостей.

– Чому... чому вони мають мене за знаменитість?

Маркерт крутнувся на стільці:

– Я теж їх запитував. Агент, із яким розмовляв, каже, що він якось пройшовся коридором і навмання запитував людей, чи вони чули про Річарда Баха. Більшість опитаних дало позитивну відповідь.

У кімнаті запала могильна тиша. Я не вірив своїм вухам.

– Давайте говорити впрост, – сказала нарешті Леслі. – Федеральна податкова служба не прийняла пропозиції, бо якимось людям у якихось коридорах відоме ім'я Річарда. Ви це серйозно?

Адвокат розвів руками, несилий змінити те, що трапилося.

– Вони приймуть одноразову сплату в повному обсязі. Не погоджуються на поступове погашення боргу, якщо йдеться про відомих людей.

– Якщо б він був бізнесменом, вони б прийняли пропозицію, – сказала Леслі, – але оскільки він – Річард Бах, то вони не хочуть?

– Саме так, – підтвердив він.

– Це ж дискримінація!

– Ви б могли подати на них у суд. Можливо, навіть виграли б справу. Років через десять,

– Стривайте! В того хлопця є якийсь начальник? – вигукнув я. – Хтось же має бути...

– Той, що займається зараз вашою справою, і є начальником. До того ж він – автор цього знаменитого правила.

Я поглянув на Леслі.

– Що ми маємо зараз робити? – запитала вона в Маркарта. – Річард може віддати їм усі гроші, які має. Ми спродали все, аби внести першу частину боргу! Річард може виписати їм чек майже на половину суми,

якщо вони погодяться не відбирати того майна, що в нього лишилося. Я гадаю, він міг би повністю розрахуватися протягом року, якщо тільки матиме можливість працювати й далі. Але ж Річард не може продовжити роботу над фільмом, не може навіть писати, якщо ці люди ладні забирати в нього все зі столу...

Обурення підказало мені ще один вихід.

– Інший агент! – утрутився я. – Неодмінно повинен існувати якийсь спосіб, щоб цю справу передали іншому агентові.

Адвокат пошелестів паперами на столі:

– Погляньмо. їх у вас уже було семеро: Буллей, Перосіт, Гун, Сейдист, Блатзукер, Фрейдкват, Біст. Жоден з них не хоче брати на себе відповідальності, жоден не хоче займатися цією справою.

Терпець Леслі ввірвався.

– Вони що, божевільні? Невже їм не треба грошей? Невже вони не розуміють, що ця людина хоче заплатити їм, не намагається викрутитись чи дійти угоди про зменшення боргу до тридцяти центів з долара? Річард прагне заплатити їм сповна! НЕВЖЕ ВОНИ ВСІ ТАМ ТУПОГОЛОВІ ІДЮТИ?
– Вона зійшла на крик, від обурення на очі навернулися сльози.

Маркارت лишався таким спокійним, наче звук до подібних сцен.

– Леслі! Послухай. Ти мусиш зрозуміти: у Федеральній податковій службі працюють найменш інтелігентні, найбільш лякливі, злісні та мстиві люди, брудкіших немає ніде. Я це знаю. Я працював там три роки. Всі новоспечені правники, що спеціалізуються на податках, спочатку працюють там, щоб вивчити ворога. Якщо ви не працювали в ФПС, то вам буде нелегко працювати з податковим законодавством; ви просто не зможете повірити в те, з чим доведеться зіткнутися.

Слухаючи його розповідь, я відчував, як блідну.

– Поки ФПС вважає, що ви не маєте наміру дременути з країни, на ваші листи не відповідають, не реагують на телефонні дзвінки, часом ми не можемо пробитися до них місяцями. Ніхто з них не хоче брати на себе відповідальності в справах такого роду, з такими сумами грошей. Не дай Боже трапиться помилка – тоді преса не дасть їм спокою: "Ви відбираєте халупи в німечних бабусів, але Річардові Баху дозволяєте зволікати зі сплатою!"

– Чому ж тоді не накласти арешт одразу? Чому б не відібрати в мене все, що маю?

– Це теж може виявитися помилкою: "Річард Бах запропонував вам сплатити всю суму, якщо ви дасте йому відстрочку, однак ви наклали арешт на його майно, хоча воно не варте й половини того, що ви могли одержати..." Розумієте? Жодного рішення – набагато краще, ніж помилкове рішення. Ось чому ми мали справу вже з багатьма працівниками податкової служби, – сказав Маркарт. – Кожен новий агент підкидає гарячу картоплину в повітря, сподіваючись, що її передадуть іншому агенту, перш ніж картоплину доведеться самому ловити в руки.

– Але ж у ФПС, – проказала Леслі, – є регіональний керівник... Якщо ми звернемося до нього?..

Маркарт ствердно кивнув:

– Колись мені довелося працювати з ним. І я в першу чергу зателефонував саме йому й домігся розмови. Він сказав: "Ніяких винятків, ви повинні пройти через усі інстанції в установленому порядку". Заявив, що ми мусимо працювати з агентом, якому доручено вести цю справу, а потім з іншим і так далі.

Леслі кинулася в атаку, мов на шахівниці:

– Вони не бажають прийняти Річардову пропозицію, хоча він не може сплатити мільйон доларів одразу. Якщо накладуть арешт на майно – не зможе працювати. Якщо не приймуть рішення – однаково не зможе працювати, бо вони ж можуть накласти арешт наступного дня – й робота пропала. Якщо не працюватиме, то не заробить грошей, щоб сплатити решту боргу. Ми вже майже рік у такій невизначеній ситуації! Невже це триватиме до скону віку?

Адвокат уперше пожвавився:

– Можна сказати, час на боці Річарда. Якщо в цій справі не буде прийнято рішення протягом трьох років, він матиме право не сплачувати борг, оголосивши себе банкрутом.

Я почував себе так, наче п'ю чай з напівбожевільними героями Льюїса Керролла:

– Але коли я стану банкрутом, вони не отримають ні цента. Вони хіба не розуміють цього?

– Звичайно, розуміють. Але, я думаю, хочуть, щоб минув якийсь час, гадаю, вони не проти, щоб ви стали банкрутом.

– ЧОМУ? – запитав я. – Зовсім подуріли?.. Вони ж отримають мільйон доларів, якщо дадуть мені змогу платити.

Маркерт подивився на мене з сумом в очах:

– Ви знову дещо забуваєте, Річарде. Якщо збанкрутуєте, то рішення прийматиме не ФПС. Це буде ваше рішення – державу ні в чому буде звинувачувати! Нікому не доведеться брати на себе відповідальність. Нікого буде критикувати. Заборгованість скасують у законному порядку... А до того часу не все так зле, як може здатися. Поки вони приймуть рішення у вашій справі, ви можете спокійно витратити свої

гроші. Чому б не вирушити в подорож навколо світу, чому б не зупинятись у найкращих готелях, час від часу телефонуючи мені з Парижа, Рима, Токіо?

– Три роки? – перепитала Леслі. – Банкрутство? – Вона поглянула на мене. В очах світилося співчуття нам обом. Але гору взяло обурення. – Ні! Цього не буде! Ми повинні все залагодити! – Леслі зблиснула очима. – Уславлений він чи ні – скасуйте попередню пропозицію й спробуйте подати їм іншу. Нехай вона буде така приваблива, щоб вам не змогли відмовити. І, ради Бога, знайдіть когось достатньо сміливого, щоб погодився з нею!

Маркарт зітхнув, – мовляв, справа не в пропозиціях, – але погодився спробувати.

Вони зателефонували бухгалтерові, отримали консультації ще в кількох адвокатів. Через калькулятор пройшли додаткові колонки цифр, на столах зашаруділи нові папери. Плани пропонувались, плани відхилялися. Домовились про нові зустрічі наступного дня, тим часом ні на мить не облишали пошуків пропозиції, яка не загрожувала б урядовій установі жодним ризиком і від якої вона не змогла б відмовитися.

Поки Маркарт і Леслі працювали, я дививсь у вікно на небо. Наче пілот пошкодженого літака, був упевнений, що впаду, але не боявся цього. Ми витриваємо й почнемо все спочатку. Коли це станеться, відчуємо полегшу.

– Пам'ятаєш гримучу змію? – запитала Леслі, коли ми згодом спускалися ліфтом до автостоянки.

– Авжеж. *Croandelphilis scootamorphulus*. Для її отрути ще не винайдено сироватки, – відповів я. – Авжеж, пам'ятаю. Смілива була гадюка, еге ж?

– Коли стільки часу збуваєш, намагаючися домовитись із придурками з ФПС, починаєш розуміти, наскільки краще жити в пустелі й мати справу з дійсно чесною й відвертою в своїй ворожості гримучою змією!

Втомлені ми полетіли назад у Неваду, а коли нарешті дісталися пустелі, виявилося, що за час нашої відсутності трейлер пограбовано: двері виламано, книжкові полиці порожні, з шаф усе зникло. Пропало все, що ми лишили були в нашій хатині на колесах.

ТРИДЦЯТЬ ВІСІМ

Леслі була приголомшена. Вона снувала по пустелі в пошуках речей, до яких ми встигли звикнути, наче речі могли несподівано повернутися на свої звичні місця. Книжки, одяг, дерев'яні ополоники – символи домівки, навіть щітки для волосся, – все пропало.

– Не біда, Вукі, – втішав я її. – Ми втратили тільки речі. Оскільки ФПС ніяк не вирішить, що робити, ми маємо ще доволі грошей. Одна поїздка в місто – й ми все купимо.

Леслі наче й не чула, підвівши погляд під порожньої шухляди столу.

– Річарде, вони забрали навіть нитки...

Я з усіх сил намагався підбадьорити її:

– Ти ба, а ми думали, що на всьому світі нитки залишалися тільки в нас! Ти подумай, як ми когось ошчасливили... комусь дістався цілий клубок ниток! І обпалені дерев'яні ополоники! І надщерблені тарілки.

– Наші тарілки не були надщербленими! – відповіла вона. – Ми їх разом купували. Ти хіба не пам'ятаєш?

– Гаразд, купимо нові. Як щодо того, щоб цього разу придбати оранжево-жовтий посуд? І трохи більші чашки, ніж у нас були. Ми можемо закупити всю книжкову крамницю, а ще нам потрібен новий одяг...

– Справа не в речах, а в їхньому значенні. Невже тобі не болять, що якісь прибудди вдерлися до нашого будинку й забрали символи нашого життя?

– Болять, якщо дозволити собі таку розкіш, – відповів я. – Зараз ми вже нічого не вдіємо. Що сталося, те сталося, і що швидше ми залишимо цю пригоду в минулому, то краще. Якби сум міг допомогти, я б сумував. А допоможемо ми собі тим, що викинемо все з голови й купимо нові речі. Ну, обчистили усенький наш трейлер, і що з того? Головне – це ми, еге ж? Краще бути разом у пустелі щасливими, ніж нарізно в палацах, де повно тарілок і ниток!

Леслі втерла сльозу й зітхнула.

– Маєш рацію, – сказала вона. – Але, мені здається, я змінююся. Колись казала: вдершись до мого дому, злодії можуть хапати все, що їм заманеться, я не збираюся нікому завдавати болю, захищаючи своє майно чи саму себе. Але ось – маєш. Досі мене обкрадали тричі, сьогодні знов обікрали. Щойно я вирішила, що з мене досить. Якщо ми збираємося й надалі жити в пустелі, то буде несправедливо, що ти станеш нашим єдиним захисником. Я не хочу стояти осторонь. Я куплю собі зброю!

За два дні в її житті одним страхом стало менше. Несподівано Леслі, яка не зносила навіть згадки про зброю, стала так управно поводитися з рушницею, наче рейнджер на бойовому посту.

Вона наполегливо вправлялась у стрільбі; над пустелею лунала канонада, немов тривала остання битва за Ель-Аламейн. Я підкидав

бляшанки, й Леслі влучала в кожную п'яту зі свого револьвера "магнум" калібру 0,357, потім – у три з п'яти, ще згодом – у чотири.

Поки Леслі заряджала вінчестер, я, замість мішеней, розкладав на піску відстріляні гільзи, відходив убік і спостерігав, як вона цілиться й натискає на спусковий гачок. Зараз Леслі вже не жмурилася при пострілах, мішені зникали одна за одною, зліва направо, зі свистом у повітря злітали скалки свинцю й пісок.

Мені було важко зрозуміти, що з нею трапилося після грабунку.

– Ти гадаєш, – запитував я, – що коли б хтось пробрався до трейлера, ти б його...

– Хоч хай би хто вдерся туди, де я перебуваю, він пошкодує! Якщо комусь не захочеться отримати кулю, то краще йому облишити розбій і зайнятись іншим бізнесом! – Побачивши вираз мого обличчя, Леслі розсміялася. – Не дивись на мене зизим оком! Ти думаєш так сзmr, й добре це здаєш,

– Навпаки! Я ставлюся до цього по-іншому.

– Як саме?

– Завжди говорю, що ніхто не повинен помирати. "Не вбий" – не заповідь, це – обіцянка: "Ти не зможеш нікого позбавити життя, хоч і намагатимешся. Бо життя незнищенне. Але якщо наполягаєш, то ти вільний вірити в смерть". Якщо ми вчинимо спробу пограбувати будинок, господар якого чекає на нас із рушницею в руках, – вів я далі, – то цим самим говоримо господареві, що втомилися вірити в життя, вірити в цю планету, тож просимо зробити нам послугу й перемістити нашу свідомість із цього рівня на інший за допомогою пострілу з метою самозахисту. Ось як я до цього ставлюся. Невже помиляюсь? Як ти гадаєш?

Леслі засміялася, послала ще один набій у затвор рушниці.

– Я не знаю, Річарде, хто з нас двох більш холоднокровний.

Вимовивши ці слова, вона затримала подих, прицілилася й натиснула на гачок. Над пустелею просвистіла ще одна куля.

Після пограбування, поломки генератора, після того, як закінчилася вода, вийшов з ладу холодильник, тріснула газова труба, наповнивши трейлер вибухонебезпечною сумішшю, настала черга смерчів.

Смерчі – диявольське явище. Літнього часу вони мандрують пустелею, то покрутяться біля піщаної дюни, то обнишпорять навколо пожухлих кущів, то підкинуть їх на тисячу футів у небо. Ця нечиста сила блукає пустелею куди очі світять і витворяє, що їй заманеться.

Як тільки знову запрацював генератор, Леслі скінчила прибирання в трейлері, поклала на місце пилосос і виглянула у віконечко:

– Вукі, ходи-но поглянь на велетенського диявола!

Я розпростав плечі над кип'ятильником, який відмовлявся нагрівати воду:

– Ого, він і справді чималий!

– Подай мені фотоапарат, будь ласка, я хочу сфотографувати його.

– Вибач. Але фотоапарата в нас теж поцупили.

– Маленька нова камера на нижній полиці. Швиденько, поки він ще поряд!

Я подав ту камеру, й Леслі сфотографувала смерч із вікна трейлера:

– Він стає ще більшим!

– Більшим він не стає, – заперечив я. – Це тільки здається, ніби зростає, бо наближається до нас.

– Нас він не зачепить?

– Вукі, ймовірність – один до сотень тисяч, що смерч, у розпорядженні якого всі простори Невади, загляне до нас, наткнеться на цей малесенький трейлер, невідомо де й запаркований...

Потім світ здригнувся, сонце погасло, навіс наш зірвало й ляснуло ним об дах трейлера, двері розчахнулися, забряжчали вікна. Всередину, наче вибухом, кинуло піском та порохом. Фіранки затріпотіли, наче стяги, хатинка на колесах хиталася, ладна піднятись у повітря. Така знайома картина: падіння літака в темній хмарі.

Потім зблиснуло сонце, завивання припинилося, полотно навісу зібгалося купою поряд із трейлером.

– Так вийшло... – я перевів дух, – ймовірність... потрапити в смерч... рівнялась... одному до двох!

Леслі це не втішило.

– Я щойно закінчила була прибирати, повитирала порох усюди в трейлері!

Якби цей смерч потрапив їй до рук зараз, то вона б йому показала, що таке сміття.

Так чи так попрацювавши над трейлером якихось десять секунд, смерч устиг накидати крізь відчинені вікна й двері добрих сорок фунтів піску. На поличках у кухні ми могли б садити картоплю.

– Вукі, – промовила Леслі з безнадією в голосі, – чи не спадає тобі часом на думку, що нам тут не довіку жити? Може, час рушати звідси?

Я поклав розвідний ключ, який так і не випускав з рук у вихорі смерчу, моє серце наповнилося теплотою згоди.

– Я саме хотів про те ж саме запитати в тебе. Я охляв од життя в коробці на колесах! Уже минуло рік із гаком. Може, досить? Чи не знайти нам будиночок, справжнє житло, а не отаку пластикову халабуду?

Леслі здивовано поглянула на мене.

– Що я чую? Річард Бах говорить про те, щоб осісти, знайти постійний дім?

– Так.

Вона змела пісок зі стільця, сіла й спокійно промовила:

– Ні. Я не хочу вкладати всю душу в дім та його благоустрій, щоб потім облишити все на півдорозі, якщо ти раптом вирішиш, що тобі не сидиться на одному місці й експеримент не вдався. Якщо ти досі переконаний, нібито рано чи пізно нас доконає нудьга, то ми ще не готові для власного будинку. Так же ж?

Я замислився:

– Не знаю...

Леслі вважала, що ми перебуваємо в пошуках внутрішніх обріїв, передових рубежів свідомості; вона знала – зараз ми на шляху до пізнання втіх, які жодне з нас не зможе віднайти нарізно. Мала рацію чи просто сподівалася, що це правда?

Ми вже понад рік були одружені, дарма, що без офіційної церемонії. Невже я й надалі прислухатимуся до своїх колишніх страхів? Хіба продав свій літак і вирушив на пошуки спорідненої душі лише для того, щоб навчитися боятись? Невже ніскільки не змінився за час спільного життя, невже нічого не навчивсь?

Леслі сиділа непорушно, прислухаючись до власних думок.

Мені пригадалися дні у Флориді, коли я аналізував своє життя і побачив його кінець на дні річки – багато грошей, літаків і жінок, а поступу – жодного. Тепер же й близько немає стільки грошей. І ще не скоро з'являться. Більшість літаків продано. Й одна жінка. Тільки одна. А життя минає дуже швидко, летить, наче човен на стрімких водах: настільки я змінився й виріс поряд з нею.

Наша освіта й розваги обмежуються нашим спілкуванням. Спільне життя виростало, мов літні хмари. Запитайте жінку й чоловіка, які під вітрилами перетинають океан, чи вони не нудьгують? Як же вони проводять час? Вони усміхнуться у відповідь. У році надто мало годин, щоб устигнути зробити все необхідне!

В нас – те саме. Часом ми мліли від захвату, часом сміялися до знемоги, вряди-годи на нас нападав переляк, ми бували ніжними, впадали в розпач, раділи, відкривали щось нове для себе, нас спалювала пристрасть... але ми зовсім не знали, що таке нудьга.

На основі цього можна написати чудове оповідання! Про те, як багато чоловіків і жінок ступають у ту саму річку, як усім їм без винятку загрожують одні й ті ж гострі, наче бритва, кліше, одні й ті ж смертельні

небезпеки, через які перейшли ми з Леслі. Якщо ця ідея витримає випробування часом, подумав я, то варто розпакувати друкарську машинку! Колишньому Річардові так хотілось отримати відповідь на запитання "Що трапиться, коли вирушиш на пошуки спорідненої душі, якої в природі не існує, й зрештою таки знайдеш її?"

– Я помилявся, Вукі, коли сказав, ніби не знаю, – по хвилі озвався я. – Тепер знаю. Хочу, щоб у нас був будинок, де ми матимемо спокій і затишок, де будемо разом довго-довго.

Леслі знов обернулася до мене:

– Ти береш на себе це зобов'язання?

– Так.

Вона підвелася зі стільця й пересіла ближче до мене, в кількох дюймах від пустелі, на яку перетворилася підлога нашого трейлера, й ніжно поцілувала мене.

Леслі довго мовчала, тоді спитала:

– Вже маєш на гадці якусь місцину?

Я кивнув:

– Звісно, якщо ти не заперечуєш, Вукі. Ми б могли знайти місцину, де принаймні більше води й менше піску.

ТРИДЦЯТЬ ДЕВ'ЯТЬ

Три місяці заливали нас потоки каталогів з переліком об'єктів нерухомості, карт і місцевих газет з оголошеннями. Кілька тижнів ми

провели в повітрі, виглядаючи з кабіни "Меєрса" місця, де можна поселитись, розглядали містечка з назвами на зразок "Рідний дім", "Щасливий табір" чи "Рододендрон". Але зрештою настав день, коли у віконцях трейлера на зміну долину та кам'янистій, пустелі з'явилися луки, вкриті весняними квітами, густі зелені діброви, повноводі річки.

Літл-Еплгейт-Валлі, штат Орегон. З верха нашого пагорба відкривалися краєвиди на двадцять миль довкруг. Як не вглядайся, заледве чи побачиш іще якийсь будинок. Однак будинки були. Вони ховалися між деревами та схилами, але тут ми відчули всамітнення й благословенний спокій. Тут буде наша домівка.

Спочатку невелика хатина – одна кімната з горищем, поки тривають переговори з податковою службою. Пізніше, коли проблему буде розв'язано, ми збудуємо поряд постійне житло, а в меншому поселятимемо гостей.

Податкова служба щось буркала собі під ніс, уникаючи в зміст моєї нової пропозиції, а місяці перетворювалися на роки. Навіть дитина могла зрозуміти, про що йдеться. Ніхто, щоправда, просто не заперечував. Я почувався іноземцем, який не розуміється на тутешніх грошах. Мені треба було сплатити рахунок, але я не знав, як це зробити, й запропонував податковій службі конфіскувати все, що їй до вподоби

Мою пропозицію знову передали іншому агенту в Лос-Анджелесі, він надіслав запит про моє теперішнє становище й отримав його. В наступні кілька місяців ми знову не одержали відповіді. Справу знову передали комусь іншому. Новий агент попросив подати новий звіт про фінансовий стан. Минуло ще кілька місяців. Ще один агент, ще один фінансовий звіт. Агенти змінювали один одного, наче аркуші календаря.

Леслі сиділа в трейлері й понуро перечитувала черговий запит про новий фінансовий звіт. Я почув такий самий слабенький утомлений голос, як колись у Мадриді, два з половиною роки тому:

– Ох, Річарде, якби я познайомилася з тобою ще до того, як ти влип у цю халепу! Цього б ніколи не трапилось...

– Ми зустрілися саме тоді, коли для цього настав час, – відповів я. – Якби здибалися раніше, я (ти теж це розумієш) зруйнував би твоє життя або ж рятувався б утечею. Тобі могло не вистачити терпіння, й ти порвала б зі мною, маючи для цього всі підстави. В нас нічого не вийшло б. Я був приречений пройти ввесь цей нелегкий шлях. Ніколи не зроблю цього знову, але я тепер – зовсім інша людина.

– Хвала Творцеві, – сказала Леслі. – Добре, що я зараз тут. Якщо ми виборсаємося, то обіцяю тобі: наше майбутнє зовсім не буде схоже на твоє минуле!

Час спливав, а податкова служба не хотіла помічати, що наше життя зупинилося.

Адвокат запропонував банкрутство. Цілком можливо, що зрештою дивна теорія Маркарта не була помилковою. Не зовсім гарний ендшпіль, подумав я, а все ж кращий, ніж пат. Такий кінець кращий за безкінечне повторення одних і тих самих ходів.

Ми зважували й так, і сяк, але не змогли дійти згоди. Банкрутство... Такий відчайдушний крок? Ніколи!

Замість подорожі до Парижа, Рима й Токіо, ми розпочали будівництво на ґруні.

Того дня, коли залили фундамент, я купував у містечку харчі й прочитав на одній вивісці: "Персональні комп'ютери".

Я ввійшов до крамниці.

– Леслі, я знаю, ти назвеш мене телепнем, – сказав я, повернувшись потім до нашого трейлера.

Вона обляпалася з ніг до голови, засипаючи траншеї з водяними трубами для сонячних батарей, керуючи екскаватором, готуючи ґрунт, пораючись у садку, вкладаючи всю силу й любов у підготовку обраного нами місця для дому.

Така приваблива, подумав я, наче над її обличчям попрацювали справжні фахівці з макіяжу, використовуючи для цього пилуку та багно. Вона не звертала на це уваги. Все одно доведеться приймати душ.

– Я знаю, ти посидала мене в містечко лише по хліб, – сказав я, – а також по молоко, салат і помідори, якби трапилися гарні. А знаєш, що я привіз натомість?

Перш ніж відповісти мені, вона сіла на стілець:

– О ні, Річарде. Ти ж не хочеш сказати, ніби купив... чарівні боби?

– Це подарунок для моєї коханої! – сказав я.

– Річарде, будь ласка! Що ти привіз? У нас зовсім немає місця! Чи можна твою покупку повернути?

– Якщо вона тобі не сподобається, ми можемо її повернути. Але ця річ не може не сподобатися тобі. Вона тобі дуже сподобається. Я провіщаю: ТВОЙ розум і ЦЕЙ пристрій...

– Ти придбав якийсь агрегат? У продуктивній крамниці? Він дуже великий?

– Ця річ має певне відношення до бакалії. Особливо до яблук.

– Річарде, мені приємна твоя турбота, але чому ти певний, що зараз мені потрібні саме яблука?

– Коли ти вийдеш з душа, Вукі, ти побачиш диво. Просто тут у трейлері. Обіцяю!

– Нам ще стільки всього треба зробити, й місця тут у нас небагато... Та річ велика?

Але їй не пощастило витягти з мене більше жодного слова. Зрештою вона розсміялася й пішла приймати душ.

Я протиснувся з коробками вузьким коридорчиком, зняв з поличкистолика друкарську машинку, переклав книжки на підлогу, розпакував комп'ютер фірми "Apple" і поставив його на місце, яке раніше займала друкарська машинка. Сховав тостер і змішувач у шафку, аби звільнити місце для принтера. За кілька хвилин два дисководи було під'єднано, й екран засвітився м'яким світлом.

Я завантажив у дисковод редакторську програму й увімкнув машину. Дисковод задзижчав, щось зашурхотіло, а потім усе стихло. Я набрав на клавіатурі команду, ввів її в програму. На екрані з'явився й заблимав курсор.

Свіжа й чиста, Леслі вийшла з ванни, замотавши волосся рушником.

– Гаразд, Річарде! Мені вже не терпиться побачити, що ти привіз.

Я зняв з комп'ютера кухонний рушник.

– Ось воно!

– Річарде! – вигукнула Леслі. – Що це таке?

– Твій власний... КОМП'ЮТЕР!

Вона дивилася на мене, не знаходячи слів.

– Сядь поряд зі мною, – попросив я. – Натисни на клавішу "Контроль" і водночас – клавішу В. Це – одна з команд.

– Ось так?

Маленький світлий прямокутничок зник, а на екрані з'явився такий текст:

ДОБРИДЕНЬ, ЛЕСЛІ!

Я – ТВІЙ НОВИЙ КОМП'ЮТЕР.

РАДИЙ МОЖЛИВОСТІ ПОЗНАЙОМИТИСЯ З ТОБОЮ Й СТАТИ ТОБІ В ПРИГОДІ.

ГАДАЮ, Я ТОБІ СПОДОБАЮСЯ.

ТВІЙ НОВИЙ КОМП'ЮТЕР "APPLE".

ЧИ НЕ БАЖАЄШ ТИ ЩОСЬ НАПИСАТИ?

– Такий гарненький, – прокоментувала Леслі.

Вона спробувала надрукувати кілька слів: НАСТАВ ЧАС УСІМ ДОБРИМ ЛЮДЯМ ПРИЙТИ ДО...

– Я зробила помилку.

– Переведи курсор праворуч від помилки й натисни клавішу зі стрілочкою ліворуч.

Леслі виконала операцію, й помилка зникла з екрана.

– Чи додаються до нього інструкції?

– Він сам тебе навчатиме. Двічі натисни клавішу виходу, затим кілька разів – літеру М і виконуй те, що прочитаєш на екрані...

Впродовж наступних десяти годин я вже не мав нагоди побалакати з Леслі. Вона сиділа перед комп'ютером, наче в трансі, вивчаючи систему. Затим надрукувала перелік дрібниць, які слід було запам'ятати, склала план робіт, занотувала задуми, нарешті взялася за кореспонденцію.

Комп'ютер обходився без паперу, поки текст не був закінчений і підготований до друку: не потрібно нищити дерева для виготовлення паперу, який все одно викинуть через записані на ньому помилки.

– Вукі, – гукнула Леслі вже далеко за північ. – Я повинна вибачитися. Мені дуже шкода.

– Все гаразд, – сказав я. – Про що ти?

– Я думала, що ти бевзь, бо в нас тут є начебто все, що нам потрібно, а з новою електронною іграшкою чого доброго доведеться лишитися без даху над головою. Але я тобі нічого вранці не сказала, бо це ж був твій подарунок. Я помилялася! Він... – Леслі звела на мене очі, пошукала відповідного слова й з притиском вимовила його: – чудово організовує! Він змінить наше життя!

Леслі так захопилася можливостями комп'ютера, що в наступні дні мені не раз доводилось дуже чемно запитувати її, чи не можна й мені посидіти кілька хвилин за клавіатурою. Я теж хотів навчитися.

– Біднесенький, – неуважно відповіла вона й далі друкуючи. – Звичайно, тобі теж необхідно навчитись. Ось іще тільки хвилиночку...

Хвилини перетворювалися на години, на дні; я перестав заважати їй. А незабаром ще раз відвідав крамницю комп'ютерів і повернувся зі ще однією машиною "Apple" в багажнику. Для неї довелося шукати вільного місця: ми поставили ще один столик у найвільнішому кутку трейлера...

Комп'ютери були для нас дивовижею, але, крім того, слугували нам компасами в хащах графіків, планів та думок, які потребували нашої уваги. Зокрема, ми тепер могли плодити фінансові звіти, випереджуючи забаганки податкової служби. Варто було натиснути одну клавішу – й ми ховали податкову службу під горою фінансових звітів.

До часу, коли маленький будиночок постав над грунем, ми з Леслі поробилися фахівцями у використанні наших розумних мацшнок. Переобладнали їх для наших потреб, улаштували додаткові блоки пам'яті, за допомогою телефонної лінії під'єдналися до потужних комп'ютерів.

За тиждень після оселення в новому будиночку комп'ютери працювали по шість годин щоденно. Вони стояли поряд на столику в кутку спальні, який перетворився на кабінет.

Змінився наш словниковий запас.

– У мене завис комп'ютер під час запуску, Вукі! – Леслі кивала на екран, на якому непорушно застигли рядки слів. – У тебе таке траплялася?

Я співчутливо кивнув.

– Атож. Щось негаразд із диском або з дисководом, – сказав я. – Хоча – ні. Причина в клавіатурі. Перезапусти комп'ютер самостійно чи з мого

диска. Якщо працюватиме з моїм – це означатиме, що справа не в клавіатурі: просто щось негаразд із твоїм диском. Можливо, твій дисковод зіпсував його, але я сподіваюся, що це не так. Зрештою, все можна полагодити.

– Це не може бути диск, бо в такому випадку комп'ютер попереджає про помилку під час запуску. – Леслі збрижила лоба. – Я повинна бути обережнішою, бо можна знищити всю програму або й сам комп'ютер. Його слід торкатися, наче...

І тут ми почули жахливий звук – на гравієвій під'їзній доріжці з виском загальмував автомобіль. Він подолав крутий підйом до будинку, незважаючи на п'ять табличок з попередженнями: "Проїзд заборонений. Забирайтеся звідси якомога швидше. Це стосується саме вас".

Із автомобіля вийшла жінка з паперами в руках. Вона мала твердий намір порушити наше дорогоцінне усамітнення.

Я миттю підхопивсь і встиг перехопити її на порозі.

– Доброго ранку, – чемно привіталася вона з відчутним британським акцентом. – Сподіваюся, я не заважаю...

– Заважаєте, – перебив я її. – Ви часом не помітили по дорозі табличок з попередженнями про те, що ПРОЇЗД ЗАБОРОНЕНО?

Жінка застигла, наче зайчиха, котра помітила чорний отвір ствола рушниць, націленої в неї.

– Я просто хотіла сказати вам... вони збираються вирубати всі дерева, й на їхньому місці вже нічого не виросте! – випалила вона й кинулася до свого автомобіля шукати прихистку.

Леслі вибігла з будинку, щоб затримати її.

– Хто? – запитала вона. – Хто лаштується вирубати всі дерева?

– Уряд, – відповіла незнайомка, кидаючи знервовані погляди на мене через плече Леслі. – Бюро з питань землекористування. їхнє рішення незаконне, але вони це зроблять, якщо не знайдеться нікого, хто б зупинив їх!

– Заходьте, – гукнула їй Леслі й виразно глянула на мене, наче я був сторожовим собакою, мовляв, "спокійно, Сірко". – Будь ласка, заходьте побалакаємо.

Ось так, із настовбурченою холкою я зустрівся з "громадською ініціативою". Такі зустрічі я чи не з пелюшок старавсь обминати десятою дорогою.

СОРОК

Деніза Файндлейзон лишила після себе купу паперів, шлейф пилюки над під'їзною доріжкою й важке почуття пригніченості. Невже досі мені бракувало неприємностей з урядом, що тепер він вирішив знищити навіть місцевість, де я живу?

В ліжку я обклався подушками, переглянув кілька перших сторінок звіту "Про стан довкілля та продаж пиломатеріалів" і глибоко зітхнув:

– Знаєш, Вукі, це цілком офіційний папір, і, здається, ми справді помилилися з вибором місця для нашого будиночка. Можливо, нам варто перебратися кудись далі на північ? Скажімо, в Айдахо? Або в Монтану?

– В Айдахо триває будівництво кар'єрів, ти забув? – сказала Леслі, не підводячи голови від документів. – У Монтані, хочу тобі нагадати, скрізь уранові шахти, а на тамтешніх луках цвітуть радіоактивні квіти.

– Я відчуваю – ти хочеш мені щось сказати. Чому б не викласти свої карти просто зараз? Хотілося б знати, що ти надумала.

Вона відклала набік аркуш з урядового звіту.

– Давай не втікати, поки з'ясується, що така необхідність достеменно існує, поки вивчимо всі обставини справи. Ти ніколи не замислювався над тим, що, а несправедливістю слід боротися?

– Ніколи! І ти це знаєш. Бо я не вірю в таку річ, як несправедливість. Ми самі напитуємо собі будь-яку халепу, будь-що... Ти не згодна зі мною?

– Можливо, – сказала Леслі. – Чому ж ти напивав собі цю халепу? Як думаєш, навіщо уряд вирішив вирубати ліс одразу, тільки-но ми тут облаштувалися? Щоб було від чого втікати? Чи щоб чогось навчитися?

Добре, коли кохана людина до того ж іще й розумна, подумав я, але часом вона буває занадто настирливою.

– Чого ж тут можна навчитися?

– Якщо схочемо, то змінимо становище, – заявила Леслі, – тим самим з'ясуємо, наскільки ми сильні, скільки добрих справ здатні зробити гуртом.

Я розгубився. Колись вона не злякалась небезпеки, щоб змінити стан справ, покласти край війні, виправити несправедливість, яку бачила довкола. І те, що бралася змінювати, справді змінювалось. Я спитав:

– Невже тобі не остогидла "активна громадянська позиція"? Хіба не ти казала мені: "Більше ніколи"?

– Так, казала, – погодилась Леслі. – Вважаю, що я цілком виконала свій обов'язок перед суспільством, а після того, як телестудія KVST перейшла в чужі руки, пообіцяла собі триматися якнайдалі від таких справ. Однак бувають хвилини...

Я відчував – їй не хочеться цього говорити, вона добирає слова, аби передати те, що не надається до висловлення.

– Я можу поділитися з тобою досвідом, але не знанням, – сказала Леслі. – Якщо б тобі спало на думку з'ясувати, які сили добра притаманні тобі, то я б могла повернутися з відставки, а не відразу одступати. В мене немає найменшого сумніву: коли ми схочемо заборонити вирубувати ліс, який уже більше ніколи тут не виросте, то ми цього доможемося. Якщо дії уряду незаконні, ми їх зупинимо. Якщо ж законні, то завжди встигнемо переїхати в Айдахо.

Терпіти не можу переконувати в чомусь уряд. Той, хто намагався щось отак змінити, гаяв життя. Зрештою, якщо ми переможемо, то досягнемо тільки того, що бюрократи відмовляться від дій, на які так чи так не мали права. Невже не знайдеться більш корисної забавки, як стримувати бюрократів?

– Перш ніж узятися до справи,-- запропонував я, – було б варто перевірити, чи вони дійсно порушують закон. Спробуємо зробити це з допомогою комп'ютерів. Але, найдорожча моя косуле, повір мені: нам не пощастить виявити порушення законів з боку уряду, який сам ці закони готував!

Леслі всміхнулася: ласкаво чи невдоволено?

– Я вірю, – відповіла вона.

Того вечора наші комп'ютери зі швидкістю світла посиляли з гушавини лісу запитання до комп'ютера в Огайо, який своєю чергою

перекидав їх комп'ютерові в Чикаго, а той надсилав відповіді на наш екран: федеральне законодавство забороняє вирубку та лісозаготівлю в невідновлюваних лісах, що перебувають у державній власності. Далі йшов скорочений виклад вісімдесяти двох судових справ, що стосувалися теми нашого запиту.

Невже ми переїхали в поріділі ліси Орегону в останню хвилину перед тим, як тут буде скоєно насильство?

Я глянув на Леслі й погодився з висновком, який читавсь у її очах. Не можна залишатись осторонь, коли готується злочин.

– Чи не знайдеться в тебе вільної хвилини? – звернувся я до Леслі наступного дня, коли ми спостерігали за блиманням екранів. То було наше умовне речення для спілкування під час роботи з комп'ютером. Прохання відповісти з одночасним нагадуванням, що не треба відповідати, бо одна хибно натиснута кнопка може знищити все написане за цілий ранок.

За хвилю Леслі відірвалась од свого екрана:

– Я слухаю.

– Тобі не здається, що сам ліс нас покликав сюди? Не здається, ніби він просто волав про допомогу, лісові мавки, духи рослин й усіяка звірина впливали на обставини, створювали необхідні збіги, аби примусити нас приїхати сюди й поборотися за них?

– Дуже поетичне припущення, – відповіла Леслі. – І, можливо, правильне. – Вона знову повернулась до роботи.

Ще за годину я не міг стриматися від нетерпіння:

– Чи не знайдеться в тебе вільної хвилини?

Незабаром дисковод її комп'ютера задзижчав.

– Так, – відгукнулася Леслі.

– Як вони на це зважилися? – спитав я. – Бюро з питань землекористування збирається знищити ті самі угіддя, які повинне захищати! Це схоже... на казкового велетня, який, пустившись берега, йде лісом і плюндрує усе на своєму шляху!

– Я хочу, щоб ти, Вукі, зрозумів одну річ, – сказала Леслі. – Здатність уряду передбачувати дорівнює нулю, зате йому властиві майже неймовірна тупість і схильність до насилля та руйнування. Скажімо, не абсолютні, але майже. Оце "майже" означає, що часом людям так допікає, аж вони беруться чинити опір.

– Не хочу в цьому пересвідчуватися на власній шкурі, – відповів я. – Прошу тебе, мені б хотілось переконатися, що уряд мудрий і чудовий, що громадянам не треба витратити свій час, аби захищатись од ними ж обраного керівництва.

– Хто б цього не бажав... – неуважно відповіла Леслі, але її думки вже набагато випередили нашу розмову. Затим вона обернулася й подивилась мені в очі. – Нам буде нелегко. Йдеться не тільки про ліс. Йдеться про великі гроші, про владу.

Вона поклала мені на стіл якийсь урядовий документ:

– Бюро з питань землекористування отримує від лісозаготівельних компаній значні кошти. І вони платять за те, що бюро продає ліс, а не за охорону угідь. Тому не думай, ніби ми підійдемо до директора місцевого відділення, кивнемо йому на порушення закону, й він скаже щось на зразок "Ти ба, нам дуже шкода, більше ми такого не робитимемо!" Буде запекла боротьба. По шістнадцять годин на день, по сім днів на тиждень. Тільки так ми зможемо перемогти. Але якщо не маємо наміру здобути

перемогу, то краще нічого не починати. Якщо ти хочеш відмовитись, то відмовся просто зараз.

– Зрештою, нам нічого втрачати, – сказав я, закладаючи в комп'ютер нову дискету. – Оскільки податкова служба й досі може накинута на нас і відібрати все написане мною, все, що зберігається в комп'ютері, то краще нічого не писати. Зате я можу вкласти з біса хвацький протест проти гендлювання лісом! Урядовцям не доведеться конфісковувати написане мною... ми самі все пошлемо їм. "Сутичка між урядовими організаціями" – ось як я це бачу: доки податкова служба вирішить, чи брати мої гроші, я витрачатиму їх на боротьбу з бюро.

Леслі засміялася.

– Вряди-годи я вірю тобі. Можливо, справді не існує такого явища, як несправедливість.

Ми переглянули першочерговість своїх справ. Поки вивчали матеріали, вся інша робота припинилася. На наших робочих столах, у кухні, на ліжку накопичилося тисячі сторінок документів про лісівництво, лісозбереження та вирубки, про ерозію, відновлення занапащених ґрунтів, захист водних басейнів, зміну клімату, види тварин, що опинилися під загрозою знищення, про соціоекономіку лісівництва в порівнянні з перевагами анадромного рибальства у заповідних місцях, про захист узбережних зон, коефіцієнти теплопровідності гранітної породи, і ще закони, безліч законів... Збірнуйі законів... Закон про захист довкілля, федеральний закон про землекористування, закон про види, що опинилися під загрозою вимирання тощо. З друкованих сторінок вони через наші пальці один за одним потрапляли до комп'ютера, записані, закодовані, з системою взаємних посилань. Ми заповнювали ними безліч дискет, а дублікати зберігали в банківському сейфі на той випадок, якщо б з нашим будинком щось трапилося.

Зібравши достатньо інформації, почали зустрічатися з сусідами. Спершу об'єднали наші зусилля з Денізою Файндлейзон та Ченгом Томасом, які досі боролися самотужки, а затим стали шукати допомоги в інших.

Більшість мешканців долини з нехиттю поставилися до нашої пропозиції... Як я їх розумів!

– Ще такого не було, щоб хтось зупинив уряд у його намірі продати ліс під вирубку, – говорили вони. – Якщо вже бюро з питань землекористування хоче продати ліс, то його неможливо стримати.

Однак, ознайомивши їх із зібраними документами про те, що перетворення лісів на пустелі є порушенням законів, ми залучили до кампанії "Врятуймо ліс" понад сімсот людей. Наш прихисток у гущавині лісу став штаб-квартирою, наш ґрунь перетворився на мурашник: до нас один по одному йшли колеги, щоб поповнити наші комп'ютерні дані.

Я ще ніколи не бачив Леслі такою, як зараз: суворе обличчя, жодних поступок собі. Повне й виключне зосередження на справі.

Леслі постійно нам нагадувала:

– Звертання до почуттів не допоможуть. Будь ласка, не вирубуйте ці чудові дерева, не знищуйте ландшафт, не губіть тварин! Такі прохання не вплинуть на бюро з питань землекористування. Не допоможуть і силові методи. Не треба говорити: "Ми візьмемо дерева під охорону, ми стрілятимемо, якщо ви будете вбивати ліс". Це призведе до того, що ліс вирубають під охороною війська. Уряд можна зупинити тільки з допомогою суду. Якщо ми знатимемо закони краще, ніж вони, якщо вони зрозуміють, що ми подамо на них до суду й виграємо справу, якщо зможемо довести, що вони порушують федеральне законодавство, ліс вирубувати не стануть.

Ми спробували провести переговори з бюро.

– Не сподівайтеся, що там підуть вам назустріч, – попередила Леслі. – Чекайте лицемірства та брехні, розмов про те, що вони цього більше не робитимуть. Однак ця зустріч – це крок, який нам необхідно зробити для початку. – І Леслі мала рацію на сто відсотків. Я їй сказав:

– Не вірю своїм вухам! Ти читала запис розмови? Директор медфордського відділення бюро говорив з нами, а ми записували все на плівку. Послухай:

РІЧАРД. Чи треба розуміти ваші слова таким чином, ніби ви не дослухаєтеся до масових протестів проти вирубки лісу? Чи, може, ставлення людей не має для вас жодного значення?

ДИРЕКТОР. Якщо це цікавить вас особисто, то скоріше за все – ні.

РІЧАРД. Отримаєте ви чотириста підписів чи чотири тисячі...

ДИРЕКТОР. Ми звикли отримувати такі петиції. Ми не надаємо їм значення.

РІЧАРД. А якщо під зверненням буде сорок тисяч підписів, якщо все населення Медфорда виступить проти обладнання, це матиме для вас якесь значення?

ДИРЕКТОР. Для мене – ні.

РІЧАРД. А якщо проти будуть фахівці з лісівництва, ви прислухаєтеся до них?

ДИРЕКТОР. Ні. Мене не хвилюють будь-які публічні виступи.

РІЧАРД. Ми б хотіли зрозуміти, чому ви такі впевнені, що варто наполягати на своєму, незважаючи на протести громадськості.

ДИРЕКТОР. Ну, ми просто займаємося своїми справами.

РІЧАРД. Траплялося таке, що ви скасовували продаж лісу з огляду на протести громадськості?

ДИРЕКТОР. Ні. Ніколи.

Спостерігаючи за екраном комп'ютера, Леслі навіть не зворухнулася.

– Чудово. Збережімо цей текст у файлі "Відсутність доброї волі" на дискеті номер двадцять два після файла "Угода порушує закон про охорону довкілля".

Леслі дуже рідко сердилася на наших опонентів. Вона документувала докази, записала їх до окремих файлів, тим самим готуючи матеріали для розгляду в суді.

Якось я сказав їй:

– Якби ми мали належні психічні здібності й довідалися, коли та як директор відділення помре... Якщо б нам було відомо, що йому лишилося жити два дні – до післязавтра, бо, скажімо, з вантажівки впаде колода й привалить його, чи змінилося б наше ставлення до нього?

– Ні, – відповіла Леслі.

Гроші, од яких відмовилася податкова служба, були витрачені на сплату досліджень: "Попередній аналіз складу води в струмках Грауз-Кріка, Вотерз-Галча, Мюл-Кріка та інших у водному басейні округу Джексон, штату Орегон", "Звіт про небажані наслідки запланованої

вирубки лісу в місцевості Ґрауз-Кріка та вплив лісозаготівельних робіт на анадромні види риби й лісову фауну", "Економічний огляд угоди про продаж лісу в районі Ґрауз-Кріка". І ще вісім інших з такими ж хитромудрими назвами.

Час по час ми стояли на ґруні й розглядали ліс. Устигли звикнути до думки, що він такий самий незнищений, як гори. А тепер сприймали його, як тендітне сімейство рослин і тварин, що живуть у гармонії, підтримуючи нестійку рівновагу, не підозрюючи про небезпеку вимирання, яку несуть їм люди з бензопилами.

– Тримайся, лісе! – гукали ми в гущавину. – Тримайся! Не турбуйсь! Обіцяємо зупинити їх!

Іншим разом, коли було ніколи й угору глянути, ми кидали погляди у вікно:

– Робимо все, що в наших силах, – бурмотіли ми.

Комп'ютери були нашою зброєю, яка не поступалася револьверам часів підкорення Заходу. Перш ніж привести механізм у рух і почати знищення лісу, бюро з питань землекористування дає громадськості тридцять днів на підготовку протестів проти продажу лісу. Там очікують отримати від громадян кілька сторінок із пристрасними закликами й слізним проханням пощадити природу. Від нас, нашої групи та її персональних комп'ютерів, надійшло три томи обсягом шістсот сторінок, які містили задокументовані матеріали, приклади й докази. Копії усіх документів ми надіслали до Сенату й Палати представників, до преси.

Битва з бюро відбирала весь наш час і тривала двадцять місяців.

Я продав усі свої літаки. Вперше за все доросле життя минали тижні й місяці, а я жодного разу не літав, не піднімався у небо. Замість того щоб окидати землю поглядом з борту улюблених свободолюбних машин,

я спостерігав за ними з землі, згадуючи, як багато важить для мене можливість літати. Так ось як почувають себе створіння, прикуті до землі, думав я. Бр-р-р!

Аж ось якось у середу, наче підтверджуючи затяту впевненість Леслі, на моє велике здивування, уряд прийняв рішення скасувати продаж лісу.

– Умови продажу передбачали порушення положень і процедури, якими керується бюро з питань землекористування, і тому не можуть вважатися законними, – повідомив журналістам заступник директора відділення бюро в штаті Орегон. – Аби не порушувати своїх власних положень, у нас не лишалось вибору й ми відмовились від продажу, відхиливши всі пропозиції.

Директора місцевого відділення не розчавило колодою. Його та ще регіонального менеджера перевели за межі штату в інші ешелони бюрократичної системи.

Наша перемога вмістилась у два речення офіційного повідомлення.

– Будь ласка, не забувай одного, – сказала мені Леслі, вимкнувши комп'ютер. Той уперше з початку кампанії отримав можливість охолонути. – Гасло урядової пропаганди – "Боротися з муніципальною владою неможна". Але якщо люди зважилися виступити проти неї... просто жменька людей проти чогось велетенського й несправедливого, то ніщо – ніщо! – не може їх зупинити!

Леслі впала на ліжко й проспала три доби поспіль.

СОРОК ОДИН

Якось у самому розпалі боротьби з бюро пробив час податкової служби, чого ніхто не помітив. Служба зволікала чотири роки й не приймала щодо мене жодного рішення. Давно минув рік, коли я

пропонував ліквідувати мою заборгованість у розмірі мільйона доларів, проголосивши себе банкрутом.

Поки тривала війна із землекористувачами, в нас не лишалося жодної вільної хвилини на обдумування варіанту банкрутства, а коли битва завершилася, ми тільки про це й думали.

– У тому нічого привабливого, маленька Вукі, – сказав я. Це була моя четверта мужня спроба спекти лимонний торт за рецептом її мамусі. – В нас нічого не залишиться. Мені доведеться починати з нуля.

Леслі накривала стіл до вечері.

– Ні, не доведеться, – відповіла вона. – В правилах про оголошення банкрутства говориться, що тобі повинні залишити "знаряддя, необхідне для праці". У тебе ще залишиться якийсь мінімум, щоб ти не загинув з голоду надто швидко.

– Справді? Будинок буде за нами? Дах над головою? – Я тоненько розкачав тісто, виклав його на деко й подумки закликав на допомогу добрих фей кондитерської справи.

– Будинок – ні. Навіть трейлера нам не залишать.

– Ми можемо жити в лісі.

– Аж до такого не дійде. В кінозірки є деякі збереження. Не забувай: вона ще не банкрут. Але ось як ти поставишся до втрати прав на свої книжки! Як сприймеш те, що хтось перекупить авторські права й поставитиме другосортні картини на основі твоїх прекрасних книжок?

Я поставив тісто в піч.

– Яюсь переживу.

– Ти не відповів на моє запитання, – сказала Леслі. – Але дарма. Не має значення, що ти скажеш, бо я все одно розумію, що ти відчуватимеш. Нам доведеться жити дуже скромно, заощаджувати кожен цент і сподіватися, що колись відкупимось.

Перспектива втратити права на книжки не давала нам спокою. Це все одно, що продати рідних дітей з аукціону тому, хто готовий більше заплатити. Одначе, якщо вже проголошувати себе банкрутом, то права доведеться втратити й аукціону годі уникнути.

– Якщо я проголошу себе банкрутом, уряд отримає тридцять-сорок центів за долар мого боргу, хоча я міг сплатити всі сто. Намагаючись повернути незаконну оборудку з лісом, бюро з питань землекористування зазнало поразки, що теж улетіло урядові в добру копієчку. Якщо це трапилося з нами, Вукі, а ми бачимо тільки невелику частку загальної картини, то скільки ж мільйонів кидає уряд на вітер взагалі? Не розумію, чому урядові так легко дається робити дурниці?

– Мене теж це дивувало, – погодилася Леслі. – Я вже давно себе про це запитую. І зрештою знайшла єдино можливу відповідь.

– Яку саме?

– Чималий досвід, – сказала вона. – Уряд невтомно й неослабно накопичує негативний досвід.

Ми полетіли до Лос-Анджелеса, зустрілися з адвокатами та бухгалтерами й востаннє спробували досягти порозуміння.

– Мені шкода, – виправдовувався Джон Маркарт, – але ми не можемо піти в обхід їхнього комп'ютера. Нема до кого звернутися за відповіддю на лист, ніхто не відповідає на телефонні дзвінки. Бо офіційні

повідомлення висилає комп'ютер. Не так давно ми отримали повідомлення, що справу передано іншому агентові. Цього разу – якійсь міс Фомпайр. Це вже дванадцятий агент. Готовий битись об заклад, що вона пошле нам запит про фінансові звіти.

Усе зрозуміло, подумав я. Вони хочуть змусити мене оголосити себе банкрутом. Втім, я все одно тримаюся переконання, що несправедливості не існує. І знаю – життя дається нам для науки та розваг. Ми створюємо для себе проблеми, щоб випробувати власні сили... Не було б цієї халепи, обов'язково знайшлося б щось інше, однаково непосильне. Не складаючи іспитів, школу не закінчиш. Але часто виходить так, що на іспитах правильними бувають несподівані відповіді, а вряди-годи єдиноправильною є найнеймовірніша.

Один з консультантів спохмурнів.

– Я працював у податковій службі Вашингтона, коли в Конгресі винесли на голосування закон, який ви хочете застосувати. Тобто федеральний закон про скасування заборгованості у випадку банкрутства, – промовив він. – Податкова служба відразу зреагувала на цей закон, і коли його ухвалили, ми поклялися, що залемо сала за шкуру кожному, хто спробує скористатися цим законом!

– Коли це закон, – обурилася Леслі, – то як можна не дозволяти людям удаватися до нього?!

Консультант похитав головою:

– Я чесно вас попереджаю. Закон чи не закон, а податкова служба посяде вас, скористається з будь-якої нагоди, щоб допекти.

– Але ж вони самі бажають мого банкрутства, – сказав я. – Я ні в чому не винний!

– Можливо.

Я поглянув на Леслі, на її напружене обличчя й сказав:

– Хай вона западеться, та податкова служба!

Леслі схвально кивнула:

– З нас досить чотирьох утрачених років. Треба повертатися до життя.

Правникові, який спеціалізувався на банкрутствах, ми принесли списки всього, що в мене було: будинок, вантажівка з трейлером, рахунки в банку, комп'ютер, одяг, автомобіль і авторські права на всі написані книжки. Все це в мене відберуть.

Адвокат Маркерт мовчки перечитав списки.

– Судові зовсім нецікаво, скільки в кого пар шкарпеток, Леслі.

– В посібнику про банкрутство говориться, що до списку слід заносити все майно, – відповіла вона.

– Про шкарпетки там ні слова, – наполог адвокат.

Ми опинилися в общеньках: з одного боку нас опосіли набундючені циклопи з податкової служби, а з іншого боку – бюро з питань землекористування загрожувало бензопилами. Ми провели чотири роки у безперервній боротьбі то з одним монстром, то з другим, то з обома відразу.

Жодного оповідання, жодної книжки, жодного сценарію, жодного кінофільму, – ми сиділи склавши руки, не займалися нічим, до чого

звикли в попередньому житті, до того як поклали весь свій час на боротьбу з урядом.

Упродовж цих баталій, упродовж найважчих за все життя випробувань ми спостерігали неймовірне явище: відчували себе щасливими як ніколи...

Успішно склавши іспити на спільне виживання під дахом трейлера, ми насолоджувалися життям у маленькій хатині, яку збудували на версі ґруня. Нарізно провадили лише стільки часу, аби з'їздити до містечка за провізією й повернутися назад.

Я здогадувався – Леслі й сама добре знає про мої почуття, але виходило так, ніби все частіше й частіше я повторював, що кохаю її. Наче молодята – рука в руці – ми разом ходили на прогулянки до лісу. Чи міг би я кілька років тому уявити собі, що почуватиму себе нещасним, якщо не триматиму її руку в своїй під час прогулянки?

Здавалося, наш шлюб діяв навпаки: замість того щоб відчувати взаємну прохолоду й віддалятись одне від одного, ми ставали чимраз ближчими, а наші стосунки – теплішими.

– Ти ж передбачав прихід нудьги, – час від часу підколювала мене Леслі.

– Гаразд, але де ж утрата поваги? – вимагав я у відповідь.

– Незабаром у нас поселиться взаємна апатія, – під'юджували ми одне одного. Те, що колись неабияк страхало нас, тепер стало предметом клинів, які не могли не викликати щирого сміху.

День у день ми краще розуміли одне одного, зростали взаємне захоплення й радість від спільного буття.

Ми жили в справжньому шлюбі ще з часу нашого експерименту в прерії чотири роки тому, коли поклали вважати себе спорідненими душами.

Втім, з погляду закону ми лишались неодруженими. Маркерт попередив, щоб ми навіть не думали про офіційний шлюб, поки не вирішиться питання з податковою службою.

– Не одружуйтесь, будь ласка, – попросив він. – Нехай Леслі побуде остронь, інакше її затягне у трясовину разом з тобою.

Коли я подав заяву про банкрутство, зникла загроза з боку податкової служби й ми нарешті отримали можливість офіційно зареєструвати свій шлюб.

У телефонному довіднику я знайшов номер шлюбної контори, а сама подія відбулася за нашим графіком невідкладних справ в останню суботу в Лос-Анджелесі:

9.00 – Спакуватись і розрахуватися з готелем;

10.00 – Аптека: сонцезахисні окуляри, записники, олівці;

10.30 – Одруження.

У неприбраній кімнаті, схожій на магазин, ми відповіли на запитання реєстраторки. Почувши ім'я Леслі, вона підвела погляд від своїх паперів і примружилася:

– Леслі Перріш?.. Знайоме ім'я... Ви була не знаменитість?

– Ні, – сказала Леслі.

Жінка знову примружилася, стонула плечима й надрукувала ім'я на бланку.

На каретку друкарської машинки хтось приклеїв гасло: "Християни не є досконалими, але вони будуть урятовані". На стіні пришпилили оголошення: В НАС КУРЯТЬ. Контора була завалена недопалками, тонкий шар попелу вкривав столи й підлогу.

Я кинув погляд на Леслі, звів очі до стелі й зітхнув. Мене ж не попередили телефоном, що ця контора така занедбана, – виправдовувався я перед Леслі своїм виглядом.

– Що ж, у нас є прості свідоцтва про шлюб, – сказала реєстраторка. – Вони коштують три долари. Є ще особливі, із золотими літерами. Такі коштують шість доларів. А ще є стильні з золотими літерами на папері з полиском, по двадцять доларів. Вам яке? – На корковій дошці оголошень були пришпилені зразки всіх трьох свідоцтв.

Ми переглянулись, ледве стрималися, щоб не розреготатись і поважно закивали у відповідь. Хоч хай там як, з погляду закону ми зважилися на дуже серйозний крок.

Тож одночасно сказали одне одному: ПРОСТЕ.

– Нас цілком улаштує просте свідоцтво, – відповів я. Жінка й оком не повела. Вона заклала скромненький бланк у машинку, наклацала, підписала свідоцтво, гукнула в приймальню за свідками і обернулася до нас.

– А тепер підпишіться ось тут...

Ми підписались.

– Послуги фотографа коштують п'ятнадцять доларів...

– Можемо обійтися без цього, – відповів я. – Фотографії нам не потрібні.

– Священик теж бере п'ятнадцять доларів...

– Ми можемо обійтися без нього. Взагалі без церемоній.

– Без церемоній? – На обличчі в жінки читалися запитання, на які вона так і не отримала відповіді. Вона знову стенула плечима: – Гаразд. Тоді оголошую вас подружжям.

І на одному подихові додала:

– Плата за свідків... місцевий податок... збір за реєстрацію... усе разом тридцять вісім доларів, містере Бах. А це – конверт для пожертв, якщо бажаєте.

Леслі дістала з сумочки гроші: тридцять вісім доларів за шлюбне свідоцтво й п'ять – у конверт. Вона передала їх мені, а я – реєстраторці. Покінчивши з формальностями, моя дружина й я покинули заклад, не зволікаючи ні миті.

Опинившись у потоці автомобілів, ми обмінялись обручками й відкрили вікна, щоб вивітрити сморід тютюнового диму, яким просяк наш одяг. Перших кілька хвилин подружнього життя ми від душі реготали.

Перші слова Леслі в якості законної дружини були:

– А ти, виявляється, вмієш забивати баки дівчатам!

– Погляньмо на це з іншого боку, пані Перріш-Бах, – сказав я. – Адже буде що згадати, правда? Чи ми забудемо про день одруження?

– На жаль, ні, – засміялася вона. – О Річарде, ти такий романтик...

– За сорок три долари романтики не купиш, люба. Романтика додається до стильних посвідчень, це полиск і блискітки, за які треба платити додатково. Ти ж знаєш, нам тепер слід заощаджувати кожен цент.

Якийсь час я вів машину мовчки, потім запитав:

– Ти відчуваєш якісь переміни? Відчуваєш, як зміцнівся твій статус заміжньої жінки?

– Ні. А ти щось відчуваєш?

– Можна сказати й так. Щось змінилося. Наше суспільство всерйоз ставиться тільки до того, що з нами допіру відбулось у тому прокопченому тютюновим димом закладі. А все те, що з нами було досі, – наші радість і сльози, – для них не має жодного значення. Для них важить тільки підписаний документ! Схоже... я відчуваю, що ми позбавили уряд ще однієї сфери, де він може втручатися в наші справи. Знаєш, Вукі? Що більше я дізнаюся, то менше мені подобається те, чим займається уряд. Чи це тільки в нас такий уряд?

– Прислухайся до натовпів, любий. Колись у мене сльози на очі виступали, коли я бачила державний прапор, я дуже любила свою країну. Думала: я щаслива, що живу тут. Не маю права приймати цей факт як належне. Не маю права залишатися бездіяльною – треба працювати на виборах, брати участь у демократичному процесі! Я багато вчилася й поволі прийшла до розуміння, що насправді все не зовсім так, як нас навчали в школі: американці не завжди були добрими хлопцями, наш уряд не завжди виступав на боці свободи й справедливості!.. Саме набирала обертів війна у В'єтнамі, й що більше я дізнавалася, то більше не могла повірити... Сполучені Штати заважають провести вибори в чужій країні тільки через те, що результати виборів заздальгідь вважаються

небажаними; Америка підтримує маріонеткову диктатуру; американський президент робить публічну заяву про те, що наша присутність у цій країні викликана зовсім не бажанням домогтися справедливості у В'єтнамі. Нам були потрібні в'єтнамські олово й вольфрам!.. Маю право протестувати, думала я. Тому брала участь у маршах за мир, у цілком законних і ненасильницьких заходах. Ми не були ні божевільні, ні мародери із запалювальними бомбами, були абсолютно законослухняні мешканці Лос-Анджелеса: юристи, лікарі, батьки, вчителі, бізнесмени. Поліція посіла нас, наче скажених собак, нас били до крові. Я на власні очі бачила, як лупцювали кийками матерів з дітьми на руках, бачила, як тими ж кийками викинули якогось старого з його інвалідського візочка, як хідниками текла кров! І це в самому Лос-Анджелесі! А я все думала, як таке могло трапитися! Ми ж американці, а нас переслідує наша власна поліція! Мене дістали кийком, коли я кинулася навтьоки. Більше нічого не пам'ятаю. Додому привезли друзі.

Добре, що мене там не було, подумав я. Нестримне бажання вдатися до сили, зазвичай надійно й глибоко сховане, за таких обставин могло вибухнути сліпою люттю.

– Коли мені у газетах трапляли на очі фотографії, на яких поліцаї когось лупцюють, то я вважала, що їхні жертви заслуговують такого ставлення через якісь жахливі вчинки, – вела далі Леслі. – Але того вечора я зрозуміла, що не погоджуватися з урядом – так само жахливий вчинок. Вони хотіли, щоб війна тривала, а ми – ні. Й через те нас нещадно били!

Я тремтів од обурення, міцніше стиснувши кермо, промовив:

– Ви становили неабияку загрозу для уряду: тисячі законослухняних громадян, які протестували проти війни. Війна... Ми витратили стільки коштів на смерть і руйнування! На своє виправдання згадували про оборону, сіяли страх і зненависть до народів і країн, які чимось нам не догодили. Ми рубали їх під корінь, якщо нас не задовольняв їхній уряд і

якщо вони не були достатньо міцними, щоб вистояти перед нами.
Самовизначення – для нас, а не для них.

– Про що це свідчить? Скільки доброти й розуміння залишається в нас для інших народів? Скільки коштів ми витрачаємо на підтримання миру?

– Половину того, що витрачається на війни? – закинув я.

– Навіть не сподівайся! – заперечила Леслі. – На заваді святенницький менталітет: Бог і Держава – передусім. Ось що стоїть на перешкоді миру в усьому світі. Бог і Держава, Закон і Порядок – це пройшлося кийками по наших спинах на демонстрації в Лос-Анджелесі. Якби на світі знайшлася добра країна, часто думала я, то я б обов'язково переїхала туди, – сказала Леслі. – Але, хоч хай би якою неотесаною й заляканою була наша країна, кращої я все одно не знаю. Я вирішила лишитися й зробити все від мене залежне, щоб вона стала кращою.

І ти не перестаєш її любити, хотів сказати я.

– Знаєш, чого мені найдужче хочеться? – запитала Леслі.

– Чого?

– Хочеться дивитись на наш прапор з почуттям гордості.

Вона пересіла ближче до мене з наміром змінити тему розмови.

– Оскільки уряд ми вже усунули з нашого шляху, то про що ще тобі хотілось би побалакати в день одруження, пане Бах?

– Про що завгодно, – відповів я. – Хочу бути з тобою. – Але в душі я вже ніколи не забуду: ті там били цю чарівну жінку кийками, коли вона кинулася навтьоки!

Законний шлюб став ще одним кроком геть від того Річарда, яким я був колись. Від Річарда, який терпіти не міг примусу і який тепер узяв на себе обов'язок перед законом.

Я приміряв до себе цю етикетку, котра ще чотири роки тому пасувала б мені, як корові сідло. Ти – Чоловік, Річарде. Ти – одружений. Решту свого життя перебудеш тільки з однією жінкою, яка ось сидить поруч із собою. Більше не житимеш так, як хочеться тільки тобі. Ти відмовився від незалежності. Відмовився від свободи. Ти в законному шлюбі. Як себе відчуваєш?

Кожна з цих думок колись могла б поранити серце, могла б пробити сталеву стрілою мої лати. Віднині вони були істинними – кожна з них. Почуваєш себе, наче в солодкому вершковому кремі.

Ми приїхали до будинку моїх батьків на околиці містечка, де я жив з народження аж до того дня, коли дременув з дому, щоб навчитися штати. Я пригальмував, зупинив машину на такій знайомій з часів дитинства та юності вулиці.

Та ж сама темно-зелена хмара евкаліптів над головою, та ж галявина, яку я зазвичай лінувався підстригати. Ось гараж із пласким дахом, де я встановив свій перший саморобний телескоп, аби спостерігати за Місяцем; ось той самий плющ пнеться по стіні, і ті самі дерев'яні ворота з просвердленими дірочками для собаки, який уже давно здох.

– Ото вони здивуються! – Леслі простягла руку й торкнулася воріт.

Я застиг, час зупинився. Її рука на воротах, полискує золото нової обручки. Картина вибухає в голові й миттєво випаровує останні тридцять років.

Хлопчина знав напевно! Хлопчина, яким я колись був, сам тоді стояв біля цих воріт і знав, що одного дня тут стоятиме жінка, яку він покохає. В цю мить ворота належали не просторові, то були ворота часу. На одну мить я побачив його, того хлопчину. В темряві минулого він стояв здивований, – перед його очима промайнула осяйна Леслі. Так, хлопчині було відомо все!

Моя дружина прочинила ворота й побігла назустріч батькові та мачусі, в їхні обійми.

Постать хлопчини стала прозорою й розчинилася. В останню мить я встиг помітити здивовані очі, роззявлений рот.

Не забувай! – подумки гукнув я йому навздогін у глибину десятиліть. Завжди пам'ятай про цю мить!

СОРОК ДВА

Коли тієї ночі ми роздягалися в готельному номері, я розповів Леслі про ворота, про те, як щось багато років тому торсонувало моїм життям. Вона слухала й розправляла блузку на вішаку, перш ніж повісити її до шафи.

– Чому ж ти так довго втримував мене на відстані? – запитала вона. – Чого боявся?

Я кинув сорочку на спинку крісла – й одразу підхопив її: ледь не забув, що вирішив бути не менш охайним від Леслі; простяг руку по вішак.

– Боявся, що доведеться змінюватись. У такий спосіб я захищав свій усталений, майже правильний порядок.

– А звідси й лати?

– Так, то був захист. Авжеж.

– Захист. Мало не всі чоловіки, яких я знала, шукали захисту, – сказала Леслі, – Ось чому навіть найпривабливіші з них були такими жахливо бридкими!

– Вони відштовхували тебе. І я теж.

– Ти ні, – сказала вона, але я нагадав їй деякі випадки, й вона була вимушена погодитися: – Ти ледь не відштовхнув мене. Але я знала, що та холодна крижина, яку я побачила, це не ти.

Я поклав її в ліжко, вдихаючи золоте волосся.

– Яке тіло! Ти така... неймовірно чарівна і ти – моя дружина! Як усе це об'єднати?

Я дуже легенько поцілував її в кутик рота:

– Прощавай, моя гіпотезо!

– "Прощавай"?

– У мене була гіпотеза, майже теорія, в якій я не сумнівавсь аж до часу, коли ти припинила мої дослідження: вродливих жінок не дуже цікавить секс.

Її розсмішила моя несподівана заява:

– Ой, Річарде, ти жартуєш! Ти справді так думав?

– Справді. – Мене охопили суперечливі почуття. Я хотів їй усе розповісти, але водночас хотілося торкнутись її. Пора зробити й одне й друге, думав я, пора.

– Знаєш, де хиба в твоїй теорії? – запитала Леслі.

– Думаю, з нею все гаразд. Просто вона має винятки, і ти – один з них, дякувати Всевишньому. Але в більшості випадків моя теорія справджується: вродливі жінки дуже втомлюються від того, що їх розглядають виключно як об'єкт сексуального домагання, оскільки ж вони цінують себе набагато більше, то в них наче спрацьовує вимикач.

– Цікава теорія, але це не так, – сказала вона.

– Чому не так?

– Це нічим не обгрунтований сексизм. Розгляньмо Цю теорію від протилежного. Скажімо, в мене, Річарде, склалося враження, що вродливих чоловіків не дуже цікавить секс.

– Нонсенс! До чого ти ведеш?

– Послухай: "Я, наче фортеця, захищена від вродливих чоловіків, я холодна з ними, я не дозволяю їм наближатися до мене, не дозволяю ставати частиною мого життя, й мені чомусь видається, ніби вони й не отримують такого задоволення від сексу, як би мені хотілося..."

– Нічого дивного, – відповів я, бо, зіставивши свої слова з її, збагнув, про що вона говорить. – Нічого дивного! Якби ти не була з ними такою холодною, Вукі, якби відкрилася трохи більше, якби показала їм свої почуття, свої думки... зрештою, жоден вродливий чоловік не хоче, щоб до нього ставилися, як до секс-машини! А якщо жінка не пошкодує для тебе трохи тепла – це зовсім інша справа!

Леслі міцніше пригорнулася до мене.

– Хіба ж це не урок? – сказала вона. – Яка ж мораль з цього випливає, Річарде?

– Там, де немає близькості, не може бути досконалого сексу, – відповів я. – Така мораль, моя вчителько?

– Ти стаєш таким проникливим філософом!

– І якщо чоловік зрозумів це, якщо розшукав жінку, яку кохає й поважає, якою захоплюється, на пошуки якої пішло все життя, то є в нього шанс знайти водночас і найтепліше в світі ложе? І навіть, якщо та, котру він розшукав, дуже вродлива жінка, то чи можливо, що її дуже хвилює секс саме з ним і що вона насолоджуватиметься цим таїнством плоті так само глибоко, як він сам?

– Так само глибоко, як ти, – засміялася вона. – А можливо, й глибше!

– Вчителько! – вигукнув я. – Не може бути!

– Якби ти міг стати жінкою, ти, напевно, був би дуже здивований.

Щойно одружені, ми лежали в обіймах і розмовляли цілу ніч, яка знищила всі стіни, розметала імперії, відкинула в забуття нашу сутичку з урядом, банкрутство. Одна така ніч з багатьох, вона підіймалася з минулого, вигиналась аркою над нами сьогоднішніми, розсипала відблиски над майбутнім.

Що для нас найважливіше в кожному з життів, які ми обираємо для себе? – запитував я себе. Невже це просто близькість із людиною, яку кохаєш?

За винятком тих годин ще в пустелі, коли ми сердилися одне на одного чи валилися з ніг, перевтомлені сидінням за комп'ютерами, всюди й завжди над нами розливалася пружна й блискуча аура взаємного бажання. Спалах в очах, усмішка, випадковий дотик руки закликали нас одне до одного постійно, день у день.

Колись мені подобалися виключно початкові стадії романів, коли ще не зникав невагомий магнетизм взаємного тяжіння. На моє щастя, бажання бути з цією одною жінкою не спадало. Моя дружина ставала чимраз вродливішою, чимраз бажанішою.

– Це все суб'єктивні судження, правда? – сказав я, втрачаючи голову від принад її тіла й золотого сяйва голови.

– Так, – відповіла Леслі, вгадуючи мої думки. – Ми не знали, як діє наш телепатичний зв'язок. Просто дуже часто нам одразу ставало відомо, що в другого на думці. Сторонній міг би сказати, ніби ми зовсім не змінилися, – докинула вона, – ніби ми такі, як були колись. Але є щось у тобі таке, що дедалі більше мене приваблює!

Саме так, подумав я. Якщо б ми не змінювались одне для одного, ми б уже давно занудьгували! Я спитав:

– Початок нашого роману вже закінчився? Чи він триватиме завше?

– Пам'ятаєш, що говорить чайка в твоїй книжці? Можливо, то слова про тебе теперішнього: "Зараз ти готовий стати на крило й пізнавати сенс добра й кохання".

– Зовсім навпаки. Це сказали чайці.

Леслі всміхнулась:

– А тепер це тобі кажу я...

СОРОК ТРИ

Суд у справах банкрутства дозволив нам пожити в нашому будиночку й доглядати за ним, поки знайдемо якесь інше житло. Десь далі на північ і набагато дешевше. А потім таки настав час полишити насиджене місце.

Ми зайшли до хати, тоді обійшли навколо неї, попрощалися. Прощайте, робочий столе й протесте проти вирубки лісу. Прощай, ліжку, з якого ми спостерігали за зоряним небом, перш ніж заснути. Прощай, каміне, голяки для якого ми наносили власними руками. Прощай, затишна домівко. Прощай, саде, вимріяний Леслі й уже розквітлий у її мріях, для якого вона готувала ґрунт, який перекопувала, садила в нього рослини й захищала. Прощай, лісе зі звіриною, який нам так подобався й за порятунком якого ми боролись. Прощайте всі, сказали ми.

Коли настав час рушати, Леслі сховала обличчя в мене на грудях і вся її відвага пролилася сльозами.

– Наш садок! – схлипувала вона. – Я люблю наш садок! Люблю цей маленький будиночок, оті дерева, наших косуль і сонце, що сходить над лісом...

Вона не на жарт розридалася й ніяк не могла вгамуватись. Я тримав її в обіймах і гладив по голові:

– Все гаразд, Вукі, – заспокоював я її. – Все гаразд. Це тільки будинок. А дім – це ми, хоч би куди поїхали... Колись ми зведемо новий будинок, кращий, ніж цей. Навколо розляжеться садок, плодові дерева, овочі, квіти. Всього набагато більше, ніж ми могли мріяти. Ми знайдемо нові дикі рослини, біля нас поселиться інша сімейка оленів. Місце, куди вирушаємо, буде ще красивіше. Обіцяю!

– Але ж, Річі, мені подобається тут!

Схлипування поволі вщухало. Я допоміг Леслі сісти в машину, й ми поїхали. Грунь, на якому жили досі, сховався за дерева, щез із поля зору.

Я не плакав, бо в нас була мовчазна домовленість: коли комусь дуже погано, – втомлений, хворий, поранений, прибитий горем, – другий обов'язково лишається на посту. Я мовчки вів машину. Зрештою Леслі втихла й задрімала в мене на плечі.

Нарешті ми вільні, думав я, звертаючи на північне шосе. Можемо почати з чистої сторінки, але не з нуля. Можемо почати все завдруге, маючи за плечима ношу знань, які отримали на своєму шляху! Принципи кохання, взаємної підтримки, допомоги й зцілення працюють на нас навіть зараз.

Банкрутство, втрата авторських прав на книжки можуть здатися незаслуженим лихом, Річарде, але ми добре знаємо, що не слід довіряти поверховим оцінкам, правда? Тепер одержали шанс непохитно триматися того, що є, а не того, що тільки здається.

Чиста сторінка, жодних обмежень, жодного якоря – мені щойно дали шанс випробувати міць свого Незримого, на яке я так покладаюся! Це закон космосу, подумав я. Він непорушний: Життя ніколи не відмовляється від життя.

Вставати з руїн заможності – все одно, що підніматись із темниці на кулі світла. Жорстокі темні мури навколо нас упали; роки, наповнені непосильними викликами й випробуваннями, пройшли. Однак, оточена цими мурами, виростала веселково-золота відповідь на запитання гастролера... Я розшукав ту єдину людину, яка важила для мене найбільше в світі, й минулися нарешті неспокійні десятиліття невтомних пошуків.

Зараз, коли пагорби Орегону розчиняються позаду нас у сутінках, настала саме та хвиля, коли будь-який добрий письменник міг би прошепотіти: "Кінець".

СОРОК ЧОТИРИ

Ми переїхали далі на північ, почали нове життя на гроші кінозірки, які Леслі веліла вважати тепер нашими спільними. Яке дивне відчуття, коли за душею не лишилося жодного власного цента!

Леслі була настільки ощадливою і обережною, наскільки я – марнотратним. Ощадливість – ця риса характеру не значилася в переліку моїх вимог для спорідненої душі, але так уже, напевно, передбачено світобудовою: в кожній чарівній парі хтось один доповнює те, чого може бракувати другому.

За чим я повсякчас шкодував з моменту, відколи на мене звалилися небачені прибутки, так це за простотою. Якщо хтось заздалегідь не готовий до такого удару, то несподіване багатство сховає його під тягарем складнощів численних взаємно пов'язаних хитросплетінь з ухилом у незграбну плутанину. Простота так само, як кулька ртуті, зникає, якщо повестися з нею необережно.

Зараз простота сором'язливо стукала в одвірок, де ще донедавна в мене були двері:

– Привіт, Річарде. Не могла не помітити, що в тебе скінчилися гроші. Ти останнім часом бачив небо?! Поглянь на ці хмарини! Зверни увагу, як Леслі доглядає за квітами навіть в орендованому садку! Хіба тобі не приносить вдовolenня спостерігати, як твоя дружина сідає за комп'ютер?

Так, я отримував удовolenня. В теплі дні Леслі носила щонайпростіше: білі парусинові штани, блузку з напівпрозорої тканини.

Варто було повернутися до неї й запитати, як правильно те чи те слово, й мене охоплювало пристрасне бажання. Як мені подобалася її простота!

Втім, напруга зникла ще не повністю. Нарешті настав час, коли ми отримали повідомлення про ліквідацію всього майна в зв'язку з банкрутством. Разом з ним прийшло повідомлення про нові заявки на придбання прав на мої книжки. Продавалися права на сім книжок. Ми теж могли подавати заявки разом з іншими бажаючими.

Ми з Леслі помінялися ролями. Я став дуже ощадливим, а вона після багатьох місяців очікування несподівано почала розтринькувати гроші.

– Давай не будемо пропонувати надто багато, – озвався я. – Три книжки більше не друкують. Хто схоче пропонувати за них пристойну ціну?

– Не знаю, – сумнівалася Леслі. – Я не хочу ризикувати. Гадаю, нам слід запропонувати все до останнього пенні.

Мені перехопило подих:

– Усе до останнього пенні?! А з чого платити за оренду, як ми будемо жити?

– Мої батьки пообіцяли позичити нам трохи грошей, – сказала вона, – поки ми знову станемо на ноги. – Леслі затято наполягала на своєму.

– Будь ласка, не позичай грошей. Тепер я знову можу повернутися до праці. Вважаю, мені пора сісти за нову книжку.

Вона всміхнулася.

– Я теж так гадаю. Пам'ятаєш, ти сказав, що твоя місія вже виконана? Пам'ятаєш, говорив мені, що спокійно можеш помирати, бо вже сказав усе, що мав сказати в цьому житті?

– Яким же я був дурнем! Тоді я навіть не знав, навіщо мені жити далі.

– Тепер у тебе є мета життя?

– Так.

– Пообіцяй мені! – вигукнула Леслі. – Бо якщо ти помреш, то знайдуть два тіла! Я не маю наміру залишатися тут без тебе.

– Гаразд, тут зовсім скоро знайдуть два кістяки, якщо ти витратиш усі наші гроші на придбання авторських прав на старі книжки, а не на харчі!

– Не пропадемо. Ми не можемо відмовитись од сімох твоїх книжок, навіть не намагаючись їх урятувати!

Ближче до півночі ми пристали на "компроміс". Запропонуємо останнє, що маємо, й позичимо гроші в батьків Леслі на прожиття. Наступного ранку мені так і не пощастило переконати її, що то надто велика сума, і вона відіслала заявку юристам.

Уповноважений розпорядник послав повідомлення іншим претендентам: чи можуть вони викласти більшу суму за авторські права?

У нашому домі зависла така напруга, що її можна різати ножем.

А ще за кілька тижнів пролунав телефонний дзвінок.

Леслі щодуху кинулася на другий поверх.

– Вукі! – закричала вона звідти. – Вони наші! Вони наші! Книжки знову наші!

Я так міцно стиснув її в обіймах, що їй забракло повітря. Ми верещали й галасували, стрибали від радощів і сміялися. Я й не підозрював, що повернення наших паперових дітей додому настільки важливе для мене.

– Скільки ж запропонували наші найближчі конкуренти? – поцікавився я.

– А в нас не було конкурентів, – боязко відповіла вона.

– Ніхто навіть не подав заявки?.. Це правда?

– Ніхто.

– Не було жодної заявки! Ура!

– Ніяке не "ура", – похнюпилася Леслі.

– Чому не ура?

– Ти мав рацію! Не треба було пропонувати таку велику суму. Я викинула на вітер усі наші гроші на сто років уперед!

Я знову обійняв її:

– Ти помиляєшся, маленька Вукі. Твоя пропозиція всіх відлякала, більше ніхто навіть не зважився подавати зустрічну заявку. Ось що трапилося насправді! Якби ти запропонувала меншу суму, вони б обов'язково втрутилися й бодай на цент, але перевищили б її!

Від цих слів вона знову засяяла, й світло її усмішки освітило наше майбутнє.

СОРОК П'ЯТЬ

У ті місяці авіація переживала справжню революцію: з'явилися дешеві літальні апарати, й гонорару за перше ж оповідання, яке я видрукував, позбувшись минулих зобов'язань, вистачило нам на прожиття, а також на придбання набору деталей у компанії "Птеродактиль ЛТД" для спорудження надлегкого аероплана. Мені компанія припала до вподоби відразу, тільки-но я почув її назву, до того ж там виробляли найкращі, як на мене, надлегкі літаки. Мені знову хотілось підніматися з полів та пасовищ, спостерігати за хмарами з висоти, відчувати радість лету.

Яке задоволення знову робити все власними руками, складаючи такий аероплан! Алюмінієві труби й сталеві троси, болти, заклепки й тканина, двигун, учетверо менший за той, що був на моєму "Фліті". Я склав літак за місяць, деталь по деталі, як цього вимагала інструкція, звіряючись із фотографіями й кресленнями, які надіслали мені з фірми.

– Оце краса! – сказала Леслі, коли вперше побачила фотографію "Птеродактиля".

Вона повторила свої слова ще з більшим захопленням, коли наша машина постала перед нею на траві, – величезна копія дитячої іграшки, яка погойдувалася на вітрі, наче метелик із шовку та металу на квітці лілії.

Машина так просто влаштована, подумав я. Чому її не винайшли років сорок тому? Хоча – байдуже: вже ж винайшли! Саме вчасно. Для людей, у яких не густо грошей і які мріють відірватись од землі.

З великою повагою до досі невідомої речі, після тривалих управ, коли я просто виводив літак на старт з працюючим двигуном, після багатьох

спроб секунд на десять підняти над позиченим пасовищем, я нарешті зважився дати повний газ, і потужний повітряний змії кольору полум'я й призахідного сонця, – Дух Польотів на шляху до рідної обителі, – піднявся високо над травами. Президент компанії прислав мені в комплекті з деталями зимовий костюм, бо в цю пору року, та ще й без кабіни, в небі було справді холодно.

Й ось я в повітрі! Вітер і спокій, гори й долини, зелень і земля внизу, дощ і солодке пронизливо-крижане повітря знову переймає мене вперше за стільки років! Я припинив облік годин, проведених за штурвалом, після восьми тисяч; перестав нотувати типи літаків, якими довелося керувати, після сто двадцять п'ятого; проте цей аероплан дав мені таку насолоду, ж жоден інший до нього.

Все-таки до цього апарата належало ставитися з обережністю. Скажімо, він аж ніяк не годився для польотів у негоду, зате в безвітряну годину з ним ніщо не могло зрівнятись. На сьогодні досить: птеродактиль згорнув крила, розмістився в довгастому мішку на багажнику автомобіля й поїхав додому відпочити. Одне мене не влаштовувало: він був розрахований на одного і я не міг узяти з собою дружину.

– Не біда, – сказала Леслі. – Коли ти літаєш, я теж із тобою там, угорі. Дивлюся вниз і бачу себе, як махаю тобі рукою!

Вона сіла на місце пілота, завела двигун, заправила волосся під шолом і проїхалася повітряним змієм уздовж пасовища. Обіцяла політати, якщо знайдеться час навчитися.

Хвилювання від першого польоту, напевно, стали причиною того, що однієї з наступних ночей мені приснився вельми незвичний сон.

Я летів "Птеродактилем", у якого було два сидіння, а не одне, летів високо над якимось срібним мостом і сів на зеленому схилі біля відкритого амфітеатру. Зайшов досередини в своєму яскравому

комбінезоні, сів і став чекати, спершись підборіддям на коліна. Мені ще ніколи не траплялося бачити сну, в якому я з'являюсь надто рано, задовго до того, як щось має трапитися. Через кілька хвилин почув за спиною кроки.

Я обернувся й одразу впізнав його. Впізнав себе. Себе з минулого. Цей я видавався розгубленим, був на п'ять років молодшим, його рухи скувала туга, яка перетворилась на щит. Він не міг збагнути, де опинився.

Було напрочуд приємно дивитися на цю людину. В мені прокинулась любов до нього. А тоді раптом стало шкода його. Він був безнадійно самотнім, і це впадало в око. У нього було так багато запитань, але відповідей він боявся. Я підвівся й усміхнувся йому. Він завжди був жахливо пунктуальним і ніколи нікуди не запізнювався.

– Привіт, Річарде, – сказав я, намагаючись зберегти невимушеність. – Ти не тільки пунктуальний, ти прийшов навіть раніше, правда?

Йому було прикро – він удивлявся в моє обличчя. Якщо ти в чомусь непевен, подумав я, чому б не запитати про це?

Я вивів його з амфітеатру, розуміючи, що біля літака він почуватиметься набагато впевненіше. В мене були відповіді на всі його можливі запитання, відповіді на його біль і самоізоляцію, відповіді, які могли виправити всі помилки. Але це знаряддя, що в моїх руках працювало, мов зачароване, обпече його руки розжареним до червоного залізом. Що ж маю сказати?

Я показав йому аероплан, розповів, як ним керувати, й подумав: "Смішно". Про польоти йому розповідаю я, котрий уже кілька років ні на чому не літав, крім оцього надлегкого апаратика. Він може бути самотнім, але пілот з нього набагато кращий від мене.

Коли він уместився на сидінні, я гукнув "від ґвинта" й запустив машину. Двигун працював так незвично тихо, що мій гість на деякий час геть забув, чому він вирішив побачити мене, забув, що аероплан – тільки тло нашого сну, а не його суть.

– Готовий? – запитав я.

– Вперед!

Що можу про нього сказати? Це свого роду гра, подумав я. Зараз на нього звалилось випробування несподіваними грошима й усе те, що вони приносять своїй безневинній жертві та її оточенню. І тепер усе навколо нього рушиться, його світ похитнувся. Втім, зараз він просто дитина з новою іграшкою, адже так любить літаки. Як легко бути співчутливим, подумав я, коли опиняєшся в біді сам.

Піднявшись угору на тисячу футів, я зняв руки зі штурвалу:

– Спробуй ти!

Він летів легко й акуратно, хоча досі уявити не міг, що можуть існувати такі літальні апарати.

Я знав, у цьому сні я основна дійова особа, він чекає від мене пояснень. І все-таки він був абсолютно впевнений, що вже пізнав усе, що слід було пізнати! Я наче відчував його готовність відкинути саме те знання, яке б могло дати свободу.

– Чи можна вимкнути двигун? – запитав він.

Замість відповіді я торкнувся вимикача. Пропелер сповільнив обертання й зупинивсь, аероплан перетворився на планер.

А от від уроків з управління літаками він ніколи не відмовлявся.

– Який досконалий літачок! – вигукнув він. – Де можна такий придбати?

Кілька хвилин у повітрі, й він уже ладен бігти купувати "Птеродактиль". Грошей вистачало. Він міг купити одразу сотню "птеродактилів", от тільки в його часі такий літак був нематеріалізованою мрією, ще навіть не існувало креслень.

Він не міг купити такої машини, але з його допомогою для мене відкривалася можливість пробитися через Річардове негативне ставлення до змін...

Я попросив його сказати, здогадується він, що це за літак і що за чолов'яга в зимовому костюмі сидить за штурвалом. Я не здивувався його відповіді, він просто потребував, щоб його запитали.

Трохи перегода, втішений польотом, я просто сказав йому, що в мене є відповіді на всі його запитання і що він не прислухається до них.

– Вважаєш, я не прислухаюся? – запитав він.

– А ти зможеш?

– Кому ще, крім тебе, довірюсь?

Є ще Леслі, подумав я, але він тільки розсміється мені в обличчя, і ми ні до чого не прийдемо.

– Я тобі повідаю те, для чого ти сюди прийшов. Повідаю, що робитимеш далі, – сказав я. – Відповідь, якої шукаєш, полягає в тому, щоб відмовитись од своєї Свободи, своєї Незалежності й одружитися з

Леслі Перріш. Навзамін знайдеш зовсім іншу свободу, таку чарівну, що й уявити не можеш...

Після моїх слів про одруження з Леслі він перестав прислухатись до моїх слів. Був настільки ошелешений, що ледь не вивалився з літака.

Йому ще стільки доведеться пройти, подумав я, поки він зіпав ротом од несподіванки. І він пройде весь шлях за наступні п'ять років. Упертий самовдоволений сучий син, але справа в тім, що він мені подобається. В цього хлопця обов'язково все вийде, все буде гаразд, подумав я... А чи справді він передужить сам себе?.. Могло статися, що його голос почувся мені вже після авіакатастрофи або ж з'явивсь після того, як я повернувся до Монтани? Можливо, в майбутньому на нього чекає поразка?

Ота його самотність, перебуваючи під таким старанним захистом, давала мені підстави сподіватися. – Коли я згадав про Леслі, він слухав насторожено, навіть проковтнув без опору дещо з того, що я розповів йому про майбутнє. Якщо знатиме все про неї, йому буде легше вижити, подумав я, навіть якщо забуде мої слова та обставини, за яких ми зустрілися. Я розвернув аероплан на північ.

Коли ми приземлились, Леслі чекала нас, одягнута так, як у дні, коли ми з нею залишалися вдома вдвох. Він аж підскочив, уздрівши Леслі, за одну мить її образ випарував тонну заліза. Врода справді всесильна!

Леслі хотіла сказати йому щось своє, особисте, тому я прогнав свій сон, розтанув у повітрі й прокинувся за кілька років після того, коли він побачив такий самий сон.

Тільки-но я розплющив очі, все випарувалося, наче серпанок на сонці. Сон про польоти, подумав я. Як мені пощастило, що бачу стільки снів про польоти! Хоча з останнім сном пов'язане щось особливе... Що то було? Здається, я вкладав гроші в необроблені діаманти... Авжеж, саме так. Летів кудись із коробкою діамантів, а може, насіння чи ще чогось, і воно

ледь не вивалилося з аероплана? Сон про вкладення коштів. Якась частина підсвідомості й досі гадає, ніби в мене лишилися якісь гроші? Можливо, вона знає щось таке, до чого мені зась?

У записнику я черкнув кілька рядочків: Чому б людині самій не викликати сні, в яких можна подорожувати, щось спостерігати й вивчати?

Леслі спала, а я лежав і дивився на неї. Світанок відблискував у її золотому волоссі, що безтурботно розтеклося по подушці. Якусь мить вона була така непорушна – а бува померла? Леслі так нечутно дихала, аж годі було помітити. А вона дихає? Вона не дихає!

Я знав, що сам себе лякаю, але мені відлягло, коли Леслі легенько ворухнулася і ледь всміхнулася своєму видінню. Я зрадив!

Я все життя розшукував цю жінку, майнуло в голові, моє покликання в тому, щоб увесь час бути з нею.

Ні, я помилявся. Пошуки не були метою мого життя. То був неминучий імператив. Моє життя не могло початись, поки я не розшукав її.

Мета в іншому: що далі? Що ви двоє хочете дізнатись про кохання? Я так змінивсь, а все тільки починається.

Справжні оповідки про любов не мають закінчення. Єдиний спосіб довідатись, що відбувається після слів "і були щасливі разом", це – самому прожити життя зі своїм довершеним другом. У любов, звичайно, переливається закоханість і чуттєва радість пристрасті.

А що потім?

А потім дні й місяці безкінечних розмов, взаємне розуміння на зміну вікам розлуки – що ти зробив потім, що ти думав, що ти зрозумів, як ти змінюєшся?

А потім що?

Які з твоїх найпотаємніших сподівань, мрій, побажань, які з найрозпачливіших "от якби" можуть збутися? Хоч би яке найпрекрасніше життя ти уявив, – ось воно: двоє людей, як сонце й місяць на небі, вдвох ми зможемо здійснити все!

А потім що?

Стільки всього пізнати разом! Стільки всього дати одне одному! Мови й акторська майстерність, поезія й драматургія, парапсихологія й електроніка, садівництво та банкрутство, міфологія й географія, куховарство та історія, живопис і економіка, теслярство й музика, історія музики, літаки, плавання під вітрилами, історія вітрильників, політика і геологія, мужність і комфорт, місцева флора й фауна, вмирання та смерть, археологія й палеонтологія, астрономія й космологія, гнів і каєття, письменницька діяльність і металургія, фотографія й сонячна енергія, будівництво житла та інвестиції, книгодрукування, вміння давати й уміння брати, серфінг і допомога дітям, старіння, рятування планети, боротьба за мир, духовне й психічне зцілення, культурний обмін і зйомки фільмів, фотогальваніка, мікроскопи й альтернативна енергетика, як розважитись, як сперечатися й погоджуватись одне з одним, робити приємні несподіванки, приносити радість, одягатися й плакати, грати на фортепіано, флейті та гітарі, бачити глибше, ніж дозволяє зовнішній вигляд, згадати про інші життя, минулі й майбутні, відповідати на запитання, досліджувати й вивчати, як збирати факти, аналізувати й синтезувати, служити іншим і робити свій внесок, читати лекції й вислуховувати, бачити й торкатись одне одного, мандрувати в часі й зустрічатися, з іншими нами, створювати світи з наших снів і жити там змінюючись.

Леслі знов усміхнулася вві сні.

Я думав: а що потім? А потім ще й ще, з кожним разом, ненаситні, вони дізнаватимуться чимраз більше й більше. Вчитися, збагачуватись досвідом, ділитися з іншими ненаситними, нагадувати, що ми не самотні.

А потім? Що потім, коли діждемося здійснення мрій, коли час утомить нас?

А потім... Життя, так!

Пам'ятаєш? Пам'ятай: Я Є! І ТИ Є! Й КОХАННЯ Є. Й ЦЕ ВСЕ,ЩО МАЄ ЯКЕСЬ ЗНАЧЕННЯ!

Ось воно, те, що буде потім!

Ось чому історії про кохання не мають закінчень! Вони не мають закінчень, бо саме кохання не закінчується!

І ось уранці, зовсім несподівано, за якихось хвилину чи півтори я зрозумів, завдяки чому так просто тримається разом усе суще. Я схопив нотатник, який завжди зі мною біля узогів'я, й переніс ці секунди карбованими, великими, від хвилювання нерівними літерами на папір:

Єдино реальне – Життя!

Життя дає свідомості вільний вибір: можна нічого не вибирати або ж вибирати з безкінечних мільярдів варіантів, які тільки можна собі уявити.

Моя рука тремтіла й сіпалася, слова вибігали за блакитні береги сторінки.

Свідомість може забути про себе, якщо цього захоче. Вона може винайти межі, віддатися фантазіям, може прикидатись галактикою, всесвітом, чорною дірою, білою дірою, Великим вибухом, зоною стабільності, сонцями й планетами, астральними та фізичними тілами. Вона готова побачити все, що тільки здатна уявити: війну та мир, недуги й здоров'я, жорстокість і доброту.

Свідомість може надати собі об'ємної форми й утілитися в офіціантку, здатну перетворитися на Божого пророка, свідомість може бути стократною, духом, біпланом на лузі; вона може виявитись авіатором, який щойно прокинувся зі сну й милується усмішкою на обличчі сплячої дружини; може стати кицькою Доллі, яка заплигує на ліжко і якій не терпиться спитати, чому сьогодні запізнюється її сніданок.

І будь-якої миті свідомість може згадати, хто вона насправді, згадати дійсність, може згадати Любов. І в цю мить усе зміниться...

Пухнасто-кругла Доллі вигнула спину – її блакитні очі ховалися за попелясто-шоколадною маскою, – стрибнула, досягаючи кігтиками мишачий хвостик чорнильних ліній, які я виводив ручкою, і зігнала його зі сторінки.

– Доллі, геть! – люто засичав я на неї.

Ти не даєш мені сніданку? То я з'їм твою ручку...

– Доллі, не треба! Геть!

Ручку не можна? – блиснула вона оченятами. То я з'їм твою РУКУ!

– Доллі!

– Що ви тут затіяли? – Леслі прокинулася й ворухнула рукою під простирадлом. У ту ж мить маленьке створіння кинулося в атаку проти

цієї нової небезпеки для маленьких кошенят, загрожуючи своїми гострими, наче голки, зубами й двадцятьма кігтками.

– Наша Доллі натякає, що пора розпочати новий день, – зітхнув я в розпалі бою.

Більшість того, що я несподівано для себе самого збагнув, уже надійно зберігалось на папері.

– Ти прокинулася, Вукі? – спитав я. – В мене щойно виникла дивовижна думка, і якщо ти вже прокинулася, то я б хотів сказати тобі...

– Скажи! – Леслі поправила подушку під головою, уникнувши нової атаки з боку Доллі тільки тому, що друга наша кицька – Янголятко – наче сама невинність, допіру ввійшла до кімнати й Доллі одразу почала підступно скрадатися до неї.

Я зачитав уголос свої нотатки в записнику. Речення наскакували одні на одних, стрибаючи, наче газелі через високу огорожу. За хвилину я скінчив і підвів очі від записника:

– Кілька років тому я спробував написати листа собі молодому: "Те, що було б добре знати мені молодшому". От тільки як передати його тим дітям, якими ми тоді були!

– Але ж буде смішно сидіти на хмарі, – сказала Леслі, – й спостерігати, як знайдуть наші нотатки про те, чого ми навчилися?

– Я б сказав, що буде сумно.

– Чому ж сумно? – спитала вона.

– Бо на них чекає ще стільки гарного, а вони не віднайдуть одне одного аж до сьогоднішнього дня, або до того моменту, п'ять років тому...

– Давай скажемо їм! – вигукнула Леслі. – Занотуй у записнику: "А тепер, Річарде, потелефонуй Леслі-Марії Перріш, вона саме переїхала до ЛосАнджелеса за контрактом з компанією "XX століття – Фокс", її номер телефону: шість, два, дев'ять, дев'ять, три...

– І що далі? – запитав я. – Порадити йому, щоб він сказав: "Алло, це дзвонить твоя споріднена душа"? На той час Леслі вже була кінозіркою! Чоловіки бачили її фотографії й закохувалися в неї! Невже вона запросить на обід його, хлопця, який невдовзі покине коледж, провчившись лише рік?

– Якщо буде розумницею, то запропонує, щоб вони разом швиденько дали драла з Голлівуду!

Я зітхнув:

– Нічого не вийшло б. Він ще повинен потрапити у військово-повітряні сили й навчитися літати на винищувачах, одружитися й розлучитись, повинен з'ясувати для себе, ким буде й що хоче пізнати. Їй теж належить пройти через заміжжя, навчитися бізнесу, політики й влади.

Вона запропонувала:

– Тоді краще пошлімо листа їй: "Дорога Леслі, тобі зателефонує Річард Бах. Він – твоя споріднена душа, отож будь з ним привітною й завжди кохай його..."

– Завжди, Вукі? Завжди – це...

Я замовк на півслові, поглянув на неї й застиг. Я все зрозумів.

Картини із забутих сновидінь, фрагменти минулих і майбутніх життів зблискували одне за одним перед очима, наче кольорові слайди в проекторі, – клац, клац, клац...

Оця жінка поряд зі мною на ліжку, оця людина, яку я ось зараз можу вхопити за руку, торкнутись її обличчя, це разом з нею я загинув під час кривавої розправи в колоніальній Пенсільванії, це та сама жінка, це вона, дорога мені смертна жінка, для якої я десятки разів був духовним провідником, яка стільки ж разів вела мене. Вона – плачуча верба, чії віти переплелися з моїми. Вона – лисиця, а я лис, який пазурами відбивається від нападників, обороняючи лисенят од вовків. Вона – чайка, яка вела мене у височінь. Вона – живе світло на шляху до Александрії. Вона – срібляста істота з планети Беллатрікс-5. Вона – член команди зорельоту, в неї я закохаюсь в одному з віддалених у часі життів. Вона – фея квітів мого далекого минулого.

Клац, клац і ще раз клац; кадр і ще кадр...

Звідкіля беруться моя слабкість чи моя радість від однієї тільки думки про неї, від одного тільки погляду на округлості її обличчя чи ірудей, від однієї тільки веселої іскринки в очах, коли вона сміється?

Бо ці єдині на світі округлості та іскрини, Річарде... вони завжди з нами, переходять із життя в життя, вирізняють нас із-поміж усіх інших; вони глибоко врізаються в усе, у що ми віримо. І, не підозрюючи про це, ми згадуємо про них, коли знову зустрічаємося!

Леслі сполохано подивилася мені в обличчя:

– Що з тобою, Річарде? Що трапилось?

– Усе гаразд, – відповів я, наче громом прибитий. – Усе добре.

Я вхопив аркуш паперу й кинувся мережити його словами. Який ранок!

Знову й знову ми притягаєм одне одного, бо найбільше повинні пізнати разом, нам судились і важкі, й радісні уроки.

Звідкіля я знаю, чому так беззастережно переконаний, що смерть не може розлучити нас із тими, кого любимо?

Бо це єдина жінка, яку я кохаю сьогодні... бо ми з нею вже вмирали мільйони разів, але цієї миті, цієї хвилини, в цьому житті ми знову разом! Смерть розлучає нас не більше, ніж може розлучити життя! Глибоко в кожному з нас живе знання законів, й один з них говорить: ми завжди повертатимемося в обійми тих, кого кохаємо, незалежно від того, розсталися ми на одну ніч, а чи нас розлучила смерть.

– Одну хвилинку, Вукі. Мені треба дещо записати...

Кохання – це єдине, перед чим безсилий час!

Слова лягали на папір так швидко, що за ними ледве встигала рука.

На початку Всесвіту... Ще до Великого вибуху вже були ми!

Ще до усіх Великих вибухів, в усі часи й після того, як стихла луна останнього, вже були ми! Ми всюди в живому танку, все на світі відображається в наших очах, ми – причина світобудови, ми – творці часу.

Ми – це міст у вічність, ми аркою підіймаємося над океаном, творимо пригоди для самовтіхи, живемо в таємниці й з того радієм, обираємо моменти катастроф, тріумфів, небезпек, небаченого невезіння, не втомлюємося випробовувати себе знову й знову, вчимося любові, любові й ще раз ЛЮБОВІ!

Я відклав ручку, сів на ліжко майже бездиханний, поглянув на дружину й вимовив:

– Ти жива!

В її очах спалахнули яскринки:

– Ми обоє живі!

Запала тиша. Потім Леслі заговорила:

– Колись я облишила була шукати тебе, – сказала вона. – Я була щаслива сама по собі в Лос-Анджелесі з моїми садочком, музикою, справами та друзями. Мені подобалося жити самій. Я гадала, так і проживу решту свого життя.

– У той час я теж був ладен з радістю віддати своє життя за свободу, – відповів я. – Не можна сказати, ніби ми не мали рації. То був би найкращий вихід з усіх відомих нам. Бо як могли ми шкодувати про те, чого ніколи не мали?

– Але все-таки нам чогось не вистачало, Річарде! Час від часу, коли ти залишався наодинці з самим собою, дарма що навколо могли бути інші люди, чи не ставало тобі до сліз сумно, наче ти залишився сам-один такий на весь білий світ?

Леслі простягла руку й торкнулася мого обличчя.

– Чи відчував ти, – сказала вона, – що тобі бракує когось, кого ти ще ніколи не зустрічав?

СОРОК ШІСТЬ

Ми довго не лягали спати. Леслі зосередилася на триста якійсь-там сторінці книжки "Пасивна енергія Сонця" у виданні для фахівців.

Я згорнув "Історію револьверів "кольт", поклав на полицку з прочитаними книжками й простяг руку по наступну з шереди книжок, які чекали своєї черги.

Подумалося: до чого влучно характеризують нас наші книжки! Поряд з Леслі на столику: "Повне зібрання віршів Каммінґза", "2000 рік – загальна доповідь для Президента", "Від безладу до ощадності", "Авраам Лінкольн" Карла Сендберґа, "Мій знайомий одноріг", "Миттєвість за межею часу", "Неврожайні роки", "Баришников за роботою", "Американські режисери", "2081-й".

З мого боку ліжка: "Танцюючі володарі Ву Лі", "Оповідання" Рея Бредбері, "Одіссея авіатора", "Таємниці акваріуму", "Множинність світів і квантова математика", "Їстівні дикоростучі рослини заходу". Коли хочеться достеменно дізнатися про когось, досить поглянути на його книжкову полицку.

Закінчуючи свої підрахунки, Леслі почула, що я міняю книжки.

– Як справи в містера Кольта? – запитала вона, підсовуючи сонячні графіки ближче до світла.

– О, в нього все чудово. Ти знаєш, без револьвера системи "кольт" ця країна мала б зараз сорок шість штатів, а не п'ятдесят?

– Ми загарбали чотири штати, погрожуючи револьвером?

– Зовсім, Леслі, не загарбали. Деякі штати захищали, деякі – звільнили. Щоправда, не ми з тобою. Ні ти, ні я не маємо нічого спільного з тими подіями. Але сто з лишнім років тому для тодішніх людей "кольт" був грізною зброєю. Револьвер стріляв швидше, ніж рушниця, й до того ж

влучніше. Мені завжди хотілося мати власний морський "кольт" зразка 1851 року. Дивно, правда? Оригінали дуже дорогі, але компанія "Кольт" виготовляє копії.

– І навіщо тобі револьвер?

У цей момент вона зовсім не намагалася бути сексуально-принадливою, але навіть тепла нічна сорочка не могла приховати її чудову фігуру. І коли я переросту своє прямолінійне захоплення принадами, які вона обрала для свого тіла? Ніколи.

– Що "навіщо"? – розгублено перепитав я.

– Негіднику, – зітхнула вона, – навіщо тобі старий револьвер?

– "Кольт"? Скільки себе пам'ятаю, в мене завжди було дивне почуття до нього. Коли згадую, що маю такого револьвера, відчуваю себе вразливим, наче роздягнутим. Це свого роду звичка, щоб зброя завжди була напхвату, хоча я ще ніколи в житті навіть не торкався револьвера. Хіба це не дивно?

– Коли хочеш придбати револьвер, можемо почати заощаджувати. Якщо це так важливо для тебе.

Як часто нас вабить минуле, повернувши на очі то старовинний інструмент, то давній пристрій, то ветху споруду, то картину країни, яку ми або любимо, або пристрасно ненавидимо, не маючи для цього жодних підстав. Цікаво, чи є такі люди, яким не доводилося відчувати на собі магнетизму далеких країв і давно минулих часів? Я знав напевно, що в одному зі своїх минулих життів міцно тримав у руках лискучий сталевий револьвер системи "кольт". Буде цікаво дослідити якось своє минуле.

– Не варто, Вукі. Ет, дурна забаганка.

– Що ти читатимеш зараз? – поцікавилася Леслі, повертаючи книжку боком, щоб розглянути наступну схему.

– Книжка називається "Життя після смерті". Схоже на достатньо ретельне дослідження. Це розповіді людей, які побували в стані клінічної смерті, про те, що вони відчували й що бачили. А як з твоєю книгою?

Наша кішка, шестифунтова персіянка, яку ми називали Янголятком, скочила на ліжко й повагом, наче важила усі шість тонн, рушила до Леслі, вляглась поверх розгорнутої книжки й замуркотіла.

– От і чудово. Цей розділ особливо цікавий. У ньому говориться мур-мур-мур, ОЧІ, НІС, ВУСА, мур-мур-мур, кігтики й хвіст. Янголятку, тобі про щось говорять мої слова "ти мені заважаєш"? Розумієш мене, коли я говорю, що ти розляглась на моїй книжці?

У напівсонних очах кицьки легко читалася негативна відповідь. Вона замуркотіла голосніше.

Леслі пересунула пухнастий тягар собі на плече, й ми ще якийсь час мовчки читали.

– Добраніч, Вукі, – сказав я, вимикаючи свою лампу. – Зустрінемося на розі вулиць Захмарної та Сонної...

– Я не забарюсь, любий, – відповіла Леслі. – Добраніч.

Я зручніше підмостив подушку й згорнувся калачиком. Якийсь час управлявся в навіюванні сновидінь, але майже безрезультатно. Цього вечора я надто втомився, щоб зробити ще одну спробу, тож одразу заснув.

Високо над острівцем лісу ми побачили легкий, наче повітря, скляний будинок. Навколо все квітувало, через кімнати точився потік світла,

падав на ґанок і розливався схилом униз аж до луків під грунем. На луках застиг літак-амфібія, ховаючись у світанкових тінях. Далі за глибокою водою там і сям видніли інші, вічнозелені й серпанково-блакитні острови.

Всередині будинку, як і поряд із ним, теж стояли дерева. Вони та висячі рослини розступились, аби сонце й повітря проникнули через скляний дах досередини. Стільці й канапа були обтягнуті м'якою тканиною світло-лимонного кольору. На відстані випростаної руки – книжкові полиці. В повітрі звучить славетний Концерт Бартока для оркестру. Це місце дуже схоже на наш будинок – завдяки тій музиці та рослинам, завдяки літакові за будинком і величній картині, що відкривається з вікон, немов у польоті. Це саме те, чого ми бажали для себе.

– Ласкаво просимо вас обох! Це ви все збудували!

Пара, яка нас зустрічала, була нам знайома. Обоє засміялися й радісно обняли нас.

За дня ми не пам'ятаємо, але, коли спимо, пригадуємо все, що нам снилося кілька років тому. Це був той самий чоловік, який колись покатав мене на своєму "Птеродактилі". Це був я сам, але на десять-двадцять років старший. Однак він став молодшим. А жінка – та сама Леслі, з якою я зустрівся біля літака, однак ще привабливіша.

– Сідайте, будь ласка, – запропонувала вона. – В нас обмаль часу.

Чоловік поставив на дерев'яний столик перед нами кухлі з теплим сидром.

– Отож це – наше майбутнє, – сказала Леслі. – У вас гарно виходить!

– Це один з можливих варіантів вашого майбутнього, – заперечила друга Леслі, – й саме у вас це все вийде.

– Ви нам показали шлях, – сказав чоловік. – Дали нам можливість, якої без вас ми не мали б.

– Такі дрібнички, еге ж, Вукі? – всміхнувся я до дружини.

– Зовсім не дрібниці, – скинулась вона. – З нами багато чого трапилося!

– Ми могли висловити вам свою вдячність тільки в один спосіб, – запросивши вас до себе, – сказав Річард. – Твій проект, Леслі. Все вийшло якнайкраще.

– Не зовсім, – поправила його дружина. – Фотоелементи працюють краще, ніж ми сподівались, але в мене з'явилися деякі зауваження до нагрівальних елементів...

Обидві Леслі були готові почати обговорення особливостей енергетики Сонця та суперізоляції, однак я дещо зрозумів і втрутився:

– Пробачте, але зараз нам сниться сон! Кожному з нас. Я не помиляюся?

– Точно, – відповів майбутній Річард. – Уперше ми змогли зв'язатися з вами двома. Багато років намагались досягти цього, й лише сьогодні нам пощастило!

Я закліпав очима:

– Ви робите вправи вже кілька років й оце аж сьогодні вперше зустрілися з нами?

– Ви самі все збагнете, коли спробуєте. Довгенько зустрічатимете людей, яких раніше не могли бачити: себе з майбутнього, своїх двійників,

друзів, які померли. Тривалий час, перш ніж передавати свій досвід іншим, самі навчатиметеся. Так минуло два десятиріччя. За двадцять років постійних тренувань навчитеся цілком управмо керувати своїми силами. Аж тоді зможете подякувати своїм попередникам.

– Попередникам? – здивувалася Леслі. – Невже проти вас ми перебуваємо в такому віддаленому минулому?

– Прошу пробачення, – сказав він. – Мені бракує слів. Ваше майбутнє – це наше минуле. Разом з тим наше майбутнє – це ваше минуле. Ви все зрозумієте відразу, тільки-но звільнитесь від свого теперішнього усвідомлення часу й підете вперед у своїх управах. Доки сприймаємо час як послідовність, ми спостерігаємо становлення, а не існування. Поза часом усі ми – одне.

– Я рада, що все не так складно, – сказала Леслі.

Мені довелося втрутитись:

– Вибачте. Нова книжка. Ви знаєте мене й назви моїх книжок. Мені пощастило підшукати назву? Я зрештою написав книжку, її надрукували? Бо я ніяк не мозку... зміг я знайти назву для книжки?

Майбутньому Річардові не вистачило терпіння вислуховувати мої сумніви:

– Цей сон не для того, щоб відповідати на такі запитання. Так, ти підшукав назву. Так, книжку надрукували.

– Це єдине, що я хотів дізнатися, – сказав я й прохальним тоном додав: – Як вона називається?

– Цей сон для того, щоб повідомити тобі щось інше, – сказав він. – Ми отримали... скажімо, листа... від нас самих, але з далекого майбутнього.

Їм уже дещо вдалося... ти пам'ятаєш, свої мрії про те, щоб пробитися через товщу часу до молодих Річарда й Леслі. І тепер деякі з нас отримали мозкливість підтримувати своєрідне психічне листування. Всі думки, які ти хотів передати своїм молодшим утіленням, дійшли до адресатів. З невеличкими, мимовільними змінами. Однак ми в минулому – це інші люди. Їм, можливо, не доведеться проходити випробування, які випали нам. Звичайно, тільки деякі випробування. Щоправда, ймовірність, що засвоєння науки кохання не буде одним з них, дуже мізерна.

– Отож ми отримали листа, – сказала Леслі з майбутнього. – В ньому говориться: все, що ви знаєте, – правда! – Вона почала танути в повітрі; перед очима замерехтіло. – Іще дещо, послухайте: ніколи не сумнівайтеся в тому, що вам уже відомо. А назва нової книжки не просто гарно звучить, бо ми справді мости...

Сон розтанув, перед очима з'явилися валізи, напхані гарячими булочками, автомобільні перегони й пароплав на колесах.

Я не став будити Леслі, натомість густо списав кілька сторінок записника, пригадуючи в темряві все, що трапилося до появи булочок.

Коли вона прокинулася наступного ранку, я сказав:

– Хочеш – розповім тобі про твій сон?

– Який сон? – не зрозуміла Леслі.

– Про зустріч у будинку, який ти сама придумала.

– Річарде! – вигукнула вона. – Я згадала! Я сама можу розповісти тобі! То було прегарне місце, в лузі блукав олень, у ставку віддзеркалювалася така сама завітчана галявина, яка була в нас в Ореґоні. Мій проект і мій будинок з використанням енергії Сонця стане дійсністю! Всередині звучала музика, були книжки, дерева... так просторо й світло! Був

яскравий, сонячний день, на нас дивилися Доллі та Янголятко, вони напівсонно муркотіли. Зовсім не кошенята. Дві великі старі кицьки. А на полиці я побачила нову книжку, нашу нову книжку!

– Так? Невже? Як вона називалася? Говори!

Леслі зморщила лоба, пригадуючи.

– Вукі, мені дуже шкода! Не можу згадати...

– Ну, добре. Нехай, – сказав я. – Зайва допитливість. Але сон який, еге ж?!

– У назві було щось про вічність...

СОРОК СІМ

Якось увечері я закінчив читати книжку "Спогади про смерть" – невдовзі після того як Леслі почала читати "Життя після життя". І що довше я думав, то більше хотілося побалакати з нею.

– Чи не знайдеться в тебе хвилини? – запитав я. – Доброї хвилини.

Леслі дочитала до кінця абзаца й заклала сторінку суперобкладинкою:

– Гаразд.

– Тебе ніколи не вражала думка про несправедливість?.. – почав я. – Чи не здавалося тобі неправильним те, що вмирання дуже часто приносить багатьом людям надокучливий і недоречний клопіт? Смерть несподівано дається взнаки, коли, скажімо, ти щойно розшукав єдину на світі кохану людину, з якою ніколи не хочеш розлучатися навіть на день.

А смерть каже, що їй байдуже, що вона все одно занесе над вами свою косу.

– Часом це спадало мені на думку, – погодилася Леслі.

– Чому смерть повинна бути саме такою? Чому ми повинні погоджуватися зі смертю, над якою не маємо влади?

– Мабуть тому, що єдина альтернатива – це самогубство, – сказала Леслі.

– Угу!.. – Я уважно глянув на неї. – А чи справді це єдина альтернатива? Невже не можна піти з життя в якийсь інший спосіб, відмінний від узвичаєного на цій планеті випадкового й вимушеного вмирання?

– Стривай, подумаю, – сказала Леслі. – Ти хочеш поділитися зі мною задумом? По-перше, маєш знати, що, поки ти зі мною, я зовсім не почуваю себе нещасною від думки про наглу смерть.

Я сказав:

– Зачекай з висновками й послухай. Те, що я скажу, сподобається тобі через твою звичку всьому давати лад. Авжеж, замість того щоб помирати несподівано, в певний час, люди могли б свідомо вирішувати: "Годі! Ми завершили всі справи, для яких прийшли сюди. Вже немає гірських верхів, на які б не піднімалися, не лишилось нічого незвіданого з того, що хотіли звідати, ми прожили гарне життя". Й аж тоді, коли вони все ще в чудовому самопочутті, чому б їм, по двоє, по троє, не сісти під деревом чи під зорями й піднятися над своїми тілами, щоб уже ніколи не повертатись?

– Як у книжках, що ми читаємо, – промовила Леслі. – Прекрасна ідея! Але ми не... ми не робимо цього, бо не знаємо як.

– Леслі! – вигукнув я, ладен поділитися своїми планами. – Я знаю, як це зробити!

Вона попросила:

– Тільки не зараз, будь ласка. Нам ще треба звести будинок, не забути про котів та єнотів, про молоко в холодильнику, яке може скиснути, про листи, на які треба відповісти. Ми щойно почали все заново.

– Добре. Не зараз. Але, коли читав розповіді про пережите на крок від смерті, мене вразила їхня схожість із прочитаним у книжках про астральні подорожі! Вмирання – це вихід із тіла, коли до нього більше не вертаються! А полишити своє тіло можна навчитися!

– Зачекай-но, – зупинила мене Леслі. – Ти пропонуєш обрати приємний час, коли сідатиме сонце, покинути наші тіла й уже не повертатися до них?

– Так: колись.

Вона недовіжливо примружилася:

– Ти серйозно?

– На сто відсотків. Саме так! Невже це не краще, ніж випадково загинути під колесами тролейбуса? Невже це не краще, ніж розлучитися, якщо день або два, проведені разом, це все одно, що одне чи два століття?

– Та частина, де ти говориш про "разом", мені подобається, – сказала Леслі. – Бо я також серйозно ставлюся до цього: якщо ти помреш, мені не схочеться жити тут самій.

– Знаю, – сказав я. – Отож нам треба навчитися лишати своє тіло, як це роблять адепти спіритуалізму та вовки.

– Чому вовки?

– Про це я колись прочитав у книжці. Працівники зоопарку спіймали в пастку вовка й вовчицю. То була спеціальна пастка, яка зовсім не завдала їм болю. Впійманих зачинили в великій клітці у кузові вантажівки і підвезли до зоопарку. Коли прибули й заглянули до клітки, виявилось, що вовки... мертві. Ні хвороб, ні поранень, нічого. Вовки не хотіли розлучатися, вони не хотіли жити в клітці. По своїй волі відмовились од життя й померли разом. Медична експертиза нічого не дала. Вовки просто пішли з життя.

– Це правда?

– То була книжка про вовків. Не художня. Бувши ними, я вчинив би те саме... А ти? Хіба це не найбільш цивілізований, найбільш розумний спосіб піти з цієї планети? Якщо земля, простір і час – це сон, то чому б радісними і щасливими не прокинутися деінде, замість того щоб ридати, не маючи найменшого бажання покидати це місце?

– Ти справді думаєш, що ми на це здатні? – запитала вона. Не дуже допомогла її любов до порядку.

Не встигло обговорення вичерпатися, як я вже знову лежав у ліжку, обклавшись добрим десятком книжок з полиць. "Вивчення й освоєння астрального пересування в просторі", "Мандрівки поза тілом", "Остання пригода", "Практичний путівник для астрального пересування в просторі", "Розум за межами тіла". Під їхньою вагою в матраці утворився кратер.

- Тут пишуть ніби цього можна навчитися. Ця наука нелегка й вимагатиме тривалих управ, але засвоїти їх можна. Питання полягає в тому, чи варто це робити.

Леслі спохмурніла.

- Зараз я б відповіла, що не варто. Однак, якщо ти завтра помреш, я страшенно шкодуватиму, що не стала навчатися.

- Вдаймось до компромісу. Давай навчимось виходити з тіла, а ту частину, в якій ідеться, як не повертатися, заощадимо на далеке майбутнє. Справа полягає в тому, щоб робити це з власного бажання й разом. Надто важким ці вправи не повинні бути.

Я помилявся. Вправи виявились-таки важкими. Проблема полягала в тому, щоб заснути без сну, не втрачаючи самовсвідомлення, почуття відокремленості від тіла. Легко уявити такий стан наяву. Зовсім непросте завдання – зберігати притомність, коли тебе тягне вниз важче від свинцю покривало сну.

Ніч у ніч ми перечитували книжки про астральні подорожі, обіцяли одне одному зустрітися над своїми заснулими тілами, просто обмінятись поглядами й пам'ятати все, коли прокинемось. Але нам не щастило. Минали тижні. Наші вправи ввійшли в звичку, й ми не кидали їх ще довго по тому, як прочитали книжки.

- Пам'ятай, що треба згадати... – говорили ми одне одному, перш ніж вимкнути світло.

Ми впадали в сон, запрограмовані зустрітися вгорі. Леслі рушала в Пенсільванію, я опинявся на даху будинку в Пекіні. Або я з'являвся в калейдоскопі минулого, а вона відвідувала дев'ятнадцяте століття, виступала з концертами.

Ми виконували вправи вже п'ять місяців. Якось я прокинувся серед ночі. Була десь третя година ночі...

Я спробував одірвати голову від подушки, змінити положення тіла, коли раптом зрозумів, що не зможу цього зробити, бо подушка лишилася внизу, на ліжку, а я висів у повітрі на три фути вище.

Я цілком прокинувся і все-таки піднявся в повітря. Вся кімната від стіни до стіни повнилася сірувато-сріблястим світлом. Місяць, сказав би я, але не було ніякого місяця. Ось тут стіни, стереопроектор, ліжко, з її боку акуратно складені книжки, змого боку – звалені купою. А ось наші сплячі тіла!

Наче блакитний вогонь у темряві ночі, мене охопило глибоке заціпеніння. Тоді я вибухнув радістю. Це ж моє тіло там, унизу; оті дивні обриси – це ж я. Очі заплющені. Міцний сон! Звичайно, це не зовсім я... бо я був тим, хто споглядав згори.

Усі думки, які спалахували цієї першої ночі, не можна не виділити підкресленнями й знаками оклику.

Пощастило! Це так просто! Це... свобода! УРА!..

В книжках писали правду. Тільки подумав про рух – й ось я вже рухаюся, ширяючи в повітрі, наче санчата на льоду. В мене не те що зовсім не було тіла – безтілесним я теж не був. Відчуття тіла залишилося – щось туманне, непевне, тіло привида. Як сталося, що після тривалих, наполегливих управ усе виявилось настільки легким? Абсолютна свідомість. У порівнянні з цим гострим, наче бритва, усвідомленням, життя те, що ми називаємо свідомістю в буденному житті, – це лунатизм!

Я повернувся у повітрі й розглянувся. Майже непомітна ниточка сяючого світла тяглася від мене до мого сплячого тіла. Це і є та струна, про яку ми читали. Срібна струна, якою живий дух прив'язаний до свого

тіла. Як пишуть у книжках, варто перерізати цю струну, й тебе вже ніщо не втримує.

У цю хвилю з-за моєї спини, поблискуючи, промайнула аура з розмитими обрисами, сповільнила свій політ, зависла над Леслі й розчинилась у її тілі. За секунду Леслі ворухнулася, повернулася на інший бік. Її рука торкнулася мого плеча. Було таке відчуття, наче хтось штовхає мене в спину. Від цього дотику я раптово прокинувся.

Я розплющив очі й не побачив нічого: суцільна темрява, як опівночі або й ще темніше... так темно, що не важить – розплющені очі чи ні. Серце бухало в грудях. Я простяг руку до нічної лампи.

– Вукі! – покликав я. – Люба, ти спиш?

– М-м-м... Вже ні. Щось трапилось?

Я вигукнув якомога тихіше:

– Нічого поганого! Пощастило! Нам пощастило!..

– Нам?!

– Ми покинули тіла!

– О Річарде, справді? Я не пам'ятаю...

– Не пам'ятаєш? На чому закінчився твій сон?

Леслі змахнула золоте волосся з очей і замріяно всміхнулася.

– Я літала.. Гарний сон. Я літала над луками...

– Отже все правильно! Ночі, коли ми залишаємо свої тіла, відкладаються в пам'яті як сни про польоти!

– Як ти можеш знати, що я покидала тіло?

– Бо я бачив тебе!

Тут вона цілком прокинулась. Я розповів їй про все, що трапилося, про все, що я бачив.

– Але слово "бачити" зовсім не пасує, коли йдеться про вихід з тіла, Вукі. Це не стільки бачення, скільки знання. Детальне знання більш чітке, ніж бачення. – Я вимкнув світло. – В кімнаті було так само темно, як зараз, але я бачив усе. Стереопрогравач, полиці, ліжко, тебе й себе... – Мене вразило, як у темряві можна розповідати про здатність "бачити".

Леслі ввімкнула свою лампу, сіла в ліжку й збрижила лоба:

– Я не пам'ятаю!

– Ти підлетіла до мене, наче НЛО кольору троянди й стокротки, зупинилася в повітрі й розчинилася у своєму тілі. А потім повернулася, торкнулась мене, й – гоп! я прокинувся. Якби ти мене не торкнулась, я б теж нічого не запам'ятав.

Минув ще місяць, перш ніж це трапилося знову, але тепер усе відбувалось майже навпаки. Леслі чекала й не спала аж до ранку, щоб розповісти мені.

– Так само, як у тебе, Вукі! Я почувалася хмаринкою в небі, невагомою, мов дух. І щасливою! Я озирнулася на ліжко. Там спали ми, а ще – Ембер. Люба маленька Ембер згорнулася калачиком у мене на плечі, так само як вона любила спати! Я покликала: "Ембер!" – і кицька розплющила очі та подивилася на мене так, наче ми ніколи не

розлучались. Потім звелася на лапи й рушила в мій бік. Оце й усе. Я прокинулась у ліжку.

– Відчувала, що тобі слід лишатись у кімнаті?

– Ні, ні! Я могла податися будь-куди у всесвіті, куди захочу, і побачитись із ким завгодно. Здавалось, у мене чарівно невагоме тіло...

Кімната наелектризувалася напруженою тишею.

– Нам пощастило! – вигукнула Леслі, так само збуджена, як я минулого разу. – Нам пощастило!

– Ще місяць, – сказав я, – і, можливо, ми зможемо все повторити!

Це трапилося наступної ночі.

Цього разу, прокинувшись над ліжком, я виявився в повітрі. Мою увагу відразу привернула промениста хмарка, яка переливалася сріблом і золотом за якихось два фути від мене. Справжня жива любов.

О Боже! – подумав я. Та Леслі, яку я бачив своїми очима наяву, не була навіть найменшою часткою тої, ким вона була насправді! Вона – тіло в тілі, життя в житті, вона розкривається, розкривається, розкривається... чи пізнаю я її колись повністю?

Ми не потребували слів: я вже знав, що вона хотіла мені повідомити.

– Ти спав, а я була тут і прохала тебе приєднатися: "Річі, приходь, будь ласка..." І ось ти прийшов...

– Привіт, люба, привіт, привіт!

Я потягся до неї, й, коли наші саява торкнулись одне одного, з'явилося відчуття, ніби ми тримаємося за руки, але набагато міцніше, ніж звичайно, ніжно й радщо.

– Вгору! – подумки запропонував я їй. – Поволі. Спробуймо піднятися.

Наче дві теплі повітряні кульки, ми піднялись, пройшли крізь стелю, ніби крізь прохолодне повітря.

Внизу лишився дах, критий ґонтом, присипаний сосновими голками, цегляний димар і телевізійна антена, скерована в бік цивілізації. Внизу на ґанку в своїх ящиках спали квіти.

Згодом ми піднялися над деревами, обережно пропливли над водою. На нічному небі, всипаному зорями, там і сям пропливали хмарини. Перисті хмари, видимість необмежена, вітер південний, швидкість вітру менш як два вузли. Не відчувалося ні тепла, ні холоду.

Якщо це життя, подумав я, то воно безмежно привабливіше, ніж усе, що я знав досі...

– Так... – я почув, як Леслі погоджується зі мною. – Так...

– Збережи це у своїй зрадливій пам'яті, – попросив я її. – Постарайся нічого не забути, коли ми прокинемося!

– Ти також...

Немов курсанти під час першого самостійного польоту, ми пересувались поволі, без різких рухів. Зовсім не боялися висоти, так як не бояться падіння дві хмаринки, як не бояться втонути риби. Хоч хай би чим ми зараз були, наші теперішні тіла не мали ні ваги, ні маси. Якби ми захотіли, для нас не стали б перешкодою ні залізо, ні центр сонця.

– Ти бачиш струну?

Коли Леслі запитала про це, я згадав і розглянувся. Дві сяючі павутинки простягнулись од нас аж до будинку.

– Ми – два духи, два повітряні змії на волосіні, – подумав я. – Ти готова вертатися?

– Акуратно й поволі.

– Нам не обов'язково вертатись.

– Але ми хочемо цього, Річі!

Акуратно й поволі ми пропливли над водою до будинку, через західну стіну спальні.

І зупинилися біля книжкових полиць.

– Ось! – подумала вона. – Бачиш? Це – Ембер!

Пухнаста кулька світла впливла назустріч Леслі.

– Привіт, Ембер! Привіт, маленька Ембер!

Ми відчули, як кулька світла випромінює вітання й любов. Я залишив їх удвох і пролетів над кімнатою. Що буде, якщо надумаємо з кимось порозмовляти? Якщо, наприклад, Леслі захоче зустрітися зі своїм братом, котрий загинув, коли їй було дев'ятнадцять? Що трапиться, якщо я вирішу порозмовляти з мамою чи з татом, який помер зовсім недавно?

У такому безтілесному стані на кожне запитання знаходиться відповідь. Ми можемо порозмовляти з ними, якщо захочемо. Можемо

зустрітися з усіма, до кого відчуваємо прив'язаність, і з кожним, хто захоче бути з нами.

Я озирнувся позад себе на жінку та кицьку й уперше помітив срібну ниточку, що виходила з кішки. Нитка тяглася через темряву до кошика на долівці, до білого пухнастого створіння. Було б у мене в цей момент серце, воно б виплигнуло з грудей.

– Леслі! Ембер... Ембер – це наша кішечка, наше Янголятко!

В цей момент наша нова кішка Доллі вирішила погратися, забігла в кімнату на максимальній котячій швидкості й плигнула на ліжку.

У наступну мить ми відчули на собі її вагу, прокинулися й усе забули.

– Доллі! – вигукнув я, але та одним махом перелетіла з ліжка на стіну й знову кинулась у двері. Одне слово, розважалася.

– Вибач, Вукі, – сказав я. – Вибач, що збудив тебе.

Вона ввімкнула світло.

– З чого ти взяв, що то була Доллі? – сонним голосом запитала вона.

– Це була Доллі. Я бачив її.

– В темряві? Ти побачив буро-чорну Доллі, яка бігла щодуху в темряві?

У ту ж мить ми все пригадали.

– Ми залишили свої тіла, еге ж? – іще не вірила Леслі. – О Вукі, ми були разом, ми долетіли аж до хмар!

Я вхопив записник і намацав ручку:

- А зараз ти швиденько розповіси все, що пам'ятаєш.

Починаючи з цієї ночі, вправи давалися нам чимраз легше, кожен успішний експеримент відкривав шлях до наступного.

Після року вправ ми могли зустрічатися поза нашими тілами кілька разів на місяць. Підозра про те, що ми гості на цій планеті, дедалі зростала, й, зрештою, переглядаючи випуск вечірніх новин, ми – зацікавлені спостерігачі – просто всміхались одне одному.

Завдяки нашим управам смерть і трагедії, які ми спостерігали на п'ятому каналі, більше не були смертю й трагедіями. Вони знаменували собою появу й зникнення, пригоди духів необмеженої могутності. Вечірні новини перестали бути для нас похмурими жахами. Це були заняття, обов'язкові іспити, можливості проявити себе в суспільстві, виклики на дуель і кинуті до ніг рукавиці.

"Добри вечір, Америко! Я – Ненсі з новинами. Ось перелік жахів, які на цей час трапились у світі. Головорізи за покликанням, слухайте уважно, якщо вам кортить самоутвердитися, приходячи на порятунок іншим людям: сьогодні на Близькому Сході..." І Ненсі зачитує новини, сподіваючись, що її уважно слухають потенційні рятівники. "А далі в нас перелік невдач уряду. Чи є серед вас бажаючі дати лад бюрократичному механізмові? Після рекламної паузи загляньмо до скрині з важкими проблемами. Обов'язково подивіться, якщо вважаєте, що маєте готові рішення для них!"

Спочатку ми сподівалися, ніби досвід мандрівок поза тілом навчить нас бути повелителями тіла та смерті, а не їхніми жертвами. Ми не могли навіть передбачити, що разом з отриманим уроком здобудемо перспективу, яка докорінно змінить усе: як ми використовуватимемо свою могутність, коли перетворимося з жертв на повелителів?

Одного вечора, закінчивши писати, я поклав їжу й трохи ласощів у мисочку для нічного візиту єнота, якому ми дали ім'я Ракел. Леслі прийшла подивитися, чи правильно я це роблю. Вона рано вимкнула свій комп'ютер, аби послухати, що діється в світі.

– Щось було в новинах такого, куди хочеться вкласти свої сили? – запитав я.

– Як завжди, говорили про заборону ядерної зброї, припинення війни. Про можливість існування космічних колоній, про порятунок навколишнього середовища й, звичайно, про китів, які опинились у небезпеці.

Якщо поглянути очима єнота, то мисочка з їжею здавалася досить привабливою.

– Надто багато солодкого, – сказала Леслі й надібрала зайве. – Ми підгодовуємо єнота, а не кабанця.

– Я гадав, йому сьогодні захочеться добавки. Що більше солодкого він з'їсть, то менше йому хотітиметься полювати на маленьких пташок чи іншу живність.

Не кажучи й слова, Леслі повернула ласощі назад у мисочку й пішла слати ліжко.

Я виніс їжу єнотові, повернувся до дружини й сказав:

– Гадаю, найкращі можливості дає індивідуальний розвиток. Ти і я – ми будемо навчатися... саме в цьому є щось підвладне нам!

– А ти не помітив, що, не залишаючи тіла, ми ще не можемо потрапити на інші рівні? – напівжартома запитала вона. – Ми ще не готові розпрощатися з нашою маленькою планетою.

– Таки не зовсім, – відповів я. – Досить того, що знаємо: ми можемо залишити її в будь-яку хвилю. Можемо бути чужинцями на Землі, Вукі, однак ми здобули перевагу над іншими! Роки навчання, як використовувати тіло, вивчення цивілізації, ідей, мов. Як досягти змін. Ми ще не готові відкинути все це. Я радий, що не наклав на себе руки дуже давно, ще до того, як розшукав тебе.

Леслі здивовано подивилася на мене:

– Як ти можеш напевно знати, що намагався накласти на себе руки?

– Я не думаю, що робив це свідомо. Разом з тим не вважаю, ніби випадково підходив близько до смерті. В минулому самотність мене дуже пригнічувала, й я не мав би нічого проти смерті. Вона могла б стати для мене новою пригодою.

– Як би ти себе почував, – запитала вона, – коли б дозволив собі загинути, а потім з'ясував, що твоя споріднена душа – й досі на Землі й чекає тебе?

Її слова залякли в повітрі. Чи справді я підходив до смерті ближче, ніж усвідомлював сам? Ми сиділи на взятій напрокат канапі й спостерігали, як за вікнами згасають сутінки. Я здригнувся:

– Нічого собі думка!

Самогубство як убивство неконструктивне! Я подумав: якщо хтось упав у такий відчай, якого вистачить на самогубство, то цього було б досить, щоб дійти до верхів творчості й розв'язати проблему. Кинутися навіть опівночі, попливти човном до Нової Зеландії й розпочати все завдруге, робити те, що хотілося робити завжди; але бракло духу, аби спробувати.

У темряві я взяв Леслі за руку й повторив:

- Нічогенька думка! - Це жахливо - я щойно наклав на себе руки, покинув своє мертве тіло, а тепер збагнув... надто пізно! Я б міг зовсім випадково зустріти тебе на шляху з Лос-Анджелеса до Нової Зеландії, а замість того звів на себе руки! "О ні, - сказав би я собі. - Яким же телепнем я був!"

- Бідолашний мертвий телепню! - поспівчувала Леслі. - Але ж ти завжди міг розпочати нове життя.

- Звичайно. І став би на сорок років молодшим від тебе.

- Це ж з якого часу ми почали звертати увагу на вік? - Леслі підняла на сміх мою кампанію проти повторного народження.

- Я не говорю про твій вік. Ідеться про те, що ми просто розійшлися б у часі. Уяви - ти розповідаєш людям щось про марші миру або про "Банту", а я ще тільки бездумно похитуюся, лише спинаючись на ноги, й одно перепитую: "Що?" Інше життя було б таким незручним! Ти можеш уявити себе знову немовлям? Знову вчитися ходити? Знову стати підлітком? Диво дивне, як ми перебрались у дорослий вік! Але знову стати вісімнадцятилітнім, двадцятичотирьохлітнім? Це дуже велика жертва. Не впевнений, чи зможу піти на неї наступного тисячоріччя. Скоріше за все, я цього ніколи не зроблю. Дуже дякую, не треба. Краще я стану тюленем.

- А я буду твоєю тюленихою, - запропонувала Леслі. - Але якщо наше теперішнє життя на Землі - останнє на наступні кілька століть, то нам слід прожити його з якомога більшою користю. Що нам до інших життів? Так само як те, чим ми займалися у цьому житті, - Голлівуд, життя в трейлері, боротьба за врятування лісу, - яке значення матимуть наші заняття через тисячу років, яке значення мають вони вже зараз, коли не брати до уваги здобуті досвід і знання? Те знання, яке ми здобули, це - все! Я вважаю, цього разу ми розпочали гарно. Давай зачекаємо з

перевтіленням у тюленів. – Леслі здригнулася й затремтіла. – Що краще – принести ковдру чи розпалити вогонь?

Я замислився над щойно почутим, промимрив:

– Однаково. Якщо хочеш, я розпалю...

– Не треба. Давай мені сірники...

Слабенький вогник віддзеркаливсь у її очах, кинув відблиски на волосся.

– А ось саме зараз, – запитала вона, – якби ти міг зробити все, що захочеш, – що б це було?

– Я МОЖУ зробити все, що захочу.

– А все-таки, що б це було? – наполягала вона, знову пригорнувшись до мене* це..відводячи пргяду од вогнища.

– Я б хотів розповісти про те, що ми дізналися... – Власні слова здивували мене, оця дивина, подумав я. Не шукати відповідей, а ділитися ними! А що хіба, коли ми знайшли своє кохання, коли принаймні відаємо, як улаштований Всесвіт? Або вважаємо, ніби відаємо.

Вона перевела погляд від вогнища й заглянула мені в очі:

– Те, чого ми навчилися, єдине, що нам залишилось. Ти хочеш це віддати іншим? – Леслі відвернулась од мене до вогнища. Вона випробовувала мене. – Не забувай, колись ти писав, що все сказане тобою може виявитися неправильним.

– Може виявитися неправильним, – погодився я. – Однак коли вислуховуємо чийсь відповіді, насправді ми слухаємо не людину, яка їх вимовляє, а себе ж? Ми прислухаємося до нас самих. Наша сутність підказує нам, що це правда, а оце безглуздя, а оте – знову правда. Ось у чому радість вислуховувати інших людей. Задоволення від того, що говоримо, полягає в тому, щоб якомога менше помилятися у своїх висновках.

– Отож ти подумаєш про те, щоб знову читати лекції... – сказала вона.

– Можливо. Якщо ти будеш зі мною на сцені, ми зможемо розповісти про те, чого навчилися разом? Ти не боїтимешся розповідати про хороші та погані часи? Розповідати людям, які перебувають у пошуку, про те, якими були ми, давати їм надію, що після всіх випробувань приходить щастя? Шкода, що багато років тому ми самі не мали змоги почути цього ні від кого!

– Я не думаю, що зможу робити це разом з тобою. Можу про все домовитись, усе організувати, але не хочу виходити на сцену, – спокійно відповіла Леслі.

Щось у цьому було не так.

– Не хочеш? Є речі, про які ми можемо розповідати тільки разом. Нарізно в нас нічого не вийде. Я не зможу так, як ти, розповісти, через що довелося пройти тобі. Ми зможемо досягти цього тільки разом!

– Я так не вважаю, – відповіла Леслі.

– Чому?

– Річі, коли я виступала проти війни, натовпи були такими ворожими, що я жахалася з'являтися віч-на-віч із цими людьми. Мені доводилося долати свій страх, але я поклялась ніколи не виступати зі сцени, коли

вже буде по всьому. Ніколи. Нізащо. Тож навряд чи зможу це зробити тепер.

– Дурненька, – сказав я, – війна вже закінчилася! Ми говоритимемо не про війну, а про любов!

На очах у неї виступили сльози.

– О Річі! – сказала вона. – Тоді я говорила зі сцени саме про любов!

СОРОК ВІСІМ

– Звідкіля ви берете ці божевільні ідеї? – вигукнув якийсь добродій з двадцятого ряду. То було перше запитання після двох годин лекції.

В кількатисячній аудиторії почулося тихе покашлювання... Не тільки того добродія цікавила відповідь на його запитання.

Леслі невимушено сиділа на сцені поряд зі мною. Вона здавалася врівноваженою й спокійною. Я підійшов на край сцени з радіомікрофоном у руці, вибираючи з-поміж піднятих рук, пам'ятаючи, що треба повторити запитання для тих, хто сидить в останніх рядах, і тим самим отримати додатковий час на обдумування відповіді.

– Де я беру ці божевільні ідеї? – повторив я. За мить матеріалізувалася відповідь, а разом з нею й необхідні слова. – Там само, де беру розумні, – відповів я. – Ідеї приходять з чарівних слів, із чарівних прогулянок і з чарівним дощем, коли я безнадійно промокаю й не маю змоги вести записи. Я завжди прохаю їх: "Дайте мені, будь ласка, думки, які б не суперечили моїй інтуїції".

До прикладу, я інтуїтивно знаю, що ми є створіннями світла й життя, а не сліпої смерті. Я знаю – нас не зібрали разом поза простором і часом, аби піддати випробуванням мільйонами миттєвостей, добром і злом. Ідея

про те, що ми фізичні істоти, які походять від доісторичних одноклітинних створінь у поживному розчині, суперечить моїй інтуїції, топчеться по ній важкими чобітьми.

Мене ще дужче гнітить думка про те, що ми походимо від ревнивого Бога, який створив нас із праху та й поставив перед нами вибір: колінкувата й молитись – або горіти у вогні його прокляття. Жоден чарівний сон не приносив мені таких ідей. Як на мене, хибне саме поняття походження.

Але ніде, крім себе самого, я не міг знайти жодної людини, в котрої були б відповіді, яких я потребував. А своєму внутрішньому "я" боявся довіряти. Мені довелося пливати крізь життя, наче китові, який разом з морською водою ковтав усе, що в ній траплялось. Я відбирав, наче планктон, якусь децицію знань, які узгоджувалися з тим, у що бажав вірити. Істиною було все, що могло дати пояснення моїм знанням. Цього я й шукав.

В одного писаки я не міг узяти ані крихти, хоча й старанно прочитав усі його книжки. Ще в одного збагнув тільки одне: "Ми – не те, чим собі здаємося". Ура! Інтуїтивно я відчув, що це ПРАВДА! Решта книжки була просто водою, кит вицідив для себе тільки одну креветку.

Я гадаю, ми поступово будуємо в собі свідоме розуміння того, що вже знаємо від народження: істиною є те, в що хоче вірити наше найвище "я". Однак наш розум не знає спокою, поки вбере все в шати слова.

Ще до того, як це усвідомив, я за кілька десятиріч виробив свою власну систему мислення, яка дає мені відповіді, коли звертаюся до неї із запитаннями.

Я зиркнув на Леслі, й вона нишком кивнула, мовляв, усе гаразд.

– Яке було запитання? – вів я далі. – Ага! Де я беру свої божевільні ідеї? Відповідь: чарівні сни, чарівні прогулянки, чарівні дохці, чарівні книжки. В останні кілька років мені допомагає дружина. Зараз, коли в мене виникає запитання, я запитую її й отримую відповідь. Якщо ви не маєте спорідненої душі, я рекомендую вам знайти її якомога швидше. Ще є запитання?

Скільки всього необхідно розповісти, подумав я, й на все тільки один день у кожному місті, куди нас запрошують виступити. Вісім годин – це зовсім мало. Як вихитряються інші промовці вкластися в одну годину, аби розповісти людям усе, що знають? Минула лише година, а ми ледве встигли коротко скласти систему своїх поглядів на світ.

– Будь ласка, пані праворуч.

– У мене запитання до Леслі. Як дізнатися, що ти зустрів споріднену душу?

Моя дружина кинула на мене сповнений жаху погляд, а наступної миті вже сама тримала мікрофон.

– Як дізнатися, коли ти зустрів споріднену душу? – повторила вона запитання так спокійно, наче відповідати на нього було звичною для неї справою. – Я не відчула, коли це відбулось. Це сталося в ліфті. "Вам догори?" – запитала я. "Так", – відповів він. Жоден з нас не підозрював, що означатимуть ці слова для тих людей, якими ми стали сьогодні... За чотири роки ми познайомилися й стали найкращими друзями. Що більше я розуміла його, то більше захоплювалася ним, то більше думала про нього як про найдивовижнішу людину!..

По хвилі Леслі вела далі:

– І це основне. Погляньмо на спільність двох людей, яка з часом міцніє, на взаємне захоплення, яке стає глибшим, на взаємну довіру, що

долає всі шторми... Тільки поряд із цією людиною я переконалася, як абсолютна близькість і радість стають доступними й мені. Я звикла вважати їх своїми особливими потребами, ознаками спорідненої душі. Зараз я вважаю – вони властиві всім, ми відчайдушно шукаємо їх, однак задовольняємося меншим. Яке маємо право прохати про близькість і радість, коли байдужий коханець і приземлене щастя – це все, що ми знаходимо?.. Однак у глибині душі ми знаємо, що байдужий коханець стане холодним, а приземлене щастя – сумом без імені й перетвориться на невідступні запитання: невже це кохання мого життя, невже це все, невже саме тому я туг? У душі ми знаємо – має статися щось більше, й прагнемо того, чого ще не знайшли...

Леслі докинула:

– Так часто буває, що одна половина пари намагається піднятися, а друга половина тягне донизу. Одна йде вперед, а друга робить усе від неї залежне, аби на кожен крок уперед зробити два кроки назад. Краще навчатися науки щастя самотійно, думала я, любити своїх друзів і котів; краще я очікуватиму на споріднену душу, яка ніколи не з'явиться, ніж ітиму на банальні компроміси... Споріднена душа – це той, хто має замки, до яких підходять наші ключі, а так само має ключі до наших замків. Коли ми почуваємось достатньо безпечно, щоб відімкнути свої замки, наша потаємна сутність виступає на перший план і ми можемо повністю та чесно бути тими, ким ми є насправді; нас любитимуть такими, як ми є, а не такими, якими хочемо видаватися. Кожен відкриває найкраще, що є в другому. Не має значення, що там відбувається неправильно поза нами, з цією однією людиною ми почуваємось у власному раю в повній безпеці. Наша споріднена душа – це той, хто поділяє наші найпотаємніші бажання, відчуття напрямку. Коли ми обоє – повітряні кульки й наш спільний напрямок – догори, то існує ймовірність, що ми розшукали саме ту людину. Наша споріднена душа – це людина, яка наповнює життя життям.

Леслі неабияк здивувалася, коли аудиторія втопила її в оплесках. Я майже повірив у те, що мені говорила Леслі. Вона вважала, ніби губиться перед натовпом слухачів. Виявилося, це не так.

– Чи думаєте ви так само, як він? – прозвучало наступне запитання. – Чи погоджуєтесь з ним у всьому?

– Чи погоджуємось у всьому? – повторила Леслі. – Здебільшого Річард умикає радіо й виявляється, що він єдина людина з тих, кого знаю, якій подобається звучання волинки. Річард єдина людина, яка може разом зі мною, слово в слово, заспівати "Я самотній" з "Таббі Туба" так, як це відкладалось у пам'яті з дитинства. В решті випадків, – вела далі Леслі, – ми просто не могли продовжувати нарізно... Я боролася проти війни, Річард був військовим пілотом, я могла бути тільки з одним чоловіком, а в нього було водночас багато жінок. У тому й тому разі він помилявся й, звичайно, потім змінився... Але, зрештою, не має значення, чи ми погоджуємось одне з одним і хто з нас двох має рацію. Важить тільки те, що відбувається між нами... чи ми постійно змінюємося, чи зростаємо, чи любимо одне одного? Ось що має найбільше значення.

Я спитав:

– Можна дещо додати?

– Звичайно.

– Усе, що навколо нас, – будинки, робота, автомобілі, – це декорації, на тлі яких існує наше кохання. Речі, якими володіємо, оселя, де живемо, події нашого життя, – це все декорації. Дуже просто кинутися в догоню за декораціями та оправою й забути про діаманти! Єдина річ, яка важитиме для нас у кінці нашої зупинки на Землі, – це те, як ми любили, яка була якість нашого кохання?

Під час першої перерви більшість людей вишикувалася чергою до нас із книжками по автографи, інші перемовлялися між собою. Все це відбувалось перед сценою, в місці, спеціально відведеному для цього. Поки люди збиралися, всідалися на свої місця по четвертій годині зустрічі, я торкнувся Леслі:

– Як справи, маленька Вукі? З тобою все гаразд?

– Усе добре, – сказала вона. – Раніше не було нічого подібного! Усе просто чудово!

– Ти така розумниця! Така мудра й приємна. Ти могла обрати для себе будь-якого чоловіка з присутніх отут.

Вона потиснула мені руку:

– Я вже обрала оцього, дякую. Чи не час починати?

Я кивнув і ввімкнув мікрофон:

– Ну, поїхали далі!.. Постараємося дати вичерпну відповідь на кожне запитання, яке тільки мргло виникнути, починаючи від самого світанку людства.

Багато з того, що мгі казали, звучало, наче божевільні вигадки, однак ми не говорили ані слова неправди, були наче два фізики-теоретики, які розповідають зі сцени про те, що коли рухаєшся зі швидкістю світла, то стаєш молодшим за тих, хто лишається на місці: що миля космічного простору поблизу Сонця відрізняється від милі космічного простору поблизу Землі, оскільки простір біля Сонця має більшу кривизну.

Дивні думки, варті зверхніх усмішок, а втім, вони були правильні. Фізика високих енергій цікава, бо правильна, а чи тому, що здається божевільною? Я кивнув жінці, яка стояла посеред залу:

– Пані...

Було цікаво, в який бік вона поверне нашу розмову; пані спитала:

– Чи збираєтеся ви помирати?

Просте запитання; ми відповідали по черзі.

Того дня ми плавали в морі запитань під вітрилами знання про те, що змінилось, і про те, чого навчилися:

Чому в нас виникають проблеми?

Чи може смерть розлучати? Оскільки ви, напевно, скажете, що не може, то як спілкуватися з померлими?

Чи є на світі зло?

Що ви можете сказати про шлюб з актрисою?

Чи приймаєте ви Господа Ісуса Христа як свого Спасителя?

Для чого потрібна держава?

Чи хворієте ви?

Хто перебуває в НЛО?

Чи відрізняється зараз ваше кохання від того, яким воно було рік тому?

Скільки маєте грошей?

Чи справді Голлівуд – таке славетне місто?

Якщо я колись уже жив, то чому про це не пам'ятаю?

Чи справді вона така неповторна, як ви кажете? Що вам не подобається одне в одному?

Ви ще не перестали змінюватися?

Чи бачите ви своє майбутнє?

Зрештою, яка різниця, виступаєте ви перед публікою чи ні?

Як ви стали кінозіркою?

Вам доводилося переробляти своє минуле?

Чому на нас так сильно впливає музика?

Продемонструйте нам, будь ласка, якийсь психологічний дослід.

Чому ви такі впевнені, що людина безсмертна?

Як визначити, коли шлюбові настав кінець?

Скільки інших людей сприймають світ так само, як ви?

До чого вдатись, аби знайти людину, яку можна полюбити?

Уся ця мандрівка під вітрилами тривала ніби не день, а секунду, наче ми самі летіли зі швидкістю світла. Незабаром настала мить, коли ми зачинили по собі двері в номері готелю й попадали в ліжко.

– Незле, – сказав я. – Непоганий день. Ти натомилася?

– Ні! – палко заперечила Леслі. – Під час таких виступів просто відчуваєш, як повітря переповнюється потугою, коханням. Приходить радість і бере тебе в свої обійми!

– Наступного разу спробуймо розгледіти аури, – запропонував я. – Кажуть, під час таких масових заходів над аудиторією й сценою з'являється золотаве сяйво. Всі присутні просто наелектризовані... – Я перевів погляд на її блузку. – Можна торкнутися?

Леслі скося зиркнула на мене:

– Що?

– Так заведено в курсантів-авіаторів. Ніколи не торкатись іншої людини без її на те дозволу.

– Я сумніваюся, щоб тобі був потрібен дозвіл, пане Бах.

– Я просто подумав, що перш ніж розірвати на тобі одяг, мені слід бути ввічливим і попросити на те дозволу.

– От негідник! – усміхнулася Леслі. – Коли той чоловік запитав тебе, чи не перевелися ще дракони, мені треба було кивнути на тебе.

Я перекотився на спину, подививсь у безбарвну стелю й заплющив очі:

– Я – дракон. А ще янгол, не забувай. Кожен з нас має свою таємницю, свої пригоди, еге ж? Мільйони нас в усіх часах одразу. Що ми робимо зараз, у теперішньому часі? Я не знаю. Але можу закластися, моя люба... – сказав я. – Можу закластися: те, що ми робимо зараз...

– ...зв'язано променями світла з тим, – підхопила Леслі, – що ми робимо там!

Коли вона замість мене закінчила речення, я від несподіванки ледь не схопився на ноги.

Леслі лежала на боці. Її очі кольору морської блакиті зустрілися з моїми. Вони говорили, що знають мене, знають дуже добре.

Якогома ніжніше я озвався до життя, яке сяяло й танцювало в тих очах.

– Привіт, таємнице! – пошепки сказав я.

– Привіт, пригоро!

– Куди ми рушимо далі? – запитав я, переповнений нашою спільною силою. – Як ми змінюватимемо світ?

– Сьогодні я бачила наш будинок, – сказала вона. – Це сталося, коли одна з присутніх жінок поцікавилась, чи відомо нам наше майбутнє. Пам'ятаєш наш сон? Про будинок. Я побачила острів і ліс на ньому, а ще луки. Бачила те місце, де ми зведемо наш дім. Той, який ми разом відвідали вві сні.

В неї на губах промайнула легка усмішка:

– Як ти гадаєш, невже всі ці сотні інших нас поза часом і простором матимуть щось проти? Зваживши на те, через що нам довелося пройти, – додала вона. – Як ти гадаєш, заперечуватимуть вони проти того, що спочатку ми збудуємо собі дім, а вже потім заходимося змінювати світ?

СОРОК ДЕВ'ЯТЬ

Маленький екскаватор загарчав і перебрався через пагорб, угледів мене край луків і рушив у мій бік із ковшем, наповненим ґрунтом для садка.

– Привіт, любий! – вигукнула Леслі, намагаючись перекричати гуркіт. Як і завжди в робочі дні, на ній був цупкий білий комбінезон. Волосся вона сховала під жовту кепку екскаваторника. Руки в просторих шкіряних рукавицях лежали на важелях управління.

Цими днями Леслі ввесь час працювала на екскаваторі. Вона раділа, що нарешті зводить будинок, який уже давно звела в своїй уяві.

Леслі заглушила двигун.

– Як справи в мого коваля слів?

– Чудово, – відповів я. – Не знаю навіть, що говоритимуть про цю книжку. Певне, вона здасться їм надто довгою й надто зосередженою на стосунках між чоловіком та жінкою. Адже досі я писав не так... Але мені вона подобається. А сьогодні я придумав для неї назву!

Леслі зсунула кепку на потилицю, тернула по лобі рукавицею:

– Нарешті! І як вона називатиметься?

– Назва вже з нами. Вона завжди була з нами. Якщо ти теж здогадаєшся, то так ми її й назвемо, гаразд?

– Настав час, коли я прочитаю книжку? Ввесь рукопис?

– Саме так. Ще один розділ – і готово.

– Тільки один розділ... – повторила Леслі. – Мої вітання!

Я поглянув униз на моріжок під грунем, на озеро, на острови край неба.

– Гарне місце, еге ж?

– Райська місцина! Ти повинен поглянути на будинок, – сказала вона.
– Сьогодні запрацювала перша сонячна батарея. Сідай поруч зі мною, я відвезу тебе туди й усе покажу!

Я вискочив на ківш із грунтом. Леслі натиснула стартер.

Двигун з ревінням прокинувся, й на якусь мить я був ладен закластися, ніби чую мотор свого біплана, який лаштується піднятися у небо з левад.

Якщо напівзаплющити очі, то можна побачити...

...Міраж, видіння з минулих років, з'явився над галявиною. Гастролер Річард заводить двигун "Фліта" востаннє, сідає в кабінку, додає газу й зараз підніметься в повітря на пошуки спорідненої душі.

Біплан поволі рушає вперед.

Що зробив би я зараз, думає Річард, якби побачив, що вона наближається до мене лукою й просить зачекати?

Послухавшись якогось дивного імпульсу, він озирається назад.

На заході тьмяніє сонце. Через луку до літака біжить жінка. На сонці золотом переливаються хвилі її волосся. Найкрасивіша в світі... Леслі Перріш! Яким чином вона?..

Він одразу вимикає двигун, ошелешений її появою.

– Леслі! Це ти?

– Річарде! – гукає жінка. – Ти відлітаєш? – Вона спиняється біля кабіни, переводячи подих. – Річарде... в тебе знайдеться час політати зі мною?

– А ти... – намагається промовити він, але йому несподівано бракне повітря. – А ти справді хочеш?

Я повернувся до дружини так само здивований побаченням, як той льотчик з минулого.

Перемазана брудом, велична, Леслі всміхалася мені з радісними сльозами на очах.

– Річарде, вони постараються! – сказала вона. – Побажай їм любові!